IVSTI LIPSI

POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI SEX.

Qui ad Principatum maximè ſpectant.

Editio altera. quam Auctor pro germanâ & fidâ agnoſcit.

⁂

LONDINI
Typis GEORGII BISHOP.

Anno ſalutis humanæ.

CIↃ IↃ XC.

⁂

Collegium Sancti Johannis
Evangelistæ in Academia
Cantabrigiensi

IMPERATOR, REGES, PRINCIPES.

AMPLVM ET ILLVſtre veſtrum munus eſt, quod ſuſtinetis. Quid maius inter homines, quàm vnũ præeſſe pluribus; leges & iuſſa ponere; maria, terras, pacem, bella moderari? Diuinitas quædam videtur hæc dignitas: & eſt profectò, ſi ſalutariter atque ex vſu publico adminiſtretur. Sed hoc quàm arduum ſit, cùm ratio nos docet, tùm exempla. Illam ſi inſpicimus; quantæ molis, ab vno capite tot capita coërceri, & vniuerſam illam multitudinem, inquietam, diſcordam, turbidam, leniter redigi ſub commune quoddam Obedientiæ iugum? Si hæc; quàm pauci ab omni æuo reperti, qui laudabiliter hoc munere functi & defuncti? Nimirum maius quiddam eſt quàm imperiti ſuſpicentur, curſum rectum in vndoſo illo mari tenere, & in ſummâ Fortunâ non abripi licentiæ *ventis. Quàm multis virtutibus opus eſt, quibus velut anchoris hæc nauis firmetur? quàm variâ Prudentiâ, quo velut clauo gubernetur? Vt veriſſimè dixerim, difficile eſſe homini in hominem imperium: nec vnius mente vnquam dirigendum. Ideò meritò laudandi Sapientes, quibus olim & nunc hæc cura, vt ſalutarium monitorum face prælucerent imperanti. Quâ enim in re meliùs mereantur de genere humano? In moribus aut ſcientijs aliquid præcepiſſe, laudem & vſum habet: & non magis in regno & adminiſtratione ciuili? cùm illic vnum aliquem ciuem meliorem doctioremve facias; hîc, in vno omnes. Nam ita profectò eſt. arctâ quadam cathenâ deuincti ſumus, qui imperamur, cum imperante. & vt in corpore mens ſana aut inſana eſſe non poteſt, niſi vt pariter vigeant aut langueant eius functiones: non item in hac ſocietate, Princeps. Ad virtutem ille præit? ſequimur. ad vitia? inclinamus. Benè beatéque agit? floremus. improſperè? labimur aut ruimus cum illo. Atque vt à ſole in ſubiecto hoc orbe lux aut tenebræ: ſic à Principe apud ſubditos praua pleráque aut recta. Cæſar ille non animosè magis quàm verè dixit:*

-Procerum motus hæc cuncta ſequuntur. Lucan.v.
Humanum paucis viuit genus.

Ergo eximia hæc ratio de republicâ benè merendi, de Principe benè mereri: id eſt, ducere eum & dirigere ad metam illam Publici boni. Nam hic, ne erretis ô Principes, veſter finis. Præeſtis hominibus, ſed hominum cauſſâ: nec domini modò & arbitri rerum, ſed tutores & adminiſtri eſtis. Mali improbique illi, qui in imperio non niſi imperium cogitant; ſuperbi, deſides; & qui ſe non ciuibus datos arbitrantur, ſed ſibi ciues. Nam ſicut ſidera illa ſplendorem habent, ſed vt vſibus mortalium deſeruiant: ſic vos dignitatem, ſed cum munere officióque deuinctam. Collata eſt in ſinum veſtrum à deo hominibúſque Reſpublica: ſed nempe in ſinum, & vt foueatur. O verè iuſtum & legitimum illum Principem, qui in ſummo faſtigio, non magnus magis quàm bonus audire deſiderat: & duas res diuerſiſſimas, Potentiam ac Modeſtiam, miſcet! Quem prodeuntem, certatim velut beneficum & ſalutare quoddam numen aſpiciunt: inter amorem timorémque medij: & alternis iudicijs ambigentes, Dominum ſalutent an Patrem. Hæc illa ſunt, Principes, præclara, tuta: ad quæ veteres & ego vos vocamus. audite, nec ideò conſilia noſtra aſpernemini, quia eſtis ſupra iuſſa. Nam vt illud in Principatu beatiſſimum eſt, non cogi: ita miſerrimum, non ſuaderi. Sunt apud vos fateor, qui conſilij ſui copiam aſſiduè faciant: ſed vtinam conſilij fidi ſemper & recti! Alphonſus olim, eximius ille regum, interrogatus, Qui eſſent optimi conſiliarij? Mortui, reſpondit. libros ſcilicet & hæc *talia monimenta intelligens, qui nihil blandientes, nihil celantes, puram merámque propinant veritatem. Ea vt ſenſibus veſtris inſideat; & quæ optima ſunt aut per me cognoſcatis; aut mecum recognoſcatis; te qui Æterna Veritas es, ex imis ſenſibus precor. Valete*

IMPERATOR,
REGES,
PRINCIPES,

& ſalubriter diu regnate.

Si delectamini ſedibus & ſceptris ô reges populi, diligite Sapientiam, vt in perpetuum regnetis. Sapient. cap. VI.

Si vis tibi omnia ſubijcere, te ſubijce Rationi. Multos reges, ſi Ratio te rexerit. ab illâ diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas. Seneca Epiſt. XXXVII.

Τῆς πολιτικῆς ἄνθρωπος ἀρετῆς οὐ κτᾶται τελειοτέραν: Plutar. Caton. Maior.

Virtute Politicâ præſtantiorem nullam homo aſſequitur.

DE CONSILIO ET FORMA NOSTRI OPERIS.

QVISQVIS es Lector, paullùm in veſtibulo hoc ſiſte. Non diu te morabor, nec ambitioſè addam muneri meo pompam: ſaltem Conſilium inſtituti operis noſce, & eius Formam.

Finis huius ſcripti.

Quod nunc tibi damus, POLITICA eſſe vides. in quibus hoc nobis conſilium, vt quemadmodum in Conſtantiâ ciues formauimus ad patiendum & parendum; ita hîc eos qui imperant, ad regendum.

Priſci quoque in hac materie:

Quod feciſſe ante me alios nihil abnuo: & eximiè feciſſe. in primis illos veteres: inter quos Plato præcellunt & Ariſtóteles: ſed hic magis,

Quo minor eſt, quiſquis maximus eſt hominum.

Sed non tam preſſè,

Sed hi tamen de Repub. vniuerſâ & communiter ſcripſerunt: ego velut partem aliquam magni huius agri colendam mihi ſumpſi, PRINCIPATVM. Quod ipſum etſi inter veteres ſuauiſſimus ſcriptorum Xenophon fecit: tamen parùm profectò, ſi verum amas, diſtinctè aut plenè.

Nec tam nobis aptè.

& addo, quòd in priſcis aut barbaris illis ritibus, haud vſquequaque conuenienter ad hoc æuum. Nam qui nuper aut herè id tentârunt, non me tenent aut terrent. in quos, ſi verè loquendum eſt, Cleobuli illud vetus conueniat: Ἀμουσία τὸ πλέον μέρος, λόγων τε πλῆθος: *Inſcitia in pleriſque, & ſermonum multitudo.*

Laert. in Cleob.

Nouitij plerique futiles.

Niſi quòd vnius tamen Machiauelli ingenium non contemno, acre, ſubtile, igneum: & qui vtinam Principem ſuum rectà duxiſſet ad templum illud Virtutis & Honoris!

Machiauellus mihi vir eſt:

Sed nimis ſæpe deflexit, & dum commodi illas ſemitas intentè ſequitur, aberrauit à regiâ hac viâ.

Sed interdum haud rectus.

Cum veniâ igitur nos quoque hæc ſcribimus: præſertim alio quodam & nouo planè modo. Nam inopinatum quoddam ſtili genus inſtituimus: in quo verè poſſim dicere, omnia noſtra eſſe, & nihil.

Forma noua noſtri operis.

Cùm enim Inuentio tota & Ordo à nobis ſint, verba tamen & ſententias variè conquiſiuimus à ſcriptoribus priſcis. idque maximè ab Hiſtoricis: hoc eſt, vt ego cenſeo, à fonte ipſo Prudentię Ciuilis.

Concinnata ab alijs:

Maximè ab Hiſtoricis.

Nec huc ambitio nos aut nouitatis ventus impulit (ingenuè id teſtor:) ſed tuus fructus. Quid vtilius potui, quàm tot Sententias in vnum conducere; pulchras, acres, & ita me Salus amet, ad ſalutem natas generis humani?

Vſum hoc habet:

Nam quòd ego eadem dicerem: ecquando mihi eadem vis, aut fides?

Et fidem.

Vt in vno aliquo telo aut gladio multum intereſt, à quâ manu veniat: ſic in ſententiâ, vt penetret, valdè facit robuſtæ alicuius & receptæ Auctoritatis pondus. Atqui ea veteribus adeſt. Nec verò nudas aut ſparſas Sententias dedimus; ne diffluerent, & eſſet, quod dicitur, *Arena ſine calce:* ſed eas aut inter ſe haud indecenter vinximus, aut interdum velut cæmento quodam commiſimus noſtrorum verborum. Ad ſummam, vt Phrygiones è varij coloris filo vnum aliquod aulæum formant: ſic nos è mille aliquot particulis vniforme hoc & cohærens corpus. Quod ipſum figuris etiam & vario ſermonis ductu ornare auſus ſum: vt non colorem ſolùm haberet, ſed quaſi ſpiritum & vitam. Hoc totum quàm arduum, in arduâ iſtâ materie, mihi fuerit, fruſtrà dixerim apud non expertum. Si quis volet, per tentamentum & iocum pauca aliquot Capita concinnet in populi aut Optimatium ſtatu: nam eos non libaui. ἰδοὺ ῥόδος, ἰδοὺ πήδημα: *Ecce Rhodus, ecce ſaltus.* Atque eo maior mihi moleſtia, quòd per hæc aliena veſtigia ſic iuerim, tanquam in liberrimo ingenij curſu. Definiui, diuiſi, excepi: & nihil omiſi, quod faceret ad formam faciémque perfectæ artis. Rationes imò dictorum etiam addidi: non ignarus, pleróſq; hominum, vt Catonem illum, affici. qui iam tum puer ita præceptori ſuo credebat, vt tamen identidem poſceret & cauſſam. Atque hæc omnia, pro rerum quidem magnitudine,

breuiter

Centonem quendam fecimus.

Sueton. Calig.

Figuras verborum ſententiarúmque miſcuimus.

Scripti huius moles & moleſtia.

Politica nos in artem redegimus.

Breuitati ſtuduimus:

breuiter præſtiti. Nec enim ad diſputationes aut amœnitates me diffudi; ſed preſſis habenis currum hunc, vt ſic dicam, continui intra orbitas Vſus & Actionis. Ea mihi in oculis. ideóque nec ad tenuium rerum monitiunculas abij, contentus Communia quædam præcepta dediſſe, & velut decreta. Nam *legem breuem eſſe oportet*, ait Romanus noſter Sapiens, *quæ iubeat, non diſputet*, atque hoc ſeruaui. Quid autem opus aliter? Vt is qui iaculari alium docet, ſatis habet manum oculóſq; eius dirigere ad certos quoſdam ſcopos: ille deinde arte eâ vtitur in quocumque loco aut interuallo: ſic animus, qui ſemel principia iſta firmiter hauſerit, facilè ad alia transferet, nec monitorem in ſingulis requiret. Semen quamuis exiguum in bono ſolo ſparſum facilè comprehendit & ſe explicat: breue item monitum in bonâ mente. Hæc Forma noſtri operis. quæ vt aſpecta ſtatim placeat, haud voueo: magis, vt inſpecta. Πλάτων τὰ πολλὰ ὧν τινες συγγράφουσι, τοῖς ἀδωνικοῖς κήποις εἴκαζεν, οἳ τὴν ἀρχὴν ἐφήμερον ἔχοντες, ῥαδίως μαραίνονται: *Plato pleráq; ſcriptorum cum Adonijs hortis comparabat, qui ſubitò & die vno nati, celerrimè pereunt:* ſpero haud id eueniet huic noſtro. quod laborioſè ſatum, vires magis à tempore capiet, &, poëtæ verbis,

Creſcet occulto, velut arbor, æuo.

Sed iam addo

Et vſui, non pompæ.

Communia noſtra dogmata.

Trahenda ad res ſingulas.

Quæ citò placent, non diu placent.

Nec mihi hoc eſto.

Senec. in Epiſt. xcv.

Apud Stobæum in Ethic. Eclog.

Horat. I. Carm.

MONITA quædam, ſiue CAVTIONES.

Curioſi hodie in alienis ſcriptis, aut carptores.

Obſcuritas mihi obiicitur.

NAM futurum vt in varia iudicia ſiue voces hic labor noſter incurrat, valdè temporum & morum ignarus ſim, niſi ſciam. Omnes hodie in Politicâ iſtâ re aliquid ſapiunt aut vident: atque etiam ij, qui nihil vident. Occurrendum igitur breuiter his talibus eſt, ſiquid quærent aut carpent: & tu ſimul, Lector, inſtruendus, vt magis ex tuo meóque vſu me legas. Ac primum, niſi fallor, Calumniæ telum erit in Obſcuritatem huius ſcripti. Tenebroſum eſt, inquient, nec omnia in eo liquent. Credo. ſed quæ mea hîc culpa? ſcriptorum illa eſt, à quibus hauſi: quorum, neſcio quomodo, vt quiſque prudentiſſimus, ita aſtrictiſſimus eſt & pauci ſermonis. Ego quid facerem? ponere illa talia, lex mei operis iuſſit; mutare aut addere, religio non permiſit. Tamen huic rei ſubſidia hæc cape.

Quæ faciant ei pellendæ.

Repetitio.

I. Vt ſæpiùs legas. Nam quod gladiatoribus imperari ſolet, vtiliter ego hîc tibi, Repete.

Diſcretio.

II. Vt diſcrimina verborum, quæ mea, quæ aliena ſint, (nam litterarum figurâ diſparauimus) ſeriò obſerues. Ad fidem cuiuſque Sententiæ hoc faciet, tum etiam ad intellectum.

Diſtinctio.

III. Vt diſtinctiones multo magis: id eſt, in fine cuiuſque clauſulæ cola poſita, ſemicola, *puncta, aut bipuncta. Nam pro his, ſententia tibi tota terminanda eſt ſcilicet, aut ſuſtentanda: videbiſq; vniuerſam orationem per membra ſua & periodos curioſè à nobis ſic diſcretam. Nec enim finis ſemper ſententiæ in fine clauſulæ: ſed pendet ea ſæpe ac hæret.*

Notulæ.

IV. *Vt Notulas vbiq; adeas, quæ ad oram. Quas necti inter ſe reperies; &, magno tuo commodo, ſemper in iis Breuiculum materiæ totius. imò & aſtringi ſæpe ab iis aliquid aut explicari. Quæſo, obſerua. atque etiam hoc, vt Capitum ſummas præfixas non neglegas, eidem huic fini.*

Modeſta benignitas.

Laërt. in Socrate.

V. *Denique, vt nequid in legendo aſperum te præbeas aut moroſum. Hoc aut illud non capis? ne damna aut abiice. ſed quod olim Socrates, cùm obſcurum Heracleti librum legiſſet; tu dicito:* Ἃ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὲ, καὶ ἃ μὴ συνῆκα: Quæ intellexi, proba ſunt; credo, & quæ non intellexi.

Fides noſtra ſuggillatur:

Sed ab ignaris huius ſcriptionis.

Centonum mos & ius.

Calumnia altera futura videtur, aut potiùs iam fuit, in meam Fidem. Non rectè, inquiunt, nec ex ſcriptorum mente quædam citas. Quàm riſi, cùm hoc audiui! Nam reuera culpant inſciti homines, quod elegantior aliquis mihi det in laudem. Quî aliter potui, aut debui, in hoc ſcripto? Nónne enim Centonem quendam concinno (tale omnino noſtrum opus) in quo liberi ſemper & laudati à ſententiâ iſti flexus? Conſulant poëtas, qui olim &

nunc ſic luſerunt. Id vnum modò ſpectandum eſt, nequid in ſententiam improbam aut falſam flectatur. quod neque iſti dicunt, nec verè vnquam in me dicetur. Etſi profecto leuicula hæc tota calumnia, imò vana.

Nos vix vſurpamus:

Nam nos amœnitatis iſto genere, in re ſcilicet ſeriâ, nimiſquàm raró vſi ſumus: &, de induſtriâ, locum ei non dedimus, niſi fortè in connexionibus, aut ad vtilem aliquam ſententiam explendam.

Et quatenus.

Nam tunc, cùm nihil ab alijs directè ſic dictum præ manu: quidni leuiter aliquid nec indecorè torquerem? Licuit ſemper in hoc genere, & licebit. Nam illud omnino non excuſo, quòd Auctorum verba non rigidè ſemper, & vt ab ijs poſita, repono: ſed in Caſu aut Tempore, pro orationis meæ conformatione, pauxillum inflecto. Conſtare aliter non potuit hic textus.

In re carpimur.

At Tertia Calumnia in ipſam Rem erit: ídque variè. cùm hoc illi, hoc alteri diſplicebit: quoniam Solonis veriſſimo verbo,

Εργμάσιν ἐν μεγάλοις πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπόν:
Omnibus, in magnis, difficile eſt placeas.

Apud Plutar. in Solone.

Noſtra hic rogatio.

Huic adhuc incertæ quid opponam? preces. Tria hæc rogo, quicunque me leget.

Ne lingua ignari iudicent:

I. *Vt nemo temerè me arbitretur aut iudicet, niſi ſermonis Latij benè peritus. Nam qui leuiter tantùm, (iam antè denuncio) potiſſimam non capiet ſcripti huius partem.*

Ne rerum Ciuilium ignari:

II. *Vt nemo, niſi qui rerum etiam peritus.*

Non tu aliquis è plebe: non tu etiam liberalior mea iuuentus. Nam etſi capere hæc poteſtis, non poteſtis iudicare.

III. *Vt etiam qui vtriuſque peritus, cunctanter tamen pronunciet & lentè. Hoc aut illud offendit? ſuſtine paulliſper nigrum calculum, & ad* NOTAS *meas diuerte. Nam eas duplici hoc fine ad finem adieci: vt & ambigua quædam definirem, & obſcuriora illuſtrarem. Quòd ſi ne ibi quidem tibi ſatiſfacitur; tamen vt in ludo pilæ, alterius eſt commode mittere, alterius etiam ſi quid erratum eſt, quàm belliſſimè excipere & arte corrigere: ſic æqui Lectoris putabis, flectere quædam in benigniorem partem.*

Ne quiſquam propere.

Notas adeunto.

Commode ipſi interpretantor.

Iam quarta & vltima Calumnia, non in Rem dirigitur, ſed in Opinionem: imò & eſt ab Opinione. cùm homines ſcilicet malè acuti & callidi, ſenſiſſe aut ſcripſiſſe me volent, quæ per ſomnium non ſenſi, non ſcripſi. Periculoſum, ita me deus amet, genus: ſed nimis per hæc diſſidia ciuilia crebrum. Referunt pleráque omnia ad vnum hoc æuum: & quæ nos communiter diximus, ſic volunt accipi quaſi in Titium aut Seium dicta. Imò vates etiam agunt, non lectores: nec ſumunt à nobis ſenſum, ſed adferunt, & mentem aliquam adfingunt ex ſuâ mente. O angues, ô viperæ! Fugio vos, fugio: & tamen vix effugio. nam quid hîc remedij? niſi fortè à votis: quæ ab imo

Suſpicionibus premimur.

Malum id huius ſæcli.

Nos deteſtamur.

pectore concipio. Abite à me Ophiogenes, abite Pſylli, nati venena tantùm exſugere librorum. Vos contrà adeſte mites & candidi, qui parati non impellere lapſantem, ſed benignâ potiùs aliquâ interpretatione leuare. Nam ego me labi & errare, non poſſe ſolùm fateor, ſed debere. Nónne homo ſum? nónne æger ſum? vt nihil mirum, ſi in tam diutino iſto languore (per eum hæc ſcripſimus) memoria etiam & iudicium langueant alibi aut vacillent. Sed valebit hoc mihi, ſpero, ad veniam, imò & ad gratiam. quoniam

Iuuari volumus:

Et debemus in hoc morbo.

Vt eſſe Phœbi dulcius lumen ſolet
Iam iam cadentis:

Idem Troad.

ſic noſtra debent abeuntium ſcripta.

ORDO

ORDO ET INDEX LIBRORVM SINGILLATIM, ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS

DICENDA *proponit. Duces duos ſiue Directores dat ad Vitam ciuilem, Virtutem cum Prudentiâ. Vtriuſq; naturam, & quæ adnexa, explicat: & vniuerſo operi ſubſternit fundamenta. Seriem Capitum hanc habet.*

I. SCOPVS & materies mei ſcripti. Vita Ciuilis definita. Virtus communiter laudata. II. Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuiſa in Senſum ac Cultum. Hîc de Senſu dictum. III. De altero Pietatis Membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita. IV. Fatum, appendix Pietatis. Quid illud, & à quo ſit? quam vim habeat, & quem vſum? V. Etiam Conſcientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, ſi mala, oſtendo: quietem, ſi pura. VI. Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hîc appellem? Breuia & vniuerſalia ad hanc præcepta. VII. Ad Prudentiam tranſitum, qui Rectorum alter. Neceſſitas eius oſtenſa. Definitio poſita, & expoſita. Partes eius, & vtilitas. IIX. Quid gignat Prudentiam? Vſum eſſe, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: ſed raritas & difficultas item oſtenſa. IX. Memoriæ rerum, ſiue Hiſtoriæ, fructus. Facilem hanc, ad Prudentiam, viam: etiam ad Probitatem. X. Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique rectori vtilis. Quis legitimus vſus eius, finis, modus.

LIBER SECVNDVS

DISTINCTE *ad rem venit. Imperia partitur, Principatum præfert, & definit. Virtutes ei adtribuit, & ſeorſim præcipuas ponit. Seriem Capitum hanc habet.*

I. DE Imperio vniuersè dictum. eius neceſſitas in Societate oſtenſa, & fructus. II. Diuiſio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id varijs argumentis oſtenſum. III. Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius ſexus ille ſit? IV. Quomodo capiendus Principatus? duos legitimos modos eſſe, Electionem & Succeſſionem. & de vtrâque aliquid diſſertum. V. Initia Principatuum plerumque laudabilia: ſed id non ſatis. perſeuerandum eſſe. VI. Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id eſſe, & ſeponenda priuata. VII. De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. oſtenſum hanc ei, ſuâ cauſſâ, neceſſariam. IIX. Subditorum etiam cauſſâ Principi virtutem induendam, & ipſis inſtillandam. ſine quâ probus aut diuturnus nullus cœtus. IX. Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo. cuius incredibilis vis in vtramuis partem. X. Diſtinctiùs de Virtutibus Principis dictum. & primùm de Iuſtitiâ, quàm ea neceſſaria: etiam in ipſo Principe. XI. Iuſtitiam adminiſtrandam Subditis eſſe. æquabiliter: temperanter: & ſine cumulo legum. remoto etiam litium ſtudio. XII. Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illuſtrem facit. XIII. Clementia vberiùs commendata, ſed cum temperie. Abire eam à Iuſtitiâ leniter. nec tamen ſoluere vim Imperij, ſed vincire lento nodo. XIV. De fide adiunctum, quæ Iuſtitiæ origo aut ſuboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Glorioſam hanc Principi eſſe. vtilem.

Spreti ab Etruriâ doctores noui. xv. De Modeſtiâ præſcriptum, quæ Clementiæ aſſidet. Inſtillata Principi, & in Senſu & in Actione. xvi. Ex occaſione, de Maieſtate adnexa lacinia. quid ea, & quî, & quatenus paranda? xvii. Minores aliquot virtutes poſitæ, quæ Principem deceant: ſed ſparſim, & breuiter.

LIBER TERTIVS

DE *Prudentiâ diſtinctè agit. Alienam primò Principi commendat: Conſiliarios & Adminiſtros ſeriò format. Seriem Capitum hanc habet.*

I. PRVDENTIAM Principi perneceſſariam. ſine eâ vim & opes inutilia. miſcenda eſſe. ſed primam illam in gubernatione præpollere. II. Sed duplicem Prudentiam eſſe: A ſe, & ab alijs. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδυνάτον eſſe, vt Princeps à ſe vno ſatis ſapiat. III. Itaque adiutores ei capiendum: ídque iudicio. Eos duplices eſſe, Conſiliarios & Miniſtros. Qui, & quàm vtiles illi? IV. Definiti diſtinctiùs Conſiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas & Peritia rerum. denique oſtenſi illi, indice famâ. V. Explicatum tertium munus, vt ſalubriter conſulant. id incluſum quinque monitorum quaſi lineis. VI. Quæ vitanda Conſiliarijs: & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata. VII. Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres oſtenſi. IIX. Ipſe Princeps quî ſe gerat in audiendis conſilijs. Dogmata huic rei. IX. Spernenda occulta Conſilia, & ab Aulæ ſeruis. X. Dictum de Adminiſtris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat. XI. Adminiſtris ipſis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem Potentiam eſſe in Aulâ.

LIBER QVARTVS

PRVDENTIAM *Propriam ingerit, diuidit: & de duplici Togatâ diſſerit, quæ circa res Diuinas verſatur, & quæ circa Humanas. Pleraq; omnia quæ firmando aut infirmando Regno ſunt, nouâ nec adhuc viſitatâ methodo proponit. Seriem Capitum hanc habet.*

I. PROPRIAM Prudentiam, id eſt eam quam ineſſe Principi volumus, præceptis difficile alligari. Latè fuſam eſſe, Inſtabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de eâ, non plenè, à nobis præcipi. II. Diuiſa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rurſus, in Humanam & Diuinam. De hac oſtenſum, curam Principi eſſe. Vnam religionem retinendam ei, & defendendam. III. De vnâ religione ampliùs quæſitum. Nunquámne diſſidium ferri poſſit? ſaltem in tempus. ídque quadamtenus videri. IV. An puniendi ſinguli, & quieti? itémque an extrahendi & perquirendi? Neutrum (ſi intentè quidem fiat) ex vſu videri. Doctore magis his opus, quàm tortore. V. Tranſitum ad Prudentiam in Humanis. Huic duo fontes recluſi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem expoſita Natura vulgi. VI. Fons alter recluſus, Ingenium regum & regni. Duo hîc conſiderata, quæ Communiter conueniunt, & quæ Diſtinctè. VII. Præcepta nunc ex hiſce fontibus petita, & primùm vniuersè poſita, quæ firment Regnum aut violent: mox diſtinctè de Vi dictum. Opus Regi Cuſtodes, Milites, Arces, aut potiùs Colonias. IIX. De virtute duplici, ſeruatrice Regnorum. Beniuolentia populi commendata, & oſtenſa triplex ad eam via. IX. Auctoritas commendata valdè. Tria oſtenſa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis eſt, accuratè & enucleatè de his diſſertum. X. Ad ea tranſitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis eſt. Ea duplex oſtenſa: Inſidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda, aut punienda, oſtenſum. XI. De Vitio duplici, euerſore regnorum. Primùm de Odio: cuius peſtis ſubiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis eſt in Supplicijs, Tributis, Cenſurâ. In his ſingulis quomodò ſe gerat Princeps, dictum. XII. Definitus & vituperatus Contemptus. Oſtenſa quæ illum gignunt; à rege, ſi ſapiet, fugienda. XIII. Quæſitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id eſt, ea in quâ fraudes. Dictum, & doctum, aliquem habere. XIV. Quomodo, & quatenus fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum & diſtinctè aliæ in regnum receptæ, aliæ excluſæ.

LIBER QVINTVS

DE *Militari Prudentiâ agit. eam in Bello duplici elucere oſtendit: & primùm ac potiſſimùm, in Externo. Quæ Militum, quæ Ducum munia; quæ Conſilia in bello vſui ſint, docet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. TRANSITIO ad Militarem Prudentiam, cum excuſatiuncula aliqua mei, quòd de ea diſſeram nõ miles. II. Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ neceſſaria ad tutelam ſalutémque regni. III. Materies & ordo dicendorum. Bellum Externum definitum, & remota ab eo ſuſcipiendo Iniuſtitia. IV. Ordine & partitè poſita, quæ ad Iuſtum bellum requiruntur: & maximè, quibus id cauſſis capiendum. V. Temeritas remota à bellorum initijs: & ſummatim, quæ in ſuſceptione omni cogitanda ſint. VI. Ad Gerendum bellum tria requiſita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum. VII. Milites terreſtri quidem Bello neceſſarij, duplices: Equites, peditéſque. quæſitum breuiter, vtrorum maior vſus. IIX. Vtroſque bonos eſſe debere: alioquî pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Diſciplina. Ea neglegi hodie, & ſuper hac re iuſta veráque querela. IX. De Dilectu cœptum dici, ſed primò quæſitum, Exteri an Domeſtici præferendi? nos iſtos cenſemus, cum cauſſa. X. Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domeſticum militem dicuntur. Hunc Regum eſſe, illum Tyrannorum. XI. Qui legendi in milites? Duo genera facienda: Ordinarios & Subſidiarios. atque vtrique ſeorſim deſcripti. XII. Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & Notæ quinque ordine poſitæ, germanæ in milite virtutis. XIII. De Diſciplina vera & ſeuera dictum. Ea laudata. partes eius (idque docendi cauſſa) quattuor factæ. Singulæ explicatæ. XIV. Tranſitum ad Duces. Eos neceſſarios, non ſolùm vtiles. Duplices eſſe. Semper in iis Peritiam magis quàm Virtutem ſpectari. & vnum in vno bello eſſe debere. XV. Boni Ducis τεκμήρια ſiue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus. XVI. Conſilia neceſſaria bello eſſe. Eorum ſpecimen ſiue guſtus; itemque monita, quæ vſui Ante pugnam, & In pugna. XVII. De callidis Conſiliis ſiue Strategematis: An vti iis ius & fas? Noſtra ſententia, non vtilia ea ſolùm, ſed glorioſa. XIIX. Quid poſt Pugnam faciendum videatur: & in Victoria, ſiue Clade, quomodo Princeps ſalubriter & decorè ſe gerat. XIX. Ad Pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: ſed ad Tutam & Bonam.

XX. Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decôrum, Vtile, Tutum. àtque adeò ad Pacem mitem: ſed cum excluſione fraudis. Pro ea auctor ipſe Pacis inuocatus.

LIBER

LIBER SEXTVS

CIVILE *bellum tangit & deteſtatur. cauſſas eius, & in eas remedia, ſatis diffuſè explicat. Finiri id ſuadet & vouet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. AD Ciuile bellum ventum. & eius miſeriæ breuiter oculis ſubiectæ. II. De cauſſis Ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de Prioribus dictum. III. De cauſſis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima eſt: eius pernicies in omni ſtatu. & ſintne diſſidia vnquam vſui? IV. Cauſſa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progreſſus, Remedia, diſtinctè explicata. V. De Tyrannide. quid ea ſit, & eius ingenium? mala ſubiecta oculis: quæſitumque, tollenda ea an toleranda? VI. Quęſtiuncula per occaſionem inſerta, An miſceat ſe bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum diſcrimine aliquo perſonarum definita. VII. De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

AVCTORVM SYLLABVS.

AVCTORES *vno aſpectu, ſi lubet, vide, è quorum ſcriptis hoc Opus. Inter eos eminet* CORN. TACITVS *extra ordinem dicendus: quia plus vnus ille nobis contulit, quàm ceteri omnes. Cauſſa in Prudentiâ viri eſt, & quia creberrimus ſententijs: atque etiam, quia familiaris nobis, & offerebat ſe non vocatus. Ceteri in claſſe duplici. Quorundam verbis frequentiùs & libentiùs vtimur: vti ſunt iſti*

E LATINIS:

C. Salluſtius
T. Liuius
Annęus Seneca
M. Cicero
Q. Curtius
C. Plinius Iunior
Fl. Vegetius, *ſed in materie militari.*

E GRAECIS:

Ariſtoteles
Thucydides
Plato
Xenophon.

Aliorum variùs: vti ſunt iſti

E LATINIS

Acta Apoſtolorum
Adagia
AEmylius Probus
Afranius
Agellius
Ambroſius
Ammianus Marcellinus
Apuleius
Attius
Auguſtinus
Auſonius
Bernardus
Boëthius
Cæcilius
Cęlius ad Ciceronem
Cæſar
Capitolinus
Caſſiodorus
Cato Cenſorius
Claudianus
Columella
Corn. Nepos
Cyprianus
Eccleſiaſticus
Eccleſiaſtica Hiſtoria
Egeſippus
Feſtus Pompeius
Florus
Frontinus
D. Gregorius
Guil. Neubrigenſis
Horatius
Ieremias
Iſidorus
Iuſtinus
Iuuenalis
Lactantius
Lampridius
Lucanus
Lucretius
Manilius
Martialis
Origenes
Ouidius
Pacuuius
D. Paulus
Perſius
Petronius
Plautus
Plinius ſenior
Porcius Latro
Propertius
Prouerbia Salomonis
Publius Mimus
Quinctilianus
Seneca Tragicus
Silius Italicus
Statius
Suetonius
Terentius
Tibullus
Titinnius
Valerius Flaccus
Valerius Maximus
Varro
Velleius
Virgilius
Vlpianus
Vopiſcus
Vulcatius.

E GRAECIS

Adagia Gracorum
AEſchylus
Appianus
Archilochus
Ariſtophanes
Baſilius
Callimachus
Democritus
Demoſthenes
Dio Caſſius
Diogenes Laertius
Diodorus Siculus
Diphilus
Epicharmus
Euripides
Euſtathius
Gregorius Nazianzenus
Herodotus
Heſiodus
Homerus
Iamblichus
Iſocrates
Lucianus
Menander
Mercurius Triſmegiſtus
Philo Iudaus
Pindarus
Plutarchus
Polybius
Serenus
Sophocles
Stobaus
Syneſius
Theocritus
Theognis.

IVSTI

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Scopus & materies mei ſcripti. Vita Ciuilis definita. Virtus communiter laudata.

VITAE Ciuilis iter qui rectè ineas, rectè peragas, præcipere mihi eſt animus: nec id meis, ſed veterum monitis, imò & verbis. Tu mihi dux magne Deus: & manum hanc mentémque dirige, vt ſalutaria videam, diiudicem, promam. Vitam Ciuilem definio, QVAM IN HOMINVM SOCIETATE MIXTI DEGIMVS, AD MVTVA COMMODA SIVE VSVM. Huic duos Rectores tribuo, Prudentiam & Virtutem. illam ex plurium mente: ſed & hanc ex meâ. quia ciuem verè bonum nullum arbitror, niſi & virum. Sine Virtute, Calliditas ea fit & malitia, & quidlibet potiùs quàm Prudentia. cuius clauus etſi propriè Vitam Ciuilem dirigit, non tamen ſine vſu & auxilio illius magnetis. Igitur de Virtute iure præmittam, quæ

Quid Vita Ciuilis.

Duo ei neceſſaria. Prudentia & Virtus.

Proprium hominis bonum. Tac. IV. Hiſtor.

Virtus, ſolius hominis.

Cetera

Ea nõ interit.

Cetera humana pereũt, & *diuitiarũ & formæ gloria, fluxa atq; fragilis eſt: Virtus clara æternaq; habetur.* Salluſt. Catil.

Hoc vnum contingit immortale mortali. Senec. Epiſt. XCIX.

Ceteris omnibus præeminet:

Itaque iure, *quæ homines arant, nauigant, ædificant, Virtuti omnia pârent:* Salluſt. Catil.

Bona omnia continet.

Nam ea *omnia in ſe habet, omnia aſſunt bona, quem penes eſt Virtus.* Plaut. Amph.

Familiaris natura:

Nec aliena à nobis, vltrò ſe ingerit, & *in omnium animos lumen ſuum immittit. etiam qui non ſequuntur eam, vident.* Seneca lib. IV. De Benef.

Expoſita.

Obuia eadem & facilis, *in medio poſita neminem dedignatur, qui modò ſe dignum illâ iudicauerit.* Idem Conſ. ad Polyb.

Aſylum in turbis.

Confugiamus igitur ad hanc, vt in aſylum. quia ſola ea quieta, tuta, & *in ſuâ poteſtate eſt. omnia, præter eam, ſubiecta fortunæ dominanti.* Cornific. ad Heren.

Aduerſus virtutem autem *hoc poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolem nebula poteſt.* Seneca Epiſt. CXIII.

CAPVT II.

Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuiſa in Senſum ac Cultum. Hîc de Senſu dictum.

Virtutis diuiſio.
Quid Pietas.
Eius duo membra.
Senſus, & Cultus.

HANC in duos velut ramos diuido, Pietatem & Probitatem. Illa eſt, RECTVS DE DEO SENSVS, RECTVS IN DEVM CVLTVS. Duobus enim his Pietas conſtat; ſine altero, mutila aut manca. Noſſe ante omnia ſummum illud numen (quatenus homini datum) oportet: & cognitum, piè puréque venerari. Vtrique rei vera lux à ſacris litteris: ſed & in profanis ſparſas quaſdam ſcintillas video: quas colligam. De Senſu, iſtas.

Senſus, totius pietatis initium.

Illum neceſſarium: quia *de Deo optimè exiſtimare, pietatis eſt exordium.* Auguſt. lib. I. De lib. arbitr.

Deus vnus:

Conſtet igitur tibi, *Vnũ eſſe regnatorẽ omniũ deum.* Tac. V. Hiſtor.

Ibid.

Aeternus.

Ita appello *Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.*

Cicer.I.Tuſcul.

Deſcriptio eius.

Quem in parte deſcripſerim (infinitum enim illud quis definiet?) MENTEM *ſolutam quamdam, & liberam, ſegregatam ab omni concretione mortali, omnia ſentientem & mouentem, ipſamq; præditam motu ſempiterno.*

Cyprianus in Symb.

Periculoſum, rimari.

Nec plura addam: quia *de deo etiam vera dicere periculoſum eſt:*

Auguſt.lib. II.De Ord.

Qui *melius ſcitur, neſciendo.*

Potentia diuina.

Effectus tamen eius & affectus (ſi ita appellare fas) licet ingeram, amori tuo & admirationi. Ille maximus eſt:

Ouid.VIII. Metam.

--immenſa eſt, ſinémque potentia cæli
Non habet, & quidquid ſuperi voluêre, peractum eſt.

Plato in Theæteto.

Iuſtitia.

Ille iuſtiſſimus. & θεὸς οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος: *Deus nuſquam & nunquam iniurius, ſed quantum poteſt iuſtiſſimus.*

Ouid.XIII. Metam.

Aſpiciunt oculis ſuperi mortalia iuſtis.

Seneca, Epiſt. LXXXIV.

Arbitrium, & vbique præſentia.

Ille arbiter & inſpector operum, conſiliorum, mentium. *Nihil deo clauſum eſt. intereſt animis noſtris & cogitationibus medijs interuenit.*

Plaut.Capt.

Eſt profectò deus, qui quæ nos gerimus, auditq;
& videt.

Boëth.de Conſol.

Quem, quia reſpicit omnia ſolus,
Verum poſſis dicere Solem.

Salluſt.ad Cæſar.

Curatio, & præmii aut pœnæ diſtributio.

Nec inſpector ſolùm, ſed iudex idem & vindex. *Namque mihi pro vero conſtat, omnium mortalium vitam diuino numine inuiſi; neque bonum neque malum facinus cuiuſquam pro nihilo haberi, ſed ex naturâ diuerſa præmia bonos malóſque ſequi.*

Gubernatio.

Hic qui gubernat omnia:

Horat.III. Odar.

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventoſum, & vrbes, regnáque triſtia.

Ouid.I.De Arte.

Nec enim ſecura quies illum, ſimiliſque ſopori,
Detinet:

Sed

Ea nõ interit.

Cetera humana pereũt, & *diuitiarũ & formæ gloria, fluxa atq; fragilis eſt: Virtus clara æternaq; habetur.* Salluſt. Catil.

Hoc vnum contingit immortale mortali. Senec. Epiſt. XCIX.

Ceteris omnibus præminet:

Itaque iure, *quæ homines arant, nauigant, ædificant, Virtuti omnia pârent:* Salluſt. Catil.

Bona omnia continet.

Nam ea *omnia in ſe habet, omnia aſſunt bona, quem penes eſt Virtus.* Plaut. Amph.

Familiaris naturæ:

Nec aliena à nobis, vltrò ſe ingerit, & *in omnium animos lumen ſuum immittit. etiam qui non ſequuntur eam, vident.* Seneca lib. IV. De Benef.

Expoſita.

Obuia eadem & facilis, *in medio poſita neminem dedignatur, qui modò ſe dignum illâ iudicauerit.* Idem Conſ. ad Polyb.

Aſylum in turbis.

Confugiamus igitur ad hanc, vt in aſylum. quia ſola ea quieta, tuta, & *in ſuâ poteſtate eſt. omnia, præter eam, ſubiecta fortunæ dominanti.* Cornific. ad Heren.

Aduerſus virtutem autem *hoc poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolem nebula poteſt.* Seneca Epiſt. CXIII.

CAPVT II.

Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuiſa in Senſum ac Cultum. Hîc de Senſu dictum.

Virtutis diuiſio. Quid Pietas. Eius duo membra. Senſus, & Cultus.

HANC in duos velut ramos diuido, Pietatem & Probitatem. Illa eſt, RECTVS DE DEO SENSVS, RECTVS IN DEVM CVLTVS. Duobus enim his Pietas conſtat; ſine altero, mutila aut manca. Noſſe ante omnia ſummum illud numen (quatenus homini datum) oportet: & cognitum, piè puréque venerari. Vtrique rei vera lux à ſacris litteris: ſed & in profanis ſparſas quaſdam ſcintillas video: quas colligam. De Senſu, iſtas.

Senſus, totius pietatis initium.

Illum neceſſarium: quia *de Deo optimè exiſtimare, pietatis eſt exordium.* Auguſt. lib. I. De lib. arbitr.

Deus vnus:

Conſtet igitur tibi, *Vnũ eſſe regnatorẽ omniũ deum.* Tac. V. Hiſtor.

Ita

Ibid.

Aeternus.

Ita appello *Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.*

Cicer. I. Tuſcul.

Deſcriptio eius.

Quem in parte deſcripſerim (infinitum enim illud quis definiet?) MENTEM *ſolutam quamdam, & liberam, ſegregatam ab omni concretione mortali, omnia ſentientem & mouentem, ipſamq; præditam motu ſempiterno.*

Cyprianus in Symb.

Periculoſum, rimari.

Nec plura ad dam: quia *de deo etiam vera dicere periculoſum eſt:*

Auguſt. lib. II. De Ord.

Qui *melius ſcitur, neſciendo.*

Potentia diuina.

Effectus tamen eius & affectus (ſi ita appellare fas) licet ingeram, amori tuo & admirationi. Ille maximus eſt:

Ouid. VIII. Metam.

--immenſa eſt, finémque potentia cæli
Non habet, & quid quid ſuperi voluêre, peractum eſt.

Plato in Theæteto.

Iuſtitia.

Ille iuſtiſſimus. & θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ᾽ ὡς οἷόντε δικαιότατος: *Deus nuſquam & nunquam iniurius, ſed quantum poteſt iuſtiſſimus.*

Ouid. XIII. Metam.

Aſpiciunt oculis ſuperi mortalia iuſtis.

Seneca, Epiſt. LXXXIV.

Arbitrium, & vbique præſentia.

Ille arbiter & inſpector operum, conſiliorum, mentium. *Nihil deo clauſum eſt. intereſt animis noſtris & cogitationibus medijs interuenit.*

Plaut. Capt.

Eſt profectò deus, qui quæ nos gerimus, auditq;
& videt.

Boëth. de Conſol.

Quem, qui a reſpicit omnia ſolus,
Verum poſſis dicere Solem.

Salluſt. ad Cæſar.

Curatio, & præmii aut pœnæ diſtributio.

Nec inſpector ſolùm, ſed iudex idem & vindex. *Namque mihi pro vero conſtat, omnium mortalium vitam diuino numine inuiſi; neque bonum neque malum facinus cuiuſquam pro nihilo haberi, ſed ex naturâ diuerſa præmia bonos malóſque ſequi.*

Gubernatio.

Hic qui gubernat omnia:

Horat. III. Odar.

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventoſum, & vrbes, regnáque triſtia.

Ouid. I. De Arte.

Nec enim ſecura quies illum, ſimilíſque ſopori,
Detinet:

Sed ille eſt, *qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui regit & moderatur.*

Cicer. in Somnio.

Ignorantia horum, cauſſa ſcelerum.

Hæc talia non fas ſolùm, ſed neceſſe tibi ſcire: quia reuera

- primæ ſcelerum cauſſæ mortalibus ægris
Naturam neſcire deûm.

Silius IV.

Credenda tamen plura, quam ſcienda.

Sed ſcire temperanter. quoniam & hoc verum, *Sanctius ac reuerentius eſſe, de actis deorum credere quàm ſcire.*

Tacit. in Germ.

CAPVT III.

De altero Pietatis membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita.

Quid Cultus.

DE Cultu inſequor. qui non aliud, quàm COGNITI NVMINIS VENERATIO, CERTIS LEGIBVS CEREMONIISQ. DEVINCTA. Coli enim poſtulat, & huic fini homo natus: ídque cultu duplici, Interno, Externo. Ille eſt, qui *in animo & ex animo, Deo vero preces concipit, laudes, grates.* Iſte, qui *hæc eadem, per ritus & geſtus, exprimit.* Totum iſtud, nec malè, Religionem vulgò appellamus: de quâ ſana quædam à non ſanis hæc habe.

Is duplex.
Internus.
Externus.

Imperioſa religio.

Magnum eius in animos imperium. *Religione* enim *vita conſtat.*

Plin. lib. XIV. Nat. Hiſt.

Omnibus cara.

Omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos ſibi diligenter & retinendos arbitrantur.

Cic. V. in Verr.

Peruicaciter inſidet.

Itaque qualiſcumque ea hauſta, ægrè educitur. quoniam *ſua cuique optima videtur; vt quæ non ratione, ſed affectu dijudicetur à ſingulis.*

Philo Iud. ad Caium.

Optima ea habenda om-

Hæc publicè & priuatim habenda. *Omnia* enim *proſpera*

Liu. lib. V.

proſpera eueniunt colentibus deos, aduerſa ſpernentibus. *nibus:*

Tacit. xi. Annal.

Idque in vtrâque fortunâ. & videndum, *ne ritus ſacrorum inter aduerſa culti, per proſpera oblitterentur.*

Et in omni ſorte.

Idem v. Hiſtor.

Sed habenda cum modo: ne fiat illud, *Gens ſuperſtitioni obnoxia, religionibus aduerſa.*

Sed citra ſuperſtitionem:

Liu. lib iiii

In quam naturæ vitio nos proni: & trahunt etiam ij, *quibus quæſtui ſunt capti ſuperſtitione animi.*

Ad quam inclinamus, aut trahimur.

Curt. lib. iv.

Nec impediunt potentes. quoniam, vt iudicant, *nulla res multitudinem efficacius regit, quàm ſuperſtitio.*

Telum hoc ad regendum.

Cic. i. de Finib.

At tu fuge. nam *ſuperſtitione qui eſt imbutus, quietus eſſe numquam poteſt.*

Sed tormentum iis qui habent.

Varro apud Aug. De ciuit. lib. vi.

Diſcrimen hoc habe: *Deos à religioſo vereri, à ſuperſtitioſo timeri.*

Timor, eius nota.

Apud Agell. lib. iv. cap. ix.

Placeat ille verſus, ſed ſaniter intellectus:

Religentem oportet eſſe, religioſum nefas.

Spernenda nobis.

Cic. De Natur. deor. ii.

In Cultu ipſo, ad interna ſemper præuertere; & cenſe, *Cultum deorum eſſe optimum, eundémque caſtiſſimum atque ſanctiſſimum, vt eos ſemper purâ, integrâ, incorruptá & mente & voce venereris.*

Intro reuocanda religi

Seneca.

Aureum tibi dictum imprimo: *Optimus animus, pulcherrimus dei cultus eſt.*

Et animus excolendus.

Seneca apud Auguſt. lib. vi. de Ciuit.

Nec ſic, vt externa omnia ſpreueris. etſi *pleraque ex ijs,* vt ille quidem vult, *magis ad morem quàm ad rem pertineant:*

Sine Ritualium tamen abiectu:

Ibid.

Nam *ſapiens ſeruabit ea tanquam legibus iuſſa, non tanquam dijs grata.*

Si qua legibus aut moribus iuſſa.

Cic. de Diu. lib. ii.

Niſi ſi planè impia. aliâs, *religioni parendum eſt, nec patrius mos contumaciter repudiandus.*

Lactant. lib. v, cap. ix.

In verbis etiam aut quæſtiunculis ne nimium mihi pruri. ad facta abi: quia *Chriſtianorum omnis religio ſine ſcelere & ſine maculâ viuere.*

Non in ſubtilitate religio.

Moyſen

Sedis Factu.

Moyſen illum Ægyptium audi: qui *de Fide cuiuſque magis oculis, quàm auribus credit.*

Apud Ruffin. Eccl. Hiſt. lib. II. cap. VI.

Capitalis hic ſermo.

Sed abſtineo, & Platonem inſuſurrantem audio: οὗτοί γε οἱ λόγοι χαλεποί: *difficiles, & cum diſcrimine, hi ſermones.* Quod oraculum, in hoc quidem æuo.

Lib. de Rep. in hac ipſa re.

CAPVT. IV.

Fatum, appendix Pietatis. Quid illud, & à quo ſit? quam vim habeat, & quem vſum?

Fati origo ex Senſu.

PIETATEM ſeui. pango nunc duos ſurculos, qui ſub arbore hac, imò ex eâ nati: Fatum, & Conſcientiam. Quorum illud, ex Senſu: hæc, ex Cultu originem clarè ducunt. Si enim gubernat & dirigit deus; prouidet etiam & decernit. idque æternus ipſe, ab æterno in æternum. hoc autem eſt Fatum:

Quid ſit?

Cuius lege immobilis rerum humanarum ordo ſeritur.

Liu. lib. XXV.

Nec id aliud (vt non nemo etiam è priſcis ſenſit) quàm SANCTIO ET * VELVT VOX DIVINAE MENTIS.

*August. vide lib. v. de Ciuit. cap. IX.

-graue & immutabile ſanctis
Pondus adeſt verbis, & vocem Fata ſequuntur.

Stat. I. Theb.

Quis auctor eius?

Nam quòd alij *Fatum quidem congruere rebus putant, ſed è vagis ſtellis, alii apud principia & nexus naturalium cauſſarum:*

Tac. IV. Annal.

Nempe ipſe deus.

Delirant. nos à cauſsâ principe id petimus: id eſt, deo. *ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, à quo ſunt omnes cauſſæ cauſarum.*

Sen. II. Quæſt. Nat.

-Condita pergunt
Ordine cuncta ſuo, rerúmque à principe curſu
Fixa manent.

Valer. Flac. I Argon.

Vis eius in humana.

Mihi quidem ſedet (pio illo ſenſu) *ab omni æternitate fataliter omnia deſtinata.*

Cic. II. de Diuin.

Et *eludant licet, quibus fortè ac temerè humana negotia volui agíque perſuaſum eſt: equidem æternâ conſtitutione*

Curt. lib. V.

ſtitutione crediderim, nexúque cauſſarum latentium & multò antè deſtinatarum, ſuum quæque ordinem immutabili lege percurrere.

Cui conſtitutioni humana omnia ſubiecta.

Manil. IV.

Fata regunt orbem: certâ ſtant omnia lege.

Etiam actiones, & quæ circa eas: tempora dico, & modos.

Stat. III. Theb.

-manet hæc ab origine mundi
Fixa dies bello. populique in prælia nati.

Mercur. Triſm. cap. XII. Pœmad.

Quin ipſi homines, tamen in *parte. Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἱμαρμένῃ ὑπόκεινται, καὶ γενέσει, καὶ μεταβολῇ: *Omnes mortales fato ſubiiciuntur, & initio, & mutatione.*

*Voluntas enim eximia.

Apul. Metam. IX.

Adeò vt nullis conſiliis vel auxiliis id vitemus, aut mutemus. *Nec conſilio prudenti, nec remedio ſagaci diuinæ prouidentiæ fatalis diſpoſitio ſubuerti vel reformari poteſt.*

Cui prudentia omnis impar.

Ouid. IX. Metam.

-Tantúmne aliquis ſibi poſſe videtur
Fata quoque vt ſuperet?

Tacit. I. Hiſt.

Nec ſi prædicitur quidem. Nam *quæ fato manent quamuis ſignificata non vitantur.*

Nec vitatur vllis monitis.

Herodotus. IX.

Græcus ille rectè: Ξεῖνε, ὅ, τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ. οὐδὲ γὰρ πιστὰ λέγουσι ἐθέλει πείθεσθαι οὐδείς: *O hoſpes quod diuinitus contingere debet, homo à ſe nullâ arte ciſpellet: ac ne veriſimilia quidem dicentibus fidem habebit.*

Non ſi monſtra eum moneant aut prodigia:

Aut prodigiis.

Silius lib. V.

Heu vani monitus, fruſtráque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis ſuperi certaſſe minores!

Valer. Maxim. lib I. cap. VI.

Inuictæ enim *leges neceſſitatis, pectus etiam ab amentiâ remotum, prodigia iuſtâ æſtimatione perpendere non patientur.*

Velleius lib. II.

Mentem ſcilicet tunc hominibus adimit ſupera illa Mens: quæ *cuiuſcumque fortunam mutare conſtituit, conſilia corrumpit.*

Ideo, quia mentem deus adimit, aut obnubilat.

Videmus ipſi cottidie, *manum inicientibus fatis, hebetari ſenſus hominum & obtundi.* Ammianus Mar. lib. XIV.

Adeo, vt cauſſa eius a nobis videatur.

Ita *efficitur, quod eſt miſerrimum, vt quod accidit, etiam meritò accidiſſe videatur; & caſus in culpam tranſeat.* Velleius II.

Adnecto amplius. *Fugiendo in media ſæpe fata ruitur.* Liu. IIX.

Inuenit & inuenitur, qui fugit.

-Multi ad fatum
Venêre ſuum, dum fata timent.

Sen. Trag. Oedip.

-Multos in ſumma pericula miſit
Venturi timor ipſe mali.

Lucan. VII.

Remi tamen mouendi in hac cymba, deo ad clauum ſedente.

Quid ergo? inquies. nihil agam, & permittam omnia fatis? Stulte. imò viam inibis quæ ad fata ducit: & hoc quoq; ex fato. Felicia illa vis? allabora. *Non enim votis neque ſupplicijs muliebribus auxilia deorum parantur. vigilando, agendo, proſperè omnia cedunt.* Salluſt. Catil.

Ignauos ille ſpernit.

Nec exſpecta, *nihil agenti in ſinum de cælo deuolaturam Victoriam* aut Fortunam *eſſe.* Liu. VII.

Θεοὶ τἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσιν: *dii bona laboribus vendunt.* Græcor. Adag.

Fortes iuuat.

Et hac mente verum, *Deos fortioribus adeſſe.* Tac. IV. Hiſtor.

Simile in triſtibus. *Dii prohibebunt hæc inquies. ſed nunquam propter te de cælo deſcendent: tibi dent mentem oportet, vt prohibeas.* Liu. VI.

Quis a Fati notitia fructus?

Præcipuus, patientia.

Nec plura de grandi hoc profundo: quod tentandum ſemper homini, nunquam explorandum. Tibi quis hîc fructus? iſte, vt verè pius ſis, & fata ſequare; id eſt deum. *Quid* enim *eſt viri boni? præbere ſe fato.* Sen. De Prouid.

Φέρειν τε χρὴ τά τε δαιμόνια ἀναγκαίως, τά τε ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνδρείως: *Ferre quæ diuinitus immittuntur, neceſſariò oportet: quæ ab hoſtibus, viriliter.* Thucyd. lib. II, in orat Peric.

Optimum eſt pati quod emendare non poſſis: & deum, Sen. Epiſt. CVIII.

quo auctore cuncta eueniunt, ſine murmure comitari. Malus miles eſt, qui Imperatorem ſuum gemens ſequitur.

CAPVT V.

Etiam Conſcientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, ſi mala, oſtendo: quietem, ſi pura.

Conſcientia a Religione oritur.

Et vix eſt, vbi non illa.

Definitio eius.

Diuiſio.

Altera definitio, arctior.

IAM & Conſcientia, vt dixi, Pietatis ſuboles eſt: & origo ei palam à radice Cultus. Vbi enim ille floret & viget: hæc pariter. vbi areſcit & languet: etiam iſta. Quin vbi nulla religio aut diuinus metus; exiguum in animo huius germen, & à malâ terrâ velut oppreſſum. Eſt autem Conſcientia, RELIQVA IN HOMINE RECTAE RATIONIS SCINTILLA, BONORVM MALORVMQVE FACINORVM IVDEX ET INDEX. Igitur & bipartita ea, Approbatio ſcilicet, & Opprobratio: illa in benè, hæc in ſecus factis. Sed iſtius vis (vt vita & vitia ſunt) creberrima; ideóque ferè obtinuit, vt hæc pars veniat in generis ſui nomen. Nam Conſcientiam vulgò appellamus, VIOLATI NVMINIS AVT PERPERAM CVLTI TRISTEM COGITATIONEM ET MORSVM. Qui ſenſus infixus homini; & viuit quamdiu ille, non vi exſtinguendus, non fraude.

Cic. pro Cluent. — *Alte hæc infixa.*

Conſcientiam à dijs immortalibus accepimus, quæ diuelli à nobis non poteſt.

Origenes. — *Vtilis homini in peccata.*

Vtiliter autem ea data; vt *corrector ad fectum & animæ pædagogus.*

Tacit. XIV. Annal.

Flagrum poſt peccatum: quia *perfecto demum ſcelere, magnitudo eius intelligitur:*

Senec. Epiſt. XCVIII.

Frænum ante peccatum: *quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit.*

Acris & violenta:

Et magna ſanè *vis eius eſt in vtranque partem; vt neque timeant ij qui nihil admiſerunt, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent qui peccauerunt.* Cic. pro Milone.

Bona quidem in ſolatium.

Itaque *bona* illa, *ſemper metu vacua eſt:* Bias apud Stob.

Imò in gaudio. *& vis nunquam triſtis eſſe? bene viue.* Iſidor. Soliloq. lib. II.

Mala, in tormentum.

Mala autem *etiam in ſolitudine anxia & ſolicita eſt.* Sen. Epiſt. XLIII.

Poteſt enim *nocenti contingere vt lateat, latendi fides non poteſt.* Epicurus apud Senec. ep. XCVIII.

Et quî celes?

Nocte diéque tuum geſtas in pectore teſtem. Iuuenalis.

Teſtis ea non fallax.

Qui non fallit, non fallitur. & ex oraculo hoc eſt: *Suus cuique animus ex conſcientiâ ſpem præbet.* Salluſt. ad Cæſ.

O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem! Sen. epiſt. XLIII.

Carnifex aſſiduus:

Imò & Tortorem. Vrit enim, cædit, lancinat: eò grauius, quia ſine morte. Græcorum adagium verum: ἡ συνείδησις τὴν ψυχὴν πλήττει: *conſcientia animum verberat:*

Indefeſſus.

Et quidem aſſiduo illo & ſurdo verbere. *Namque animus impurus, dijs hominibúſque infeſtus, neque vigilijs neque quietibus ſedari poteſt. Ita conſcientia mentem excitam vaſtat.* Salluſt. Catil.

Quem temnunt tamen quidam:

Sic tamen hodie viuitur, vt *multi famam, conſcientiam pauci vereantur.* Plin. lib. III. Ep.

Numquam vir bonus.

Aliter vir bonus. cui fixum *in omni vitâ tranſuerſum vnguem à rectâ conſcientiâ non diſcedere.* Cic. ad Attic. lib. XIII.

Etiam tibi: qui hoc imbibe, *Tranquillitate conſcientiæ nihil excogitari beatius poſſe.* Auguſt. XXI. De ciuit.

CAP.

CAP. VI.

Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hîc appellem? Breuia & vniuerſalia ad eam præcepta.

RAMVS Virtutis mihi alter ſupereſt, Probitas: quem tamen leui dolabrâ expolio, quia in hoc Ciuili ædificio propriè non ei locus. Ad morale pertinet. nec Probitatem aliud hîc intellego, quàm RECTAM IN MORIBVS ET ACTIONE OMNI VITAM, EX HONESTI NORMA. Mihi tamen non omittenda, vt neceſſitatem videas: & quia Pietati adnexa ea, aut veriùs innexa. Sine moribus Pietas, quidquid vultu, vocè, calore præferas, vana eſt, imò nulla. Vt poma, in Iudæâ, non poma naſcuntur, quæ contacta in fumum abeunt & vaporem: talis verboſa illa Pietas, ſine vitali hoc operum ſucco. Iure ergo mores ama, quiſquis amas illam: & factis magis, quàm ſpecie; ſeriò, nec ad pompam.

Quid Probitas?

Pietatis ea comes.

Si modo vera ſit.

Salluſt in Catil. — *Eſſe quàm videri, probus malis.*

Interna probitas, ſola proba.

Velleius lib. II. — Et cum laudato illo Catone, *numquam rectè feceris, vt feciſſe videaris.*

Cicero. — *Conſcientia virtuti ſatis amplum theatrum eſt.*

Et ſpernendi fuci.

Tacit. IV. Hiſtor. — Non tu mihi *inter claros magis, quàm inter bonos.*

Salluſt. Catil. — Non inter eos, quos *ambitio falſos fieri ſubegit, magiſque vultum quàm ingenium bonum habere.*

Apul. in Apolog. I. — Opes quid curas? *Fortunam velut tunicam, magis concinnam proba, quàm longam.*

Opes non nimis amandæ:

Quid cultum aut corpus? *Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt.*

Non corpus.

Seneca Epiſt. — Tu à te laudem tibi ſume; internâ veráque *virtute, non ſpecie inanium validus,* Tacit. Annal. xv.

Eſto mihi *cultu modicus, ſermone facilis.* In Agricol.

Pudor induendus: *Ore probo, animo verecundo.* Salluſt. in Frag.

Cum conſtantia. *Opum contemptor, recti peruicax, conſtans aduerſum metus.* Tacit. IV. Hiſt.

Animus ſolus colendus: Vnius animi cultor: qui *dux atque imperator vitæ mortalium,* Salluſt. Iugurth.

Qui magnus, *Rector humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipſe habetur,* Indidem.

Qui æternus. *Præclara* enim *facies, magnæ diuitiæ, ad hoc vis corporis, & alia huiuſmodi omnia breui dilabuntur:* Indidem.

At ingenij præclara facinora, ſicuti anima, immortalia ſunt. Indidem.

CAP. VII.

Ad Prudentiam tranſitum, qui Rectorum alter. Neceſſitas eius oſtenſa. Definitio poſita, & expoſita. Partes eius & vtilitas.

Prudentia virtutem ipſam ducit. VIAE tuæ Ducem vnum habes, Virtutem: adiungo nunc alterum, quem Prudentiam dixi. Is non tuus ſolùm, ſed ſi inſpicis, Virtutis ipſius rector. certè director. Sine prudentiâ enim quæ poteſt eſſe virtus?

Qua ſine ea, haud recta. Plato verè ait, ἡ φρόνησις μόνον ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν: *Prudentia ſola præit & ducit ad rectè faciendum.* In Menone.

Et Sophus alter: οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως, ἄνευ φρονήσεως: *fieri non poteſt vt quiſquam verè probus ſine Prudentiâ audiat.* Ariſt. VI. Ethic. cap. V.

Cauſſa hæc. quòd Virtus omnis in Electione & Modo eſt: non hæc ſine Prudentiâ: ergo nec Virtus. Atque vt architectis opus nullum rectè proceſſerit,

ceſſerit, ſine libellâ & lineâ: non item nobis, ſine normâ hac directrice. Quam definio, INTELLECTVM ET DILECTVM RERVM, QVAE PVBLICE PRIVATIMQVE FVGIENDAE AVT APPETENDAE.

Quid Prudentia?

Arist. & Iamb.

Intellectum dixi. quia hæc eſt quæ videt omnia: ideóque ὄμμα τῆς ψυχῆς, *oculus animæ*, iure dicta.

Sagacitas eius:

Tacit. IV. Annal.

Dilectum addidi. quia eadem, quæ ſeligit: & recto iudicio, *honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxijs diſcernit.*

Diſcretio.

Priuatim etiam & Publicè, inſerui. quoniam ſpecies eius velut duplex, Domeſtica & Ciuilis: quarum illa ſibi, hæc alijs prodeſt. Φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, οἳ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν: *Prudentes cenſemus, qui ea, quæ ſibi, quæque hominibus conducunt, poſſunt diſpicere.*

Duplex ea, Priuata, & quæ foras ſpectat.

Ariſtot. IV. Ethic. cap. V.

Φρόνιμόν γε φήσομεν, ἀποχρῶντα ξύμβουλον καὶ αὐτὸν αὑτῷ καὶ τῇ πόλει: *Prudentem dicemus, ſibi & reipublicæ conſulere potentem ac validum.*

Plato Alcib. II.

Itaque vſus eius multiplex. & rectè ille, qui dixit *Artem viuendi eſſe Prudentiam, vt medicinam valetudinis.*

Ars & norma totius vitæ.

Cic. V. de Finib.

Hæc enim eſt, quæ *præſentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur.*

Munia eius.

Auctor. libri de IV. Virtut.

Hæc quæ *fallere non vult, & falli non poteſt.*

Vis eius.

Idem.

Cui omnia ſubiecta:

Menander.

Ἅπαντα δοῦλα τοῦ φρονεῖν καθίσταται:
Famulatur omne, quidquid eſt, Prudentiæ.

Etiam ipſa Fortuna. nec vanè dictum,
Sapiens pol ipſe fingit fortunam ſibi.

Plautus Trin.

Igitur iure Tragicus,

Πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας
Πρῶτον ὑπάρχει.
Longè Prudentia felicitatis
Primas tenet.

Sophocles Antig.

At contrà, Imprudentia infelix. quæ *pleraque, & ſe, præcipitat.*

Salluſt. ad Cæſar.

CAPVT VIII.

Quid gignat Prudentiam? Vſum eſſe, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: ſed raritas & difficultas item oſtenſa.

Duo Prudentiam faciunt.

PRVDENTIAE autem parentes duo, Vſus & Memoria rerum. Nam quod poeta vetus in Sapientiam ſcripſit,

Vſus, &

Vſus me genuit, mater peperit Memoria:

Afranius.

abnuo: & verius eſt in iſtam. Vſum intelligo, NOTITIAM HVMANARVM RERVM EX VISV VEL TRACTATV. Memoriam, NOTITIAM SIMILEM EX AVDITV VEL LECTV. Vſus haud paullò firmior: & ideò iure pater. Per ſua enim, non per aliena pericula diſcit: per propinqua exempla, non remota. quin pleriſque euentibus ipſe adeſt, intereſt, præeſt. Itaque verè ſcriptum,

Memoria.

Vſus, certiſſimus doctor.

Vſus efficaciſſimus rerum omnium magiſter.

Plin. lib. XXVI.

Et experimentis optimè creditur.

Idem, lib. XVII.

Longe ſupra alios magiſtros.

Imò amplius: *Vſus omnium magiſtrorum præcepta ſuperat.*

Cicero de Orat.

Quem qui multum habet, glorietur iure:

Is bona malaque nouit.

—νοέω καὶ οἶδα ἕκαστα
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια.

Homer. Odyſ. Σ.

–noui & ſcio ſingillatim
Quæ bona, quæ mala ſunt.

Artes omnes genuit.

Hic ad omnem artem vtilis ſiue neceſſarius:

Manilius.

Per varios vſus artem experientia fecit,
Exemplo monſtrante viam.

Ariſtot. Eth. x, cap. vlt.

Ciuilem perficit.

Sed ad hanc ciuilem imprimis. Καὶ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας: *& quiſquis in re Ciuili intelligens haberi volet, opus ei experientiâ.*

Incommodus tamen, quia ſerus:

Cic. II. de Orat.

In quo tamen hoc mali, quod pręceptis non traditur: ſed *ætas eum denique affert.*

Nam vt poëta ait,

Ouid. VI. Metamorph.

Et extima ætatis proprius.

–ſeris venit vſus ab annis.

Hinc *Prudentia ſenum* in vulgi verbo:

Hinc illud ſapientis,

Solon.

Γηράσκω δ᾽ αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.
Aſsiduè addiſcens, ad ſenium propero.

CAPVT IX.

Memoria rerum, ſiue Hiſtoria fructus. Facilem hanc ad Prudentiam viam: etiam ad Probitatem.

Memoria dotes.

AT Memoria, parens altera eſt. quam Vſui non appono ſolùm, ſed in parte prępono. Magis enim obuia hæc & facilis: diffuſa latiùs, & quæ plura ad Prudentiam & in plures confert. In quoſuis enim ea, & quouis tempore, cadit: cúmque iter illud per propria pericula, longum, nec ſine periculis ſit: hæc via tutior, ideóque tritior, & haud paullò

Facilitas.

Crebritas.

Tacit. IV. Ann.

Plures aliorum euentis docentur.

Cic. II. de Orat.

Ea viuit in libris hiſtoricis.

Id eſt, Hiſtoria. quæ non aliud, quàm anima & *vita Memoriæ.*

Exempla enim *omnia iacerent in tenebris, niſi litterarum lumen accederet.*

Idem pro Archiâ.

Hæc eſt illa φυλακὴ τῆς τῶν ἀξιολόγων ἀρετῆς, μάρτυς τῆς τῶν φαύλων κακίας, εὐεργέτις τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους: *cuſtos illuſtrium virorum virtutis, teſtis malorum ſceleris, benefica in omne humanum genus.*

Per eam, virtutibus & vitiis ſuus honos.

Diodor. Sicul. I. Biblior.

Hæc *lux veritatis, magiſtra vitæ.*

Vitã inſtruit priuatam.

Cic. II. de Orat.

Verè Magiſtra. In hac enim tibi fas, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ, κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον: *tanquam in ſpeculo, ornare & componere vitam tuam ad alienas virtutes.*

Plut. in Timoleonte.

In quâ *hoc præcipuè ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita intueri: vt inde tibi tuæq; reip. quod imitere, capias; inde fœdum incœptu, fœdum exitu, quod vites.*

Liu. I.

Eadem ad Ciuilem hanc partem vtiliſſima: nec temerè Polybius, ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν dixit: *veriſſimam diſciplinam exercitationémque ad res Ciuiles Hiſtoriam eſſe.*

Publicam dirigit.

Lib. I.

Et ad conſilia. χρήσιμοι πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβουλάς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι: *vtiles ad publicas deliberationes, rerum geſtarum hiſtoriæ.*

Ad conſilia prait.

Ariſt. I. Rhet. cap. V.

Quo aſpectu Imperator Alexander, conſilijs togæ & militiæ *litteratos adhibebat, & maximè eos qui hiſtoriam norant.*

Lamprid. in Alex.

Et rex alius, *optimos conſiliarios Mortuos* aiebat, intelligens hos ipſos Hiſtoriæ libros.

Conſiliarii mortui, boni, liberi, ſine fuco.

Alphonſus Siciliæ.

CAPVT X.

Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique Rectori vtilis. Quis legitimus vſus eius, finis, modus.

VTRVMQVE Rectorem dedi, & abeo ab his præloquijs: niſi quod de Doctrinâ etiam breuiter attexo. id eſt, ipſis adiutoribus tuis do adiutorem. Nam hæc eſt, quæ non ad Prudentiam ſolùm facit validè (clarum id quidem) ſed & Virtutem.

Doctrina Prudentiam promouet.

Quinct. lib. XII. cap. II.

Quæ *etſi quoſdam impetus à naturâ ſumit, tamen perficienda doctrinâ eſt.*

Virtutem ornat, aut perficit.

Seneca Epiſt. XCI.

Non enim plenè ſatis *contingit ea, niſi animo inſtituto & edocto.*

Idem epiſt. LXXXIX.

Eo tamen ſenſu: *non quia Virtutem dare poſſit, ſed quia animum ad accipiendam illam præparat.*

Et propriè animos ei purgat, ac præparat.

Cicero I. de Finib.

Auidè igitur hæc haurienda, ſed ad vſum. *Non* enim *paranda nobis ſolùm, ſed fruenda Sapientia eſt.*

Vſus eius, vere vſus.

Ego cum poëta

Pacuuius.

Odi homines ignauâ operâ, philoſophâ ſententiâ.

Nec enim in verbis nudis, ſed bonis factis.

In Iugurt.

Et cum Salluſtiano Mario, *parum mihi placeant eæ litteræ, quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.*

Imò nocuerunt. quia multi vitia ſua tegunt & inumbrant hoc velo, *animo perfidioſi & ſubdoli, auaritiam ac libidinem occultantes.*

Tac. XV. Annal.

Abutuntur, qui non tales.

Indidem.

Specie bonarum artium falſi, & amicitiæ fallaces.

Indidem.

Sed ij ferè ex eo genere, *qui doctrinâ ore tenus exerciti, animum bonis artibus non induerunt.*

Quod genus fere tincti ea, non imbuti.

IV. Hiſt.

Tu contrà. habeto eam non ad pompam aut ſpeciem, *nec vt nomine magnifico ſegne otium veles, ſed quò firmior aduerſum fortuita rempublicam capeſſas.*

Finis eius verus: &

Seneca Epiſt. LXXXIX.

Et habeto etiam cum modo. quia *plus ſcire velle quàm ſatis ſit, intemperantiæ genus eſt.*

In ea modus.

Aeſchylus.

Ὁ χρήσιμ᾽ εἰδὼς, οὐχ ὁ πολλ᾽ εἰδὼς, σοφός:
Qui fructuoſa, non qui multa ſcit, ſapit.

Nec enim ſapit, qui nimis ſapit.

Lactant. lib. II. Inſtit.

Atque adeò veriſsimè dictum: *Plus ſapit interdum vulgus, quia tantum quantum opus eſt, ſapit.*

Imitare

Quin frenãda immodica diſcendi cupiditas:

Tacit. in Agric.

Imitare igitur Agricolam: qui *ſtudio ſcientiæ flagrantem animum coercuit, tenuitque, quod eſt difficillimum, ex Sapientia modum.*

Vitium hodie, & in ſenibus, crebrũ.

Seneca Epiſt CVII.

Nam nos plerique hodie, *vt omnium rerum, ſic literarum intemperantiâ quoque laboramus: nec vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.* Quo veriloquio claudo & conſigno hunc librum.

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI SECVNDI
CAPVT I.

De imperio vniuersè dictum. eius neceſſitas in Societate oſtenſa, & fructus.

VIAE huius Rectores oſtẽdi tibi: ſed communiter, & oſtendi tantùm. ipſam mihi, ſodes, ingredere: ego quî ſequare atque aſſequare eos, dicam. nec id per ſtadia ſolùm ſingula, ſed pænè paſſus. Vita Ciuilis in Societate eſt: Societas in duabus rebus, Commercio & Imperio. Illud * alterius argumenti eſt, hoc mei. quod definio, CERTVM ORDINEM IN IVBENDO ET PARENDO. Cuius tanta vis ſiue neceſſitas potiùs, vt hoc vnum fulcrum ſit rerũ humanarũ. Sine

* Nempe Moralis aut Oeconomici.

Definitio Imperii.

Cic. III. De Leg. Sine Imperio enim *nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt.* *Vis eius.*

Ariſt. I. Polit. cap. III. Et quod ſequitur, magna eius vtilitas. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων: *Regere enim & regi, non ſolùm inter ea quæ neceſſaria, ſed et vtilia.* *Vtilitas.*

Sen. I. De Clemen. *Iſtud* ſanè *eſt vinculum, per quod reſpublica cohæret: ille ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipſa per ſe futura, niſi onus et præda, ſi mens illa imperii ſubtrahatur.* *Vinculum rerum.*

Liu. lib. VI. Denique hæc Circæā illa virga, quā tactæ, feræ hominesq; miteſcunt. quæ *è ferocibus vniuerſis, ſingulos, ſuo quemque metu, obedientes facit.* *Regimen hominum.*

At contrà, ruunt omnia, vbi non hoc firmamentum: diffluunt, vbi non hoc coagulum. & nimis pro vate, ille vates: *Contra. Inobedientia Confuſionum parens.*

Sophoc.

Ἀναρχίας γὰρ μεῖζον οὐκ ἔστι κακόν.
Αὕτη πόλεις ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους
Οἴκους τίθησιν, ἥδε σὺν μάχῃ δορὸς
Τροπὰς καταῤῥήγνυσι. τῶν δ' ὀρθουμένων
Σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἡ πειθαρχία.
Confuſione tætrius nullum eſt malum.
Hæc perdit vrbes, iſta perdit & domos
Vaſtáſque reddit; Martis in certamine
Hæc terga vertit. ritè ſed parentium
Res ſeruat atque vitam Obedientia.

CAPVT. II.

Diuiſio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id varijs argumẽtis oſtenſum.

Tac. lib. III IMPERIVM. hoc autem triplex: Principatus, Optimatum, & Populi ſtatus. *Tres Imperii formæ.*

Nam cunctas nationes & vrbes (ait meus ſcriptor) *Populus, aut Primores, aut Singuli regunt.*

Et quidquid ſcrutêre, nec cœtum aliquem ſocialem ſine vllâ harum formarum reperies, nec in eo aliam præter iſtas. Miſcentur inter ſe, fateor, & remittuntur aut intenduntur: ſed ſic, vt propendeat & præponderet ſemper aliqua pars, à quâ iure ei nomen.

Difficile, nec certum de iis iudicium.

Sed quæ ex his optima? diu hoc in lite: quam ſoluit & non ſoluit idem ille noſter. *Dilecta*, inquit, *ex his & conſtituta reipub. forma facilius laudari quàm euenire: aut ſi euênit, haud diuturna eſſe poteſt.* Ego ſi non veriùs, clariùs rem aperio, & præfero palàm Principatum. Mouent me iſta:

Optimus tamen Principatus videtur.

Ibid.

Qui vetuſtiſſimus.

Quòd ille vetuſtiſſimus: & certum eſt *omnes antiquas gentes regibus primum paruiſſe.*

Cic. III. De Legib.

Idque *in terris nomen imperii primum fuit.*

Sall. Catil.

Vt veriſſimè præfatus ſit ille, *Principio rerum, gentium nationúmque imperium penes reges erat.*

Iuſtin. lib. I.

Idem ex natura maxime.

Addo, quòd ad naturam aptiſſimus. Docent animantes ceteræ, in quibus imago hæc imperii: docent plerique hominum, & orbem peragra; *pauci libertatem, pars magna iuſtos dominos volunt*: ſed & habent.

Salluſt Epiſt Mithridaris.

Ex ratione, et vſu.

Idem ſecundum rationem maximè. *Vnum* enim *imperii corpus, vnius animo regendum videtur*: ſicuti ab vno gubernatore, vna nauis.

Tacit. I. Annal.

Nam plurium imperium, ad plures trudit.

Plures, quid mihi adfers? turbas. non aliter, quàm si εἰ θέλουσι δύο ἥλιοι γενέσθαι, κίνδυνος, πάντα συμφλεχθέντα διαφθαρῆναι: *ſi duo Soles velint eſſe, periculum ne incendio omnia perdantur.*

Serinus.

Diſcordiam gignit.

Arduum enim *ſemper eôdem loci potentiam & concordiam eſſe.*

Tac. IV. Annal.

Contra, pacem Principatus.

Itaque *pacis intereſt, omnem poteſtatem ad vnum conferri.*

I. Hiſt.

Legimus,

1. Ann. Legimus, imò ipſi vidimus, *diſcordantis ſæpe patriæ non aliud remedium fuiſſe, quàm ſi ab vno regeretur.*

Plato in Polit. Nec diſſentiunt à me prudentes. Ille clamat: ὁ βασιλεὺς ὡς θεὸς ἐξ ἀνθρώπων: *rex, deus quiſpiam humanus eſt.*

Pro quo & veterum Auctoritas.

Callimach. Alius, Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες: *Ex Ioue ſunt reges.*

Homer. Et tertius inculcat — διοτρεφέας βασιλῆας: *à Ioue educatos reges.*

Liu. lib. XXVI. Quinetiam nonnemo: *Regnum res inter deos hominéſque pulcherrima.*

Illiad. β. Vt iure concludam & optem cum Homero:

— εἷς κοίρανος ἔστω
Εἷς βασιλεύς
— *herus vnicus eſto,*
Vnicus & Princeps.

Nam plures rationes ſcio; nec affero, in hoc anguſto circo alienorum verborum, cui me incluſi.

CAPVT III.

Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius ſexus ille ſit?

NEC tamen Principatum omnem confusè extollo, ſed verum & legitimum. quem definio, VNIVS IMPERIVM, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM, SVSCEPTVM GESTVMQVE PARENTIVM BONO. in quâ formulâ, niſi fallor, non vim ſolùm omnem boni Principatus incluſi, ſed & ad illum viam. Diducam, & explicabo. Poſui primò, VNIVS IMPERIVM. virine, an fœminæ? Vtriuſque ſed illius maximè: quia iubet ſic natura.

Quid Principatus?

Virorum id munus.

Tò

Vix fæminarum:

Τό τε γὰρ ἄῤῥεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον: *Nam quid quid maſculum, naturâ magis factum ad imperandum, fæmineo.*

Ariſt. I. Politic. cap. VIII

Quæ imbecilla.

Etiam ratio. Nam palàm eſt quòd ille conditor noſtri deus, fæminis quidem

-pectus inſtruxit dolis,
Sed vim negauit.

Seneca, Octau.

Quæ inconſtantes.

Nec Conſtantiam dedit:

-Nulla diu fæmina pondus habet.

Propert. lib. II. Eleg.

Quæ non adſipientes.

Ne Prudentiam quidem plenè. & *plerumque muliebre conſilium deterius.*

Tac. XV. Annal.

Sæpe vitioſa,

Atqui hæc imperij vera inſtrumenta. Sed adde & vitia. quia *non imbecillis tantùm & impar laboribus hic ſexus, ſed ſi licentia adſit, ſæuus, ambitioſus.*

III. Annal.

Et lubrica.

Quid etiam ſi ſæpe lubricus? quàm in lubrico tunc reſpublica? *Nec* enim *fæmina, amiſſâ pudicitiâ, alia abnuerit.*

IV. Ann.

Nec honeſtum viris id iugum.

Denique indecorum, & ſeruum nimis hoc ſeruitium. Doctor meus de barbarâ quapiam gente: *Fæmina dominatur. in tantum non modò à libertate, ſed à ſeruitute degenerant.*

De morib. Ger.

Atque his cauſſis videatur fæminis *ſufficere obſequii gloria.*

Plinius. Paneg.

In alteram tamen partim ratio.

Ecce tamen & tela non imbellia pro imbelli ſexu. Pro iis hæc ratio. quòd *Nulli præcluſa eſt virtus. omnes admittit.*

Seneca Epiſt.

A communione virtutis.

Nec cenſum, nec ſexum eligit.

Idem.

Ab exemplis

Et reuerâ, nónne eximiæ aliquot reginarum lectæ nobis, auditæ, viſæ? quæ fortes, cautæ, caſtæ, *virilibus curis, fæminarum vitia exuerant.*

Tac. VI. Ann.

A ritu gentium.

Pro iiſdem, conſenſu aliquot gentes. Britanni illi veteres non regno ſolùm præfecêre, ſed bello. *Solitum* quippe *Britannis, fæminarum ductu bellare.*

In Agr.

Germani

De morib. Ger. Germani viris ipſis ante-tulerunt: & *ineſſe iis ſanctum aliquid ac prouidum putârunt.*

Ibidem. Itaque *nec conſilia earum aſpernabantur, nec reſponſa negligebant.*

IV. Hiſt. Imò *pleraſque earum* (rides an ringeris?) *fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione, arbitrabantur deas.*

Capaces igitur ſceptri: vt hi quidem cenſent. atq; etiam ego, niſi lex aut mos patrius aliter iubent.

CAPVT. IV.

Quomodo capiendus Principatus? duos legitimos modos eſſe, Electionem & Succeſſionem. & de vtrâque aliquid diſſertum.

NAM hæc ante omnia ſeruo. ideo addo, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM: non temerè initium & velut caput Regiæ huius viæ muniens, quia multi calcare eam volunt pede non recto.

Locum Principum plures adfectant:

Salluſt. Iug. *Natura mortalium auida imperii eſt,* ait ille:

Tac. II. Hiſt. Et alter: *Vetus ac pridem inſita mortalibus potentiæ cupido.*

Et id natura vitio.

XV. Ann. Eaque *cunctis affectibus flagrantior.*

Itaque Principatum multi appetunt, nec boni ipſi, nec bono fine. quos repreſſit tamen mos ſiue lex gentium repagulo duplici, Electionis & Succeſſionis. Hanc appello, CVM GENTILIS IS HONOS EST, ET PRINCEPS E PRINCIPE NASCITVR. Illam, CVM SPRETO NATALIVM IVRE, SVFFRAGIIS DESIGNATVR. Electio, antiquior. tamen Succeſſio receptior, & aſpectu aliquo melior: quia verum eſt

Frænum iis duplex, Succeſſio. Et Electio.

Illa vt videtur, melior:

Tacit. II. Hiſtor. *Minore diſcrimine ſumi Principem, quàm quæri.*

Turbis etiam hoc obſtaculũ. cùm alioqui *magnis*

Pacatior:

aut nouis *conatibus opportuni ſint tranſitus rerum.* I.Hiſt.

Securior.

Nam clarum eſt, *prauas aliorum ſpes cohiberi, ſi ſucceſſor non in incerto.* III. Annal.

Ex Principii ipſorum vſu.

Princeps ipſe per hanc viam ſecurior, & *pluribus* velut *munimentis inſiſtit.* I.Ann.

Oraculum eſt, *Non claſſes, non legiones, perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum.* IV.Hiſt.

Pro Electione & ſua ratio.

Tamen aliis ratio magis placet alia. & aiunt, *Imperaturum omnibus, eligi debere ex omnibus.* Plinius Paneg.

Quia digniores reperit.

Vel ideò, quòd plerumque *optimum quemque Electio inuenit.* Tacit. I. Hiſtor.

Nam naſci & generari à principibus, fortuitum, nec vltrà æſtimatur: cooptandi iudicium integrum, & ſi eligere velis, conſenſu monſtratur. Ibidem.

Quia & ipſa dignior.

Minùs etiam ſeruilis hæc ſpecies. & *loco libertatis erit, ſi eligi incipimus.* Ibidem.

Ceterum extrahas obliqua via, nec fauſta.

Sed vtra harum rectior, non rectæ viæ aliæ: nec *quiſquam imperium flagitio quæſitum bonis artibus exercuit.* Eodem libro.

Imò nec diu exercuit. quia *nulla quæſita ſcelere potentia diuturna eſt.* Curt.lib.IV.

CAPVT. V.

Initia Principatuum plerumq; laudabilia: ſed id non ſatis. perſeuerandum eſſe.

SED addidi etiam, SVSCEPTVM GESTVMQVE. nec geminaui temerè; quia ſunt qui ſuſcipiant rectè, non gerant & finiant. ego autem palmam hanc in metâ, non in carceribus figo. Fit malo vitio, an fato humani generis, vt

Principia Principum fere bona: at non finis.

Initia magiſtratuum, aut Principum *ferè meliora ſint, ſed finis inclinet.* Tac.XV. Annal.

Poëta

Lucan. lib. VIII.

Poëta non neſciuit:

-mitiſſima ſors eſt
Regnorum, ſub rege nouo.

Tacit. II. Annal.

Imò nec ipſum vulgus. qui *accipiunt regem lætantes, vt fermè ad noua imperia.*

Ideo grati, noui reges.

XII. Annal.

Spei ſuæ quàm ſæpe falſi! Nam pleríque regnantium, *ſuóne an ſeruitij ingenio, dum adipiſcuntur dominationes multâ caritate ſunt; & maiore odio, poſtquàm adepti.*

Sed non in longum.

IV. Hiſt.

Fit ideo, quia plurimum ſimulatæ eæ virtutes: cùm ſciant omnes, *Nouum imperium incohantibus vtilem eſſe Clementiæ famam.*

Cauſſa, quia fucus decidit.

II. Hiſt.

Aut certè non altè inſitæ. ideóque peccare paullatim *indulgentiâ fortunæ, & prauis magiſtris, diſcunt audéntque.*

Aut certe mutantur in regno.

XII. Annal.

Siue etiam Regni ipſius natura hoc fert, vt *diuturnitate in ſuperbiam mutent.*

Salluſt. Catil.

At malè. *Imperium* enim *ijs artibus facillimè retinetur, quibus initio partum eſt.*

Suo ſæpe malo. quia

Ibidem.

Quod ſi ſe mutant: videant, ne *Fortuna* quoque *cum moribus immutetur.*

Et fortuna cum iis mutatur.

CAP. VI.

Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id eſſe, & ſeponenda priuata.

DENIQVE in extremo poſui PARENTIVM BONO: in ijs verbis Finem ipſum veri Principatus complexus, & candidam illam metam, ad quam currat Regius hic athleta. quæ non aliud, quàm ſubditorum commodum, ſecuritas, ſalus.

Beatitas ciuium, Principi propoſita.

Nam *moderatori reipub. beata ciuium vita propoſita eſt.* Cic.v. De Rep.

Vt ea *opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit.* Ibidem.

Et ideo eligitur:

Te ſpectas ? erras. καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς αἱρεῖται, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελεῖται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἑλόμενοι διὰ τοῦτον εὖ πράττωσι: *nam rex eligitur, non vt ſeſe molliter curet, ſed vt per ipſum, ij qui elegerunt, bene beatéque agant.* Xenophon. in Memorab. Socrat.lib. III.

Tyranno autem, ſua.

Hac vnâ in re maximè abit ille à Tyranno. quòd ὁ μὲν τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς, τὸ τῶν ἀρχομένων: *Tyrannus ſuum ipſius commodum ſpectat & quærit, at rex ſubditorum.* Ariſtot. VIII Polit. cap. x.

Vt paſtori cura gregis eſt.

Qui verè eſt Homericus ille ποιμένα λαῶν: *paſtor populorum.*

Scias igitur, quiſquis hoc nomine, *ciuium non ſeruitutem tibi traditam, ſed tutelam:* Sen. De Clem.

Non igitur dominium, finis.

Nec rempublicam tuam eſſe, ſed te reipublicæ. Indidem.

Ideo curet, foueat.

Vatem audi:

Tu ciuem patrémque geras; tu conſule cunctis,
Non tibi: nec tua te moueant, ſed publica damna. Claud. ad Hon.

Non negligat, vt fluxi illi & ſoluti.

Malus ille, qui *ex magnâ Fortunâ licentiam tantùm vſurpat.* Tac. IV. Hiſt.

Qui *non ad curas intentus, ſed ſtupris & adulterijs Principem agit.* Ibidem.

Onus enim hoc, non ſolum munus eſt.

At verus bonúſq; noſter intendit, vigilat: & ſcit, *Maximo imperio maximam curam ineſſe.* Salluſt.

Omnium ſomnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio. Seneca Conſ. ad Polyb.

Ideò *remiſſum aliquando animum habebit, num-* Ibidem.

quàm ſolutum.

Hoc ſubditorum bono fiet, hoc eius. quia *illius* demum *Principis magnitudo ſtabilis fundatáque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe quàm pro ſe ſciunt.*

Ibidem.

Vigilans autem Princeps, firmus.

CAP. VII.

De Viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. oſtenſum, hanc ei, ſuâ cauſsa, neceſſariam.

VERVM ecce Principem definiui: formabo tibi nunc eumdem, & quî perueniat ad ſalutarem illam metam velut manuducam. Incluſa ſanè hæc via in ipſo Boni publici fine, fateor: (nemo enim ſic geret, qui non ipſe bonus: nec id ſolùm, ſed & prudens:) verùm incluſa occultè. ego educam, aperiam, & totum hoc imperandi iter tenuiore quodam, vt ſic dicam, ſabulo ſternam ſalubrium præceptorum. Duo ſunt quæ legitimum & numeris ſuis abſolutum Principem faciunt: Prudentia & Virtus. illa vt in Actionibus eius eluceat, hæc in vitâ. De Virtute præmittam: quæ prorſus & Regi aſſumenda, & per eum his qui regnantur. Regi: quia ita decorum eſt, vt probitate emineat, qui dignitate. Cyrum lubens audio: qui

Ad Finem Boni publici duo conducunt: Virtus & Prudentia. Illa, Principi conuenit ex decoro:

Xenoph. Pæd. IIX.

Οὐκ ᾤετο προσήκειν μηδενὶ ἀρχῆς, ὅστις μὴ βελτίων τῶν ἀρχομένων: *non cenſebat conuenire cuiquam imperium, qui non melior eſſet ijs quibus imperaret.*

Ariſt. v. Politic. cap. x.

Vulgò ita iudicamus; & vbi ſuffragiorum res, plerúmque ὁ βασιλεὺς καθίσταται ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς, ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς: *rex conſtituitur ex idoneis aptiſque ob eminentiam virtutis, aut actionum quæ à virtute.*

Meo ſanè & poëtæ puncto,

Auſon. in Monoſ.

Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit Rex.

Ex fama:

Sed & fama eius hoc poſtulat: quæ parum pura, ſi non vita. *Omnia* enim *facta dictáque Principis rumor excipit:*

Sen. 1. De Clemen.

Nec magis ei, quàm Soli, latêre contingit.

Indidem.

Vt iure *cauere debeat qualem famam habeat: qui qualemcunque meruerit, magnam habiturus eſt.*

Indidem.

Eò magis, quòd *inuiſum ſemel Principem ſeu benè ſeu malè facta premunt.*

Tacit. 1. Hiſt.

Ex vtili.

Etiam regni firmitas ſic poſcit. quia

-vbi non eſt pudor
Nec cura iuris, ſanctitas, pietas, fides,
Inſtabile regnum eſt.

Seneca Thyeſt.

Sit ante oculos Nero, & qui alij tyrannorum: *quos ſua immanitas, ſua luxuria, ceruicibus publicis depulêre.*

Tacit. 1. Hiſt.

Ad exitium natæ voces,

-ſanctitas, pietas, fides
Priuata bona ſunt. quà iuuat, reges eant.

Seneca Thyeſt.

Et vſu diſces.

CAP. VIII.

Subditorum etiam cauſsâ Principi virtutem induendam, & ipſis inſtillandam. ſine quâ probus aut diuturnus nullus cœtus.

IAM & Principi cura altera, vt cùm ipſe bonus, ſubditi etiam tales. Vbi virtus abeſt, quæ ſocietas non dicam laudabilis, ſed firma? Quod de opido poëta, de ſtatu omni dixeris:

Infirmus reip. ſtatus ſine virtute.

Si incolæ benè morati ſunt, pulchrè munitum arbitror.

Plaut. Perſâ.

Sin aliter: profectò

-centuplex murus rebus ſeruandis parum eſt.

Ibidem.

Audi

Polyb. lib.VI.

Audi Prudentiæ alumnum: *Ille reipub. ſtatus optabilis & firmus eſt, in quo & priuatim ſanctè innoxiéque viuitur, & publicè Iuſtitia ac Clementia vigent.*

Cum ea firmus & felix.

Plato, Alcib. I.

Audi & Sapientiæ: Εἰ μέλλεις τὰ τῆς πόλεως πράξειν ὀρθῶς καὶ καλῶς, ἀρετῆς σοι μεταδοτέον τοῖς πολίταις: *Si remp. rectè laudabilitérque inſtituis gerere, virtus tibi cum ciuibus communicanda eſt.*

Salluſt. ad Cæſ.

Hos, inquam, potiùs, quàm illos malè callidos. qui *eò munitiores reges cenſent, quò illi quibus imperitant nequiores fuêre.*

Praua quorundam opinio.

Plinius Paneg.

Quòd patientiores ſeruitutis arbitrantur, quos non deceat niſi eſſe ſeruos.

Eiuſque ratio.

Salluſt. ad Cęſ.

Sed profectò hac ipsâ in re errant. Nam *peſſimus quiſque aſperrimè rectorem patitur.*

Sed hac ſubuerſa.

Idem in Iugurth.

Contrà boni, mites & obnoxij, *metuentes magis quàm metuendi.*

Quò quis melior, hoc iugi patientior.

Et ab ore veritatis illud eſt,

Plaut. Mil.

-Facile imperium in bonos.

Salluſt. ad Cęſ.

Iure igitur dabis operam, *cùm ipſe bonus atque ſtrenuus ſis, vti quàm optimis imperites.*

CAP. IX.

Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo. cuius incredibilis vis in vtramuis partem.

HOC duplici viâ aſſequêre, Legum & Exempli. De illâ, mox tangam: de hac nunc habe.

Cic. in Epiſt.

Quales in republicâ principes ſunt, tales reliquos ſolere eſſe ciues.

Subditi ad principem ſe formant.

Claud. V. Conſ. Honor.

-componitur orbis
Regis ad exemplum.

Eius cauſſa.

Nec cauſſa occulta. quoniam ad alta illa verſæ plerumque mentes & oculi: *nec tam imperio nobis opus, quàm exemplo.*

Plin. Paneg.

Duci natura mauult, quam cogi.

Quod vrget efficacius, quàm ipſæ leges. *Obſequium* enim *in Principem & æmulandi amor validiora, quàm pœna ex legibus.*

Tacit. III. Annal.

Facta Principum, iuſſa.

Quanquam illud ipſum tacita quædam lex eſt. quoniam *hæc conditio principum, vt quidquid faciant, præcipere videantur.*

Quinct. Declam. IV.

Et eo bono, plerique boni:

Vis tuos bonos? ipſe eſto. *Rectè facere princeps ciues ſuos, faciendo, docet.*

Velleius lib. II.

Rex velit honeſta, nemo non eadem volet.

Senec. Thyeſt.

Malo, mali.

Solutos & malos? te ſolue. Nam *vitia non ſolùm ipſi Principes concipiunt, ſed etiam in ciuitatem infundunt: plúſque exemplo, quàm peccato nocent.*

Cic. III. De Leg.

Et bene noſter: *Vnius inuidiâ* (addo ego, *& culpa*) *ab omnibus peccatur.*

Tacit. III. Annal.

CAPVT X.

Diſtinctius de Virtutibus Principis dictum. & primùm de Iuſtitiâ, quàm ea neceſſaria: etiam in ipſo Principe.

ERGO Virtus Principi decôra & vtilis. omníſne? ita cenſeo. ſic tamen vt ſpecies eius quaſdam magis neceſſarias fatear, quæ eminent & propriè regnum ſibi poſtulant in Regno. Hæ mihi duorum generum: & ſunt quædam vt minuta ſidera, quædam vt magna. Inter magna luminaria habeo, Iuſtitiam & Clementiam. è quibus illam veluti Solem facio: qui niſi Imperiorum omne corpus illuceat, tenebræ in ijs, tempeſtas, nimbi.

Duplices virtutes principis: Maiores, Minores.

Iuſtitia, inter maiores.

Tanta enim huius vis eſt, vt nec ij quidem qui ſcelere ac maleficio paſcuntur, poſſint ſine vllâ par-

Cic. II. Offic.

ticulâ Iuſtitiæ viuere.

Quam in hac mea re definio, VIRTVTEM IVS ET AEQVVM IN SE INQVE ALIIS FIRMITER SERVANTEM. In ſe, dixi: quia Principem ipſum huic alligo: quem legibus placet ſubijci, etſi (quorundam ſenſu) *Eius Deſcriptio.* *Principi in ſe exercenda.*

Plin. Paneg. *Principi eas nemo ſcripſit.*

Nam ἄνομος ſanè μοναρχία, χαλεπὴ, καὶ βαρυτάτη ξυνοικῆσαι: *illex Principatus moleſtus, & cui haud facilè ſubſis.* Plato in Politic. *Iiſque legibus illigandus:*

Spart. in Anton. Carac. Turpe illud, *Licet ſi libet.* *Ne quiduis ei liceat.*

Hoc pulchrius:

Senec. Troad. *Minimum decet libêre, cui nimium licet.*

Cic. Orat. pro Rabir. Et meminerit Princeps, *non ſolùm quantum ſibi commiſſum, ſed etiam quatenus permiſſum ſit.*

Poëtæ illud falſum & improbum: *Quæ obſtrictio imperiū non minuit,*

Lucan. lib. VIII.
Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere iuſta
Incipit.

Cic. Paradox. Oratoris hoc verius: *Ius & æquitas, vincula ciuitatum.* *Imo firmat:*

August. IV. De ciuit. Item illud diuini viri: *Remotâ Iuſtitiâ, quid ſunt regna, niſi magna latrocinia?* *Et facit vera Regnum.*

Tac. XV. Annal. A barbaro iſtud barbarum: *In ſummâ fortunâ id æquius, quod validius.* *Voci contraria & improba*

Theodahad. apud Caſsiod. Var. lib. X. Contrà, à rege illud regium: *Cùm omnia poſſimus, ſola credimus licere nobis laudanda.* *Oppoſita meliores;*

Poëta etiam ſapienter:

Euripid.
Οὐ τοὺς κρατοῦντας χρὴ κρατεῖν, ἃ μὴ χρεών:
Non fas potentes poſſe, fieri quod nefas.

Denique nec Euphemi illius ſermo εὔφημος. Ἀνδρὶ τυράννῳ, *Malitioſo* *item dogmati*

τυράννῳ, ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ, οὐδὲν ἄλογον ὅ,τι ξυμφέρον: *Viro aut vrbi principi nihil iniuſtum quod fructuoſum.*

In Thucyd. lib. VI.

Dogma ſimplicius ac verius.

Apage. ab ore aureo aurum illud purius: Ἐγὼ γὰρ οὐδὲν νομίζω γε ἀνδρὶ, ἄλλως τε καὶ ἄρχοντι, κάλλιον εἶναι κτῆμα οὐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. *Ego verò nullas opes viro, ac præſertim Principi, pulchriores honeſtioréſque cenſeo, quàm Virtutem & Iuſtitiam.*

Xenop. De Cyri Exped. lib. VII.

Gloria Iuſtitiæ adiecta:

Et fructum Regi quid ingerunt? gloriam potiùs. *Fundamentum* autem *perpetuæ commendationis & famæ Iuſtitia eſt: ſine quâ nihil poteſt eſſe laudabile.*

Cic. III. de Offic.

Et pœne diuinitas.

Præclarè Principum princeps: *Pietate & Iuſtitiâ, Principes dij fiunt.*

Auguſt. apud Senec. in Ludo.

CAPVT XI.

Iuſtitiam adminiſtrandam Subditis eſſe. æquabiliter: temperanter: & ſine cumulo legum. remoto etiam litium ſtudio.

Ius reddere primum Principis munus.

EAM igitur in ſe Princeps ſeruet: nec id ſolùm, ſed, vt addidi, IN ALIIS. quia Diuam hanc aſſerere, vnà cum regni munere ei munus. Originem ſceptri ſi repetis,

Hac caussa creatus maxime:

Fruendæ iuſtitiæ cauſſâ reperies *olim bene moratos reges conſtitutos.*

Cic. II. de Offic.

Quid enim aliud quàm contra vim & manuariam illam legem inuenti & inuecti iſti? *vt eſſent, qui ſummos cum infimis pari iure retinerent.*

Ibidem.

Vt ſuum cuique detur, ſeruetur.

Benè Sapientiæ filius: βούλεται ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μηδὲν ἄδικον πάσχωσιν: ὁ δὲ δῆμος, μὴ ὑβρίζηται μηδέν: *Rex debet & vult eſſe cuſtos, vt nec opulenti iniuſtum aliquid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat.*

Ariſt. V. Politic. cap. X.

Benè & Muſarum filius:

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς
Βλαπτομένοις

Heſiod. Theog.

Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι :
Hæc vnâ, reges olim, ſunt fine, creati :
Dicere ius populis, iniuſtáq. tollere facta.

Sen.De. Clem.I.

Ius ergo noſter dicat, reddat : & id habeat *ſupra omnem iniuriam poſitum.*

Ius ſit æquũ:

Tacit.XIII. Annal.

Nihil in penatibus eius vænale ſit, *aut ambitioni peruium.*

Sine pretiũ aut gratiæ aſpectu :

I.Hiſt.

Cauſſas reóſque audiat. quia *inauditi atque indefenſi, tanquam innocentes pereunt.*

Ariſto.Rhet. I.cap.III.

Leges ne violet. ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως : *nam in legibus ſalus ciuitatis ſita :*

Ex legũ præſcripto.

Colum.lib.I.

Interdum tamen temperet. quia haud fruſtrà *Summum ius, antiqui ſummam putarunt crucem.*

Tac.IV.Annal.

Nouas parcè ferat. nam & illud verum, *Corruptiſſimâ republicâ, plurimæ leges.*

Noua aut multa leges fugienda :

Ibidem.

Hoc æuum ſi vides, fateare, *vt anteà flagitiis, ſic nunc legibus laborari.*

Annal.XI.

Inde litigandi ars & ſtudium : *vt quemadmodum vis morborum pretia medentibus, ſic fori tabes pecuniam aduocatis ferat.*

Et fori hæc litigia :

Ibidem.

Inde *publicæ mercis nihil tam vænale, quàm aduocatorum perfidia.*

Colum.lib.I.

Et cur diſſimulem ? peſtis Europæ *caninum* hoc *ſtudium.* quod haud temerè quiſpiam *conceſſum latrocinium* dixit.

Quod inter cauſſas (mihi quidem) corrupti huius æui.

Plutar.

Catonis priſci voto meum adſonet, *Forum muricibus ſterni.*

Plin.Paneg.

Et medeatur noſter Princeps : videátque *ne legibus fundata ciuitas, legibus euertatur.*

Ideo nouo & diuerſo Iuſtiniano opus.

Colum.lib.I.

*Sine *cauſſidicis ſatis felices olim fuêre, futuræq; ſunt vrbes.*

* Capio rabulas.

CAPVT

CAPVT XII.

Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illuſtrem facit.

Clementiæ munera.

PRAEFERO nunc Principi lumen alterum, Clementiam: id eſt, vt ego appello, Imperiorum Lunam. Mitis & mollis ea Diua: quæ lenit, quæ temperat; noxios eripit, lapſos erigit; & ſeruatum it eoſipſos qui ſe perdunt. Nec

Eius deſcriptio.

deſcripſerim eam aliter, quàm VIRTVTEM ANIMI A POENA AVT VINDICTA AD LENITATEM CVM IVDICIO INCLINANTIS. Hæc homini omnium virtutum conuenientiſſima, quia humaniſſima. ſed

Conuenientiſſima Principi:

Nullum tamen ex omnibus magis, quàm Regem aut Principem decet: Sen. 1. De Clemen.

Qui largiter exercere poteſt:

Quia *plus habet apud illos quod ſeruet, ac maiore in materiâ appâret.* Ibidem.

Et debet, quia gratiam ei parat.

Quia etiam omnia conciliat, quę ſceptro digna. Amorem inprimis:

> *Qui vult amari, languidâ regnet manu.* Seneca Tragic.

Tutelam:

Securitatem, quæ ex amore.

> *Non* enim *ſic excubiæ, nec circumſtantia tela,*
> *Quàm tutatur amor.* Claud. ad Hon.

Et cetera vi aut fraude perrumpas: *hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum eſt, munimento non egere.* Plin. Paneg.

In regno firmitatem.

Etiam firmitatem. Nam *firmiſſimum id imperium, quo obedientes gaudent.* Liu. lib. VIII.

Contrà autem,

> *Inuiſa nemo imperia retinuit diu.* Seneca.

Nec crudi aut immites vnquam diuturni.

Euentibus omnis æui crede. *qui benignitate ac cle-*

Saluſt, ad Cæſ.

mentiâ imperium temperauêre, his candida & læta omnia fuiſſe etiam hoſtes æquiores quàm aliis ciues.

Cic. pro Ligar.

Adde, quòd æterna gloria ab hac viâ: *nec vllâ re propiùs homines ad deum accedunt, quàm ſalute hominibus dandâ.*

Sed & gloriam parat: Imo velut diuinitatem.

Poëta, verſibus aureis:

Senec. Octau.

Pulchrum eminere eſt inter illuſtres viros:
Conſulere patriæ, parcere afflictis, ferâ
Cæde abſtinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, ſæculo pacem ſuo.
Hæc ſumma virtus, petitur hac cælum viâ.

Audiat, recondat, Princeps.

Tac. XI. Annal.

Vſurpet igitur meus Princeps: & *amorem apud populares, metum apud hoſtes quærat.*

XII. Annal.

Nec dominationem, & ſeruos; ſed rectorem, & ciues cogitet: Clementiámque & Iuſtitiam capeſſat.

Rex eſto, non Dominus.

Ita Homeri illud conueniet:

Odyſſ. β. & alibi.

-Πατὴρ δ᾽ ὡς ἤπιος ἦεν.
-*mitis erat patris inſtar.*

Item pater?

Ita Biantis illud eueniet: τοὺς ὑπηκόους φοβεῖσθαι μὴ αὐτὸν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ αὐτοῦ: *timere ſubditos non illum, ſed pro illo.*

Vt illi timeant, non illum.

CAPVT XIII.

Clementia vberius commendata, ſed cum temperie. Abire eam à Iuſtitiâ leniter. nec tamen ſoluere eam vim Imperij, ſed vincire lento nodo.

SED vſurpet (non temerè à me poſitum) CVM IVDICIO. quia abſque illo, mollities hæc & lentitudo ſit, & flagitium, adeò non virtus. Secedit paullum, fateor, ab acri illo Iuſtitiæ Sole hæc Luna: ſed ſecedit, non diſcedit, diuerſa potiùs quàm aduerſa. Iuſtitia ipſa nihil indignetur, haud vſquequaque adhærere ſibi Principem noſtrum pede preſſo: quoniam ſine peſte & pernicie id non poteſt generis humani.

Flectit à iuſto clementia: Sed bono noſtro.

Idque ob aſſiduas & innumeras culpas:

Flagitia enim *& facinora ſine modo ſunt:* Tac. III. Annal.

Πεφύκασί τε ἅπαντες, ait ille, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἐστὶ νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου: *Nati omnes peccare et labi ſunt, quà priuatim quà publicè, neque lex eſt quæ ſatis validè vetet aut capiat modum.* Thuc. li. III.

Quæ diſsimulanda: aut omnes, & omnia, perdenda.

Ita neceſſarium eſt, ſæpe diſsimulet, & *malit videri inueniſſe bonos quàm feciſſe.* Tacit. in Agric.

Crebra punitio vileſcit. Imo irritat peccata.

An rigidè ſemper puniat? non ex publico id vſu. quia *ſeueritas amittit adſiduitate auctoritatem:* Sen. I. De Clemen.

Et neſcio quo obnitendi vitio, *videbis ea ſæpe committi quæ ſæpe vindicantur.* Ibidem.

Rebelliones excitat.

Sed nec ex ipſius priuato. quoniam *vt arbores quædam reciſæ pullulant: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo.* Ibidem.

Temperatus enim timor eſt, qui cohibet: aſſiduus et acer in vindictam excitat. Ibidem.

Nec timor coercet.

Veriſsimè dixerim: Sæuitia *plus timoris quàm potentiæ addit.* Salluſt. Iugurth.

Metus autem et Terror infirma vincula caritatis. quæ vbi remoueris, qui timere deſierint, odiſſe incipient: Tacit. Agric.

Et *repertis auctoribus, tollent animos.* VI. Ann.

Infame hoc etiam Principi.

Et tamen fac proficere. quæ hîc gloria? *Principi non minùs turpia multa ſupplicia, quàm medico funera.* Sen. I. de Clemen.

Et Iuſtitia omnino temperanda:

Melior ergo via altera. & veri *benignique Principis eſt, ad Clementiæ commodum, tranſilire interdum terminos Aequitatis. quando ſola eſt Miſericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recuſant.* Caſſiod. XI. Var.

In leuiter errante, aut ſerio pœnitente.

Clementis Iuſtitiæ exemplum, ſiue præceptum hoc habeat. *Omnia ſcire, non omnia reſequi; paruis peccatis veniam, magnis ſeueritatem commodare: nec pœnâ ſemper, ſed ſæpius pœnitentiâ contentus eſſe.* Tacit. Agric.

- ignoſcere

Claud.

-ignoſcere pulchrum
Iam miſero. pœnæque genus, vidiſſe precantem.

Thuc. lib. III.

Non reſoluit imperium Benignitas.

Cleon quid mihi obgannit? Tria eſſe ἀξυμφορώτατα τῇ ἀρχῇ, οἶκτον, ϗ ἡδονὴν λόγων, ϗ ἐπιείκειαν, *nocentiſſima Imperio, Miſerationem, Blandiloquentiam, & Lenitatem.*

Imo efficacius iubet quadam & patrat.

Mentitur. nam & Clementiæ ſui nerui, &

Claud. Pan. Mallii.

-peragit tranquilla poteſtas
Quod violenta nequit: mandatáque fortiùs vrget
Imperioſa quies.

Plin lib. VIII. Ep.

Malè ſanè *terrore veneratio acquiritur. longéque valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor.*

Salluſt. ad Cæſ.

O non niſi e cælo verba!

Hauri princeps, hauri.

Criſpi gemmâ hæc conſigno. *Equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba quàm diuturna arbitror: neque quemquam â multis metuendum eſſe, quin ad eum ex multis formido recidat. Eam vitam, bellum æternum & anceps gerere. quoniam neque aduerſus, neque ab tergo aut lateribus tutus ſis, ſemper in metu aut periculo agites.*

CAPVT. XIV.

De Fide adiunctum, quæ Iuſtitiæ origo aut ſuboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Glorioſam hanc Principi eſſe. vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui.

HABES duo lumina. de quorum fulgore & quaſi repercuſſu, ecce tibi duo altera accenſa, Fidem & Modeſtiam. E quibus illa Iuſtitiæ ita vicina eſt, vt alteram ab alterâ oriri verè dixeris, nec refert vtram. Nam &

Cic. I, Offic.

Fides Iuſtitiæ fundamentum eſt:

Et hæc in animo non ſubſidet, niſi in quo illius honos & amor. Eam deſcribere breuiter poſſum, *Fidei deſcriptio.*

EFFECTVM, QVOD IN NOBIS SIT, DICTI AVT PROMISSI. Virtus, quæ iure omnino cara ſit Principi, cui ſua aut publica res cara. Nam hæc

Commendatio.

Sanctiſſimum humani pectoris bonum eſt. Senec. Epiſt. LXXXIX.

Ante Iouem generata, decus diuûmque hominumq;
Quâ ſine non tellus pacem, non æquora norunt:
Iuſtitiæ conſors, tacitúmque in pectore numen.
Silius ad Fidem.

Honos ei Romæ.

Quam nec immeritò *in Capitolio vicinam Iouis optimi maximi* Romani *eſſe voluerunt.* Cato Cenſorius.

Vt enim ille tutor humani generis, ſic iſta: *nec vlla res vehementiùs remp. continet, quàm Fides.* Cic. III. Offic.

Seruanda firmiter in rep.

Itaque eam *magnopere cenſemus conſeruandam:* Auctor ad Her. lib. III.

Honos ita exigit:

Fama ſuadet: quoniam

-Καλόν τι γλῶσσ', ὅτῳ πίστις παρῇ:
-*res pulchra, lingua cui ſiet Fides.*
Euripid.

Et vtilitas.

Fructus ſuadet. Καὶ ἀκύρων γιγνομένων τῶν συνθηκῶν, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων: *& infirmatis violatíſq; pactis, tollitur inter homines commerciorũ vſus.* Ariſtot Rhet. ad Theod. I. cap. XV.

Planè igitur *perfidioſum & nefarium eſt, fidem frangere, quæ continet vitam.* Cic. pro Q. Roſc. Com.

Et vbi iſti doctores noui?

Nec audiendi vulpiones, qui ſuffodiunt.

Οἷσιν οὔτε βωμὸς, οὔτε πίστις, οὔθ' ὅρκος μένει:
Queîs nec ara, nec fides, nec vlla firma pactio eſt.
Ariſtop. Acharn.

Qui aures Principum venenant; & ſuadent, *Vt omnia recta & honeſta neglegant, dummodo potentiam conſequantur.* Cic. III. Offic.

Qui intermortuum illud recoquunt,

ius regnandi gratiâ
Violandum eſt. aliis rebus pietatem colas.
Ex Euripide.

Frangenda ea nulla vi:

Heu vani, falſi! Nam *Fides nullâ neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio.* Senec. Epiſt. LXXXIX.

-Ful-

Silius lib. XIII.

-Fulgentibus oſtro
Hæc potior regnis.

Liu. lib. IX.

Fraudes & captiunculas miſcent? ſcio. & *perfidos nunquam cauſſa deficiet, cur pacto non ſtent:*

Nulla fraude.

Ibidem.

*Semper*que *aliquam fraudi ſpeciem iuris imponent.*

Thuc. lib. IV.

Sed audiant generoſum Braſidam. Ἀπάτῃ εὐπρεπεῖ αἴσχιον τοῖς τι ἐν ἀξιώματι πλεονεκτῆσαι, ἢ βίᾳ ἐμφανεῖ: *Iis qui in dignitate ſunt, turpius, fraude honeſtâ circumuenire aut lædere, quàm vi apertâ.*

Cic. III. Offic.

Nam quod nonnulli ſibi *ſumunt, nullam eſſe fidem quæ infideli data ſit:*

Etiam infido ſeruanda:

Ibidem.

Errant, & *quærunt latebram periurio.*

Ambr. II. de Offic.

Nam *Fides etiam perfidis præſtanda eſt:*

Etiam inter arma &

Etiam hoſti.

Silius lib. XIIII.

-optimus ille
Militiæ, cui poſtremum eſt primúmque tueri
Inter bella fidem.

Apagite igitur iſtos, ô mei reges:

Idem. lib. II.

neu rumpite fœdera pacis,
Nec regnis poſtferte fidem.

Ariſtot. Rhet. ad Alex. cap. XVIII.

Hoc cogitate. οὐκ ἐπιορκεῖν, φοβουμένους τήν τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνην: *non peierare, timentes & diuinam vltionem, & humanam infamiam.*

Periuris deus homineſque infeſti.

Nam profectò

Tibul.

-etſi quis primò periuria celat:
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

CAPVT XV.

De Modeſtiâ præſcriptum, quæ Clementiæ aſſidet. Inſtillata Principi, & in Senſu & in Actione.

ET Fides quidem Iuſtitiæ, vt ſic dicam, παρήλιος eſt: de Clementiæ autem lumine, Modeſtiæ

Quid Modeſtia?

lumen refulget. quæ concolor illi valdè, & lenis mitiſque animi aſſidua comes. Definio, RATIONE TEMPERATVM, NEC ACTIONE EXSVLTANTEM, DE SE SVISQVE SENSVM. Quæ virtus cum aliis inculcanda (quid enim homines ſumus? aut quamdiu ſumus?) tum Principi maximè: quem

Rara ea in aulis, & apud magnos.

In alto poſitum non alte ſapere, difficile eſt.

Bernar. in Epiſt.

Quidquid enim *leue & inane in animo eſt, ſecundâ ſe aurâ ſuſtollit.*

Sen. II. De irâ.

Hinc plerumque in magnis ille *contemptor animus, et ſuperbia, commune nobilitatis malum.*

Salluſt. Iug.

Eſſe tamen debet.

Sed noſter temperet, ſciatque *Modeſtiæ famam neque ſummis mortalium aſpernandam, & à dijs eſtimari.*

Tac. XV. Annal.

Nam ſupra, non extra homines Princeps.

Cur autem inſoleſcat? *Non minus hominem ſe, quàm hominibus præeſſe cogitet.*

Plin. Paneg.

Et regnum, & omnia regni vana.

Sceptrum, aut opes, faciunt animos? Miſer & vane. *Cuncta mortalium incerta: quantóque plus adeptus ſis, tantò te magis in lubrico* cenſeas.

Tacit. I. Annal.

Incerta.

Caduca hæc & fragilia, puerilibúſq; conſentanea crepundijs, quæ vires atque opes humanæ vocantur.

Valer. lib. VI. cap. vlt.

Ruina præcipiti obnoxia.

An ignoras magnas arbores diu creſcere, vnâ horâ exſtirpari?

Curt lib. VII

Vidi cruentos carcere includi duces,
Et impotentis terga plebeiâ manu
Scindi Tyranni.

Senec. Hercul. Fur.

Scilicet *nihil tam firmum eſt, cui periculum non ſit etiam ab inualido.*

Curt. lib. VII

Leo ipſe *aliquando minimarum auium pabulum fit, & ferrum rubigo conſumit.*

Ibid.

Etiam in externis Modeſtia amplectenda.

Senſum ergo modificetur & temperet: imò & ACTIONEM. *Perſona* enim *Principis non ſolùm*

Cic. Philip. VIII.

animis, ſed etiam oculis ſeruire debet ciuium.

Senec. Epiſt.

In ſermone.

Sermo ei grauis. *Nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit: ita oratio preſſa, non audax.*

Salluſt. Catil.

Nam futiles, inutiles.

Etiam paucus. Apage linguaces iſtos: quibus (plerúmque ita euenit) *loquentiæ multum, ſapientiæ parum.*

Idem ad Cęſ.

Quorum omnis vis virtúſque in linguâ ſita eſt.

Curt.lib.vii

Sanè vetus illud nondum me fefellit: *Canem timidum latrare vehementiùs, quàm mordere. altiſſima quæque flumina minimo ſono labi.*

Ariſt.Pręf. ad Alexand.

In veſtem:

At in Cultu, ne exuberet. Virum magnum ad regem Magnum audiat: πολὺ κάλλιον ϗ βασιλικώτερον, τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐγνωμονοῦσαν, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν εὐειματοῦσαν: *multò pulchrius magíſque regium, animum præferre cultum & compoſitum, quàm corporis veſtem.*

Marius apud Salluſt.

Benè Romanus imperator: *Munditias mulieribus, viris laborem conuenire.*

Xenoph. in Hier.

Et cultu quid opus? Ἐμοίγε δοκεῖ ϗ ἐκ θεῶν τιμή τις ϗ χάρις συμπαρέπεσθαι ἀνδρὶ ἄρχοντι: *Mihi à deo & à cælo videtur Venus quæpiam & Gratia comitari ac ſubſequi virum principem.*

Et alia circumfuſa ſpecie.

Curt.lib.vii

Nec aliter de externâ omni ſpecie cenſeo. & hoc de Modeſtiâ, ab Scythiâ præcepto non Scythico concludo. *Fortunam tuam, ô Princeps, preſſis manibus tene. lubrica eſt, nec inuita teneri poteſt. Impone felicitati tuæ frænos, faciliùs illam reges.*

CAP. XVI.

Ex occaſione de Maieſtate adnexa lacinia. quid ea, & quî, & quatenus paranda?

SED Modeſtiam tamen ita commendo Principi, vt non ſpernam ab eo Maieſtatem. Hæc

Deſcriptio Maieſtatis.

eſt REVERENDA QVAEDAM AMPLITVDO, OB MERITVM VIRTVTIS, AVT RERVM ADFINIVM. Græcis ea Σεμνότης dicta: nobis, in priuato Auctoritas, in Principe Maieſtas. Acre ea telum ad imperium: quoniam & in pace

Quæ vtibilis regnanti.

Ad fidem faciendam Auctoritas quæritur. Cic. Top.

Et *multum in bellis quoque adminiſtrandis, atque imperio militari valet.* Idem pro leg. Man.

Propriè à Virtute orta: ſed & ab externis.

Nec magis eam à Principe remoueo, quàm Virtutem ipſam: quæ plerumque illam gignit. Quanquam & *concurſio rerum externarum affert Auctoritatem.* Idem Topic.

A Grauitate

Vt morum inprimis grauitas. ſi tamen ita temperes, vt *triſtitiam & arrogantiam exuas:* Tacit. Agric.

Nec tibi, quod eſt rariſſimum, aut facilitas auctoritatem, aut ſeueritas amorem deminuat. Ibidem.

Qualis laudatus ille Germanicus: qui *viſu & auditu iuxtà venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem ſummæ fortunæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugerat.* II. Annal.

A corpore, aut verbis.

Faciunt & quædam à naturâ. vt ſiquis *corpore ingens, verbis magnificus.* XV. Annal.

A temperato receſſu.

Aut ab arte. vt receſſus & ſeiunctio: quia viles pleruumque, qui nimium ciuiles. Et effatum Liuianum verum eſt: *Continuus aſpectus minus verendos magnos homines ipſâ ſatietate facit.* Liuius lib. XXXV.

Et *maieſtati maior ex longinquo reuerentia:* Tacit. I. Ann.

Hominibúſque *omne ignotum* ſemper *pro magnifico eſt.* Sed modus in his talibus eſto: qui ſal & anima virtutum. In Agric.

CAP.

CAP. XVII.

Minores aliquot virtutes poſitæ, quæ Principem deceant: ſed ſparſim, & breuiter.

VENIO nunc ad minora, quæ dixi, lumina: id eſt, virtutes haud æquè illuſtres aut neceſſarias regibus, tamen vtiles. quas, velut ſtellas, ſpargam & defigam (fas ita loqui) in ſupremi Capitis huius cælo. Audi Princeps.

Cic. I. Offic. BENEFICVS eſto. *Liberalitate enim nihil eſt naturæ hominis accommodatius:* *Liberalitas decora Principi:*

Salluſt. Iug. Et Regum inprimis. quos *armis, quàm munificentiâ vinci, minus flagitioſum eſt.*

Plin lib. VII. Ep. Sed cum iudicio eſto. *Subitæ enim largitionis comes, pœnitentia.* *Cum delectu tamen, & modo.*

Tacit. II. Annal. Etiam cum modo. ne *ſi ærarium ambitione exhauſeris, per ſcelera ſupplendum ſit.*

Hieron. Nimis hauriendo Fontem ipſum exhauris. nec malè vir ſanctus: *Liberalitate liberalitas perit.*

Tac. I. Hiſt. *Falluntur* autem *quibus luxuria ſpecie liberalitatis imponit. perdere multi ſciunt, donare neſciunt.*

XI. Ann. CASTVS eſto. *Animo enim per libidines corrupto nihil honeſtum ineſt.* *In coniugem amor:*

XII. Annal. Coniugi deditus: nec tamen cum Claudiano illo ſtipite, *coniugum imperijs obnoxius.* *At non obſequium.*

Ariſt. II. Politic. cap. VII Turpe viro, imò ipſi imperio. Καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; *Quid verò intereſt, vtrum fæminæ gubernent, an qui gubernant, gubernentur à fæminis?*

Tacit. Agric. IRAM fuge. eáque aut nulla tibi, aut aperta eſto. Principi viro *honeſtius puta offendere, quàm odiſſe.* *Iram vitet: aut aperiat.*

Mali illi *obſcuri, eóque irreuocabiles.* Ibidem.

Qui reponunt odia, *quódque ſæuæ cogitationis indicium eſt, ſecreto ſuo ſatiantur.* Ibidem.

In conuicia ne inquirat. CONVICIA ſperne. *Magnam fortunam magnus animus decet,* & talium contemptor. Senec. I. De Clemen.

Cuius eſt *proprium, placidum eſſe tranquillúmque, & iniurias atque offenſiones supernè deſpicere.* Ibidem.

Vniuerſè autem verum eſt: *Conuicia, ſi iraſcare, agnita videntur: ſpreta, exoleſcunt.* Tacit. IV. Annal.

Famam curet. FAMAM tamen ne contemne: & cogita *ceteris mortalium in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere arbitrentur: Principum diuerſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* Ibidem.

Laus tibi & poſteritas in oculis: cenſeáſque cetera *Principibus ſtatim adeſſe: vnum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam. Nam contemtu famæ, contemni virtutes.* Ibidem.

Doctrinam amet. DOCTRINAM nonnihil ad hunc finem promoue: quæ languet. quoniam *ſublatis ſtudiorum pretijs, etiam ſtudia pereunt.* XI. Annal.

Ea *ſpiritum & ſanguinem ſub te recipiant.* Plin. Paneg.

Ita *temporibus tuis dicendis, non deerunt decora ingenia.* I. Ann.

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI TERTII.

CAPVT I.

Prudentiam Principi per-neceſſariam. ſine eâ vim & opes inutilia. miſcenda eſſe. ſed primam illam in gubernatione præpollere.

PERTEXVI regiam hanc Virtutũ veſtem: Prudentiæ telam ordior. quam vt felici pectine percurram & percutiam, te vera Minerua noſtra inuoco, ô æterni patris æterna proles. Prudentiæ ad omnes res humanas vſus: ſed ad imperium maximè. quod ſine eâ non ſolum infirmum ſit, ſed auſim dicere nullum. Quis nauim mihi dirigat, ſine ferro quod affricuit Siderites? ſic nemo rempub. ſine mente quam afflauit illa Diua. Vim ſolam cogites? fruſtra. Qualis poëtarum ille Cyclops, amiſſo oculo: talis Princeps, cui abeſt lumen hoc frontis.

Prudentia in gubernando vſus.

Potentia ſine ea cæca, præceps.

Horat. III. Od.

Vis concilî expers mole ruit ſuâ.

Curt. lib. VIII.

Nec eſt diuturna poſſeſſio, in quam gladio inducimur.

At contrà,

Vim temperatam dî quoque prouehunt
In maius:

Hor. III. Odar.

Mixta vtraque efficacissima.

Temperatam dico, prudentiæ hac mixturâ. Ῥώμη γὰρ μετὰ φρονήσεως, ait mellitus orator, ὠφέλησεν. ἄνευ δὲ ταύτης, πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψε. *Nam vis prudentiæ adiuncta, vsui est: sine eâ, abit magis in noxam.*

Isocrat. ad Demonic.

Nec malè poëta:

-non solis viribus æquum
Credere. sæpe acri potior prudentia dextrâ.

Valer. Flac. IV. Argon.

Imperium alioqui in homines, durum:

Et certè in gubernatione palam potior: quia sola lene illud frænum est, quo voluntarij rediguntur in obedientiæ gyrum. Ecce, ne animalia quidem cetera domueris sine tractatione quadam & arte: tu speres hominem? quo *nullum animal morosius est, nullum maiori arte tractandum.*

Sen. De Clem. I.

Qui natura refractarii.

Naturâ nos feroces, indomiti, æqui impatientes, nedum seruitutis. καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπ' οὐδένας μᾶλλον συνίστανται, ἢ ἐπὶ τούτους, οὓς ἂν αἴσθωνται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας: *& homines in nullos magis insurgunt, quàm in eos quos imperium in se adfectare sentiscunt.*

Xenop. I. Pæd.

Et rem vidit, qui scripsit: πάντων τῶν ἄλλων ζώων ῥᾷον, ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν: *omnibus animalibus facilius, quàm hominibus imperitare.*

Ibidem.

Ideo prudentia opus:

Illam igitur adhibe, & hoc adhibe: Ἡ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη: *Prudentia, imperantis propria & vnica virtus.*

Arist. III. Polit.

Cuius vis supra vim.

Sanè omnium temporum euentus docebit, & docuit, *plura in summâ fortunâ auspicijs & consilijs, quàm telis & manibus geri.*

Tacit. XIII. Annal.

Oraculum non insolens effatus est ille vates:

Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας
Νικᾷ.

Eurip.

Mens vna ſapiens, plurium vincit manus.

Quin addo: *Multa, quæ naturâ impedita ſunt, conſilio expediri.*

CAPVT II.

Sed duplicem prudentiam eſſe: A ſe, & Ab alijs. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδύνατον eſſe, vt Princeps à ſe vno ſatis ſapiat.

Duplex ſapientia.

IVRE hanc ergo Principi noſtro ineſſe volo, & multò magis adeſſe. Nam Sapientum duplex genus poëta vetus appoſitè facit:

Hesiod. Oper. I.

Propria: Mutuatiua.

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ:
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.

Laudatiſſimus eſt, ipſius qui cuncta videbit:
Sed laudandus & is, qui pâret recta monenti.

Cicer. pro Cluent.

Et noſtra Suada: *Sapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proximè accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet.*

Liuius XXII.

Cúmque ijs, vel ab ijs potiùs, hiſtoricorum vberrimus: *Sæpe audiui eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat quod in rem ſit: ſecundum eum, qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parêre ſcit, eum extremi eſſe ingenij.*

Prior, nimis rara in purpura.

Et quamquam inter primos Principem eſſe voueam: tamen ad ſecundos magis admoueam. Primùm, quia neſcio quomodo (verè hoc, ſed verecundè dicam) ſiue ætate, ſiue inſtitutione, ſiue natura etiam, his ab aula *prima illa animi ingenijq; negata ſors eſt.*

Indidem.

Altera igitur aſſumenda.

Cic. I. Offic.

Deinde vt eam habeant, tamen cùm *omnis ratio & inſtitutio vitæ, adiumenta hominum deſideret*:

Tum

Magna enim moles imperii.

Tum hæc Gubernatoria maximè, in quâ certum eſt, *Principem ſuâ ſcientiâ non poſſe cuncta complecti.* Tac. III. Annal.

Nec vnius mentem eſſe tantæ molis capacem. I. Annal.

Itaque eſto mihi

> Σοφὸς τύραννος τῶν σοφῶν συνουσίᾳ:
> *Princeps ſapiens, ſapientium commercio.* Euripid. opinor.

Et *adſumat in partem curarum* alios, Tac. I. Annal.

Nec Atlas ſine Hercule ſuſtineat.

Certus *magna negotia magnis adiutoribus egere:* Vell. lib. II.

Grauiſſimóſque Principis labores, quîs orbem terræ capeſſit, egere adminiculis. Tac. XII. Annal.

Exempla docent.

AEuum omne videat, *raro eminentes viros non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam ſuam vſos* reperiet. Vell. II.

Ὀλίγα γὰρ εἷς ἂν ἴδοι, καὶ εἷς ἀκούσαι: *Pauca enim aliqua vnus videat, vnus audiat.* Xenop. VIII. Pæd.

At eſſe debent πολλοὶ βασιλέως ὀφθαλμοί, καὶ πολλὰ ὦτα: *multi Regis oculi, & multæ aures.* Ibidem.

Thales mihi, ſi volet, rex eſto. tamen *ſi de ſuâ vnius ſententiâ omnia geret, ſuperbum huic iudicabo magis quàm ſapientem.* Liu. XLIV.

CAPVT III.

Itaque Adiutores ei capiendum: Idque iudicio. Eos duplices eſſe, Conſiliarios & Miniſtros: Qui, & quàm vtiles illi!

ADIVTORIBVS enim certè opus: & hoc regiæ prudentiæ caput cenſeam, adſumere prudentes. Verè Atticus orator monuit,

Principi amicis opus.

Præcipuum Principis opus eſſe, amicos parare. Plin. Paneg.

Qui vere co-

Nullum enim *maius boni imperij inſtrumentum*, Ibidem.

quàm boni amici.

rum theſaurus.

Micipſæ apud Sall. Iug.

Regibus rex hoc crede. Illi Africano: *Non exercitus neque theſauri, præſidia regni ſunt, verùm amici.*

Cyro, apud Xenoph. lib. VIII.

Et ſceptri fulcrum.

Huic Medo: Οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασώζον ἐστὶν, ἀλλ' οἱ πολλοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλέστατον: *Non aureum iſtud ſceptrum eſt quod regnum cuſtodit, ſed copia amicorum ea regibus ſceptrum veriſſimum tutiſſimumque.*

Iudicio eligendi.

Sed qui parabis? Iudicij hîc res eſt. quod ſi Principi noſtro rectum à natura vel ab vſu, ô ſalutarem illum & bono publico natum! Tamen ego dirigam, & adminiculabor in parte.

Bipartiti.

Adiutores mihi duorum generum, Conſiliarij & Adminiſtri. Illi, qui lingua & mente inprimis iuuant: Hi, qui manu & factis. Digniſſimi illi; & à magno Philoſopho ſcriptum:

Conſiliarii eminent.

Ariſtot. Rhet. ad Alex.

Τὸ βουλεύεσθαι, τῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, θειότατόν ἐστι. *Conſiliari, eorum quæ inter homines, diuiniſſimum eſt.*

Apud Platon.

Veteri verbo vſurpatum:

Ἱερὸν ἀληθῶς ἐστιν ἡ συμβουλία:
Quiddam ſacrum profectò conſultatio eſt.

Iidem maximè neceſſarij. Nónne conſilio ſtant regna, vrbes, domus? *Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes, vſque eò proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt. vbicunque gratia, timor, voluptas, ea corrupêre, pòſt paullò imminutæ opes, deinde ademptum imperium, poſtremò ſeruitus impoſita eſt.*

Salluſt. ad Cæſ.

Phœbi dictio.

Itaque de his iure primò dicam.

CAPVT

CAPVT IV.

Definiti diſtinctius Conſiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas, & Peritia rerum. denique oſtenſi illi, indice fama.

Conſiliarii.

APPELLO Conſiliarios, QVI FIDI, RERVM HOMINVMQVE PERITI, SALVTARIA SVGGERVNT, PACE SIVE BELLO.

Fidi, ſiue vita probi.

Dixi FIDOS, id eſt probos. *Optimum enim quemque fideliſſimum puto.* Plin. Paneg.

Iidem prudentes vniuerſe:

Addidi RERVM HOMINVMQVE PERITOS, id eſt prudentes. τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ᾽ ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι: *prudentis enim hoc proprium maximè munus arbitramur, rectè conſulere.* Ariſtot. VI. Eth. Nicom. cap. VII.

Et diſtinctè, rerum patria,

Tales cenſeo, morum *animorúmque prouinciæ gnaros.* Tacit. Agric.

Non enim exteros temerè, non aduenas. qui veriloquium hoc imbibi: *Ad conſilium de rep. dandum, caput eſſe, noſſe rempublicam.* Cic. II. de Orat.

Aetate grandes.

Item Senes. *quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientiâ validum ſit.* Salluſt. Catil.

Adoleſcentum quidem animi plerumque parum prouidi: iíque *molles & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiuntur.* Ibidem.

Nec errat verbum vetus: *Conſilia ſenum, haſtas iuuenum eſſe.* Plutar.

Sortis vtriuſque gnari.

Tertiò, fortuna varia exercitos. Reuera enim nocumenta, documenta: & appoſitè de ſe Mithridates, *Mihi fortuna, multis rebus ereptis, vſum dedit benè ſuadendi.* Salluſt. in Frag.

Quartò

Thuc. lib. III.

Cum modo acuti.

Quartò, quod ſatis ſit, acutos. Nam qui nimis, fugio: & arcanum illud dogma ingero. οἱ φαυλότεροι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ξυνετωτέρους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμεινον οἰκοῦσι τὰς πόλεις. *Hebetiores, quàm acutiores, vt plurimum, melius remp. adminiſtrant.*

Curt. IV.

Cauſſa. quia ſubtilia illa & ignea ingenia in aſſiduo motu, *nouandis quàm gerendis rebus aptiora.*

Tacit. Agric.

Legendi ſine ambitu.

At hos tales Princeps quî reperiet? *Non ſtudiis priuatis, nec ex commendatione aut precibus* paucorum:

Plin. Paneg.

Teſtimonio plurium.

Sed aut ipſe noſcet, ſi poteſt: aut tanget ad lapidem illum Lydium communis Famæ. *Singuli* enim *decipere, & decipi poſſunt. nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Idem ibidem.

Nec malè ille olim ad Principem: *Tales nos crede, qualis fama cuiuſque eſt.*

CAPVT. V.

Explicatum tertium munus, vt ſalubriter conſulant: id incluſum quinque monitorum quaſi lineis.

FECI etiam SALVTARIA SVGGERENTES. meritò. Nónne hic finis & velut portus quò velificentur conſultores? veri & probi quidem. Peruenient autem, ſi per lineas has dirigant, quas ſignabo. Pietatem primùm ijs ingero, & vt

Cypr. in Epiſt.

Pii ſunto.

Conſiliorum gubernaculum, Lex diuina ſit.

Plin. Paneg.

Vniuerſè enim verum eſt, *Nihil ritè nihilque prouidenter homines, ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore auſpicari.*

Tacit. I. Hiſt.

Liberi ſunto.

Libertaem ſecundò. vt fortiter, non obnoxiè ſententias dicant: néue *cum fortunâ potius Principis loquan-*

loquantur, quàm cum ipſo. Tacit. I. Hiſt.

Nam Libertas ſicut & *Fides, in præſentiâ quibus reſiſtit, offendit; deinde illiſipſis ſuſpicitur laudatúrque.* Plin. lib. III Ep. IX.

Improbi illi, qui *veri copiam non faciunt; ſed ſuſpenſa, & quò ducantur inclinatura, reſpondent.* Tac. XI. Annal.

Qui ambigui, & *ita compoſiti, vt ex euentu rerum aduerſa abnuant, vel proſpera agnoſcant.* III. Hiſt.

Conſtantes & firmi ſunto.

Tertiò, Conſtantiam. Nam illaudati, qui *ex alienâ libidine huc illuc fluctuantes agitantur: interdum alia, deinde alia decernunt. vti eorum qui dominantur ſimultas atque arrogantia fert, ita bonum malúmue publicum exiſtimant.* Salluſt. ad Cęſ.

Sed cum temperie.

At non Rigorem etiam: *nec inconſtantis putem ſententiam, tamquam aliquod nauigium, è reipub. tempeſtate moderari.* Cic. pro Balbo.

Nam verè prudens & *ſapiens, non ſemper it vno gradu, ſed vnâ viâ:* Seneca.

Nec ſe in aliquibus mutat, ſed potiùs aptat: & vt verbo dicam, non curſum eumdem tenet, ſed portum. Idem.

Modeſti & placidi ſunto.

Quartò, Modeſtiam. & placent illi, qui *ſpecie obſequij regunt; ad omniáque quæ agenda ſunt, quietâ cum induſtriâ adſunt.* Tac. III. Hiſt.

Arte enim & flexu quodam opus ſæpe: & obliquâ viâ eundum, quò non licet rectâ. Talis Cornelianus Piſo: *nullius ſeruilis ſententiæ ſponte auctor, & quoties neceſſitas ingrueret, prudenter moderans.* VI. Ann.

Talis Lepidus: qui *pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum in melius deflexit. nec tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratiâ apud Principem viguerit.* IV. Ann.

Denique ore preſſe.

Quintò, Silentium. quia *Taciturnitas optimum atque tutiſſimum rerum adminiſtrandarum vinculum:* Valer. II. cap. II.

Nec

Curt. IV. *Nec res magnæ ſuſtineri poſſunt ab eo, cui tacere graue eſt.*

Tac. III. Annal. Arcani ergo ipſi, nec tamen arcanorum (ſalubriter moneo) ſcrutatores. quia *abditos Principis ſenſus, & ſiquid occultius parat, exquirere illicitum, anceps; nec ideò aſſequare.*

CAPVT. VI.

Quæ vitanda Conſiliarijs: & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata.

HAEC loca illa plana, per quæ tutò explicentur conſiliorum vela. Sed vada etiam ſunt & ſcopuli: quos notabo. quia ludibrium profectò ventis debet, quiſquis non cauet. Inter vada mihi Contumacia eſt: ad quam non ſemel obhæſit ſuaſoria iſta ratis. Nam quidam naturâ ita pugnaces, vt *Contumacia, conſilij remora.*

Tac. I. Hiſt. *Tantum ſententijs aliorum contradicant.*

Indidem. Qui, *conſilij quamuis egregij, quod non ipſi afferunt, inimici:*

Indidem. *Et aduerſus peritos peruicaces.*

Lucret. Bis ſtulti. ſiue quòd omnes *ſapere* volunt *ex ſuo ore:*

Tac. XIV. Annal. Siue quòd: *ſiquid auctoritatis in ipſis eſt, crebris contradictionibus deſtruunt.*

I. Hiſt. Diſcordia item inter conſuaſores. *Stimulat* enim non raro *priuati odij pertinacia in publicum exitium.* *Sicut & diſſidium.*

Salluſt. Catil. Tertiò, Affectus. à quibus ſanè, *omnes qui de rebus dubijs conſultant, vacuos eſſe decet.* *Item in hanc illamue partem affectio.*

Ibid. Nam *haud facilè animus verum peruidet, vbi illi officiunt.*

Inprimis vbi Ira. *cum quâ nihil rectè, nihil conſideratè fieri poteſt.* Cic. I. Offic.

-malè cuncta miniſtrat
Impetus. Stat.

Denique lucri ſtudiũ.

Quarto, Auaritia, ſiue rei ſuæ ſtudium. Ex adyto Patauino hæc ſors data: *Priuatæ res ſemper offecêre, officientque publicis conſiliis.* Liu. lib. XXII.

Quod corrumpit omnia:

Quid mirum? *Peſſimum veri affectus* & iudicij *venenum, ſua cuique vtilitas.* Tacit. I. Hiſt.

Et perrũpit.

Auaritia eſt, quæ *omnia vænalia habere edocet:* Salluſt. Catil.

Quæ *Fidem & Probitatem euertit*: duo boni conſilij inſtrumenta. Ibidem.

Inſitum maxime mercatoribus.

Cui plerique hominum obnoxij: ſed Mercurij proles maximè. nec de nihilo lex Thebanis, quæ vetuit τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς: *eum qui decem ipſos annos à commerciis non abſtinuiſſet, non admoueri ad gubernationem.* Ariſt. III. Polit. cap.

CAPVT VII.

Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres oſtenſi.

Confidentia noxia.

AT inter Scopulos, quibus illidi & frangi hæc nauis ſolet, prima mihi Fiducia occurrit: *Quæ* profectò *cum ſapientiâ non commiſcetur.* Cic. pro Lege Man.

Cui pectus eſt, in pectus hoc demitte.

Phœbæa vox eſt: *Conſilia calida & audacia, primâ ſpecie læta ſunt; tractatu dura, euentu triſtia.* Liu. lib. XXXV.

Nec te fallet. Nam plerumque feroculi iſti, μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζουσι, μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπουσι: *cum ſupinâ fiduciâ ſententiam dicunt, in reipſâ trepidantes deficiunt.* Thuc lib I.

Cauti in conſiliis, in facto audaces.

At ego cautum Mimum audio:

Animus

Publius. *Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi:*

Herod. lib. VII. Et mihi, cum Græco ſcriptore ἀνὴρ οὕτως ἂν εἴη ἄριστος, εἰ βουλευόμενος μὲν ὀῤῥωδέοι πᾶν ἐπιλεγόμενος πείσεσθαι χρῆμα· ἐν δὲ τῷ ἔργῳ θρασὺς εἴη: *vir eâ ratione fiet optimus, ſi in deliberando quidem cunctetur & prætimeat quidquid pote contingere : in agendo autem confidat.*

Thuc. VI. Scopulus alter, Cupiditas. Ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ ἐλάχιστα κατορθοῦνται, προνοίᾳ δὲ πλεῖστα: *Nam cupiditate pauca rectè conſiunt, circumſpectione plurima.* *Cupiditas refrananda.*

Cui adiuncta Celeritas, infamis naufragijs in hoc mari. Nam qui cupit, feſtinat: qui feſtinat, euertit. *Omnia non properanti clara certaq; ſunt, feſtinatio improuida eſt & cæca.* *Celeritas repudianda.* Liu. lib. XXII.

Idem. lib. XXXI. Itaque verè dictum: *Nihil magni diſcriminis conſiliis tam inimicum, quàm Celeritas:* *Prudentia vera peſtis.*

Thuc. lib. III. Itemque: Δύο μὲν ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ, τάχος τε καὶ ὀργή: *Duo aduerſiſſima rectæ Menti, Celeritas & Ira.*

Lentos ego amo, lentos : & qui cum noſtro Comico *Cui tarditas amica.*

Plaut. Mil. *Quidquid eſt incoctum, non expromunt, benè coctum duunt.*

Vell. lib. II. Nam quòd nonnulli *in conſultando temerarij, in exſequendo viri ſunt:* *Et rarò celeres, felices:*

Tac. IV. Hiſt. *Subiti conſiliis, ſed euentu felices:*

Cur mouear? ſcio à caſu eſſe, cui non fido : magis rationi, & huic dicto : Celeres iſtos *celerem pænitentiam, ſed eandem ſeram atque inutilem ſequi.* Liu. lib. XXXI

Vidimus, videmus, videbimus. ſemperq; verum, *Scelera impetu, bona conſilia morâ valeſcere.* *Niſi in ſcelere.* Tacit. I. Hiſt.

Quæ ijs propria, ſicut Celeritas Actioni. Nam *Actionibus tamen ea grata.*

δεῖ

Inprimis vbi Ira. *cum quâ nihil rectè, nihil conſideratè fieri poteſt.* Cic. 1. Offic.

malè cuncta miniſtrat
Impetus. Stat.

Denique lucri ſtudiũ.

Quarto, Auaritia, ſiue rei ſuæ ſtudium. Ex adyto Patauino hæc ſors data: *Priuatæ rei ſemper offecère, officientque publicis conſiliis.* Liu. lib. xxii.

Quod corrumpit omnia.

Quid mirum? *Peſſimum veri affectus* & iudicij *venenum, ſua cuique vtilitas.* Tacit. 1. Hiſt.

Et perrũpit.

Auaritia eſt, quæ *omnia venalia habere edocet:* Salluſt. Catil.

Quæ *Fidem & Probitatem euertit*: duo boni conſilij inſtrumenta. Ibidem.

Inſitum maxime mercatoribus.

Cui plerique hominum obnoxij: ſed Mercurij proles maximè. nec de nihilo lex Thebanis, quæ vetuit τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς: *eum qui decem ipſos annos à commerciis non abſtinuiſſet, non admoueri ad gubernationem.* Ariſt. iii. Polit. cap.

CAPVT VII.

Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres oſtenſi.

Confidentia noxia.

AT inter Scopulos, quibus illidi & frangi hæc nauis ſolet, prima mihi Fiducia occurrit: *Quæ* profectò *cum ſapientiâ non commiſcetur.* Cic. pro Lege Man.

Cui pectus eſt, in pectus hoc demitte.

Phœbæa vox eſt: *Conſilia calida & audacia, primâ ſpecie læta ſunt, tractatu dura, euentu triſtia.* Liu. lib. xxxv

Nec te fallet. Nam plerumque feroculi iſti, μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζουσι, μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπουσιν: *cum ſupinâ fiduciâ ſententiam dicunt, in re ipsâ trepidantes deficiunt.* Thuc lib 1.

Cauti in conſiliis, in facto audaces.

At ego cautum Mimum audio:

Publius.

Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi.

Herod. lib. VII.

Et mihi, cum Græco ſcriptore ἀνὴρ οὕτως ἂν εἴη ἄριστος, εἰ βουλευόμενος μὲν ὀρρωδέοι πᾶν ἐπιλεγόμενος πείσεσθαι χρῆμα· ἐν δὲ τῷ ἔργῳ θρασὺς εἴη: *Vir ea ratione fiet optimus, ſi in deliberando quidem cunctetur & prætimeat quidquid pote contingere: in agendo autem conſidat.*

Thuc. VI.

Scopulus alter, Cupiditas. Ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ ἐλάχιστα κατορθοῦνται, προνοίᾳ δὲ πλεῖστα: *Nam cupiditate pauca rectè conſiunt, circumſpectione plurima.*

Cupiditas refrænanda.

Cui adiuncta Celeritas, infamis naufragijs in hoc mari. Nam qui cupit, feſtinat: qui feſtinat, euertit. *Omnia non properanti clara certaq; ſunt, feſtinatio improuida eſt & cæca.*

Liu. lib. XXII.

Celeritas repudianda.

Itaque verè dictum: *Nihil magnì diſcriminis conſililiis tam inimicum, quàm Celeritas:*

Idem lib. XXXI.

Prudentiæ vera peſtis.

Itemque: δύο μὲν ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ, τάχος τε καὶ ὀργή: *Duo aduerſiſſima rectæ Menti, Celeritas & Ira.*

Thuc. lib. III.

Lentos ego amo, lentos: & qui cum noſtro Comico

Cui tarditas amica.

Quidquid eſt incoctum, non expromunt, benè coctum dunt.

Plaut. Mil.

Nam quòd nonnulli *in conſultando temerarij, in exſequendo viri ſunt:*

Vell. lib. II.

Et rarò celeres, felices:

Subiti conſiliis, ſed euentu felices:

Tac. IV. Hiſt.

Cur mouear? ſcio à caſu eſſe, cui non fido: magis rationi, & huic dicto: Celeres iſtos *celerem pœnitentiam, ſed eandem ſeram atque inutilem ſequi.*

Liu. lib. XXXI.

Vidimus, videmus, videbimus. ſemperq; verum, *Scelera impetu, bona conſilia morâ valeſcere.*

Tacit. I. Hiſt.

Niſi in ſcelere.

Quæ ijs propria, ſicut Celeritas Actioni. Nam

Actionibus tamen ea dẽ grata.

δεῖ μὲν βουλεύεσθαι ἐφ᾽ ἡσυχίας, ποιεῖν δὲ τὰ δόξαντα μετὰ σπουδῆς: : *conſulere quidem oportet lentè, conſulta exſequi feſtinanter.*

Demoſt. Exord. XXII.

Addo à grauiſſimo viro pondus: Πράττειν μὲν δεῖ ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως: *celeriter deliberata peragenda ſunt, deliberandum autem tardè.*

Ariſto. VI. Eth. cap. IX.

CAPVT VIII.

Ipſe Princeps quî ſe gerat in audiendis conſilijs. Dogmata huic rei.

Princeps aptet ſe ad conſilia.

CONSILIARIOS formaui: res monet, vt etiam ipſum conſulentem. Fruſtra enim illi idonei, ſi non iſte: & perierit omnis salubrium conſiliorum liquor, niſi aptum velut vas ſit in quod inſtillet. Princeps igitur, in capiendis conſilijs, hæc ſeruet.

Tempeſtiue conſulat.

Maturè deliberet. *Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipſo negotio conſilium capere cogitur.*

Cęſ. lib. V. Com.

Gladiatorum hoc eſt, non Principum, *In arenâ conſilium.*

Senec. Epiſt.

Magna in rep. momenta ſunt temporum: & multum intereſt, idem illud vtrum antè an pòſt decernatur, ſuſcipiatur, agatur.

Cicero Philip.

Quod rarum in Polyarchia.

Peccatur hîc in Plurium ſtatu. vbi *illud ex libertate vitium, quòd non ſimul, nec iuſſi conueniunt:*

Tacit in Germ.

Sed & alter & tertius dies cunctatione coeuntium abſumitur.

Ibid.

Ne lente nimis conſulat.

Caueat Princeps. etiam illud: *ne inutili cunctatione, agendi tempora deliberando conſumat.*

III. Hiſtor.

Néue *dies rerum, verbis terat.*

Illic.

Eligat & iudicet.

Audiat cum iudicio. Turpis Claudianus ille frutex, xii.Annal. tex, *cui non amor, non odium, niſi indita & iuſſa.*

Qui à ſuis
Horat. *Ducitur, vt neruis alienis mobile lignum.*

Capitol. in M. Antonino Philoſ. Tamen ſine Pertinaciâ. quia illud Marci Principis diuinum: *Æquius eſt, vt ego tot taliúmque amicorum conſilium ſequar, quàm tot taléſque amici meam vnius voluntatem.* *Non pertendat.*

Veget. lib. iii. Sententiam ſuam celet: ex hoc præcepto. *Fieri quid debeat, cum multis tracta: quid facturus ſis, cum pauciſſimis, vel potius ipſe tecum.* *Non aperiat.*

Ibidem. Sanè anima conſilij, ſecretum: & *nulla ſunt meliora conſilia, quàm quæ ignorauerit aduerſarius antequam fierent.*

Plut. Apopht. Libertatem admittat, nec amet Aulæ *verba* illa *byſſina.* *Liberos amet.*

Curtius lib. viii. *Regum opes ſæpius aſſentatio, quàm hoſtis euertit.* *Adulantes oderit.*

iii. Hiſt. At mihi ſalus illius deſperata eſt, *cuius aures ita formatæ ſunt, vt aſpera quæ vtilia, & nihil niſi iucundum & læſurum accipiant.* *Qui noxii.*

Capitol. in Gord. iun. *Miſer eſt Imperator, apud quem vera reticentur.*

Sine diſcrimine audiat. & nec bona quidem cōſilia præmijs adficiat (arcanum dogma ſuggero:) nequis ſpe adipiſcendi à vero deflectat, & παρὰ γνώμην τι καὶ πρὸς χάριν λέγοι: *præter animi mentem aliquid, & ad gratiam loquatur.* *Non præmia conſiliis:* Thuc. lib. iii.

Curtius lib. iii. Sed nec mala ſupplicijs. *Defuturi* enim *ſunt qui ſuadeant, ſi malè ſuaſiſſe periculum ſit.* *Non pœnas ſtatuat.*

Ibid. Et ſanè *non melioris fidei habendi, qui prudentius ſuaſerint.*

Salluſt. ad Cæſ. Id eſt, Felicius. Nam profectò *ſæpe praua magis quàm bona conſilia proſperè eueniunt. quia pleráſque res* *Succeſſus omnia a fortuna, ſiue deo.*

F Fortuna

Fortuna ex libidine ſuâ agitat.

Imò, Plaut. Pſeud.

Centum doctûm hominum conſilia ſola hæc deuincit dea.

Et quadam ſuprà nos. Cum quâ (extremum id moneo) ne pugnet. & ardua illa atque implexa *conſilia, quibus impar eſt, fato permittat.* Tacit. VI. Ann.

CAP. IX.

Spernenda occulta Conſilia, & ab Aulæ ſeruis.

Aulici Conſiliarii improbi ADDO breuem, ſed magnæ rei notam. vti ſpernat genus illud Domeſtici conſilij, quod per prauam prudentiam nonnemo ſibi ſumit. Id ferè conſtat ex Aulæ quibuſdam mancipijs:

Qui placita loquuntur. Quibus *omnia Principum, honeſta atque inhoneſta, laudare mos eſt.* Tacit. III. Annal.

Rem ſuam quærunt. *Qui in aures eorum ficte & ſimulatè, quæſtus ſui cauſſâ, inſuſurrant.* Cic. ad Q. Frat. ep. I. lib. I.

Ah caue, caue. & quiſquis priuatim tibi ſeruus, is *de ijs rebus quæ ad officium imperij tui atque ad aliquam partem reip. pertinent, nequid attingat.* Ibidem.

Principem dehoneſtant. Quantumuis ille idoneus, tamen *ſpecies ipſa gratioſi liberti aut ſerui dignitatem habere nullam poteſt.* Ibidem.

Minus, fructum. & clamat tibi ipſa Veritas: Hi ſunt cubiculares illi conſiliarij, à quibus *bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Vopiſcus, in Aureliano. *Imo & vendunt.*

CAP. X.

Dictum de Adminiſtris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat.

IAMQVE plenè abſolui de Conſiliarijs: tranſeo ad genus alterum Adiutorum, Adminiſtros. Eos

Administri Principis.

Eos dico, QVI PVBLICE AVT PRIVATIM PRINCIPI EXHIBENT IN FVNCTIONE ALIQVA SVI VSVM. Publicè: vt ſunt Præfecti, Præſides, Quæſtores, Iudices, & vno verbo ij omnes qui tangunt Imperij aut reip. partem. Priuatim: vt ſunt ij ferè, qui ad Aulæ ſaltem vſum aut ſplendorem adhibentur: quos ſuo proprióque verbo dicimus, Palatinos. De his minus eſt. illos qui in publico verſantur, eligi ſuadeam cum curâ: & inprimis à triplici hac notâ.

In publico: *In Aula.*

Eligendi a Genere. Arist.v. Polit.

Vt Genus in ijs honeſtum. Benè enim Philoſophorum columen: Εἰκὸς βελτίους εἶναι τοὺς ἐκ βελτιόνων: *Par eſt meliores eſſe, eos qui ex melioribus.*

Viles ſpernendi. Plinius Paneg.

Et ſanè vilis iste, qui viles tantùm ſibi admouet: *præcipuúmque indicium non magni Principis, magni liberti.*

Niſi inſigni aliqua virtute. Vell.lib.II.

Excipio, ſi eximia in talium aliquo virtus. Tunc enim libens fatear, *Optimum quémque, eſſe nobiliſſimum.*

Ibidem.

Et *in cuiuſcumque animo virtus inſit, ei plurimum eſſe tribuendum.*

Probi eligendi. Apud Capitol.in Alex.

Nam nota mihi altera, Vita eſt: quam ſuper omnia ſpecto. Legi enim: *Meliorem eſſe remp. & propè tutiorem, in quâ Princeps malus ſit, eâ, in quâ mali Principis miniſtri.*

Claud.

Moribus ergo probi ſint: valeátque illud,

Emitur ſolâ virtute poteſtas.

Non infames. Cic.ad Q. Frat. epiſt.I.

Malis famoſiſque *nihil crediderit, nullam exiſtimationis ſuæ partem commiſerit.*

Non ancipites. Tac. in Agric.

Imò nec ambiguis. Nónne melius *officijs & adminiſtrationibus non peccaturos præficere, quàm damnare cùm peccarint?*

Princeps peccat, quicquid culpa illi.

Ego cenſeo. nam in Principem

-culpa cunctorum redit. Senec.

Qui non vetat peccare cùm poſſit, iubet. Med.

Illi incumbit *in hac cuſtodiâ imperij, vt non ſe vnum modò, ſed omnes miniſtros ciuibus & reip. præſtet.* Cic. ad Q. Frat.

Apti ab ingenio, eligendi. At nota tertia, Ingenium eſt: quod quia varium in nobis, καὶ ὁ μὲν πρὸς πολιτείαν, ὁ δὲ πρὸς πόλεμον εὐφυέστερος: *ille ad ciuilia, hic ad bellica, naturâ aptior:* Plutar. Politic. Pręcept.

Quiſque pro inclinatione. Primum illud eſt, vt poſſit ἕκαστον ἑκάστῃ χρείᾳ, κατὰ τὸ οἰκεῖον, προσαρμόττειν: *quemque, cuique functioni, pro indole ſuâ, admouere.* Ibidem.

Mæcenas enim apté quædam obiuerit, quæ non Agrippa. & rectè poëta:

Omnia non pariter rerum ſunt omnibus apta. Propert. lib. III.

Non nimis alti. Alterum, vt ingenia inſpiciat: id eſt, recta eligat, nec tamen erecta. Scilicet, *vt pares negotijs, neque ſupra ſint.* Tacit VI. Annal.

Tiberiana cautio non de nihilo. qui *nec eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat. Ab optimis, periculum ſibi: à peſſimis, dedecus publicum metuebat.* I. Annal.

Medii congrui. Medij ergo optimi, quibus olim & nunc tutiſſimò *ſecreta Principum inuixa.* III. Annal.

Quò mihi *Labeo* aliquis *incorruptâ libertate?* Eodem libro

Capitonis obſequium dominantibus magis probatur. Eodem.

Tamen raro recta hic electio. Iſta ſuadeo: an perſuadeo? ægrè. Neſcio quomodo Aulica hæc comitia affectus dirigit: & *fato quodam ac ſorte naſcendi, vt cetera, ita Principum inclinatio in hos, offenſio in illos eſt.* IV. Ann.

CAP.

CAPVT XI.

Adminiſtris ipſis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem Potentiam eſſe in Aula.

NEC de Adminiſtris, plura diſſero: quædam, ad ipſos. O boni, lubrica veſtra vita & via eſt, qui in Aula verſamini: in qua, vt verè vir ſanctus dixit,

Augu. VIII. Confeſſ. cap. VI.

Per pericula, peruenitur ad grandius periculum.

Periculi plena Aula.

Itaque acri circumſpectione & cuſtodia vobis opus contra lapſum. Ego fulcio his præceptis. Vos qui Minores in Palatio,

Tac. I. Annal.

Obſequioſi eſte. Nam *quanto quis* apud Principem *obſequio promptior, honoribus & opibus extolletur.*

Obſequium Adminiſtros decet.

Conſtantini Imp. dictum.

Vtibiles. ne ſitis dicto veteri, *Tineæ & ſorices Palatij.*

Sui vſus.

Audaculi. Nam profectò

Audacia.

Senec. Trag. Hippol.

Malus eſt miniſter regij imperij pudor.

At vos qui Maiores, cauete ne vobis tales. & *veſtrâ vos, non Principis fortunâ metiamini.*

Plin. Paneg.

Modeſtia.

Vell. II.

Quod agitis, ſine iactantia agite. placent illi, qui *actu otioſis ſimillimi.*

Quieta actio.

Eodem libro.

Qualis ille Piſo: *quo nemo aut validiùs otium dilexit, aut faciliùs ſuffecit negotio: magiſque quæ agenda ſunt egit, ſine vllâ oſtentatione agendi.*

Inuidia ſic vitabitur. cui amoliendæ, non nemo delapſus eſt ad *vitiorum etiam imitamenta.*

Tacit. XVI. Annal.

Virtutum diſſimulatio.

Mæcenates illi hoc ſpectarunt,

Claud. de

– *quis mens circumflua luxu*

Nouerat intactum vitio ſeruare vigorem.

O virum verè ad Aulam!

Et callidus Criſpi nepos. *qui diuerſus à veterum instituto, per cultum & munditias luxu propior.. Suberat tamen vigor animi ingentibus negotijs par, eo acrior quò ſomnum & inertiam magis oſtentabat.*

Tacit. III. Annal.

Accepta omnia principi referant.

Qui ſapis, capis, etiam iſtud: vt nihil tibi adſcribas, nec *ad famam tuam geſtis exſultes, ſed ad auctorem & ducem, vt miniſter, fortunam referas.*

Tac. in Agric.

Luna inquam eſto, & gloriæ tuæ omne lumen refunde illi Soli. *Hæc eſt condicio regum, vt caſus tantùm aduerſos hominibus tribuant, ſecundos fortunæ ſuæ.*

Aemil. Prob. in Datame.

Sibi labores capiant, gloriam illi.

Benè Agrippa δυοῖν παρῄνει τὸν ἄνδρα τὸν σωθησόμενον, τοῦ μὲν δυσχερείας αὐτὸν τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττειν, τὴν δὲ δὴ κατόρθωσιν σφῶν ἐκείνοις φυλάσσειν: *Duorum admonebat virum* in Aulâ *ſaluum futurum: Vnius, vt difficultatem rerum ipſe amoliretur: alterius, vt gloriam impoſitæ ſummæ manus illis relinqueret.*

Dio. lib. XLIX.

In vniuerſum autem, in Aulâ perennare vultis? duo hæc adſumite. Patientiam: veterani illius exemplo. qui interrogatus, *Quomodo rariſſimam rem in aulâ conſecutus eſſet, Senectutem? Iniurias* inquit *ferendo, & gratias agendo.*

Patientes ſunto.

Sen. II. De ira.

Extremi cauti.

Item Cautelam. quia multi vobis laquei, &

Fraus ſublimi regnat in aulâ.

Sen. Hippol.

Fraudum enim ſedes, aula.

Illîc *ad reprehendenda aliena dicta & facta, ardet omnibus animus. vix ſatis apertum os, aut lingua prompta videtur.*

Salluſt. ad Cæſ.

Illîc inſidiatores & hoſtes: qui *ſecretis criminationibus infament ignarum, & quo incautior decipiare, palam laudatum.*

Tacit. I. Hiſt.

Cur te fallam? *cùm omnia caueris, per ornamenta ferieris.*

Sen. Pręf. lib. IV. Quęſt. Nat.

Imò

Tacit. XIII. Ann.

Imò vt nemo te euertat, cades spontè. quia *Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum est, quàm potentia non suâ vi nixa.*

Potentia ea lubrica.

XII. Annal.

Vide mihi illos Emeritos: *speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim retinent.*

Salluſt. Iug.

Siue id vitio *regum* fiat, quorum *voluntates vt vehementes, sic mobiles, sæpe sibi ipsæ aduersæ:*

Reges mutabiles.

Tac. III. Annal.

Siue *fato potentiæ rarò sempiternæ. & satias capit aut illos cùm omnia tribuerint, aut hos cùm iam nihil reliquum est quod cupiant.*

Fatum incertum,

Plut. in Arat.

Et ô benè si non Aratæa aliqua vox erumpat: Ταῦτ' ἐστιν ὦ Κεφάλων ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: *Hæc sunt, ô Cephalo, præmia regiæ amicitiæ.*

Inopinatum.

Iſta eueniunt: numquam mihi, &

Seneca Thyest.

Stet quicumque volet potens
Aulæ culmine lubrico,
Me dulcis saturet quies.
Obscuro positus loco,
Leni perfruar otio.

Nos procul a Ioue & fulmine.

I. LIPSI

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI QVARTI
CAPVT I.

Propriam Prudentiam, id eſt eam quam ineſſe Principi volumus, præceptis difficile alligari. Latè fuſam eſſe, Inſtabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de ea, non plenè à nobis præcipi.

ALIENAE Prudentiæ ſemitam decurri: aperitur mihi campus Propriæ, ſed verè campus. in quo certam viam aut limitem quis comprehendet? Diffuſa nimis res eſt, Confuſa, Obſcura. Diffuſa primùm. quid enim latiùs ſe, quàm res humanæ, pandit? quarum omnium Prudentia eſt, imò & ſingularum. Philoſophum audi:

Prudentiæ materies, omnes res humanæ:

Eaque ſingulariter inſpecta.

> Τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνώριμα γίνεται δι' ἐμπειρίας: *Rerum ſingularum Prudentia eſt, quæ notæ homini per Vſum fiunt.*

Ariſt. VI. Eth. cap. VIII.

Atqui res ſingulæ, infinitæ ſunt: quas adeò non ſcientia, vt nec numero complectare.

Præcepta

Seneca Epiſt. XCV.

Præcepta enim finita eſſe debent, & certa:

Ibidem.

Siqua finiri non poſſunt, extra Sapientiam ſunt.

Circa res incertas verſatur:

Iam Confuſa eadem, quia reuera inſtabile totum & fluctuans eſt, quod Prudentiam vocamus. Quid enim aliud ea, quàm electio rerum quæ aliter atque aliter ſeſe habent? Quod ſi illæ incertæ: etiam ipſa, eò magis, quòd non rebus ſolùm deuincta, ſed ijs quæ rebus adſtant. Tempora, loca, homines adſpicit: & pro minima eorũ mutatione ipſa ſe mutat. adeoque non vbique vna, vt nec in vna re vna. Scientiæ autem alia natura eſt: &

Ipſa quoque mobilis.

Aristo. VI. Eth. cap. III.

Πάντες ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα, μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν: *Omnes cenſemus, quod ſcimus, natũ non eſſe Variare.*

Sanè incertum aliquid, nemo redegerit in certa hæc & ſtricta præceptorum vincla. Denique Obſcura eadem. quia res euentúſque omnes humani in alta nocte.

Tenebroſa eſt, ob cauſſas ignotas:

Plin. Paneg.

Nam *occultat eorum ſemina deus, & plerumque bonorum malorúmque cauſſæ ſub diuerſâ ſpecie latent.*

Quis in rebus etiam obuijs non ſuſpicatur potius de cauſsis, quàm cognoſcit? Sine cauſsis autem Scientia non eſt, nec traditio vlla firma. Addo, quòd in publica & Ciuili hac gubernatione, etſi in terrenis rebus, pleræque tamen cauſſæ ab alto ſunt, nec reperiendæ in hac terra.

Aut homini nec noſcẽdas:

Lucret. lib. V.

Vſque adeò (vt ille exclamat) *res humanas vis abdita quædam*
Obterit, & pulchros faſces ſæuáſque ſecures
Proculcare ac ludibrio ſibi habere videtur.

Itaque (verum fateamur) ego & alij hîc caligamus; nec eſt quiſquam qui ad plenum præcepta Prudentiæ non dicam tradiderit, ſed tentarit. Quid ergo? quieſco, & ſileo? res & ordo vetant:

&

& faciam potiùs quod in Syrtium aliquo æquore deprehenſus. & quoniam clauſum directúmque iter tenere non poſſum, confusè viam aliquam ſignabo, velut aſtris. O tu me adiuua, qui ſuper aſtra.

CAPVT II.

Diuiſa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rurſus, in Humanam & Diuinam. De hac oſtenſum, curam Principi eſſe. Vnam Religionem retinendam ei, & defendendam.

Togata Prudentia.

Militaris.

PRVDENTIA omnis, quam in Principe quæro, duplex eſt: Togata & Militaris. Illam intellego, QVAE IN COTTIDIANA HAC GVBERNATIONE, TRANQVILLISQVE REBVS, INTERVENIT. Iſtam, QVAE IN BELLO, REBVSQVE TVRBATIS. Illius materies iterum duplex; Res Diuinæ, Res Humanæ. In rebus Diuinis verſari eam dico, QVAE SACRA RELIGIONEMQVE TANGIT ET DIRIGIT, QVATENVS TAMEN PRINCIPIS EA CVRA. Iuſtè & conuenienter ſic limito. quia non Principi liberum in ſacra ius. abſit. ſed inſpectio quædam, idque tuendi magis quàm cognoſcendi cauſſa.

In Diuinis Prudentia.

Religio, caput in repub.

Sanè in omni republica Πρῶτον, ἡ περὶ θείων ἐπιμέλεια: *Primum eſt, curatio rerum diuinarum.*

Ariſtot. VII. Polit. cap. VIII.

Curanda Principi:

Decori cauſſa.

Ad quem autem ea potiùs, quàm ad Principem pertinet? Δεῖ γὰρ τὸ ἄριστον ὑπὸ τῶ ἀρίστω τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἁγεμονοῦν ὑπὸ τῶ ἁγεμονεῦντος: *Decet enim quod optimum eſt, ab optimo coli; & quod imperat, ab imperante.*

Diogen. Stoic. apud Stob.

Tutelæ cauſſa.

Nec decet ſolùm, ſed expedit. Tutelæ tuæ primùm:

Xenop.Pęd. lib.VIII.

mùm: quia veriſſimè Cyrus ἐλογίζετο, ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἶεν, ἧττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περί τι ἀλλήλους ἀνόσιόν τι ποιεῖν, καὶ περὶ ἑαυτόν: *ratiocinabatur, ſi omnes Familiares* (imò & Subditi) *dei metuentes eſſent, minùs eos aut inter ſe aliquid illicitum patraturos, aut in ipſum.*

Ariſtot. Rhet. ad Alex.

Augmenti cauſſa.

Ad augmentum etiam Imperij. Scito enim τοὺς θεοὺς εὐνουστέρους εἶναι τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσι: *deos proniores eſſe in eos, qui maximè illos colunt.*

Orat. de Aruſp. reſponſ.

Auſus gloriari Tullius: Romanos, non *calliditate aut robore, ſed pietate ac religione omnes gentes nationeſque ſuperauiſſe.*

Status Publici cauſſa.

Iam verò publicè, quî ſalui ſimus niſi illa ſalua? *Religio & timor dei ſolus eſt, qui cuſtodit hominum inter ſe ſocietatem.*

Lact. de irâ cap. XII.

Eod. lib. cap. VIII.

Tolle hoc vinculum: *vita hominum ſtultitiâ, ſcelere, immanitate complebitur.*

Non ea miſcenda.

Diodor. Sicul. lib. II.

Idémque, ſi confundis. Nec enim audiendi Aegyptij illi reges, qui *variam & miſcellam religionem induxerunt, ſtabiliendo*, vt putarunt, *ſceptro:* Καὶ ὅπως μηδέποτε ὁμονοῆσαι δύνωνται οἱ κατ' Αἴγυπτον: *& ne vnquam conſpirare inter ſe Aegyptij omnes poſſent.*

Vna, optima.

Męcen. apud Dionem Caſſium, li. LII.

O fatui! Vnionis auctor illa vna: & à confuſa ea, ſemper turbæ. Muſarum ille pater quantò melius! cuius hoc ad Auguſtum monitum extat. Τὸ μὲν θεῖον πάντῃ πάντως αὐτός τε σέβου κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾶν ἀνάγκαζε: *Diuinum illud numen, omni modo, omni tempore, ipſe cole iuxta leges patrias: & alij vt colant, effice.*

Ibidem.

Puniendi, qui variant.

Addit. τοὺς δὲ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ καὶ μίσει καὶ κόλαζε, μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα, ὧν καταφρονήσας οὐδ' ἄλλου ἄν τινος προτιμήσειεν, ἀλλ' ὅτι καινά τινα δαιμόνια οἱ τοιοῦτοι ἀντεισφέροντες, πολλοὺς ἀναπείθουσιν ἀλλοτριονομεῖν. Κἀκ τούτου, καὶ συνωμοσίαι, καὶ συστάσεις, ἑταιρίαι τε γίγνονται, ἅπερ ἥκιστα μοναρχίᾳ συμφέρει: *Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coerce.*

non deorum ſolùm cauſſâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud ſanè quidquam magni fecerit) ſed quia noua quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, ſeditiones, conciliabula exiſtunt, res profectò minimè conducibiles Principatui.

O verba, ab impio & ad impium nimis pia! Hæc vera prudentia: & Principi qui ſapit, *religio & veneratio nulla alia niſi vnius Dei tenenda eſt.*

Lactant. I. Inſtit. cap. xx.

Mos probus & vetus ſeruandus.

Et tenenda ex ritu veteri. *Maiorum inſtituta tueri, ſacris cærimonijſque retinendis, ſapientis eſt.*

Cic. II. de Diuinat.

Καὶ τὰ πάτρια ἔθη παρὰ πᾶσι παραβαίνειν ἄδικόν ἐστι : & patrios ritus migrare aut violare, vbique gentium nefarium habetur.

Ariſtot. Rhet. ad Alex.

Vindicandus.

Puni igitur, ſiquis turbat. *Iure ille à dijs proximus habetur, per quem deorum maieſtas vindicatur.*

Iuſtinus lib. VIII.

Omni vi defendendus.

Serio, ſerio, hoc imbibe : *Nihil eſſe in rebus humanis religione præſtantius, eámque ſummâ vi oportere defendi.*

Lactant. lib. V. Inſtit. cap. xx.

CAPVT III.

De vnâ religione ampliùs quæſitum. Nunquámne diſſidium ferri poſſit? ſaltem in tempus. idq; quadamtenus videri.

ERGO firmiter hæc noſtra ſententia eſt, Vnam religionem in vno regno ſeruari. Quæri tamen duo poſſunt: Sempérne puniendi qui diſſentiunt, & An omnes? Quâ de re vt diſſeram, non Curioſitas me impellit, ſed publica Vtilitas, & præſens hic Europæ ſtatus, quem nego me ſine lacrimis intueri. O melior mundi pars, quas diſſidiorum faces religio tibi accendit! Colliduntur inter ſe Chriſtianæ reipub. capita, & milleni aliquot homines perierunt ac pereunt per ſpeciem Pietatis. Quis hîc ſilebit? non ego. & quamuis cum Platone

Calamitas Europa a diſſidio Religionum.

Calumniantur, ſiquis mederi vult:

ſciam

In Eutyphr. ſciam εὐδιάβολα τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς πολλούς: *calumniis hæc obnoxia in vulgus:*

Nec quidquam tam probè aut prouidè hîc dici, *quod non vellicare malignitas poſſit.* Seneca Epiſt.

At nos conabimur. Tamen ſubibo hoc diſcrimen, & pro virili aquam infundam in Sacrum hunc ignem. Hoc excuſatiùs, quòd conſilia, non decreta adfero; nec aſſero aliquid, ſed pono. Tu qui legis, ſcito à piâ purâque mente hæc eſſe: & ſi ipſa aliter, ſubijci à me ijs quorum propriè cognitio hæc & cenſura. *Obnoxii tamen Prudentium iudiciis.*

Peccantes in religionem, duplices: Turbones. Vt rem intellegas, duo genera eorum facio qui in Religione peccant: qui Publicè, & qui Priuatim. Publicè peccare dico, QVI ET IPSI MALE DE DEO RECEPTISQVE SACRIS SENTIVNT, ET ALIOS AD SENTIENDVM PER TVRBAS IMPELLVNT. Priuatim, QVI PARITER MALE SENTIVNT, SED SIBI. *Et Errones.* De primis primò quęritur, an talibus eſſe debeat impune? nego. *Puniantur à te, ne tu pro illis puniaris.* Cyprianus De vtil. Pœnitent. *Turbones, ſemper puniendi.*

Maximè ſi turbant. *Melius enim eſt, vt pereat vnus, quàm vt pereat vnitas.* Auguſt.

Violatarum religionum alibi atque alibi diuerſa pœna eſt, ſed vbique aliqua. Sen. De Benefic. III. cap. VI.

Clementiæ non hîc locus. *Vre, ſeca, vt membrorum potiùs aliquod, quàm totum corpus intereat.* Cic. Philip. IX.

Nam *quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam.* L. IIII. Cod. Iuſtin. De Hęret.

Vnica exceptione, niſi metus a turbis. Atque hoc firmum certumq; eſto, quamdiu turbatores coërceri poſſunt ſine maiore turbâ. Quid autem, ſi aliter? & quid ſi ea tempora ſint, vt *ſubita coercitio plus damni in remp. ferat?* Tac. III. Ann.

Æui noſtri Nam ea interueniunt: vel noſtrum hoc vide.

quo

Infelix curioſitas.

quo fatalis iſta eſt ingeniorum ſcabies, vt *omnes diſputare malint, quàm viuere.*

Senec. Epiſt.

Aculeones vbique & Curiones; qui περιεργάζονται ζητοῦντες τά τε ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ἐπουράνια: *ſatagunt inquirentes, & quæ ſubter terram ſunt, & quæ ſuper cælum.*

Plato in Apol.

Horum quanta multitudo? *Vt rei agi poſſint, acie vincendi ſunt.*

Tac. III. Annal.

Tollerandi interdum, vt melius tollat.

Hic igitur iuſtè ambigo, An non fas tempora paulliſper Principi inſpicere, *quibus parêre omnes Politici præcipiunt.*

Cicer ad Att. XII. epiſt. I.

Et an non *potius ſit, omittere adulta & prævalida vitia; quàm illud aſſequi vt palàm fiat quibus flagitiis impares ſimus.*

Tac. III. Annal.

Calidi nocet.

Omittere dico in tempus. *Nam in morbis quoque nihil eſt magis periculoſum, quàm immatura medicina.*

Seneca Conſ. ad Helu.

Et ſcio *medicos, plus interdum quiete, quàm mouendo atque agendo, proficere.*

Liuius XXII.

Tempus multa ſanat.

Sane *iſtos ab atrâ bile, Dies plerumq; ſanat & Quies.*

Ex medicorum ſcito.

Arma, arma clamant alij. Sed nónne revidimus, *arma armis irritari?*

Plinius Paneg.

Naturâ contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens.

Sen. I. De Clement.

Et diæta melior chirurgia.

Tu iterum iterumq; vide, an non conniuere interdum melius, quàm *intempeſtiuis remediis delicta accendere.*

Tac. XII. Ann.

CAPVT. IV.

An puniendi ſinguli, & quieti? itemque an extrahendi & perquirendi? Neutrum (ſi intentè quidem fiat) ex vſu videri. Doctore magis his opus, quàm tortore.

SECVNDA Quæſtio eſt, de his qui in Religione peccant priuatim. Ecce labes errorum in meâ mente, ſed neminem maculó: quieſco domi, & ſileo. Hícne talis etiam puniendus? Non videtur.

Errores ſimplices vix puniendi.

Sen. Oed.

Tacere liceat? nulla libertas minor
A rege petitur.

Fortaſſe nec nimis inquirendus. nam cui bono? Nemo rex *perinde animis imperare poteſt, ac linguis.*

Curt. VIII.

Nec animi nimis inquirendi.

August. in Ioan.

Mentium rex, Deus eſt.

Itaque terrore illo, hoc ſaltem efficies, vt *vultu, qui maximè ſeruili, aſſentiatur.*

Curt. VIII.

Hac via vix emendat.

Nunquam corde. *Quis enim imponat mihi neceſſitatem vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi?*

Lactant. V. cap. XIV.

Nihil tam voluntarium, quàm Religio: in quâ ſi animus auerſus eſt, iam ſublata, iam nulla eſt.

Ibid.

Fictiones ea res inducit, & *Purpuræ tuæ cultores aliquot efficies, non Dei.*

Ex Themiſtii dicto apud Socrat. Eccleſ. Hiſtor. III. cap. XXI.

Simulatores effici.

Benè olim rex Theodericus: *Religionem imperare non poſſumus, quia nemo cogitur vt credat inuitus.*

Caſſiod. Var. II. epiſtol. XXVII.

Quanto mitior & tutior via altera, Docendi ac Ducendi! *Fides ſuadenda eſt, non imperanda.*

Bernar. in Cant.

Docendi potius.

Ingenia noſtra, vt nobiles & generoſi equi, meliùs facili freno reguntur.

Sen. I. De Clement.

Europam hanc cogitatione peragra: videbis *acerbis* iſtis *iudiciis vaſtari magis ciuitates, quàm corrigi.*

Salluſt. ad Cæſ.

Rigor nocuit, & nocebit.

Ita profectò eſt. Tolluntur hæc talia quæ ſenſibus inſident, *docendo magis quàm iubendo, monendo quàm minando.*

Auguſt. Ep. LXV.

In fidibus ſiquid diſcrepat, non abrumpis per iracundiam, ſed paulatim reducis ad concentum: in Fide cur non idem fit? & *peccata ſic compeſcis, vt ſint quos peccaſſe pœniteat?*

Idem Ad African. Procos.

Emenda potius, quam tolle.

Atqui

Pœnitentes, his boni.

Atqui hi tales, ſæpe meliores. *Multo firmior eſt Fides, quam reponit pœnitentia.*

Lactant, in hac tali re, libr. v. cap. XIII.

Quod ô benigne & miſerator Deus (nam voto & ſuſpirio locum hunc claudo) da nobis: & effice vt *multitudinis credentium ſit cor vnum, & anima vna.*

Ex animo votum.

In Actis Apoſt. cap. IV.

CAPVT. V.

Tranſitum ad Prudentiam in Humanis. huic duo fontes recluſi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem expoſita Natura vulgi.

PRVDENTIA in Humanis rebus me vocat: de quâ liberiùs iam & libentiùs dicam. Hanc intellego, PERITIAM IN EXTERNIS TRANQVILLE ET FIRMITER GVBERNANDI. Duos illi fontes tribuo, Naturam populi & Naturam regni. Sanè cùm omnia diſpexeris, nihil reperies peritè ad gubernandum olim aut nunc monitum, cui non hinc ſcaturigo. Itaq; ante omnia ad eos te ducam: & tum deniq; riuulos aliquot ex iis deducam vtilium monitorum. Quiſquis callidus perituſque regendi eſſe vis,

Duplex caput Prudentiæ Gubernatoriæ.

Prius, Natura populi.

Noſcenda tibi natura vulgi eſt, & quibus modis temperanter habeatur.

Tac. Annal. III.

Vulgi, meo iudicio, triplicis. Tui, Finitimi, Vniuerſi. Tui. quid enim magis neceſſarium, quàm vt eum noris cui præes?

Qui triplex noſcendus.
Tuus:

Principis eſt virtus maxima, noſſe ſuos.

Martial.

Finitimi, iure: quia res tibi ſæpe cum eo & fœdera. Variant autem ingenia, & *ſunt tam ciuitatum quàm ſingulorum hominum mores: gentéſque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in Venerem proniores aliæ ſunt.*

Vicinus:

Liuius XLV.

Vniuerſi

Omnis.

Vniuerſi etiam. quoniam motus quidam affectúſque ſunt, quos communiter reperias in omni hominũ gente. Quos niſi noſti, quî ad eos te componas? Scriptum olim: Οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι τὸν μὴ ἀρχθέντα: *Non eſt vt rectè imperet, cui non imperatum.*

Ariſt. III. Polit.

Siue, vt vertit noſter Sophus: *Nemo benè imperat, niſi qui antè paruerit Imperio.*

Sen. II. De Irâ.

Rectè. non quia omnes reges voluerint eſſe è ſubditis: (minimè. multi in purpurâ nati, & à ſucceſſione fere regna) ſed hoc indicantes, ingenia & inclinationes ſubditorum imperanti noſcenda, ſic tanquam ipſe inter eos. Audi ſenem illum Principem: *Vtiliſſimus idem ac breuiſſimus rerum bonarum malarúmque delectus, cogitare quid ſub alio Principe aut nolueris aut volueris.*

A notitia affectuum, rectum imperium.

Galbam apud Tac. I. Hiſt.

Audi regium ſuaſorem: Ἂν ὅσα ἂν ἕτερόν τινα ἄρξαντά σου ποιεῖν ἐθελήσῃς, ταῦτα αὐτὸς αὐτεπάγγελτος πράττῃς, οὔτε τι ἁμαρτήσῃ, καὶ πάντα κατορθώσῃς, κἀκ τούτου καὶ ἥδιστα καὶ ἀκινδυνότατα βιώσῃ: *Si omnia quæ alium quemuis in te imperantem facere velles, ea ipſe tuâ ſponte feceris: nec peccabis quidpiam, & omnia ritè diriges, & vitam ex eo iucundiſſimam ſimul & tutiſſimam viues.*

Mæcen. apud Dionem lib. III.

Vnde ii noſcendi?

Tu igitur hæc diſce. vnde? à Percunctatione, ab Vſu, à Libris. à Me etiam nonnihil, qui præcipuos popularium Affectuum depingam hîc tibi vt in tabellâ. Vulgus omne

Breuis eorum index.

INSTABILE. *Vulgo nihil incertius.*

Cic. pro Murenâ.

In multitudine eſt varietas, & crebra tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio.

Idem pro Domo.

Pronum in affectus.

AFFECTVS ponit, aut ſumit. *Vt eſt mos vulgo, mutabili ſubitis, & tam prono in miſericordiam, quàm immodicum ſæuitiâ fuerat.*

Tac. I. Hiſt.

Nec quidquam facilius, quàm in quemlibet affectum mutare populum.

Quinct. II. Declam.

Sine iudicio. IVDICII EXPERS. *Plebi non iudicium, non veritas.* Tac. I. Hiſt.

Non dilectu aut ſapientiâ ducitur ad iudicandum, ſed impetu & quâdam etiam temeritate. Cic. pro Planc.

Non eſt conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia. Ibidem.

Ex opinione multa, ex veritate pauca iudicat. Idem pro Roſcio.

Vulgus vacuum curis, & ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoctum. Tac. II. Hiſtor.

Adhæret turba: AD PLVRES inclinat. *Multitudo vulgi, more magis quàm iudicio, pòſt alius alium quaſi prudentiorem ſequuntur:* Salluſt ad Cæſ.

Pecorum ritu, antecedentium gregem. Senec. de vit. beat.

Inuidet. NATVRA INVIDVM. *Aegris oculis alienam felicitatem intuetur.* Tac II. Hiſt.

Prauo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris vtitur, deteriori atque infirmiori fauet. Liuius XLII.

Suſpicatur. SVSPICAX. *Municipale vulgus pronum ad ſuſpiciones.* Tac. II. Hiſt.

Mos vulgo, quamuis falſis reum ſubdere. I. Annal.

Omnia credit. CREDVLVM. *Facilis ciuitas ad credenda accipiendáque omnia noua:* I. Hiſt.

Præſertim cùm triſtia ſunt. Ibidem.

Quoquomodo audita pro compertis habent. III. Annal.

A ſe auget. RES AVGET. *Cuncta, vt mos famæ, in maius credita.* Eod. lib.

-Sic quiſque pauendo
Dat vires famæ: nullóque auctore malorum,
Quæ finxêre, timent.
Lucan. I.

Silius IV. *-tradúntque metus, nec poſcitur auctor.*

Ibidem. *Adſtruit auditis, docilis per inania rerum*
Paſcere rumorem vulgi pauor.

Tac. I. Hiſt. *Vagus primùm & incertus rumor. mox, vt in magnis mendacijs, interfuiſſe ſe quidam & vidiſſe adfirmant: credulâ famâ inter gaudentes & incurioſos.*

III. Hiſt. COMPRIMI NESCIT. *Prohibiti per ciuitatem ſermones, eóque plures; ac ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant.* *Vetita loquitur.*

II. Hiſt. *Vagis per vrbem militibus, qui ſermones populi coercerent. id præcipuum alimentum famæ erat.*

I. Hiſt. *Publica exſpectatio magni ſecreti impatiens: & malè coercitam famam ſupprimentes augebant.*

Eod. lib. TVRBIDVM. *Vulgus cuiuſque motus noui cupidum.* *Tendet in turbas:*

Salluſt. Iugurth. *Ingenio mobili, ſeditioſum, atque diſcordioſum, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduerſum.*

Cic. pro Cluent. Præſertim SI DVX SIT. *Vt mare, quod ſuâ naturâ tranquillum eſt, ventorum vi agitatur: ſic populus ſuâ ſponte placatus, hominum ſeditioſorum vocibus, vt violentiſſimis tempeſtatibus, attollitur.* *Vtique ſiquis concitat.*

Tac. IV. Hiſt. Nam *vulgus ſine rectore, præceps, pauidus, ſecors.*

I. Ann. Veréque dictum, *Nihil auſuram plebem principibus amotis.*

Thuc. III. FAVET FERVIDIS. & plebe iudice, τὸ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν· τὸ δ' ἐμπλήκτως ὀξὺ, ἀνδρὸς μοίρᾳ προσετέθη. *quidquid modeſtum, ignauiæ ſpeciem habet: quod circumſpectum & prouidum, ſegnitiæ. quidquid autem abruptum & præceps, id verò forte & virile cenſetur.* *Calidos amat.*

Liu. VII. Ideò *vincit in eâ plerumque pars maioris animi, quàm conſilij.*

Et grati *ſtolidi, ac vecordi facundiâ.* Tacit. IV. Hiſt.

Reipublica neglegens: NEGLEGIT REM PVBLICAM. *Magnitudine nimiâ, communium curarum expers populus.* I. Hiſt.

Sua diligens. *Priuata cuique ſtimulatio, & vile decus publicum.* Ibidem.

Intenta mala, quaſi fulmen, optant duntaxat ſe quiſque ne attingant. Salluſt. Orat. Philip.

Forte verbis: VERBIS FEROX. *Procacia plebis ingenia.* Tac. II. Hiſt.

Nec vltra. Sed *nihil vltra verba auſurum.* III. Hiſt.

Impigræ linguæ, ignaui animi. Salluſt. Orat. Marcij.

Semper immodicum. METV AVT SPE NIMIVM. *Hæc eſt natura multitudinis. aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur. Libertatem, quæ media eſt, nec ſpernere modicè nec habere ſciunt.* Liuius XXIII.

×

Nihil in vulgo modicum. terrêre, ni paueant: vbi pertimuerint, impune contemni. Tac. I. Ann.

Vulgus *audaciâ turbidum, niſi vim metuat.* VI. Ann.

Plura ſunt, quæ tu à te addes.

CAP. VI.

Fons alter recluſus, Ingenium regum & regni. Duo hîc conſiderata, quæ Communiter conueniunt, & quæ Diſtinctè.

Alterum caput Prudentiæ, Natura regni. EGO ad Naturam regni propero: è quâ pauca hæc tibi delibo. Communiter eam noſce, & Diſtinctè. In Communi notitiâ hæc ſunt.

Id inſtabile. Regnum omne fluctuans & INSTABILE. *Arduum* enim *& ſubiectum Fortunæ cuncta regendi onus.* Tac. I. Ann.

Vt alta ventos ſemper excipiunt iuga,
Imperia ſic excelſa Fortunæ obiacent. Senec. Oedip.

Nihil

Senec. Epiſt. XCII.

Nihil inauſum eſt Fortunæ. aduerſus Imperia idem habet iuris, quod aduerſus imperantes.

Subito ſæpe deiectum:

Ibidem.

Itaque ſæpè occultis cauſis labitur. & *quæ domeſticis ſteterant bellis, quæ externis regna, nullo impellente ruunt.*

Liu. lib. XXXVII.

Et totum ferè labitur, cùm cœpit. Verè ille ſcripſit, *Regum maieſtatem difficiliùs à ſummo faſtigio ad medium detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari.*

Et totum, cum aliqua pars. ×

Sen. De Benefic. VI. cap. XXXIII.

Non enim his gradibus, quibus ad ſumma peruentum eſt, retrò itur: ſæpe inter fortunam maximam & vltimam nihil intereſt.

In ſummo aut in imo eſt.

Tac. II. Hiſt.

Imperium cupientibus (aut *habentibus*) *nihil medium inter præcipitia aut ſumma.*

Nec Fortunæ ſolùm obiectum, etiam ODIIS.

Odioſum plerumque.

Senec. Theb.

Simul iſta mundi conditor poſuit Deus,
Odium atque Regnum.

Cauſſa ſæpe in Impotentiâ regum. Nam

Idem Agamemn.

Id eſſe regni maximum pignus putant,
Si quidquid alijs non licet, ſolis licet.

Idem Hipp.

Quod non poteſt, vult poſſe, qui nimium poteſt.

Idque ob regis mores. Qui licẽtioſi.

Et in peruicaci eorum Superbiâ.

Ibidem.

– durus & veri inſolens
Ad recta flecti regius non vult tumor.

Senec. De Benef. VI. cap. XXX.

Flecti non minùs exiſtimant turpe, quàm vinci.

Pertinaces, & ſuperbi.

Sed cauſſa etiam altera in Naturâ noſtrâ. quia

Salluſt. ad Cæſ.

nemo alteri imperium volens concedit: & quamuis bonus atque clemens ſit qui plus poteſt, tamen quia malo eſſe licet, formidatur.

Etiam quia nos parere difficiles. +

Ideóque regnum obnoxium INSIDIIS.

Attius.

Multi iniqui atque infideles regno, pauci ſunt boni.

Inſidiis exponitur.

Nec immeritò reges ſemper in TIMORE.

Salluſt. Iugu.

Ingenia regum prona ad formidinem.

Ideo meticuloſi reges.

Sæpe nimis: &

-dubia pro certis ſolent
Timere reges.

Seneca Oedip.

Suſpicaces & æmuli:

Ijdem AEMVLI, & *ſuâpte naturâ potentiæ anxij.* Tac. IV. Ann.

Nec regna ſocium ferre, nec tædæ ſciunt. Senec. Agam.

In ipſos filios.

Adeò, vt *diſpliceant regnantibus* etiam *ciuilia filiorum ingenia.* Tac. II. Ann.

Et *ſuſpectus ſemper inuiſúſque dominantibus, quiſquis proximus deſtinatur.* I. Hiſt.

Regni vires noſcendæ:

Hæc taliáque Communiter ſcies. iam illud Diſtinctè, Quantum tuum regnum ſit, & Quale. Potentia, inquam, tua ſeriò tibi noſcenda eſt.

Metiri ſua regna decet, virêſque fateri. Lucan. VIII.

Multi dum ſe tam magnos, quàm audiunt, credunt, attraxêre ſuperuacua & in diſcrimen rerum omnium peruentura bella. Sen. De Ben. VI. cap. XXX.

Et eius conſtitutio ſiue forma.

Etiam regni Qualitas. cuiuſmodi illud ſit, Vetus, Nouum; Hæreditate, an Suffragio traditum & tradendum; Legibus, an Vi quæſitum. & quidquid tale. Pro his enim variè attemperandum ſceptrum, & laxandæ aut adducendæ imperij illæ habenæ.

CAP. VII.

Præcepta nunc ex hiſce fontibus petita. & primùm vniuerſè poſita, quæ firment Regnum aut violent: mox diſtinctè de Vi dictum. Opus regi Cuſtodes, Milites, Arces aut potiùs Colonias.

BENE habet, duplicem Arcton meam ſignaui, ad quam flectendi mihi idemtidem oculi: nunc audacter vela do, & vndoſum mare ingredior Præceptorum. Ea hoc ordine diſponam, vt quæ Iuuant firmántque regnum, præmittam: ſubiungam, quæ Lædunt & perdunt. Duo igitur ſunt, quæ tranquillum id aut firmum efficiunt, VIS & VIRTVS: duo item, quæ turbidum aut caducum, VIS & VITIVM. Singula hæc, vt meus captus eſt, ſubtiliter videamus & partité, Vim in Iuuante parte primùm pono, & intellego PRAESIDIVM QVOD PRINCEPS VTILITER ADHIBET AD SE TVENDVM AVT REGNVM. Id ferè duplex, Milites & Munimenta. Milites iterum duplices, Cuſtodes & Ordinarij. CVSTODES, regis ipſius tutela propria: qui ſcilicet

Duo firmando Regno:

Duo euertendo.

Vis definita.

Diuiſa.

Cuſtodes regii.

Sen. 1. De Clemen.

Somnum eius nocturnis excubiis muniant, latera obiecti circumfuſiq; defendant, incurrentibus periculis ſe opponant.

Tac. 1. Annal.

Miles in forum, miles in curiam comitabatur, ſcribit de ſuo Principe Tacitus.

Sen. 1. De Clemen.

Nam probus vetúſque ille mos: & quamquam in nullo metu, decorè tamen eos Princeps, & *vel ornamenti cauſſâ habeat.*

Sed eſſe & ORDINARIOS milites volo: manum ſcilicet aliquam grandiorem (pro viribus & modo regni) ad ſubita caſuum aut bellorum. & qui, *ſi auxilium res poſcat, haud procul accieantur.*

Ordinarii & perpetui milites.

Tac. IV. Annal.

Ibid.

Nam ſcimus, *voluntarium* ſæpe *militem deeſſe. ac ſi ſuppeditet, non eâdem virtute ac modeſtiâ agere: quia plerumque inopes ac vagi* (vt hodie quidem mos eſt) *ſponte militiam ſumunt.*

Dio. li. XLII.

Grande momentum in hoc præcepto: & C. Cęſar ſolitus dicere, Δύο τὲ εἶναι τὰ τὰς δυναστείας παρασκευάζοντα ϗ φυλάσσοντα ϗ ἐπαύξοντα, στρατιώτας ϗ χρήματα: *Duo eſſe, quæ Principatus comparent, ſeruent, augeant, Milites & Pecuniam.*

Atque alius ab eadem mente (etſi paullò improbiùs)

biùs) ad ſuos liberos: Ὁμονοεῖτε, τοὺς στρατιώτας πλουτίζετε, τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖτε: *Inter vos conſentite, milites ditate, reliquos omnes ſpernite.*

Seuerus Imp. apud Dionem in vita eius.

Arces quatenus vtiles.

At Munimenta poſſis vſurpare duplicia, Arces aut Colonias. Illas vulgus & hodiernus mos tibi ingerit: ego iſtas, & mos vetus. Sanè ARCES non tam firmæ compedes, quàm cenſentur: ad exiguum motum validæ; fragiles (ipſi vidimus) ad communem & magnum. In finibus tamen & contra hoſtem, haud valdè eas ſpernam: in mediterreis & contra ciues, valdè. Populo alicui diffidis? premere eum vis? COLONIAS tibi ſuggero, verè *ſedes ſeruitutis*.

Tralata iis Colonia:

Tac. Agric.

Hoc ſolidum, hoc firmum munimentum eſt: in quo non locus ſolùm talis, ſed homines ipſi ſint. Coloniæ enim ferè conſtant externis (quibus, cum indigenis haud facilis conſpiratio:) nec vſurpandæ temerè niſi in externos. Nam *non aſſuetæ frenis ſeruitutis tumidæ gentium inflatæq; ceruices, facilè aliâs ab impoſito iugo reſiliunt.*

Sed ſaltem in exteros.

Flor. IV. cap. vlt.

Siue etiam in feroces & recèns ſubiectos. Quidquid enim dicunt, *quos viceris caue amicos tibi eſſe credas.*

Aut recens domitos.

Curt. VII.

CAPVT VIII.

De Virtute duplici, ſeruatrice Regnorum. Beniuolentia populi commendata, & oſtenſa triplex ad eam via.

VIS ergo opportunè etiam ab optimo Principe adhibenda, ex ſcito veteri:

Quædam vi tractanda, quò ceteris quies ſit:

Tac. I. Annal.

Sed magis Virtus. in quâ mihi quidem præcipuum Principatus robur eſt & pondus. Eam, paullò aliter quàm vulgus, hîc appello LAVDABILEM VTILEMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE, VEL IN REGEM.

Quid hic Virtus.

GEM. Studioſè ſic diſcrimino. Nam cùm duplex eiuſmodi Virtus ſit, Beniuolentia & Auctoritas: naſci quidem vtraque à rege & per regem debet, ſed ſedem tamen ſuam & domicilium in animis Populi habet. atque illa, in regem Affectus eſt; hæc Opinio de rege. Ex definitionibus facilè rem mentémque meam capies. Nam BENIVOLENTIA, quam hîc quæro & ſuadeo, eſt SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM PROMPTA INCLINATIO ET AMOR.

Beniuolentia definita.

Vtilitas eius.

Epiſt. IV. ad Dionem.

Quæ nimis vtilis, imò neceſſaria, ad res gerendas. Plato verè dixit: Διὰ τοῦ ἀρέσκειν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸ πράττειν ἐστί: *Ab eo quòd placeas hominibus, actionum efficacia eſt.*

Quomodo paranda?

Lenitate in te, & circa te:

Tacit. V. Hiſt.

Para igitur: idque via triplici, Lenitatis, Beneficentiæ, Indulgentiæ. LENITATEM promes in Teipſo primùm, verbis factiſque benignus, *comitate & alloquiis officia prouocans.*

Plin. Paneg.

Quid ni *ita cum ciuibus tuis, quaſi parens cum liberis, viuas?*

Tacit. V. Hiſt.

Cum illa tamen exceptione, vt *incorrupto ducis honore.*

Plin. Paneg.

Temperie opus eſt: *nec aut reuerentiam terrore, aut amorem humilitate captabis.*

Cic. Oratore ad Brut.

Raræ hoc ſed magnæ laudis, cùm *virtutes ſpecie diſpares prudentiâ iunguntur.*

Lenitate in omni imperio.

Sen. I. De Ira.

Sed promes etiam in Imperio: vt tranquillum id ac lene ſit, *nec alia eius facies, quàm ſereni cæli ac nitentis.*

Tac. I. Hiſt.

Hoc ex ingenio hominum eſt: qui *nec totam ſeruitutem pati poſſunt, nec totam libertatem:*

Idem. Agric.

Domiti vt pareant, non vt ſeruiant.

Hoc

Hinc Quies:

Hoc ex vſu ipſius imperij: quia reuera *remiſſiùs imperanti meliùs paretur.* Sen. I. De Clem.

Hinc Fides:

Sed & fideliùs paretur. *Nullus terror,* ait Liuius, *cùm omnia bello arderent, fide ſocios demouit: videlicet quia iuſto moderatóque regebantur imperio.* Lib. XXII.

Hinc ſtabilitas.

Cæſaris effatum eſt: ἡ ἐξουσία μετριάζουσα πάντα τὰ κτηθέντα τηρεῖ: *Potentia mediocriter exercita, omnia quæſita conſeruat.* Apud Dion. lib. XLIII.

Contrà, ὁ ἀναιδῶς ἐς πάντα ἁπλῶς τῇ δυνάμει καταχρώμενος, οὔτε εὔνοιαν ἀληθῆ οὔτ' ἀσφάλειαν ἀκριβῆ εὑρίσκεται: *Qui impudenter & paſſim in omnibus potentiâ abutitur, is neque veram beniuolentiam neque firmam ſecuritatem inuenit.* Ibidem.

Beneficentia item paratur.

Iam & BENEFICENTIAM adiunges. Nam *liberalitate qui vtuntur, Beniuolentiam ſibi conciliant, & quod aptiſſimum eſt ad quietè viuendum* (ſiue & *regendum,*) *caritatem.* Cic. II. de Finib.

Quæ ſemper vſui:

Vis ſcire quanta eius vis? *Meliùs beneficiis imperium cuſtoditur, quàm armis.* Sen. De Breu. Vitę.

Sanè vulgo, ex veteri verbo, *Omnium dulciſſimum eſt, accipere.* Idem De Benef.

Donabis igitur, vel Auguſti exemplo: qui *Militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otij pellexit.* Tac. I. Ann.

Maxime in nouo ſtatu.

Idque effuſiùs in nouo imperio. Sic enim tibi firmabis, & *nouis ex rebus aucti, tuta & præſentia, quàm vetera & periculoſa malent.* Ibidem.

Quibus tamen conſeras, vides:

Sed cum Iudicio: nec placeant mihi illi *Reges,* qui *multa opertis oculis donant.* Sen. IV. De Benef. cap. XXXVII.

Tu largiere *bellorum ſociis, periculorum conſortibus:* Plin. Paneg.

Siue etiam *de te bene ac fortiter, ſed in togâ, meritis:* Ibidem.

Aut ijs denique qui mereri poſſunt. *illis* ſcilicet *præmia, his exempla.* Ibidem.

Sed

Tacit. III. Hiſt.

Sed cum Modo etiam. Nam *ſimplicitas ac liberalitas, niſi modus adſit, in exitium vertuntur.*

Et quantum, vide.

II. Annal.

Si omnibus, ſi paſſim: quis finis? *Singuli nunquam exſatiabuntur, reſpublica deficiet.*

Alioqui tua & te perdis.

Cic. II. De Offic.

Itaque *alienis bonis manus afferre cogêris:*

Ibidem.

Quod exitiabile *nec vnquam tanta ſtudia aſſequêris eorũ quibus dederis, quãta odia eorũ quibus ademeris.*

Plin. Paneg.

Caue igitur. atque adeò *nihil largiatur Princeps, dum nihil auferas.*

Tertiò INDVLGENTIAM ſuaſi: hac mente, vt quatenus ſine corruptela morum poteſt, populum Laxè habeas & Iucundè. Laxè, vt in Victu: ne *plebes acri annonâ fatigetur.*

Denique Indulgentia paratur.

Tac. IIII. Annal.

IV. Hiſt.

Nam *vulgo vna ex republicâ annonæ cura.*

In viliore Annona.

Iuuenal. Sat. X.

- duas tantùm res anxius optat,
Panem & Circenſes.

Cic. II. De Offic.

Omnes autem *qui remp. gubernant, conſulere debent, vt earum rerum copia ſit, quæ ſunt neceſſariæ.*

Iucundè etiam: puta in ludis & eiuſmodi receptis voluptatibus. Nam vulgò, ſicut *pueris, omne ludicrum in pretio eſt.*

In ludicris.

Senec. Epiſt. CXVI.

Tac. XIV. An.

Idémque *cupiens voluptatum, & ſi trahat eò Princeps, lætum.*

Ibidem.

Itaque vides, *nec maiores abhorruiſſe ſpectaculorum oblectamentis.*

Quæ ſeriùs etiam vſum præbent.

Idem in Agric.

Vſus enim aliquis in iſta re: cùm ita ferociores populi, eóque *bello faciles, quieti & otio per voluptates aſſueſcunt.*

Ibidem.

Idque *apud imperitos Humanitas vocatur, cùm pars ſeruitutis ſit.*

Frangunt & molliunt.

Veriſſimum eſt, *Voluptatibus Romanos plus aduerſus ſubiectos, quàm armis valuiſſe.* Tac. IV. Hiſt.

A generoſis curis auocant.

Nec id neſciuit ille hiſtrio, qui increpanti Auguſto quòd eius cauſsâ in plebe eſſent tumultus: Συμφέρει σοι, Καῖσαρ, inquit, περὶ ἡμᾶς τὸν δῆμον ἀποδιατρίβεσθαι: *Expedit tibi, ô Cæſar, populum circa nos diſtineri.* Pylades, apud Dionem, lib. LIIII.

Acutè. Nam profectò *virtus ac ferocia ſubditorum, ingrata imperantibus.* Tac. in Agric.

Tamen laſciuia & luxus vitanda.

Sed modum tene: & vide vt hæc *lætitiæ, potius, quàm laſciuiæ dentur.* Annal. XIV.

Facilè enim iſta irrumpet. *nec pudicitia aut modeſtia, nec quidquam probi moris vltrà reſeruabitur.* Ibidem.

Ita Tui & Tu peribitis. Quid enim ſalui, amiſſis moribus?

CAPVT IX.

Auctoritas commendata valdè. Tria oſtenſa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis eſt, accuratè & enucleatè de his diſſertum.

*Lib. II. cap. XVI.

Quid Auctoritas?

Vnde nata?

AVCTORITAS inter Iuuantes virtus altera eſt. quam * ſuprà quoque libaui: ſed hoc tantùm. nunc vberiùs, & pleno magis ore dicenda eſt. Definio iterùm: Auctoritas eſt IMPRESSA SVBDITIS, SIVE ET EXTERNIS, OPINIO REVERENS DE REGE EIVSQVE STATV. Conſtat ex Admiratione & Metu: cuius vtriuſque temperies ſiue mixtio facit hanc virtutem. Quam parari apud quaſdam nationes proniùs aio:

Quibus rebus paranda?

Eſt enim *ingenita quibuſdam gentibus erga reges ſuos veneratio:* Curt. III.

Apud alias ægriùs: ſed tamen apud omnes triplici hoc, quem dicam, modo ſiue viâ. Formâ imperij, Potentiâ imperij, Moribus imperantis. Per ſingula te ducam, & figam in ijs pedem non diſtinctè ſolùm, ſed lentè & impreſsè. quis carpet? ego fulcrum hoc regnorum ſcio, &

Tutela ea regnorum.

Idem. lib. VIII.

Maieſtatem imperij, ſalutis eſſe tutelam.

Hæc illa velut edita arx eſt, quâ Princeps ſe vindicat à rebellione & contemptu. Scande & occupa deo auſpice, me duce. Prima viarum eſt

FORMA IMPERII. in quâ tria ad Auctoritatem requiro: vt Seuera ſit, vt Conſtans, vt Adſtricta. SEVERA primùm, quia perpes illa & aſſidua Lenitas Contemptum inducit, id eſt Principatus ipſam peſtem. In hac colluuie morum & hominum *habendus metus, aut faciendus eſt.*

Hanc creat Seuera gubernatio. Quæ ex vſu Principis,

Sall. Orat. Lepid.

Cic. pro Mil.

Amplius, quia inducit *maximam illecebram peccandi impunitatis ſpem.*

Et ſubditorum.

Sen I. De Clemen.

Quis eum metuat, *apud quem conditum, imò conſtrictum ferrum eſt?*

Cic. I. in Catil.

Qui per ſegnitiem potiùs quàm clementiam, *patiatur hebeſcere aciem ſuæ auctoritatis?*

Ariſt. X. Eth. cap. vlt.

Ne feceris, & noſce vulgus. Οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τό αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τάς τιμωρίας: *Non enim ita natum eſt, vt Pudori obſequatur, ſed vt Metui: nec vt abſtineat à prauis ob turpitudinem, ſed ob ſupplicia & pœnam.*

Nam vulgus metu coercendum.

Cic. ad Brut. epiſt. II.

Adhibe hæc igitur in tempore. *Salutaris Seueritas vincit inanem ſpeciem Clementiæ.*

Stob. De Regno.

Cotys rex Thracum, increpanti ſeueritatem eius & aienti, Μανία τοῦτ' ἐστι, καὶ οὐ βασιλεία: bellè reſpondit, Ἀλλ' ἡ ἐμὴ μανία τοὺς ἀρχομένους σώφρονας ποιεῖ: *Furor hic eſt,* *non Regnum. At meus hic Furor ſubditos ſanos reddit.*

Ita,ita. *Adhibenda eſt reip. cauſſâ Seueritas, ſine quâ adminiſtrari ciuitas nulla poteſt.*

Cic. II. De offic.

Et noxia recidenda.

Scimus digitum præcîdi oportere, ſi ob eam rem gangræna non ſit ad brachium ventura.

Varr. in Fragm.

Sed per interualla:

Tamen tempeſtiuè & cum intermiſſione. Nam *ciuitatis mores magis corrigit parcitas animaduerſionum.*

Sen. I. De Clement.

Illud laudabile, quoties potes efficere *vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat.*

Cic. pro. Cluent.

Et *vnius improbi ſupplicio multorum improbitatem coercere.*

Idem. III. in Ver.

Niſi mala herba nimium ſuccreuerit.

Quòd ſi crebra tamen nimis aut peruicacia vitia: tum ſanè illud valeat,

Crudelem medicum intemperans æger facit.

Publius.

Falce tunc recidenda eſt.

Ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, niſi per dura & aſpera coerceas. Corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus, haud leuioribus remediis reſtinguendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit.

Tac. III. Annal.

Conſtantia Auctoritati facit:

Obſeruatioque legum & morum.

Secundò, CONSTANTEM volui imperij Formam: quod interpretor, vno & veteri tenore fluentem. Quid mihi mutas? Alcibiadem audi verè cenſentem: τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν, οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύουσι: *Eos hominum tutiſſimè agere, qui præſentibus moribus legibusq., etiamſi deteriores ſint, minimùm variantes, rempub. adminiſtrant.*

Apud Thuc. lib. VI.

Ipſum Auguſtum: qui ſic olim ad Senatum. Τοὺς κειμένους νόμους ἰσχυρῶς φυλάττετε, καὶ μηδένα αὐτῶν μεταβάλλετε. τὰ γὰρ ἐν ταυτῷ μένοντα, κἂν χείρω ᾖ, συμφορώτερα τῶν ἀεὶ καινοτομουμένων, κἂν βελτίω εἶναι δοκῇ, ἐστίν: *Poſitas ſemel leges conſtanter ſeruate, nec vllam earum immutate. Nam quæ in ſuo ſtatu, eadémque manent, etſi deteriora ſint,*

Apud Dion. LII.

ſint, tamen vtiliora ſunt reipub. his quæ per innouationem vel meliora inducuntur.

Contemnuntur leges, lata, relata:

Et inopinati dogmatis cauſſa duplex. Quòd nec leges ipſæ vim & vitam ſatis habeant, vertendæ ſtatim aut euertendæ. Senec Epiſt. *Non* enim *conualeſcit planta, quæ ſæpius transfertur:*

Et vna earum lator.

Et quòd Princeps vileſcit, qui ſic vacillat: fœdaq; inconſtantiâ, Tac. III. Hiſtor. *quæ iuſſerat vetat; quæ vetuerat, iubet.*

Acriculi in repub. mali:

Sperne ergo circa te nouatores: qui Quinct. lib. III. Inſtit. *vt aliquid ſui videantur afferre, etiam recta commutant.*

Veteres, & vetera, optimi.

Et ſcito, Tac. XV. Ann. *ſuper omnibus negotiis melius atque rectius olim prouiſum: & quæ conuertuntur, in deterius mutari.*

Ideò in Valer. Maxim. Lib. II. *minimis quoque rebus, omnia antiquæ conſuetudinis momenta ſeruanda.*

Interdum tamen innouandum.

Sed numquam, inquies, mutem? numquam: niſi aut ſumma Vtilitas expreſſerit, aut ſumma Neceſſitas. Nam, fateor, Tacit. I. Hiſt. *nocet* interdum *priſcus rigor & nimia ſeueritas, cui iam pares non ſumus.*

Sed non violente:

Sed tunc quoque fiat leniter: & vt Cic. ad Att. lib. II. ep. IX *quàm minimo ſonitu orbis ille in rep. conuertatur.*

Et pauxillatim.

Itemque Lentè: vt per gradus, nec omnia ſimul. Dio. LII. Auguſti exemplo: qui ſub initia imperij οὐ πάντα εὐθύς, ὥσπερ ὑπετέθειτο, ἔπραξε, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι, ἀθρόως μεταρρυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας, ἀλλὰ τὰ μὲν παραχρῆμα μετεκόσμησε, τὰ δὲ ὕστερον: *non omnia ſtatim, vti decretum erat, exſecutus eſt: veritus, ne parum ſuccederet, ſi ſimul homines transferre & inuertere vellet: ſed quædam ex tempore diſpoſuit, quædam reiecit in tempus.*

Atque hoc eſt, quod de eodem noſter: Tac. I. Ann. *Inſurgere paulatim, munia legum & magiſtratuum in ſe trahere.* Ait, Paulatim: & tu in re ſimili ſerua.

Adſtrictio imperii, pro Auctoritate.

Tertiò, ADSTRICTAM Imperij Formam poſui. id eſt, vt non ſolùm A te Præcipua vis & honos, ſed etiam Apud tę ſint. A te quidē, vt maxima

rerum

Princeps vnus res manu teneat.

rerum aut agas ipſe, aut firmes: *neu vim Principatus reſoluas, cuncta ad Senatum reuocando.* I.Ann.

Eum omnes ſpectent: & omnia ab eo exſpectent.

Non quia conſilia ſpernam (valdè ſuaſi, & ſuadeo:) ſed quia innoteſcere omnibus velim, te eſſe à quo pendeant omnes. Eſto mihi *ſolus arbiter rerum, iure ac nomine regio.* II.Ann.

Reges domini rerum temporúmque, trahunt conſilijs cuncta, non ſequuntur. Liu.IX.

Aliquid hîc laxas? totum amittis. *Ea eſt imperandi ratio, vt non aliter conſtet, quàm ſi vni reddatur.* Tac.I.Ann.

Honores nimios ne dato.

Sed Apud te etiam pleruſque honos maneat, certè magnus. Doctorum ille doctor: Κοινὴ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μηδ᾽ ἕνα ποιεῖν ἕνα μέγαν: *Communis cuſtodia Principatus, neminem vnum magnum facere.* Ariſt.V. Polit. cap.XI.

Semper *periculoſum priuati hominis nomen ſupra* (imò & *iuxta*) *Principis attolli.* Tacit. Agric.

Datos auferto, ſed vellicatim.

Quid ſi tamen factum? corriges. ſed ſic, vt non detrahas eum, ſed deducas. Δεῖ γὰρ ἐκ παραγωγῆς, vt ille loquitur, τοῦτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσαν ἀθρόον ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν: *Oportet circumductione quâdam & per ambages id facere, nec totam poteſtatem ſimul tollere.* Ariſt.V. Polit. cap.XI.

Non longos item dato.

Nec verò magnos ſolùm honores dari abnuo, ſed &(vtique in Militiâ aut Præfecturâ) longos. Vetus monitum: *Nihil tam vtile, quàm breuem poteſtatem eſſe, quæ magna ſit.* Latro apud Senec. VII. Controu. vlt.

Libertatis (ſiue *Principatus*) *magna cuſtodia eſt, ſi magna imperia diuturna eſſe non ſinas.* Liu. IV.

Nam homines inſoleſcunt.

Cauſſa. quoniam αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἀρχαὶ ἐπαίρουσί πως πολλοὺς καὶ ἐς νεωτεροποιίαν ἐξάγουσι: *Longiora & diuturniora imperia, multos attollunt, & ad res nouandas impellunt.* Dio. LII.

Potentia,

VIAM primam vides: alteram tibi POTENTIAE

TIAE ingredior, quæ eſt illa ipſa directa & regia ad ſolidam Auctoritatem via. Cetera omnia adſint, hæc abſit: quid iuuabunt? Scito *parum tutam maieſtatem ſine viribus eſſe.*

certiſſima ad Auctoritatem ratio.

Liu. II.

Potentiam autem hîc intellego, ad *Sua conſeruanda & Aliena obtinenda idonearum rerũ facultatem.*

Cic. II. De Iuuent.

Quid eam appellem?

Quam quinque hæc inſtrumenta tibi dabunt: Opes, Arma, Conſilia, Fœdera, Fortuna: ſi tamen appoſitè vtâris, & vt præcipiam. Attende, attende. Primo loco Opes pono. & de vi atque vſu earum quis ambiget? Δεῖ δὴ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων: *Opus ſunt Opes, & ſine ijs nihil fiet quod opus.*

Qui parari cenſeam.

I. pecunia.

Demoſt. Olynth. I.

Experiens callidúſque vir clamabat olim: Νεῦρα τῆς ἡγεμονείας τὰ χρήματα εἶναι: *Neruos imperij pecuniã eſſe.*

Mucian. apud Dio. in Veſpaſ.

Illa neruũ, caput, pedes.

Nam ſocios aut milites habere vis? Illa dabit. Πάντα ὤνια τοῦ πλούτου. *Omnia venalia nummis.*

Ariſtot. Rhet. II. cap. XVI.

Animorum domina:

Hoſtes aut vrbes perdere? hæc faciet. *Nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ poſſit.*

Cic. II. in Verr.

Locorum domina.

Omnia caſtella hæc machina deijciet, *in quæ modo aſellus onuſtus auro poſſit aſcendere.*

Cic. I. ad Att. ep. 12.

Ad ſummam,

-diuina humanáque pulcris
Diuitijs párent.

Horat. II. Sermon.

Non credis? ſaltem oraculo:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.
Haſtis pugna argentatis, atque omnia vinces.

Philippo Macedoni id datum.

Argenteus gladius omnia penetrat.

Inſtrumentum ſecundum, Arma. Nam illud certum, *Non ignauiâ magna imperia contineri, ſed virorum armorúmque faciendum certamen.*

II. Arma opus ad potentiam.

Tac. XV. Ann.

Improbè dictum videatur, ſed in tempore vtiliter: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem eſſe.*

Ibidem.

Reges innatiunt.

Fateor optabilius *magnitudinē ſuam iuſtitiâ tueri:* De morib. German.

Et ſæpe debent.

Aut ipſi inuaduntur,

Sed optabilius. quî enim ſemper poſſis? *Inter impotentes & validos falſo quieſcas. vbi manu agitur, modeſtia & probitas nomina ſuperioris ſunt.* Ibidem.

Ab exteris:

Nec vnquam deerunt, *niſi ſiluâ* hac humani generis *excisâ, raptores alienæ libertatis lupi.* E. Vell, li. II.

A ſuis.

Addo, ſi hoc non ſit, quòd *nulla magna ciuitas diu quieſcere poteſt. ſi foris hoſtem non habet, domi inueniet.* Liu. XXX.

Comprimant ergo bella, bello.

Arce, arce internam illam peſtem: & alios potiùs turba, quàm vt te perdas. *Agendo audendóque res Romana creuit, non his ſegnibus conſilijs, quæ timidi cauta vocant.* Idem XXII.

III. *Conſilia vſus ad potentiam.*

Quanquam Conſilia profectò & ego miſceo: nec vlla ſtabilis potentia ſine iſtis. *Arma*, inquit ille, *conſilio temperanda ſunt.* Tacit I. Annal.

Haud temere bellum mouendum:

Quod tibi ita præeo. Arma inferre vis? Primùm vide vt Prouidè.

Animus vereri qui ſcit, ſcit tutò aggredi. Publius.

Odi iſtos properos, qui *dum inferre pericula volunt, non cauent.* Sen. I. De Irâ.

Et ſcio *cautis quàm acrioribus conſilijs Potentiam tutiùs haberi.* Tac. XI. Ann.

Nec *nimis diu habendū.*

Vide etiam vt cum Modo. *ne dum ad culmen venire contendis, vnâ cum ipſis ramis, quos comprehendiſti, decidas.* Curtius VII.

Ea demum Potentia tuta eſt, quæ viribus ſuis modum imponit. Val. IV. cap. I

Explendus animus.

Pyrrhus mihi es? & *nouâ ſiti ad alia aliáq; properas?* Plut. in Pyrrho.

Noli. *Facilius eſt quædam vincere, quàm tenere.* Et Curt. IV.

Fortunam citius reperias, quàm retineas. Publius.

Florus lib. IV cap. vlt.

Tu firma antè-parta. *Difficilius eſt prouincias obtinere, quàm facere, viribus parantur, iure retinentur.*

Et in quæſitis aut relictis quieſcendum

Sen. Conſol. ad Marc.

Et quid feſtinos? *Non durat, nec ad vltimum exit, niſi lenta felicitas.*

Regibus ego ita ſuadeo: at regulis, iſta. Quies vobis tutior, nec de Obtinendo laborate, ſed Tenendo. Scitote, *teſtudinem, vbi collecta in ſuum tegmen eſt, tutam ad omnes ictus eſſe: vbi exſerit partes aliquas, quodcunque nudauit, obnoxium atque infirmum habere:*

Præſertim minutis Principibus.

Qui periculoſe ſemper ſe mouent:

Liuius XXXIV

Ibidem.

Sic vos, apud vos, tutos eſſe. *ſimul auiditate plura complectendi hinc exceditis, nuda vobis omnia quæ extra ſunt, & expoſita ad omnes ictus eſſe.*

Curt. VII.

Stulti qui *concupiſcunt, quod non capiunt.*

Volunt, quod nec teneant.

Tac. II. Ann.

Vobis melius, *conſilijs & aſtu res externas moliri, arma procul habere.*

Ariſtot. Rhet. ad Alex. cap. vlt.

Itémque via hæc Fœderum: quæ ipſa, vt dixi, ad Potentiam valent. Socios legi ſuadeam, *qui non mediocri valeant potentiâ, & in proximo habitent.*

IV. Fœdera vſui ad Potentiam.

Id eſt, qui vtibiles eſſe & viribus & loci opportunitate poſſint. Nam Infirmis aut miſeris quid te iungas?

Ineunda cum proximis & validis,

Lucan. VIII

-quærunt,
Cum quà gente cadant.

Vix cum afflictis:

Tu, ſi ſapis,

Ibidem.

-fatis accede deiſque,
Et cole felices.

Ex Hadriani dicterio.

In caducum parietem ne inclina.

Curt. IV.

Suam quiſque fortunam in conſilio habeat, cùm de alienâ deliberat.

Ne ipſe affligare.

Niſi quopiam periclitante, etiam tu:
Tunc vel aſtu iuua.

Niſi tamen quiſpiam talis, *cuius ruina te quoque tractura ſit.* Ex Tac. De Morib. Ger.

Tum enim ſanè aut iunge te, aut iuua: ſed quid ſi occultè? Vetus illa calliditas, *ſocietatem alterius palàm induere, ad alterum per occulta & fida magis inclinare.* XII. Annal.

Periculoſum, potenti in potentem iungi.

Magnus nodus cùm diſſentiunt inter ſe vicini duo potentes: *qui nec vincere, nec vinci, ſine periculo tuo poſſunt.* Sall. Ep. Mithrid.

Et tamen pane neceſſarium. Adiaforia, hic nulla.

Quid facies? non enim effugias, quin alterum *aut ſocium habeas, aut hoſtem.* Liuius. XXXII.

Nam quòd nonnemo *tanquam mediam & tutiſſimam conſilij viam, vt quieſcas abſtineáſque armis, oſtendit: ea verò non media, ſed nulla eſt.* Ibidem.

Quid enim *aliud, quàm nuſquam gratia ſtabili, velut qui euentum exſpectaueris vt Fortunæ applicares conſilia tua, præda victoris eris?* Ibidem.

Vidimus, & videbimus (ita nunc Europæ ſtatus) eos, *quos ignauia aut praua calliditas, vt alienis laboribus tuti eſſent, armis abſtinuit, acerbiſſimas pœnas ſoluiſſe.* Sall. Ep. Mithrid.

Iunge te igitur, cum deo.

Cum Cæſare igitur *Iacienda* tunc *alea*: & alterutri ſe adiungendum. Sueton.

Vtri? ſi pares potentiâ, meliori: ſi diſpares, potiori. niſi alia Opportunitas aut Vtilitas vincat. Nam profectò eas hìc ſpecto. Alta & animoſa quid cogites? Tuta potiùs: & cum Gallis, *Valentini animum probes, conſilium Auſpicis ſequare.* Tac. IV. Hiſt.

V. Fortuna vſui ad Potentiam:
Et quidem ſupra alia.

AT Fortunam vltimum inſtrumentum ad Potentiam feci: cur non primum? Debebam, ſi vim eius intuerer. Nam *quis neget eximiam quoque glori*am & potentiam, *ſæpius Fortunæ quàm virtutis eſſe beneficium?* Curt. VIII.

Sunt

Cicero pro leg. Man.

Sunt enim quidam hoc aſtro; vt ijs *ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas, diuinitus adiuncta Fortuna* videatur.

Quia mirificè quoſdam fouet.

Salluſt. ad Cęſ.

Homines ad Pompeianum illud elogium, *maiore fortunâ quàm ſapientiâ.*

Terent. Adel.

Quibus *dormientibus dij omnia conficiunt:*

Omnia ſine labore ſuggerit.

Inter Adagia, è Plut.

Reti vrbes capiunt:

Liu. VII.

Et *in ſinum ijs de cælo Victoria deuolat.*

Theog.

Quos poëta quoque depinxit:

Πολλοί τοι χρῶνται δειλαῖς φρεσὶ, δαίμονι δ' ἐσθλῷ·
Οἷς τὸ κακὸν δοκέον γίγνεται εἰς ἀγαθόν.
Multis mens læua eſt, ſed eiſdem numina dextra.
Queis malè quod cœptum eſt, vertit & in melius.

Qui nec volentes peccant.

Curt. III.

Sicut contrà, alijs *deſtinata ſalubriter, omni ratione potentior Fortuna diſcuſſit.*

Gaudeant ergo qui illam habent. Nam vel ab hac ſolâ Auctoritas.

Plaut. Pſeud.

-vt quiſque fortunâ vtitur,
Ita præcellet, atque exinde ſapere eum omnes dicimus.

Tales vulgò magni:

Curt. IV.

Sed gaudeant moderatè, quia mera & nuda felicitas fragilis: nec *quidquam poteſt eſſe diuturnum, cui non ſubſit ratio.*

Neſcio an in longum.

Ibidem.

Licet pullis iſtis ſuis *adſpirare Fortuna videatur, tamen ad vltimum temeritati non ſufficit.*

Nam illa ſe mutat:

Vell. II.

Et quos diu *proſecuta eſt, repentè velut fatigata deſtituit.*

Cęſ. III. Ciuil.

Deſtituit? imò abijcit. *ſolétque quos plurimis beneficijs ornauit, ad duriorem caſum reſeruare.*

Et læſit, quibuſcum luſit.

Tu caue, caue, & poëtæ monito

Fortunam reuerenter habe. Auſon.

Mores, via vltima ad Auctoritatem.

TERTIA via ſe nunc pandit, MORVM. quos duplices in Imperante hîc conſidero, Internos & Externos. Illos, qui in animo: vt virtutes. iſtos, qui in corpore: vt certos habitus, aut geſtus. Quod ad Virtutes: omnes eæ conciliandæ Auctoritati ſunt, imò & *ſpecies virtutum ſimiles:* ſed duæ eminent, Pietas & Prouidentia. Nam illa ſanè vulgò venerabilis, facítque *Principes inſtar deorum eſſe.* Tac. xv. An. Tac. II. Ann.

Facit valde præclara Pietas.

Et mouet opinionem, vt *nihil ſine diuinâ ope aggredi videantur.* Curt. III.

Stagirites ideò monuit. Δεῖ (τὸν ἄρχοντα) τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως: *Oportet Principem res diuinas videri curare ſeriò & ante omnes.* Ariſtot. v. Polit. cap. XI.

Obedientiam conciliat:

Addítque cauſſas. ἧττόν τε γὰρ, inquit, φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν. καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς: *Nam & minus iniuſtum aliquid ſperant ab eo Principe pati, quem religioſum deorúmque verentem exiſtimant: & minus ei inſidiantur, vt tutores & adiutores habenti etiam Deos.*

Inſidias tollit.

Facit & Prouidentia.

Iam Prouidentia quoque *animis hominum illabitur admirationis prætextâ veláta*: ſi nihil aut ſuſcipis, aut agis, niſi lentè & circumſpectè. Valer. II. cap. x.

Quæ rare labitur:

Id eſt, feliciter. Plerumque enim *omnia ſummâ ratione geſta etiam Fortuna ſequitur.* Liu. lib. v.

Ideoque æſtimatur.

Ergo & Auctoritas: nam Contemptus à lapſu. *Res aduerſæ Auctoritatem imperatorum imminuunt.* Cæſ. VII.

Quin ipſa talis indoles, per ſe potens eſt ad Amplitudinem obtinendam. ſiquis tardus in actionibus & *cunctator naturâ, & cui cauta conſilia cum ratione quàm felicia ex caſu placeant.* Tac. II. Hiſt.

Faciunt nonnihil externa.

Inter Externos Mores pono geſtum: vt ſis *compoſitus* II. Annal.

ſitusore:

Arіſtot.v. Polit.cap.

Graui & ad ſeueritatem flexo, non tamen ad minas. *καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνὸν, ὥστε μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι: & apparêre non acerbum, ſed auguſtum. vt qui obuiï fiunt, non metuant te, ſed magis vereantur.*

Atque adeo ipſum domicilium.

Etiam habitatio habet & adfert aliquid dignitatis, ſi ea in loco ſplendido & illuſtri. Me auctore, elige vrbem aliquam principem, *vnde in omnia regimen.*

Tac. III. Annal.

Hanc cole.

Claud.

- medium non deſerit vnquam
Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia luſtrat.

Et ſecede tamen interdum, vt *vitato aſſiduitatis faſtidio, Auctoritatem abſentiâ tueâre.*

Sueton. Tib. cap. X.

Alia quæ huic rei faciunt, pete è proprio Capite,* ſuprà. An ego quæ dixi repetam, * *ἅτε μαψυλάκας, Διὸς Κόρινθος;*

* Lib. II.

Pindar.

* Sicut nugator aut blactero, Iouis Corinthus.

CAPVT X.

Ad ea tranſitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis eſt. Ea duplex oſtenſa: Inſidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda aut punienda, oſtenſum.

Vis definita mea menti.

QVAE Iuuant aut firmant regnum, dixi: ad Noxia veniendum eſt. In quibus prima VIS mihi occurrit, hoc ſenſu: vt ſit MOLITIO OCCVLTA VNIVS PLVRIVMVE, IN REGEM AVT REGNVM. Occultam dixi, quia non de omni Vi propoſitum hîc mihi dicere (eſt enim Aperta quædam, vt Factio, Seditio, Bellum: quas iure differo, & refero ad Prudentiam Militarem:) ſed ſaltem de illâ Clanculariâ, quę propriè oppoſita Vi noſtræ Iuuanti. Hanc duplicem

Diuiſa.

duplicem facio: Inſidias,& Proditionem. è quibus illæ ſcilicet Cuſtodibus aduerſæ ſunt; iſta Munimentis. Nam ego ita diſcrimino, vti Inſidias propriè in caput regis eſſe velim: Proditionem in loca eius,copias,arces. Vtrumque peſtilens & metuendum malum: ſed metuendum magis,quàm cauendum. Qui poſſis? latet: nec prodit ſe, niſi cum perdit. Enimuerò *Arma aperta palàm vites: fraus & dolus occulta,eóque ineuitabilia.*

Periculum ab ea: Vix reprimitur.

Tacit. II. Hiſt.

Hoſtem aduerſum, ait ille, *homini ſtrenuo opprimere haud difficile eſt: occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in promptu eſt.*

Sall. ad Cæſ.

Princeps vni alicui expoſitus.

Nam de INSIDIIS vt primò dicam; ſcimus *patêre vel vnius inſidiis regem. nihil nefas eſſe Auaritiæ.*

Curt. IV.

Scimus *fluxam militum fidem, & periculum ex ſingulis.*

Tac. II. Hiſt.

Quid proderunt cohortes alæq; , ſi vnus alterve, præſenti facinore paratum ex diuerſo præmium petant?

Ibidem.

Profectò *regum exitus ſi reputauerimus, plures à ſuis quàm ab hoſtibus interemptos reperiemus.*

Curt. IX.

Et patrat, qui deſperat.

Quid miremur? *Quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt.*

Senec. Epiſt. IV.

Contempſit omnes ille, qui mortem prius.

Seneca Tragic. Herc. Oet.

Remedia tamen quattuor.

* Speculatores.

* Auricularios *vt vertunt Gloſſ. priſca.*

Difficile igitur auxilium,ſiue conſilium: tamen aliquod. & id capies ab his quattuor, Indagatione, Punitione, Innocentia, Fato. Ab illa primùm: quoniam omnino vtile habere te *κατασκόπους quoſdam ſiue* ὠτακουστὰς etiam. καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνῃ τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων: *& conari ne te lateat, quid quiſque ſubditorum faciat aut dicat.*

Ariſtot. V. Polit. cap. XI.

Inquiſitio in ſermones.

Subditorum, inquam, maxime Illuſtriorum. Nam in omnes quæ acies inquirat? Hoc cum ad alia vtile, Curt. VI.

tile, tum contra Inſidias valebit firmiter. quoniam rarò, niſi male locuti, male faciunt: & *Lingua temeritas, peruenit ad gladios.*

Idem VIII.

Obſerua, reperies pleroſque inſidiantium, aut ipſos alibi criminatos Regem eſſe, aut *ſermonibus vituperantium criminantiúmque faciles aures præbuiſſe.*

Lingua mentem prodit.

Idem VI.

Itaque ſagaci hac via, non parum *latus à domeſticis hoſtibus munies.*

Salluſt. Catil.

Rem enim factam habes, ſi detectam. Quod quò magis fiat, cur non *Indici præmia* palàm *decernas, pecuniam & impunitatem?*

Indicina præmia ponenda:

Tac. XV. Ann.

Idque lege lata, & ſæpius renouata? Ego è re Principum cenſeam: & ſcio *Cruciatu aut Præmio cuncta peruia eſſe.*

Publica lege vel edicto.

Ibidem.

Nam cùm ſecum quicumque *animus Præmia reputat, ſimúlque immenſa pecunia & potentia animo obuerſantur: cedet fas & ſalus* aliorum.

Eorum ſpes omnia reuelat.

Ibidem.

Et, mihi crede, *cariſſima ſuorum pignorum prodent.*

Dio. LII.

Sed in delationibus his vide, vt aures omnibus prębeas, non etiam fidem. Nam multi, ſpe aut odio, vana deferent. ideóque, ex Mæcenatis monito, οὐ χρὴ πᾶσιν τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοιούτων πιστεύειν, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς αὐτὰ διασκοπεῖν: *non oportet omnibus quæ ab his talibus dicentur fidem adhibere, ſed acriter ea examinare & diſcutere.*

Caute tamen credendum:

Amm. Marcell. XVIII.

Et per Deum, *quis innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?*

Ne innoxii circumueniantur.

Tac. XV. Ann.

Imò, quia res te tuúmque caput ſpectat, eò magis videndum nequid hîc propere agere videaris; aut in tuâ cauſſâ, tuâ cauſſâ. Alioqui *crebrò vulgi rumore laceraberis, tanquam viros inſontes ob inuidiam aut metum extinxeris.*

Ne locum calumniis & odiis aperiat

Nam χαλεπώτατα οἱ πολλοὶ πείθονται, ὅτι τις ἄοπλος ὢν, ἐπιβουλεύει τῷ ὁπλισμένῳ: *ægerrimè vulgus credit, quod quiſpiam inermis inſidias armato ſtruat & militibus cincto.* Dio LII.

Et pænè *non creditur niſi perpetratum facinus.* Liu. XL.

Vt non immeritò ille exclamauerit, *Conditionem principum miſerrimam, quibus de coniuratione compertâ non creditur niſi occiſis.* Sueton. Domit. cap. XXI.

Conuicti puniendi.

Cautè igitur age & lentè. Quid ſi comperis? puni, (ſecundum enim hoc Auxilium eſt) & grauiter puni. Nam *inſidiatori aut latroni quæ poteſt afferri iniuſta nex?* Cic. pro Mil.

Ille eſt, per quem *libertas et anima omnium in dubio:* Sall. Catil.

Ille, qui in vno capite ſæpe omnes perdit, & *magni fortunam populi in ruinas agit.* Sen. I. De Clemen.

Hîc mihi quiſquam, manſuetudinem et miſericordiam nominat? Sall. Catil.

Tua cautio, ô Princeps, *noſtra cautio eſt:* Cic. pro Marcel.

Nec tua propriè, ſed reip. hæc vindicta. *Ne ſanguinem noſtrum largiare; et dum paucis ſceleratis parcis, bonos omnes perditum eas.* Sall. Catil.

Nec tamen propere.

Sed tamen ita animaduerte, vt mora interdum interueniat vltioni. Quid enim ſi importuno tempore inſidiæ detectæ? Diſsimulabis. gnarus, *ſolum ſæpe inſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligantur.* Tac. XIV. An.

Quid etiam ſi à magnis conceptæ, & quos tutò ſtatim haud punias? Premes: & *ſecuritati conſules, antequam vindictæ.* XI. Annal.

Res enim *monet, cauere ab illis magis, quàm quid in illos ſtatuas, conſultare.* Sall. Catil.

Et quanquam ad Vindictam te incito, tamen

Nec item ſemper.

Sen. 1. De Clemen.

à Veniâ haud ſemper excludo. Pone illuſtrem aliquem deprenſum in hoc ſcelere, cui tu & patria deuinctî: quid facies? Profectò *pœnam ſi tutò poteris, donabis: ſin minus, temperabis.*

Ibid.

Audi à muliere non muliebre conſilium. Liuia ſuo Auguſto: *Deprehenſus eſt. iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt.*

Ibid.

Nihil glorioſius eſt Principe impunè læſo.

Clementia hic ſæpe vtilis.

Famæ tantùm? imò & ſaluti. Incredibile eſt, quantum inſignita hæc aliqua clementia, alios arceat à ſimili conatu, vel pœnitentiâ vel pudore.

Ibid.

Oraculum puta: *Clementia non tantùm honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentúmque imperiorum eſt ſimul & certiſſima ſalus.*

Ibid.

Nam profectò * *parentes liberíque eorum qui interfecti ſunt, & propinqui & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt.*

*Hoc valet in Illuſtribus maximè familiis.

Atque ita fit inſidiantium nexus quidam & cathena. Quî eam rumpes? Clementiâ iſtâ, vt dixi: & maximè tertio noſtro Auxilio, Innocentiâ, id eſt, ne crebrâ aliorum læſione, cauſſam ipſe præbeas tui lædendi. *Malè vim ſuam poteſtas aliorum contumeliis experitur.*

Plin. lib. VIII. ep. vlt.

Cauſſa inſidiis tollenda.

Idem Paneg.

Et *diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius Innocentiam.*

Reliqua Fatis permittenda.

Iam quartum tibi ſcutum ſuggero, Fatum. Miſer, quid te torques? Si illud volet,

Iuuen. Satyra IV.

Præbenda eſt gladio pulchra hæc & candida ceruix,

Ad dictum vetus alluſum.

Cùm omnia feceris, nec *percuſſorem tuum tolles, nec ſucceſſorem.*

Actor. cap. XVII.

In Dei nos manu.

Si nolet: es ſaluus. Deus, deus, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν: *in quo viuimus, & mouemur, et ſumus,*

Ille

Qui reges ſeruat maxime.

Ille *erit in latere tuo, & cuſtodies pedem tuum ne capiaris.* Prouer. Salom. cap.III.

> -Διὶ κρονίωνι μέλοντι
> Αἰδοῖοι βασιλῆες Theocr.
> -*Ioui cura eſt venerandi*
> *Principis.*

Votum meum pro principe:

Huic fide. ego vota pro te ſuſcipio, ſed hac lege: *Ago cum deo, vti ſoſpitem te incolumémque præſtet, ſi tu cæteros:* Plinnius Paneg.

Si rempublicam benè & ex vtilitate omnium reges. Ibid.

Si contrà; ille quoque à cuſtodiâ tui corporis oculos dimoueat, téq; relinquat votis quæ non palàm ſuſcipiuntur. Ibid.

Proditionis noxa.

Peregi de Inſidiis. *nunc occultum & inſidioſum malum* PRODITIO *latebris ſuis extrahenda eſt.* Val.IX. cap.VI.

Tantum incommodi humano generi afferens, quantum ſalutis bona Fides. Ibid.

Periculoſum quoque iſtud, cùm ſcilicet plerumque *intra mœnia atque in ſinu vrbis ſunt hoſtes.* Salluſt. Càtil.

Qui proni ad ea? Auari:

In quod inclinant Auari maximè. qui *famæ, fidei, poſtremò omnibus rebus commodum ſuum anteferunt.* Idem Iug.

Palàm honeſti, *animo perfidioſi ac ſubdoli, Auaritiam ac libidinem occultantes.* Tac.XVI. Ann.

Leues:

Item *Temporaria* iſta *ingenia:* Curt.IV.

Id eſt, homines leues, inſtabiles, & *ex ancipiti mutatione temporum pendentes.* Ibid.

Tanquam cum Fortunâ fidem ſtare oporteat. Liuius XXIV.

Occulti.

Denique diſſimulatores & occulti. qui ad illud Homeri,

> Εσθλ' ἀγορεύοντες, κακὰ δὲ φρεσὶ βυσσοδόμευον. Odyſſ. ρ.
> *Pulchra loquentes, ÿdem in pectore praua ſtruebant.*

Adeò

Latro apud Senec. Controu VII. lib. VII.

Adeò vt *non antè intelligas proditorem, quàm proditus ſis.*

Liuius XXVIII.

Imò fidem præferunt vel maximè, vt faciliùs fallant. Obſerua. *Fraus in paruis fidem ſibi præſtruit, vt cùm operæ pretium ſit, cum mercede magnâ fallat.*

Tac. I. Hiſt.

Quâ ipsâ notâ, haud vanè eos noſcas. Nam inſitum homini, *quanto magis falſa ſunt quæ fiunt, tanto plura facere.*

Simulatio ſæpe detegit.

Val. IX. cap. VI.

Malum, & malos iſtos, vides. quî vitabis? duplici illâ viâ maximè quam ſuprà præiui, Indagationis & Pœnæ. In illâ nihil muto: in hac aliquid. quia placet numquam eam differri. & *impia proditio celeri pœnâ vindicanda eſt.*

Puniendi celeriter:

Dio LII.

Quid hîc trepides? omnia patent. Καὶ οὐδὲ καὶ δικάζεσθαι τοὺς τοιούτους που προσῆκεν, ἀλλ' ἐν πολεμίου μοίρᾳ κολάζεσθαι. *imò nec in iudicium tales adducere oporteat, ſed hoſtium loco ilicet punire.*

Salluſt. Catil.

Et vindicanda ſemper. Me iudice, veniæ non hic locus: & ſiquis vtatur, *ne iſta manſuetudo & miſericordia illi in miſeriam vertat.*

Puniendi, & ſemper.

Cic. ad Brut. epiſt. XV.

In patriam improbi, cui & quando vnquam boni? ne ſpera. Abſcindendi ſunt. *neque tam vlciſcendi cauſsâ, quâm vt & in præſens ſceleratos ciues timore ab impugnandâ patriâ deterreas; & in poſterum documentum ſtatuas, nequis talem amentiam velit imitari.*

Quia inemendabiles:

Et in exemplum.

Lib IX. De Leg.

Pœna autem grauis vſurpanda. Platonem ſi audis, qualis in Sacrilegos. Δικασταὶ inquit τούτοις ἔστωσαν, ὥσπερ ἱεροσύλοις: *Iudices iſtis dantor, qui ſacrilegis ſolent.*

Puniendi item grauiter.

Salluſt. Catil.

Meritò. Patria nónne proximo à dijs gradu eſt? atqui ea *horum nefario conſilio in maxima pericula venit.*

Quia impium hoc facinus.

Itaque *nulla eſſe poteſt in tanti ſceleris immanitate puniendâ crudelitas.* Cic. IV. in Catil.

Vix gratum iis quibus gratificantur:

Sceleris, quod exſecrantur ipſi hoſtes: nec bonum ijs, quibus bono. *Proditores, etiam ijs quos anteponunt, inuiſi ſunt.* Tac. I. Ann.

Præmia interdum capiunt, fateor. ſed *non hercules quò tanto honore digni habeantur, ſed vt aliorum ſolicitentur animi.* Curt V.

Non certè ipſi.

Rem inquam amant, non reum. & commodè Auguſtus, Ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ, προδότας δ' οὐκ ἐπαινῶ: *Ego proditionem amo, proditores non approbo.* Plutar. Apopht.

Commodus etiam ante eum Philippus, *Amare ſe proditures, non proditores.* Stobęus. Serm. LII.

CAPVT XI.

De vitio duplici, euerſore regnorum. Primum de odio: cuius peſtis ſubiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis eſt in Supplicijs, Tributis, Cenſurâ. In his ſingulis quomodò ſe gerat Princeps, dictum.

PERNICIEM igitur à Vi Præſentem, nec infrequentem, vides: quæ,

Vt ait poeta ille noſter, ſummas frangit infirmátque opes. Cic. pro Rabir. Poſt.

Vitii definitio.

Sed frequentiorem eam ſcito, etſi tardiorem, à VITIO, quod definio PRAVVM NOXIVMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE VEL IN REGEM. Tale duplex, oppoſitum ſcilicet totidem Iuuantibus virtutibus, Odium & Contemptus: illud in regem affectus, hic opinio de rege.

Odii definitio.

Nam Odium eſt SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM MALEVOLENTIA PERTINAX ET OFFENSA. Non enim hîc intellego commune & *ciuile illud odium, quo omnes improbos odimus:* Sed Affectum acriorem, cui ex Metu origo, cum cupidine vlciſcendi. Nam metuunt potentes, ob iniurias aut damna ſub exemplo inferenda: dolent & vlciſci cupiunt, ob illata. Ita è mixtione peſſimâ, proles peſſima nata Odium: quod ſemel *inſitum animis hominum et inuſtum,*

Idem Pro Mil.

Vnde id naſcatur?

Idem De Aruſp. reſp.

Quanta ab ea pernicies.

Incredibile eſt *quantum valeat ad peſtem.*

Idem II. De off.

Nam à Metu aliquid quî ſit firmum? *malus ille diuturnitatis eſt magiſter.*

Id. Phil. II.

Nulla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poßit eſſe diuturna.

Id. II. De off.

Cauſſa apud poëtam veterem:

Quem metuunt, oderunt: quem quiſque odit, periſſe expetit.

Ibid.

Scilicet per gradus quoſdam *exſecrantur, inſidiantur, opprimunt.*

Sen I. De Clemen.

Paullatim perdit.

Quidni faciant? *multæ illis manus ſunt, tibi vna ceruix.*

Ex dicto Caligulæ.

Et pæne certo perdit.

Captatur occaſio, et qui non tantum opibus valent, neſcio quam tamen fortunam ac tempus exſpectant.

Cic. De Aruſp. reſp.

Denique *incluſum illud odium omne repentè appâret.*

Id. ad Lentul. lib. I. ep. IX.

Ah neſcis *quanta rabies oriatur, vbi ſupra modum odia creuerunt.*

Sen I. De Clemen.

Cinge te, ſtipa, muni: ſenties *multorum odiis nullas opes poſſe reſiſtere.*

Cic. II. De off.

Tam multis enim *periculis peterîs, quàm multis ipſe periculum es.*

Sen. I. De Clemen.

Aſſiduis periculis expoſitum.

Nec illas ipſas manus, quibus te commiſiſti, ſecurus aſpicies.

Ibid.

Fuge hoc ergo, aut Regnum te fugit, imò Vita.

Ideo fugiendum.

Quomodo autem? ſi ea fugies, quibus id paratur. Primùm Vitia: deinde & Vitiorum opinionem. Vitia quidem tria, aduerſa prioribus illis ad Beniuolentiam inſtrumentis: Sæuitiam, Auaritiam, Rigorem. Nam hæc mala ac noxia eſſe imperio, quis tam imprudens qui neſciat, tam impudens qui neget? Itaque fugienda hæc moneo, non doceo: magis inſiſtam in opinione, à quâ maius tibi diſcrimen. *Scimus* enim *homines, vt metuant aut oderint, non minùs opinione & famâ, quàm certâ aliquâ ratione moueri.* Opinio autem vitiorum ab illis, quæ agnata & aſſita iam dictis Vitiis, vti ſunt Supplicia, Tributa, Cenſura. Quæ per ſe laudabilia, imò neceſſaria omni regno, ſpeciem tamen & vultum illaudabilem ſumunt, niſi peritè & callidè adminiſtres. Ecce Supplicia quantulum à Sæuitia abeunt? ſanguis enim vbertim effunditur. Tributa ab Auaritiâ? pecunia auidè congeritur. Cenſura à Rigore? frænum & modus inuitis imponitur. Et profectò ea ipſa ſint, niſi finis diſcriminet: qui palàm ad ſalutem. In his igitur vt cautè & prouidè ambules, valdè tibi prouidendum. Primum in SVPPLICIIS. & vide ne ſecurè Iuſtitiæ illam ſecurim diſtringas: ſed ſit apud te *Parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis.*

Naſcitur a vitiis:

Aut opinione vitiorum.

Cic. pro Leg. Manil.

Cui ſedes in Suppliciis: Tributis: Cenſuris.

Supplicia ab Odio munienda:

Sen. I. De Clemen.

I. Tardè inquam ad ea venies. *Propè enim eſt vt libenter damnet, qui citò.*

Tarditate.

Ibid.

Decretum hoc tibi maneat: *Melius ſanare vitioſas partes, quàm exſecare.*

Cic. II. ad Att. ep. I.

II. Etiam numquam venies, niſi *quoties id fieri publica vtilitas ſuadebit.*

Boni publici velo.

Sen. I. De Clemen.

Te aut tua cogites? peccas. *Omnis* enim *animaduerſio debet, non ad eius qui punit aliquem, ſed ad reipub. vtilitatem referri.*

Cic. II. De offic.

Aut ſi interdum & tua res agitur (in principatu id euenit:) diſſimula & vultum eum indue *tanquam*

inuitus

Sen. I. De Clemen.

inuitus & magno cum tormento ad caſtigandum venias.

Sen. I. De Irâ.

Nec tam vt ipſi pereant, quàm vt alios pereundo deterreant.

Exclusione Ira.

Cic. II. De offic.

III. Ad Exemplum ſcilicet omnia referenda, non ad vltionem. Itaque *Ira maximè prohibenda eſt in puniendo.*

Sen. I. De Irâ.

Numquis enim membra ſua odit, tunc cùm abſcindit?

Cic. II. De offic.

Addo, quòd *iratus ad pœnam qui accedit, nunquam mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter Nimium & Parum.*

Gaudii.

Sen. I. De Clemen.

IV. Sed & Gaudio abſtinendum vel magis, omníque eius notâ. *Ferina iſta rabies eſt, ſanguine ac vulneribus gaudere.*

Et acutè poëta:

Claud. Conſul. Mallij.

Qui fruitur pœnâ, ferus eſt: legúmque videtur
Vindictam præſtare ſibi.

Tac. XV. Annal.

Itaque hoc aſſequêris, vt *quanquam aduerſus ſontes & extrema exempla meritos, Miſeratio tamen oriatur; tanquam non vtilitate publicâ, ſed in Sæuitiam vnius abſumantur.*

Obſeruatione morum.

Ariſt. Polit. cap. XI.

V. Videndum vt pœnæ ſint è moribus receptóque ritu. Δεῖ τὰς κολάσεις πατρικῶς ποιεῖν: *Oportet ſupplicia more patrio ſumi.*

Sen. II. De Clemen.

Lædit, quidquid in his nouum aut nimium: crudeléſque meritò, *qui puniendi cauſſam habent, modum non habent.*

Aequalitate pœnæ.

Cic. II. De offic.

VI. Etiam hoc, vt Aequabiles. & *ne iiſdem de cauſſis, alij plectantur, alij ne appellentur quidem.*

Plin. li. VIII. ep. vlt.

Aut iſti duriùs, alij mitiùs puniantur. quod improbum: niſi fortè in Nobilibus. Nam *video & à medicis, quamquam in aduerſâ valetudine nihil ſerui à* *liberis differant, mollius tamen liberos clementiúſque tractari.*

Sui ſubductione.

VII. Denique poſtremò, vt Supplicia ipſe numquam exigas, atque adeò vix ſpectes. Nam & *Nero ſubtraxit oculos, iuſsitq; ſcelera, non ſpectauit.* Tac. Agric.

Placet viri magni ſcitum : Ἀνδρὶ ἄρχοντι, τὸ μὲν ἀναγκὰς δεόμενον, ἄλλοις προστακτέον εἶναι κολάζειν· τὸ δὲ τὰ ἆθλα ἀποδιδόναι, δι' ἑαυτοῦ ποιητέον : *Viro Principi, vbi pœnarum aut coercitionis res eſt, alijs id delegandum : vbi præmiorum aut munerum, ipſi obeundum.* Xenoph. in Hieron.

Nodus in multitudine puniendorum.

Habes quæ cottidiana vulgatáque Supplicia ſatis mitigent: quid in raris aut nouis? Puta enim multos aliquos & grandes peccauiſſe, quos citra inuidiam grandem haud tollas. Hîc primùm illud ſuadeam : non carptim aut per interualla, ſed omnes tolli *vno velut ictu.* Tac. Agric.

Tollendi ſimul.

Specie hoc acerbius, re mitius. Nam repetita illa & *frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat.* Sen. I. De Clemen.

Molliendum odium beneficiis.

Incîdo ſemel, quidquid incidendum eſt : & tum Malagmata adhibe hæc bina. Prius, in alios Beneficia : quaſi *illis demotis, auctam lenitatem tuam teſtificando.* Tac. XIV. Annal.

Et ſupplicio miniſtrorum.

Alterum, Deriuationem : *puniendo rerum atrocium miniſtros.* XIII. Ann.

Improbum hoc nonnemini? quid refert? olim, & *ſeueris quoque Ducibus, vſurpatum.* I. Hiſt.

Qui fuſo ſanguine, fuſi ſanguinis eluerunt inuidiam : & viles quoſdam, *velut piaculares publici odij victimas,* dederunt. Plin. Paneg.

Vulgus hominum eâ ratione placati; imò *læti, recidiſſe iram in iræ miniſtros, nec vllam potentiam ſcelere quæſitam cuiquam eſſe diuturnam.* Curt. X.

VENIO

In Tributis aſperitas, & odium.

VENIO ad TRIBVTA lenienda: quo nomine cenſeo omne genus exactionum. Aſpera in vulgi auribus vox, res in animis: nec alia crebrior odiorum ſeges. *Nullum* enim *vitium tætrius Auaritiâ, præſertim in Principibus & reip. gubernatoribus.*

Cic. I I. De Off.

Quàm turpis ille Homeri

Iliad. α.

Δημοβόρος βασιλεύς;
Popliuorus Princeps?

Populo quidem iudice; cui pecuniam eripere, idem quod vitam.

Comicus verus.

Nam vulgus pecuniæ retinentiſſimum.

Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:
Pecunia, anima & ſanguis eſt mortalibus:

Ait non falſus vates. & videmus audimúſq; cottidie, quàm multi Principum *pecunijs acerbè conquirendis, plus inuidiæ ſibi quàm virium addant.*

Tac. I I I. Hiſt.

Itaque intentè & cum curâ hanc quoque partem habe: & inſitum illi Odium, quà poteſt, deterge aut molli. Quod feliciter facturum te ſpondeo quinque his fomentis. Primùm illo Neceſſitatis. Id plagæ huic animorum ſtatim applica: & *da operam vt omnes intellegant, ſi ſalui eſſe velint, Neceſſitati eſſe parendum.*

Fomenta huic rei quinque. Primum Neceſſitatis.

Cic. I I. de Offic.

Quæ enim reſpublica aut regnum ſine Tributis? *Nec quies gentium ſine armis, nec arma ſine ſtipendijs, nec ſtipendia ſine tributis haberi queunt.*

Tac. IV. Hiſtor.

Sine Tributis nullus ſtatus.

Hæc *ornamenta pacis ſunt, & ſubſidia belli.*

Cic. Pro leg. Man.

Diſſolutionem itaque *imperij doce, ſi fructus quibus reſpublica ſuſtinetur, deminuantur.*

Tac. XIII. Ann.

Quæ ſeruanda:

Imò niſi interdum & Augeantur. Semper enim videndum *vt ratio quæſtuum, & neceſſitas erogationum, inter ſe congruant.*

Ibidem.

Vel augenda:

Dio. L I I.

Non videt hoc vulgus, ſcio: τὰς μὲν προσόδους τοῦ ἄρχοντος ἑτοίμως ἐξερευνώμενον, τὰ δ' ἀναλώματα οὐκ ἔθ' ὁμοίως ὑπολογιζόμενον: *reditus quidem & Prouentus Principis acribus oculis intuens, conniuens ad erogationes & ſumptus.*

Sed populus docendus:

Sed tu ingere: & vtiliter interdum *calculum cum Imperio pone.* Plin. Paneg.

Quid ambiges? *numquam* hîc *luſciniolæ defuerit ſua cantio.* Plaut. Bacch.

Sempérque in Principe, *cupîdo auri immenſa, obtentum habebit, quaſi ſubſidium regno paretur.* Tacit. XII. Annal.

Si tu hæres; ecce qui transferant, & te contra ſe iuuent. Miror & rideo: *Principes ſuâ ſponte auidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent, plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt.* Plin. Paneg.

Nunquam iis defuerunt, qui, fronte graui & ſupercilio triſti, vtilitatibus Fiſci contumaciter adeſſent. Ibidem.

Suadendus.

Quod ſi populus tamen renuet, tum ego ad Themiſtoclem te mitto: cuius factum vide. Is ad Andrios ſuper Pecuniâ legatus, δύο ἐλθεῖν ἔφη θεοὺς κομίζων, πειθὼ καὶ βίαν: *duobus diis comitatum venire ſe dixit, Suadâ & Violentiâ.* Plutarc. Them.

Vix cogendus.

Vide, imò & imitare. ac priorem illam Diuam ſemper adhibe. nónne impetrare meliùs, quàm imperare? alteram, cùm opus. Etſi quando opus? *Suaſio ab eo qui iubere poteſt, vim neceſſitatis affert.* Tac. XIV. Ann.

Modeſte habenda Tributa.

Sed vide (Fomentum hoc ſecundum) vt Moderatio ſeruetur: ne Grandia nimis ea ſint, ſed *modica, pro* copiâ ſcilicet aut *anguſtiâ rerum.* IV. Ann.

Ne magna ſint.

Apage iſtos, qui *rem auferunt cum puluiſculo:* Plaut. Bacch.

Quibus ærarium eſt. *Spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum receptaculum.* Plin. Paneg.

Vt delibentur opes tantum.

Tu cum Tiberio, *tondere pecus* malis *quàm deglubere.* Suet. Tib.

Alexander

Plut. Alexander olim rectè: *καὶ κηπωρὸν*, inquit, *μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα*: *Hortulanum odi, qui ab radice olera exſcindit.*

Ex Cic. IV. ad Att. ep. II Et ego ſanè Principem, qui *pennas ita incidit, vt nequeant renaſci.*

Plut. Them. Carpe, carpe. Niſi facis, iure inſurgent & clamabunt, *Sibi quoque duos deos adeſſe*, Πενίαν καὶ Ἀπορίαν: *Paupertatem, & Impotentiam.*

Tac. IV. Ann. Denique *pacem* fortaſſe *exuent, tuâ magis auaritiâ, quàm obſequij impatientiâ.*

Prouer. Sal. cap. XXX. Profectò *qui nimis emungit, elicit ſanguinem.*

Vide etiam ne Sordida. Indignum rege, *lucrum ex omni occaſione odorari.* Amm. XXII.

Ne Sordida:

Ariſt. II. Rhet. Et quod vetus verbum ait, κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρειν: *vel à mortuo auferre.*

E Suet. Veſp. *Morboniam* mihi Flauius cum *vectigali ſuo vrinario* abeat.

Tac. II. Hiſt. Multo magis damno *Delationes, & locupletiſſimum quemque in prædam corripi.*

Nec e delationibus capta.

Plin. Paneg. Nec nimis etiam ex meo ſenſu (aſperè quidem exercita) lex Maieſtatis, ſæpe *ſingulare & vnicum crimen eorum, qui crimine vacant.*

Tac. IV. Ann. Deniq; ad Moderationem pertinet, ne Crebra: & ne idemtidem *Prouinciæ nouis oneribus turbentur.*

Ne Frequentia:

IV. Hiſt. Non *exquires ſubinde nouos ſinus, & varia prædandi vocabula:*

Nouique ſemper inuenti.

XIII. Ann. *Centeſimas, quadrageſimas, quinquageſimas:*

Cæſ. III. Bell. Ciuil. *Columnaria, hoſtiaria:*

Tac. XIII. Ann. Et *quæ alia exactionibus illicitis nomina* Grypi iſti *inuenerunt.*

Coërcendi Adminiſtri Tributorum.

Tu vetera ſerua. & ea quoque (Fomentum tertium Coërctio) *vt ſine Auaritiâ & crudelitate* Miniſtrorum *tolerentur*, vide. IV. Annal.

Qui plurimum improbi:

Vtramque hanc arceo. Auaritiam, quæ Fraude graſſatur: Crudelitatem, quæ Vi. Sed ab illâ (Fraude, inquam) periculum tibi grande, & pænè certum. Adeò Miniſtrorum omne hoc genus (bonorum pace dixerim) *Lauerniones:* Feſtus.

Et Harpaces.

Ἁρπακτικώτεροι τῶν γαλῶν: *Felibus rapaciores.* Lucian.

Quibus ſtudium πάντ' ἄνδρ' ἀποσκολύπτειν: *omnem hominem natum decoriare.* Archiloch.

Prædam in ſinum ſuum conferre: Lampr. Comm.

Lucellum in lucro tuo facere: *& præter imperatas pecunias, priuato compendio ſuo ſeruire.* Cæſ. III. De bello Ciu.

Vno verbo,

Homines cum ſenis manibus, genere Geryonaceo:
Quos ſi Argus ſeruet, qui oculeus totus fuit,
Is nunquam ſeruet. Plaut. Aul.

Et tamen ſeruandi frænandíque ſunt, aut te perdent. *Actæonem*, inquam, *ſuum comedent iſti canes.* Varro in Fragm.

Duplex ab iis cautela. Electio:

Quomodo poteris? cautione duplici. Primùm, vt *res tuas non niſi ſpectatiſſimo cuique mandes.* Tac. IV. Ann

Amotio:

Deinde, ſi fallent, amoueas: nec id ſine pœnâ. Quâ illâ? Talionis. *Ereptum alienas pecunias iuerunt? perdant has quas habent.* Plin. Paneg.

Spongiæ faciendi ſunt: *& exprimendi, poſtquam affatim biberunt.* E Suetonii Veſpa. cap. XVI.

Neutra ſatis firma.

Si vlla res, hæc eos comprimet: etſi vereor, vt nec iſta. Cur te fallam? *Succedent Mucianus & Marcellus, & magis alij homines quàm alij mores.* Tacit. II. Hiſt.

Legibus fraudes reprime: *miras per artes rurſus orientur.* VI. Annal.

rientur.

Plin. Paneg.

Mille pœnarum indagine include: erumpent.

Varro Fragm.

Adeò ſplendens hoc *aurum præſtringit oculos:*

Et altè impreſſum omnibus,

Sophoc.

- *μηδὲν εἶναι σὺν κέρδει κακόν.*
- *nihil eſſe cum lucro malum.*

Tac. XIIII. Annal.

Violentia in exigendo vitanda.

Iam à Crudelitate quoque & à Vi cauendum; *ne tot per annos ſine querelâ tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam vertant.*

Dio. LII.

** Nam Tribuo, Diuido.*

Modeſtè iube exigi, & vt verè * Tributa: id eſt, per partes. Valdè hoc (tenuiores præſertim) ſubleuat, cùm poſſunt κατ᾽ ὀλίγον ἐν τῇ τάξει ὅσα ὀφείλουσιν εἰσφέρειν: *paullatim & per partes, quæcumque ex præſcripto modo debent, inferre.*

Tac. IV. An.

Non reſcula auferendæ.

Abſint, quantum poteſt, illa extrema: ne *boues ipſos, mox agros, poſtremò corpora ſeruitio* aut pœnæ *tradant.*

Cic. II. De Offic.

Securi ſint ab alio raptu:

Inprimis vt vno certóque Tributo defungantur: & in reliquum, *ſit libera nec ſolicita rei ſuæ cuique cuſtodia.*

Tacit. Agric.

Præſertim a Milite.

Non prædo, non miles diuexet. Quamuis enim grauia, tamen *iniuncta imperij munera impigrè obibunt, ſi Vis & Iniuriæ abſint.*

Ibidem.

Has ægrè tolerant.

IV. Annal.

Hinc ira & queſtus. & poſtquam non ſubuenitur (interdum ſanè euenit) *remedium ex bello.*

Parce, & ex vſu, Diſpenſanda Tributa:

At quartum Fomentum, Diſpenſatio. Eam reſtrictam vtilémque eſſe ſuadeo, & qualis in familiâ boni patris. Exiguam in publicum impenſam quis grauabitur, ἂν ὁρῶσί σε σωφρόνως τε διαιτώμενον, καὶ μηδὲν μάτην ἀναλίσκοντα; *ſi videant te continenter ſobriéque viuentem, ac nihil vanè effundentem?*

Dio LII.

Scient

Tanquam aliena pecunia.

Scient enim verè in publicum tribui: téque eſſe duntaxat φύλακα καὶ ταμίαν, ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων: *Cuſtodem & Diſpenſatorem, vt communium bonorum, non vt tuorum.* Ariſtot. v. Polit. cap. xi.

Non vbi voles:

Ita debes. non *priuatim largiri, quod auidiùs de rep. ſumas:* Tacit. II. Hiſt.

Et explere *hiantes in magnâ fortunâ amicorum cupiditates.* I. Hiſt.

Non per delicias aut ſumptus, *pecuniæ illudere:* II. Hiſt.

Vt *quas honeſtè habere* & vti *licet, per turpitudinem abuti properes.* Sall. Catil.

Sed vbi debes.

Abſit. Alexander Romanus tibi præeat: qui *aurum & argentum rarò cuiquam niſi militi diuiſit: Nefas eſſe dicens, vt Diſpenſator publicus, in delectationes ſuas ſuorúmve conuerteret, id quod Prouinciales dediſſent:* Lampr. Alex.

Turpes hic Prodigi:

O virum, ô Principem! imitare. Non illos tyrannioncs: qui *diuitiarum & pecuniæ non alium fructum putant, quàm Profuſionem.* Sueton. Ner. cap. xxx.

Quos Crates rectè olim aſſimilauit τοῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκαῖς, ὧν ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, κόρακες δὲ καὶ ἰκτῖνες: *iis ficubus quæ in altis præruptíſque naſcuntur, è quibus homo fructũ non accipit, Corui tantùm & Milui.* Stobæus Ser. xv.

Id eſt, Ἑταίρας καὶ Κόλακας: *Scorta & Adulatores.* Ibidem.

Statimq. exhauſti.

His talibus *cùm omnia rapiant, & rapta retineant; vt ſi nihil rapuiſſent, nihil retinuiſſent, omnia deſunt.* Plin. Paneg.

At noſter ille Princeps qui *ſuæ pecuniæ parcus, publicæ auarus:* Tac. I. Hiſt.

Laudabiles parci:

Qui eam non abijcit in ſcurras, mimos, & id genus *amicitiarum dehoneſtamenta:* Tacit. II. Hiſt.

Et ſemper in multo ære.

Semper abundat. & *tantas vires habet Frugalitas,* Plin. Paneg.

vt tot impendijs, tot erogationibus, vel ſola ſufficiat.

Mæcen. apud Dion. LII.

Πλοῦτος γὰρ ἰσχυρὸς (aiebat olim magnus amicus ad Auguſtum) οὐχ οὕτως ἐκ τοῦ πολλὰ λαμβάνειν, ὡς ἐκ τοῦ μὴ πολλὰ ἀναλίσκειν ἀθροίζεται: *Magnæ opes, non tam multa capiendo, quàm haud multa perdendo, quæruntur.*

Quintum vltimúmque Fomentum, Aequalitas. hoc eſt, vt iuſta & vniformis contributio ſit, nec per bonam malámve gratiam hunc ſubleues, illum premas.

Aequiter onera imponenda. Sine odii aut gratia aſpectu.

Plin. Paneg.

Vt Sol & dies omnibus in commune naſcitur:

Cic. II. de Offic.

Sic debet Princeps. & incommoda aut *commoda ciuium non diuellere, atque omnes eâdem æquitate continere.*

Tac. I. Hiſt.

Vix credas, vbi inæqualitas, quantum angantur. inſitâ humano ingenio inuidiâ, vt *pari dolore aliena commoda, ac ſuas iniurias mētiantur.*

Odioſa quorundam ſubleuatio aut exemptio.

Liu. I.

Huic autem Aequalitati ratio vnica, *Cenſus: res ſaluberrima magno futuro imperio.*

Cenſus ad hæc vtilis:

Lib. XII. De Leg.

Quem neſciri aut neglegi hodie, non mirer? iure. cùm tam prompti obuijque exempli ſit, (nam quæ mediocriter bona reſpub. olim ſine illo?) & ſimul tam manifeſti vſus. Plato verè: τετιμῆσθαι μὲν ἕκαστον τὴν οὐσίαν, ἕνεκα πολλῶν χρειῶν: *Quemque opes ſuas in cenſum deferre, ad multa vtile.*

Flagitioſe adhuc neglectum.

Flor. I. cap. VI.

Sanè ad multa. Nam hac vnâ re fit, *vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorúmque diſcrimina in tabulas referantur.*

Conducit ad plenam reip. notitiam.

Liu. I.

Atque ita *quantum* vrbes gentéſque ſingulæ *numero militum, quantum pecuniâ valeant, monumenta exſtent.*

Ad viros militares ſciendos.

Cic. II. in Verr.

Denique ad noſtram hanc rem, vt ęquiter *ex cenſu quotannis Tributa conferantur.*

Ad Tributa pariter imponenda.

Itaque, ſi ſapis in tuam publicámque rem, reuoca. & lecti *Cenſores, populi æuitates, ſuboles, familias, pecuniáſque cenſento.* III. De Leg.

Quibus *poteſtas omnis æſtimationis ſummæq; faciendæ permittatur.* II. in Verr.

Legendi Cenſores a Populo:

Sed à quo lecti? ſi me audis, vt odium ſuſpicioneſque muneri detrahantur per ſe aſpero, deſignet *ipſe populus; vt cui maximam fidem rerum ſuarum habet, maximâ curâ deligat.* Ibidem.

In opido bini.

Quàm multi legendi? *Sunto bini aut terni in ſingulis ciuitatibus.* Ibidem.

Iterandus Cenſus.

Cenſus ipſe quoties inſtituendus? Variant. καὶ ἐν τισι μὲν πόλεσι τιμῶνται κατ᾽ ἐνιαυτὸν, ἐν δὲ ταῖς μείζοσι διὰ τριετηρίδος ἢ πενταετηρίδος: *& in quibuſdam ciuitatibus vertente anno cenſentur, in aliis maioribus non niſi tertio aut quinto quoque anno.* Ariſtot. v. Polit. cap. VIII.

Noſtro iudicio quotannis.

Ego in annos, tutius meliúſque cenſeam: ob migrationes, mortes, opum augmenta aut imminutiones.

De Cenſura:

SED à Cenſu ad CENSVRAM tranſeo, vicino flexu. Ea enim tertia odiorum materies. de quâ tamen mitigandâ fruſtrà diſſeram, niſi priùs de vſurpandâ. Nam (heu æui dedecus!) rem moribus & vitæ vtiliſſimam *adeò obliuione obſoletam videmus, vt non modò non colatur, ſed etiam ignoretur.* Cic. v. De Rep.

Quæ ignota nunc, aut ſpreta.

Quid mihi ſit?

Definitione igitur prius aperienda eſt. & appello Cenſuram, ANIMADVERSIONEM IN MORES AVT LVXVS EOS, QVI LEGIBVS NON ARCENTVR. Proprium enim hoc eius munus, ἐπανορθοῦν ὅσα μήτε τινὸς τιμωρίας ἄξιά ἐστι, καὶ παρορώμενα, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν αἰτία γίνεται: *corrigere ea, quæ Pœnâ digna nondum ſunt, neglecta tamen aut inſuper habita, multorum magnorúmque malorum cauſſam præbeant.* Dio. LII.

Sine ea fluit reſpub.

Imò

Tac. III. Annal. Imò paullatim, *omiſſa, funditus rempublicam trahant*. *Aut perit.*

Val. II, cap. IX. *Quid* enim *prodeſt foris eſſe ſtrenuum, ſi domi malè viuitur?*

Ibid. Profectò niſi ſingulis quoque hominibus *officium ac verecundia ſua conſtiterit, partarum rerum æquatus cælo cumulus ſedem ſtabilem non habebit.*

Cic. in Piſon. Hæc itaque inſtituenda eſt, *magiſtra pudoris & modeſtiæ:* *Firmanda hoc vinclo.*

Pro Cluent. Et Eligendus vnus altérue *Præfectus moribus, magiſter veteris diſciplinæ.*

Vt metus aliquis etiam præter leges ſit; & ſciant omnes *ſiquid in Moribus labat, non defuturum corrigendi auctorem.* Tac. II. Annal.

Nam duo hæc diſtinctè Cenſuræ ſubijcio, Mores & Luxum. Mores intellego, Laſciuias, Libidines, Ebrietates, Iurgia, Periuria, & quidquid tale Probitas ac Modeſtia damnant. Igitur noſter Cenſor omnem ætatem, & omnem ſexum caſtigabit. *Eius materies, Mores:*

Salluſt. ad Cęſ. *Prauas artes maláſque libidines ab inuentute prohibebit.* *Caſtigandi in iuuenibus.*

Ibid. A ſenibus, eas *voluptates quas eorum ætas ſine dedecore non attingat:* *In ſenibus:*

Ibid. Ab vniuerſâ plebe otium: *vt habeat negotia ſua, quibus à malo publico detineatur.* *In plebe ignauia.*

Ibid. Denique dabit operam, vt omnes *Probitati atque Induſtriæ, non Sumptibus neque Diuitiis ſtudeant.*

Tac. III. Ann. Nam hæc quoque cohibenda; id eſt, Luxus. qui alioqui *immenſum prorumpat, ad cuncta quîs pecunia prodigitur.* *Materies altera, Luxus.*

Iuuen. Sat. VI. Eum ego in quattuor his pono: Pecuniâ, Domo, Conuiuijs, Veſte. In primâ maximè: quæ nutrix imò mater huius, & plurium malorum. *Cui origo ab Opulentia.*

–turpi fregerunt ſæcula luxu
Diuitiæ molles.

Itaque meus Cenſor ante omnia, *Pecuniæ, quæ maxima pernicies eſt, vſum ac decus demet.* Sall. ad Cæſ.

Minui opes, e re Principum. Quid renuis Princeps? è re tuâ eſt: ὥςε μηθένα ἐγγίγνεσϑαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων: *neminem exiſtere qui nimis excellat, ſiue amicorum copiâ, ſiue opum.* Ariſt. v. Politic. cap. VIII.

Auri vis atque opes Principibus infenſæ. Tac. XI. Ann.

Et regni. Imò, principatui infenſæ. atque ij *demum penates* (oraculi vocem audi) *ea ciuitas, id regnum, æterno in gradu facilè ſteterit, vbi minimum virium Veneris Pecuniæque cupido ſibi vindicauerit.* Val. IV. cap. III.

Per has nimias perduntur. *Sæpe iam audiui, qui reges, quæ ciuitates, per opulentiam magna imperia amiſerint, quæ per virtutem inopes ceperant.* Salluſt. ad Cæſ.

Conducit & Subditis. Sed è re Subditorum multo magis. Nam *vbi diuitiarum cupido inuaſit, neque diſciplina, neque bonæ artes ſatis pollent:* Ibid.

Omnia bona vilia ſunt: fides, probitas, pudor, pudicitia. Ibid.

Nam vbi diuitiæ, vitia. Virtuti aut deo numquam carus, cui caræ opes. *Nec quiſquam extollere ſe, aut diuina mortalis attingere poteſt, niſi omiſſis Pecuniæ & corporis gaudiis.* Ibid.

Itaque meritò Cenſor, *Pecuniæ ſtudium tollet, aut quoad res feret, minuet.* Ibid.

Auaritia coercenda: Alligabit *Auaritiam belluam feram, immanem, intolerandam:* Ibid.

Et fœnus: Et illud *vrbibus vetus, fœnebre malum,* Tac. VI. Ann.

Ne *ex libidine potentium agitetur.* Ibid.

Et ſordidi quæſtus. Vtque *res familiaris* ij*s* modò *rebus quæratur, à quibus abeſt turpitudo.* Cic. II. De offic.

Denique profuſiones vetabit, *& finem Sumptuum ſtatuet.* Sall. ad Cæſ.

Ibid. In Domo. ne ſuperbè nimis ſtruant, aut inſtruant: *& ſignis, aulæis, aliíſque operibus exornent.* *Sumptus circa ædificia.*

Ibib. Ah ſtulti, qui *omnia potius viſenda quàm ſemet efficiunt!*

Tac. II. Ann Et in eâdem, *modum poſcet argento, ſuppellectili, familiæ.*

Plinnius Paneg. In Conuiuijs. damnabit *exquiſita ingenia cœnarum:* *Circa cõuiuia*

Sall. Catil. Et iſtos helluones, quibus *mos veſcendi cauſsâ, terrâ marique omnia exquirere.*

Tac. III. Ann. Et Vno verbo, videbit ne *luxus menſæ profuſis ſumptibus exerceantur.*

Ibid. In Veſte. ne *promiſcua viris & fœminis:* *Circa veſtes.*

II. Ann. Nobilibus & plebeijs. vtque ſui & certi quidam cultus ſint his, qui *ordinibus & dignatione antiſtant.*

Sen. Ep. cxv. In leui hæc habes? erras. *Conuiuiorum luxuria & Veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt.* *Momentum in his grande.*

Sal. ad Cęſ. Imò morituræ. Nam hæc *iuuentutem, vbi familiares opes defecerunt, ad facinora incendunt.* *Et hinc ſere nouitas.*

Cic. II. in Catil. Res abit, fides perit: *eadem tamen illa, quæ erat in abundantiâ, libido permanet.*

Sal. ad Cęſ. Itaque quid aliud quàm *moueant compoſita, & res nouas ſceleribus acquirant?*

Cic. II. in Catil. Scito certò, *hoc in rep. ſeminarium Catilinarum fore.*

Ariſt. v. Polit. Vidit Prudentiæ oculus. Γίγνονται, inquit, μεταβολαὶ, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια ἀσελγῶς ζῶντες. καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον: *Fiunt in rep. mutationes, cùm homines ſua conſumunt prodigè viuentes. Hi enim tales, res nouas quærunt: & aut ipſi Tyrannidi imminent, aut ad eam alios vocant.* *Aut immutatio.*

Hæc

Cenſoris arma. *Ignominia:*

Hæc ſunt, quæ effici à Cenſore cupimus. Quo telo? duplici, Ignominiæ & Mulctę. Illa quidem propria eius eſt, & olim ſola. *Cenſoris iudicium*, ait Cicero, *nihil ferè affert damnato niſi ruborem.* Cic. IV. De Rep.

Timoris enim cauſam, non vitæ pœnam in illâ poteſtate eſſe voluerunt. Idem, pro Cluent.

Et Mulcta in perſeuerantes.

Sed vt nunc mores, alteram ego illam omnino adiungam. Quid enim ſi quidam *eâ duritiâ oris ſint, depudêre didicerint?* Sen. Ad Seren.

Et voluptatum *non illecebris tantùm, ſed ipſâ infamiâ gaudeant?* Valer. libr. VI. cap. IX.

Sanè eos mulctem: nec *exſanguem illam & ferream frontem nequiquam conuulnerem* notis. Plinius Paneg.

Cottidianum enim *iſtud, ac ſine effectu iurgium ſit.* Senec. Natur. Quæſt. IV.

Adhortatio ad Cenſuram reuocandam.

HABES vniuerſam Cenſuram. tu inſtitue, aut potiùs reſtitue eam, ô Bono generis humani nate Princeps. Omnia *iacêre ſentis, bellorum impetu perculſa atque proſtrata.* Cic. pro Marcel.

Quæ nunc, ſi vnquam, vtilis.

Excita, per deum immortalem. *reuoca fidem, comprime libidines, & quæ dilapſa fluxerunt, ſeueris legibus vinci.* Ibid.

Inuidioſa ea.

Non nego, quin *aſpera hæc res in principio futura ſit.* Salluſt. ad Cęſ.

Quia noua; quia contra ſenſum vulgi. οἱ γὰρ πολλοὶ τὴν ἡδονὴν, διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν: *Nam multitudo voluptatem, ideóque & vitam amant diſſolutam.* Ariſtot. Ethic. I. cap. V.

Sed ſpernẽda hic inuidia:

At tu *capeſſe rempub. & omnia aſpera peruade.* Sall. ad Cęſ.

Quid trepidas? *multorum ſaluti potius, quàm libidini conſule.* Ibidem.

Aut aſperitatis opinio.

Ea verò apud ſapientes *clementia erit, retinuiſſe ab ſtultitiâ & falſis voluptatibus.* Ibid.

Non

Ibid. *Non ſi flagitijs obſecutus, delicta perpeſſus, præſens gaudium cum mox futuro malo conceſſeris.*

Et tamen quidquid hîc aſperum facilè mitigabis triplici noſtrâ obſeruatione. Primùm, ſi tu ſub Cenſurâ: id eſt, ſi vita tua ad illam normam, ad quam alios formas. O mitem & efficacem hac ratione Cenſuram! *Ad hanc dirigemur, ad hanc conuertemur:*

Hæc ipſa qui mitigetur. *Primum vita Principis.*

Plinius Paneg.

Tac. III. Ann. Et *præcipuus adſtricti moris auctor eris, antiquo ipſe cultu victúque.*

Plinius Paneg. Nam *vita* profectò *Principis Cenſura eſt, eaque perpetua.*

Tac. III. Annal. Secundò, ſi non omnia ſimul emendabis: ſed paullatim καὶ ἡσύχῳ ποδὶ *ad priſcum morem recides.*

Deinde modeſtia emendationis:

Cic. pro Sullâ. *Neque enim poteſt quiſquam noſtrûm ſubitò fingi, neque cuiuſquam repentè vita mutari aut natura conuerti.*

Sen. I. De Clemen. Tempore opus: & *vitia quædam tollit facilius Princeps, ſi patiens eorum eſt.*

E Tacit. III. Annal. *Quoſdam pudor, alios neceſſitas, nonnullos ſatias in melius mutet.*

Val. VI. cap. IX. Nam *peregrinatur* quorundam *animus in nequitiâ, non habitat.*

Tertiò deniq; ſi præmia diuides in bonos. Quis cenſebit niſi virtutis amore te aſperum, cùm tam benignum te videant in eos qui habent illam? *Præmio et pœnâ remp. contineri,* Solon olim dixit:

Poſtremo præmiorum diuiſione:

Cic. ad Brut. ep. XVI.

Plinius Paneg. Verè. Nam *Præmia bonorum malorúmque, bonos ac malos faciunt.*

Liu. IV. Videbis ſemper eò *impendi laborem ac periculum, vnde honos atque emolumentum ſperetur.*

Quæ, validus ſtimulus ad Virtutem.

Iamblichus. Πᾶν τὸ τιμώμενον αὔξεται, ἐλαττοῦται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. καὶ τοῦτό ἐστι διαφανέστατον σημεῖον ἀρχῆς εὖ διοικουμένης: *Augeur & creſcit,* *quidquid in honore eſt: deficit et minuit, quidquid in contemptu. Atque hoc ſignum clariſſimum eſt imperij bene conſtituti.*

Bono Principatu omnino in vſu.

Tu vſurpa. & vide ne te Principe, *ſit benè factis tantum ex conſcientiâ merces.* Plinius Paneg.

Concluſio: & monitio, Odium omne non vitari.

FINIVI de Odio: hoc addo. adeò altè inſitam peſtem hanc Regnis, vt neſciam an vlla ars aut aſtus penitus eam euellat. Nam *libertas iuxtà bonis et malis, ſtrenuis et ignauis optabilis eſt:* Salluſt. ad Cæſ.

Minutum aliquod ſemper adhæret.

Ideoque per naturam in odio nobis, quiſquis eam libat. Libat autem omnis Princeps. ergo *quamuis id agas, vt nequis meritò te oderit, erunt tamen ſemper qui oderint.* Sen De Prouid.

Sed tu ſperne.

-odia qui nimium timet,
Regnare neſcit. Sen. Oedip.

E natura vulgi.

Odia dico hæc plebeia & leuia. παντὶ γὰρ δήμῳ τὸ κακόηθες καὶ φιλαίτιον ἔνεστι, πρὸς τοὺς πολιτευομένους: *omni enim populo ineſt malignum quiddam et querulum, in imperantes.* Plutar. Polit.

Et veriſſimè à rege Magno dictum: *Regium eſſe audire malè, cùm facias benè.* Idem Apophth.

Id in leui habendum.

*Solaberis igitur te illo Auguſtæo: *Satis eſt, ſi hoc habemus ne quis nobis malè facere poſſit.* Sueton. Aug. cap. LI.

Dum probēt te probi.

Et melioribus item ſanioribusque iudicijs. quoniam te aliquando *ſeria carmina, honorq; æternus Annalium, non hæc breuis* & plebia *prædicatio colet.* Plinius Paneg.

Suum cuique decus poſteritas rependet. Tac. IV. Ann.

CAPVT

CAP. XII.

Definitus & vituperatus Contemptus. Oſtenſa quæ illum gignunt; à rege, ſi ſapiet, fugienda.

Definitio Contemptus.

CONTEMPTVS ſequitur, quem Vitiũ alterũ fecimus euertẽdo regno. Is eſt ad noſtrã rem, IMPRESSA SVBDITIS SIVE ET EXTERIS, VILIS ABIECTAQVE OPINIO, DE REGE EIVSQVE STATV. Peſtifera omnino res Regnis: quorum anima & vita ipſa eſt Auctoritas, & eximia quædam opinio de imperante. Quæ enim vis alia eſt, quæ efficit, vt *tot mortalium millibus vna anima præſideat, nonnumquam ſenis & inualidi?*

Eius pernicies

Anima regni, Auctoritas.

Sen. I. De Clemen.

Cic. pro Cluent.

Sola illa. omniáque videmus, hac, *quaſi mente quâdam, regi atque adminiſtrari.*

Sen. I. De Clemen.

Vt animæ, pedes, manus, oculi, negotium gerunt: & illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus:

Ibidem.

Sic *hæc immenſa multitudo* Auctoritatis quaſi *ſpiritu regitur.*

Liuius III.

Sine ea vnus tam multis non imperet.

Quis verò aliter regat? *Vires imperij in conſenſu obedientium ſunt:*

Lucan. v.

Conſenſus ille ab AEſtimatione: per quam,
-vnum, tam magna iuuentus,
Priuatum factura, timet.

Sen. I. De Clemen.

Et regnum omne ruat.

Hanc tolle, tollis Regnum. *omniſque hic imperij contextus in multas partes diſſiliet.*

Lucr. v.

-Subuerſa iacebit
Priſtina maieſtas ſoliorum, & ſceptra ſuperba.

Ariſt. Rhet II. cap. II.

Auctoritati autem Contemptus aduerſus.

Quid autem clariùs eam tollit, quàm Contemptus, & hæc ἐνέργεια δόξης περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον:

μᾶρον ; opinionis actio in id, quod nullius rei pretiique cenſeas ?

Ergo Regni peſtis:

Igitur ille, mors & interitus regnorum : imò ſupra ipſum Odium, aliquo adſpectu. Philoſophus indicauit: Δύο γὰρ οὐσῶν αἰτιῶν, δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρονήσεως, θάτερον μὲν δεῖ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ γὰρ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων: *Cùm duæ cauſſa ſint, ob quas inſurgitur in Tyrannos, Odium & Contemptus : alteram earum adeſſe Tyrannis oportet, Odium. è Contemptu verò plurimæ fiunt euerſionum.* Idem v. Pol. cap. x.

Etiam in parte, ſupra Odium.

O verè Phœbum, longè ſemper aciem ingenij iaculantem! Ita res eſt. Cauſſa prima & motio euertendis regnis, plerumque ab Odio eſt: ſed extrema & efficax maximè à Contemptu. Nam illud tardum, vel, vt cum poëtâ dicam, inaudax eſt, niſi armetur ab iſto. Metus enim ſæpe retinet : quem Tyranni habent pro aſylo. Ideóque cum cauſsâ *execrabilis ille verſus & qui multos dedit præcipites*, ijs placuit: Sen. 1. De Clemen.

Oderint dum metuant.

Hic enim ad rem ſtatim ducit.

Quamdiu enim hoc frænum ; incurrere magis cupiunt, quàm audent. At excutit Contemptus. & efficit vt non velis ſolùm, ſed audeas & tentes. Itaque certa ab eo pernicies. nunquid crebra ? haud cenſeo. *Neque enim ab vllo periculo fortuna Principis longius abeſt, quàm ab Humilitate.* Plin. Paneg.

Nec tamen frequens nimis in Reges:

An contemnatur, qui imperium, qui faſces habet ? niſi qui humilis & ſordidus, & qui ſe prius ipſe contempſit ? Idem VIII. ep. vlt.

Legitimos quidem.

Non inquam crebra ab eo ſolo: (nam Odio miſceri iam dixi :) præſertim ſiquis verus legitimúſq; ſit Princeps. Tamen quia euenit : quî vites, docebo. ſed breuiter. Cur diffundam ? nónne in Auctoritate formandâ, ſatis muniui hanc ipſam viã? Satis: ſi verum hoc ſcitum, τὴν αὐτὴν τῶν ἐναντίων ἐπιστήμην εἶναι: Ariſt. 1. Top. cap. IIX.

Eamdem contrariorum ſcientiam eſſe.

Origo eius, Fit igitur Contemptus in Principem ab his tribus maximè: Formâ imperij, Fortunâ, Moribus.

Cic. ad Att. v. ep. xi v. *A leni imperio:* FORMA imperij: ſi iuſto ea lenior & remiſſior. Quod peccatũ peccant ij qui nimiâ *lenitate dulces,*

Tac. II. Hiſt. Effuſè dant ſe populari auræ, & *omnem infimæ plebis rumorem affectant.*

Quod publice etiam noxium per licentiam Bis noxij, in ſe & in rempublicam. Qui & plebi reuerentiam omnem excutiunt: & licentiam præbent peccandi. Arist. VI. Pol. cap. IV. Ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ πράττειν ὅ,τι ἂν ἐθέλῃ τις, οὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον: *Facultas faciendi quod cuilibet viſum, non poteſt comprimere ingenitam ſingulis hominibus prauitatem.*

Dio in Neruâ. Acutè olim Fronto, in Neruam ſenem & iam eneruem: Κακὸν μὲν εἶναι αὐτοκράτορα ἔχειν, ἐφ' οὗ μηδενὶ μηδὲν ἔξεστι ποιεῖν, χεῖρον δὲ ἐφ' οὗ πᾶσι πάντα: *Malũ quidem eſſe, Principem habere ſub quo nihil vlli liceat: peius verò eum, ſub quo omnia omnibus.*

Eſt & a Leui imperio: Nec lenis ſolùm Forma ad Contemptum facit: ſed & Leuis, quæ decretis legibúſque variat, & de quâ dici poſſit, Adag. Ἀνέμου πεδίον: *Venti campus.*

Tacit. *Aut Principe.* Maximè, ſi ipſe Princeps inſigni *mobilitate ingenij:*

II. Hiſt. Quem *ſubitis offenſis, vel intempeſtiuis blanditijs mutabilem,* meritò *contemnant metuántque.*

Item a Soluto imperio. Etiam, ſi Soluta Forma. nempe cùm rerum omnium incurioſus Princeps, Ibidem. & *leui auditu, quamuis magna, tranſmittit.*

Ibidem. *Abundè ratus, ſi præſentibus fruatur, nec in longius conſultans.*

Siue cùm Honores effuſè diuidit, Magnos, Diuturnos. Quidni illum ſpernant, alijs adhæreant, qui IV. Annal. *munia tranſmittit:*

Et velut ſponte videtur *exire de imperio.* III.Hiſt.

A Fortuna aduerſa pertinaciter.

FIT ſecundò Contemptus à FORTVNA. nempe ſi nouerca ea, non mater: *& votis tuis malignum pedem opponit.* Ex Ouid. de Triſt.

Scito certò. *Proſperis tuis rebus certaturi ad obſequium, Fortunam aduerſam omnes ex æquo detractabunt.* Tac. II. Hiſt.

Imò in te incurrent.

Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται. Schol.

Ruente quercu ligna quiuis colligit. Theocr.

Ab orbitate.

Amplius, ſi eadem, *munimenta* tibi non dat aut ſubtrahit, *quibus inſiſtas.* Tac. I. Ann.

Succeſſores dico certos, aut liberos. Valde ab eâ re ſpernunt, & vertunt ſe ad ſperatum aliquem Solem. Alexander Magnus ſciuit, & queſtus eſt: *Orbitas mea, quòd ſine liberis ſum, ſpernitur.* Curt. VI.

Certus tuuſque ſucceſſor, te firmat.

Reuera enim, vt Tragicus ait,

—τύραννοι παῖδες, ἔρυμα δώμασι. Euripid.

Munimen aulæ regij ſunt liberi.

Et non legiones, non claſſes, æquè firma imperij munimenta, quàm numerus liberorum. Tac. V. Hiſt.

TERTIO & poſtremò, fit à MORIBVS Contemptus: maximè iſtis. Siquis Libidini deditus, ſéque *per licita & illicita fœdat.* XV. Ann.

Nam muliebria hæc flagitia, valde opinionem non regis modò, ſed viri detrahunt. Alij *virilius peccant*, ait quiſpiam: Sen. De Breuit. cap. VI.

In Venerem ac libidinem proiectorum inhoneſta labes eſt. Ibidem.

A luxu & temulentia.

In pari cauſſâ, *qui Luxui & ſaginæ mancipati, emtique:* Tac. II. Hiſt.

Medio diei temulenti. Ibidem.

Noui

Ibidem. Noui Vitellij ſiue vituli, qui *vt ignaua animalia, ſi cibum ſuggeras, iacent torpéntque: & præterita, inſtantia, futura, pari obliuione dimittunt.*

Ariſt. v. Pol. cap. x. Dux noſter ad Prudentiam, benè. Ἀπολαυστικῶς ζῶντες εὐκαταφρόνητοι γίνονται, καὶ πολλὰς τὰς ἀφορμὰς παρέχουσι τοῖς ἐπιτιθεμένοις: *Solutè viuentes, deſpicabiles fiunt; & multas opportunitates præbent inſidiantibus.*

Ariſt. v. Pol. cap. XI. Οὔτε γὰρ εὐεπίθετος, οὐδ' εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἄγρυπνος, ἀλλ' ὁ καθεύδων: *Nec enim facilis aggreſſu aut contemptu ſobrius, ſed ebrioſus: nec vigilans et excitatus, ſed ſomnolentus.*

Cic. in Piſonem. Item, in quibus *tarditas ingenij, ſtupor, debilitas linguæ:*

Aut alia magis leuicula, vt Facies parùm decora, AEtas grauior, Valetudo imbecillior, quæ ſæpe *irriſui et faſtidio ſunt:* A rebus externis.

Tac. I. Hiſt.

IV. Ann. *Vt eſt mos vulgo, fortuita* aut externa *ad culpam trahenti:*

I. Hiſt. Et *Imperatores formâ ac decôre corporis comparanti.*

Plura talia, ipſe manu facili educes & hauries è riuulis, quos ad Auctoritatem recluſi.

CAP. XIII.

Quæſitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id eſt, ea in quâ fraudes. Dictum & doctum, aliquem habere.

VIDEOR liberaliter ſatis & plenâ, quod dicitur, manu, tibi prompſiſſe è gemino Prudentiæ fonte: & quidem probum ac merũ. Fáſne eſt vt leuiter miſceam, & iungam aliquid è fraudium fæce? ego puto. quidquid Zenones quidam mihi abnuant, quibus *vnum illud ad laudem, cum virtute directum iter, probatur.* Aſtum in regno eſſe poſſe. Etſi rigidi quidam negent.

Cic. pro M. Cęl.

Qui fas non putant *Rationem bono conſilio à dijs immortalibus datam, in fraudem malitiámque conuerti.* III. De Nat. deor.

Sed mores homineſque contra volunt.

Quos alibi ſanè libens audio: hîc qui poſſum? Aeuum & homines ignorare mihi videntur, & *dicere tanquam in Platonis πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce ſententiam.* Ad Att. II. epiſt. I.

Inter quos enim viuimus? nempe argutos, malos: & qui *ex fraude, fallacijs, mendacijs conſtare toti videntur.* Pro Roſ. Com.

Ipſi Principes, cum quibus nobis res, plerique in hac claſſe: & quidquid leonem præferant,

Aſtutam vapido ſeruant ſub pectore vulpem. Perſ. Sat. V.

Et hîc mihi clamat quiſpiam, *Nequid inſidiosè, nequid ſimulatè, nequid fallaciter?* Cic. III. De offic.

O puri, imò ô pueri! *Per fraudem & dolum regna euertuntur*, notat Philoſophus: Ariſt. V. Pol.

Cretizandum cum Crete:

Tu ſeruari per eadem, nefas eſſe vis? nec poſſe Principem interdum

Ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα;
Cùm vulpe iunctum, pariter vulpinarier? Adag.

Idque ex vſu Principis, & publico.

Præſertim ſi publicus Vſus Salúſque ſuadeat: quæ ſemper cum Principis vſu ac ſalute coniuncta? Profectò erras. *Communis vtilitatis derelictio contra naturam eſt*, non ſolùm rationem. Cic. III. De offic.

Stare omnes debemus, tanquam in orbe aliquo reipublicæ. qui cùm iam verſatur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius vtilitas ſalúſque conuerterit. Pro Planc.

Bono fine, quædam talia bona.

Turpe aliquid in eo mixtum videbitur? fruſtrà. hoc enim aſpectu, *quod plerumque turpe haberi ſolet, turpe non erit.* Cic. III. De offic.

Semper officio fungitur, vtilitati hominum conſulens & ſocietati. Ibidem.

Itaque

Pro M.Cœl.

Itaq; ne tanto opere, quæſo, mirentur aut indignentur; ſi, nobis arbitris, *non ſemper ſuperet vera illa et directa ratio:*

Principem præfractè rectum eſſe non debere.

Tac.Agric.

Velimúſque Principem, alto quidem ſplendidóque ingenio: ſed tamen *eruditum vtilia honeſtis miſcere.*

Ad vtilia inclinare:

Salluſt. Orat. Lepidi.

Miſcere, dico. Nam vt prorſus ab Honeſto recedat, nulla vis ſuadere me adiget. Sperno ſeriò & exſecror illas voces. *Nihil glorioſum, niſi tutum: et omnia retinendæ dominationis honeſta eſſe.*

Non tamen ad ſceleſta.

Item:

Senec. Thyeſte.

Vbicumque tantùm honeſta dominanti licent,
Precariò regnatur.

Ad Orcum hi ſenſus, vnde nati. De me fateor:

Auctor Theb.

Ego ille ſum, qui ſcelera committi vetem:
Ego ſum magiſter iuris ac moris probi.

Virgil.

Et hoc volo tantùm, ius fáſque eſſe interdum in turbido hoc rerum humanarum pelago, *obliquare ſinus:*

Circuire, non aberrare.

Cic. ad Lentul. ep. IX.

Et ſi rectâ *portum tenere nequeas, idipſum mutatâ velificatione aſſequi.*

Quis me adeò culpet, aut cur à Virtute abeam? Vinum, vinum eſſe non deſinit ſi aquâ leuiter temperatum: nec Prudentia, Prudentia, ſi guttulæ in eâ fraudis. Semper intellego, vt modicè & ad Bonum finem. Nónne matres aut medici quoque, teneræ ætati fucum ſæpe faciunt,

Alii quoque faciunt.

Lucret. I.

Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus?

Ibid.

-deceptáque, non capiatur?

Pacuu.

Cur Princeps non idem in Plebeculam ſuam, aut vicinum aliquem Dynaſtam poſſit? Profectò
Cùm contendi nequitum eſt, clam tendenda eſt plaga.

Mente opus vbi manus non ſufficit.

Et ex Spartani regis monito: Ὅπου ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν προσραπτέον εἶναι: *Vbi Leonina pellis non pertingit, oportet Vulpinam aſſuere.*

Plut. Lyſand. & Apophr.

Mihi, cum Pindaro, ſemper laudatus ille vir; qui

Princeps ex Leone & Vulpe.

Iſth. Od. IV.

- τόλμᾳ μὲν ἐοικὼς
Θυμὸν ἐριβρεμετᾶν θηρῶν λεόντων
Ἐν πόνῳ· μῆτιν δ' ἀλώπηξ.

- fiduciâ referens
Animum grauiter frementium leonum
In diſcrimine: conſilio verò vulpes.

Túque, in tempore & loco, eſto. ſecurus, quid iſti à Scholâ aut Vmbrâ adoleſcentuli dicent: quos ſcio τῆς πολιτικῆς οὐκ εἶναι οἰκείους ἀκροατὰς: *Ciuilis diſciplinæ non eſſe idoneos auditores.*

Adoleſcentuli hoc parum capiunt:

Ariſt. I. Ethic. cap. III.

Multò minùs Arbitros. & virum profectò quærit hoc Tribunal, qui οὐκ ἄπειρος τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων: *non ignarus rerum quæ eueniunt in hac vitâ.*

Bene ſenes, aut periti.

Ibidem.

Ab illo facilè obtinebimus, nec Maculonum Italum tam diſtrictè damnandum: (qui miſer à quâ non manu hodie vapulat?) & eſſe quamdam, vt vir ſanctus ait, καλὴν καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν: *honeſtam atque laudabilem calliditatem.*

In Machiauellum nimis quidam ſæuiunt.

Baſil. in Prouer.

CAPVT XIV.

Quomodo, & quatenus, Fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum; & diſtinctè aliæ in Regnum receptæ, aliæ excluſæ.

NEC tamen ita hæc diſſero, vt fræna omnia Fraudi malitiæque permittam. abſit. Diſtinctionum tibi lumen præferam, &, nequid libero nimis pede vageris, lineis ſuis limitibúſque includam fallacem hunc campum. Fraus vniuerſè mihi hîc eſt, ARGVTVM CONSILIVM

Fraudium communis definitio.

A VIRTVTE AVT LEGIBVS DEVIVM, REGIS REGNIQVE BONO.

Earundem diuiſio. Leuis:

Ea triplex: Leuis, Media, Magna. Illam appello, QVAE HAVD LONGE A VIRTVTE ABIT, MALITIAE RORE LEVITER ASPERSA. in quo genere mihi eſt Diffidentia, & Diſsimulatio.

Media:

Mediam, QVAE AB EADEM VIRTVTE FLECTIT LONGIVS, ET AD VITII CONFINIA VENIT. in quâ pono Conciliationem, & Deceptionem.

Magna.

Tertiam, QVAE NON A VIRTVTE SOLVM SED LEGIBVS ETIAM RECEDIT, MALITIAE IAM ROBVSTAE ET PERFECTAE. vti ſunt Perfidia, & Iniuſtitia. Illam ſuadeo, hanc tolero, iſtam damno. Ordine omnes vide.

Diffidentia commendata regnanti.

In Leui, Diffidentiam primò poſui. quam ego prorſus Principi inſinuo: quia vt in actionibus omnibus tardum lentúmque eum eſſe expedit, ſic in fide & aſſenſu. Vt intentus, inquam, ſuſpenſúſque ambulet, & pænè dixerim, vt *nihil niſi quod in oculos incurret manifeſtumque erit, credat.*

Sen. II. De irâ.

Etſi enim *Credulitas error eſt magis, quàm culpa, & quidem in optimi cuiuſque mentem facillimè irrepit:*

Cic. Ep. lib. x. ep. XXIII.

Cui turpis credulitas:

Tamen à Principe remouenda ea longiſsimè. apud quem *plurimum mali credulitas facit.*

Sen. II. De Irâ.

Et per eam error:

Nónne pro omnibus ille excubat? Turpe igitur, & omnibus noxium, illum *Labi, errare, decipi.*

Cicer. Phil.

Iam faciles iſti & incauti, quàm *Opportuni iniuriæ!*

Sall. Iug.

Vndique patent. & paſsim apud eos, *minore metu, & maiore præmio, peccatur.*

Tacit. I. Hiſt.

Ac ſæpe noxa.

Imò & in eos peccatur.

> *Aditum nocendi perfido præſtat fides.*

Sen. Oed.

Reducat ergo ſe Princeps, & tutum hoc ſcuto reddat; *Nihil credendo, atque omnia cauendo.*

Cic.Orat. Poſt redit, in Sen.

Infida enim vbiq. omnia:

Amici & fidi videntur? circumſpice.

O vita fallax, abditos ſenſus geris!

Senec, Hipp.

Et ſimulata.

Nimis *multis ſimulationum inuolucris tegitur, & quaſi velis quibuſdam obtenditur uniuſcuiuſque natura. Frons, oculi, vultus, perſæpe mentiuntur, oratio verò ſæpiſſimè.*

Cic.ad Q. Frat. ep.1.

Quod ille clamabat olim: Ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος: *O amici, nemo amicus:*

Ariſt. apud Laert.

Præſertim in Aula.

Tu iure potes. quia profectò *in domo Principum, nomen tantùm Amicitiæ inane irritúmque remanet:*

Plin. Paneg.

Res ipſa exſulat. &

Licet omne tuâ vulgus in aulâ,
Centum pariter limina pulſet:
Cùm tot populis ſtipatus eas,
In tot populis vix vna fides.

Senec, Herc. Oet.

Ideo cauendum & diffidendum.

Itaque meritò *Pragmatici homines, omnibus hiſtoricis præceptis, verſibus denique, cauere iubent & vetant credere.*

Cic. Ad Att. lib. 11. ep. xx.

Ille Siculus inſuſurrat:

Νᾶφε, καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν:
Vigila, & memor es nequid credas: nerui hi
ſunt Prudentiæ.

Epichar.

Clamat alter à Græcia:

- σώφρονος δ' ἀπιστίας
Οὐδ' ἐστὶν ἄλλο χρησιμώτερον βροτοῖς:
- ſapiente Diffidentiâ,
Non alia res vtilior eſt mortalibus.

Euripid.

Quibuſdam tamen fidendum:

Quid ergo? inquies. nulli credam? Non hoc ſuadeo: (*Vtrumque* enim *in vitio eſt, & omnibus credere, et nulli:*)

Sen. Ep. 111.

Sed perpaucis.

Sed vt paucis. nec niſi ijs, quorum longo vſu cognita tibi fides. His talibus, quid eſt *quod non & committi & credi rectiſſime putem?*

Cic. ad Q. Frat. ep. I. lib. I.

Reipsâ, inquam, paucis : at in ſpecie, omnibus. id eſt, *Fronte & vultu, quibus Simulatio facillimè ſuſtinetur.*

Ad Lentul. ep. IX.

Diffidentia celanda.

Nam nihil magis hîc cauendum, quàm ne Diffidere videaris. *Multi fallere docuerunt, dum timent falli.*

Sen. Ep. III

Liuius XXII.

Vult ſibi quiſque credi, & habita fides ipſam plerumque obligat fidem.

Diſſimulatio adhibenda:

Itaque Diſſimulatio adſumenda, quam poſui & ſuaſi loco altero : quæ verè Diffidentiæ huius proles. Quid enim eâ opus, ſi mutua internos fides? Hæc eſt, quæ *frontem aperit, mentem tegit.*

Cic. pro Cn. Plancio.

Cuius late vſus.

Neceſſaria ſanè Principi, adeò, vt veteranus Imperator dixerit : *Neſcit regnare, qui neſcit diſſimulare.*

Fridericus, ſiue Sigiſmundus. Nam variant.

Et Tiberius ab eâdem mente, *Nullam, vt rebatur, ex virtutibus ſuis magis, quàm Diſſimulationem diligebat.*

Tac. IV. Ann.

Diſplicebit hoc ingenuæ alicui fronti, & clamabit : *Ex omni vitâ Simulatio, Diſſimulatióque tollenda eſt.*

Cic. II. de Offic.

Et Principi ea plane neceſſaria.

De priuatâ, fateor: de publicâ valdè nego. Numquam regent, qui non tegent: *nec aliter poſſunt ij, quibus commiſſa eſt tota reſpublica.*

Pro Milone.

Lib. X. Ep. IX.

Vt *ad effectum conſiliorum ſuorum veniant, multa ſimulent oportet inuiti & diſſimulent cum dolore.*

Apud hoſtes,

Nec id ſolùm aduerſus Exteros aut Hoſtes.(nam ibi receptum dogma eſt, Vt *malum ſub linguâ, non in linguâ habeas* : quia

Gregor. XV. Moral.

Profeſſa perdunt odia vindictæ locum.)

Senec.Med.

Apud ſuos.

Sed etiam apud Tuos. Aperti iſti & ſimplices, *ſine fuco, ſine fallaciâ:*

Cic.I.ad Att.ep.I.

Et qui animum, quod dicitur, *in fronte promptum gerunt:*

Ennius.

Numquam apti huic theatro. in quo, me iudice, primum locum *Afranij Simulans* habet.

Cic.pro Sextio.

Sed cum modo habenda.

Sic tamen vt aptè eam fabulam agas & decorè. Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται: *Nam qui modicè Diſſimulatione vtuntur, et in ijs quæ haud planè perſpicua et ante pedes oculóſque ſunt, gratioſi apparent:*

Ariſtot.Eth. III.cap. VII.

Contrà, qui immodicè & ineptè, reuerâ fatuelli. Cui enim bono tegmen, ſi transluces? Quin ſemel hoc in omni genere fraudium cape:

-Doli non ſunt Doli, niſi aſtu colas.

Plaut.

HABES de Leuibus fraudibus. ad MEDIAS venio: in quibus Conciliatio prima, ſiue vt liberiùs dicam, Corruptio. Ea eſt, cùm callidè inclinas & allicis ad te eorum animos operáſque, qui alieni iuris. O artem nimis hodie Principibus receptam! quæ vna ferè in Aulis *pleraſque res* (vt Ille de Fortunâ ait) *ex libidine ſuâ agitat.*

Conciliatio, mihi quid?

Vſitata:

Sall.ad Cęſ.

Sed & vtilis.

Quam valdè etiam attollit Tullius. & *Proprium hoc eſſe Prudentiæ ſtatuit Conciliare ſibi animos hominum, et ad vſus ſuos adiungere.*

Cic.II.De Offic.

Quod duplici viâ fit, Suaſionis & Doni. Rarenter illâ: hac alterâ creberrimè, vt hodie *corrupti deprauatique mores ſunt admiratione diuitiarum.*

Muneribus plerumque fit.

Ibidem.

Quibus faciles vbique corrumpi.

Quotuſquiſque eſt, cui non illæ *bono atque honeſto potiores ſunt?*

Sall.Iug.

Itaque

Ibid. Itaque ſcitè & rectè hac machinâ ſi vtare, vbique reperies, *quos pernicioſa libido teneat alienæ potentiæ decus atque libertatem ſuam gratificari.*

Ibid. Qui & Principem ſuum, & omnia eius *venalia habeant.* *Arcana reſerant.*

Tacit. Agric. Atque adeò (hoc reconde) in *ipſa hoſtium acie inuenies tuas manus.* *In bello produnt.*

Quid? quòd in ſacrum & indiuiduum thorum penetrauit iſta fraus? Rem turpem! & fœminæ etiam inducũtur ſiue emuntur, *ἵν' ἐξαγγέλλωσι κατὰ τῶν ἀνδρῶν: vt efferant & enuncient quæ contra maritos.* Ariſt. v. Polit. cap. XI. *Etiam fæminæ huc adhibitæ.*

In Tacito lêgi: *Secreta quoque eius, corruptâ vxore, prodebantur.*

Tac. IV. Ann. Iam Deceptio eſt, cùm inducis alium in tua commoda, errore aut mendacio obiecto. *Deceptio, quid mihi ſit.* Quod licitum probumque in Principe eſſe, volũt probi auctores. Magnus Plato cenſuit, *συχνῷ τῷ ψεύδει καὶ τῇ ἀπάτῃ δεήσει χρῆσθαι τοὺς ἄρχοντας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀρχομένων: crebro mendacio & fraude vti imperantes debere, ad commodum ſubditorum.* v. De Rep. *Licita ex ſenſu veterum.*

Lib. IIX. Epiſt. Et noſter Plinius: *Decipere* inquit, *pro moribus temporum Prudentia eſt.*

Qui etiam neſcio quis poëta; Diphil.

> Ὑπολαμβάνω τὸ ψεῦδος ἐπὶ
> σωτηρίᾳ
> λεγόμενον, οὐδὲν περιποιεῖσθαι
> δυσχερές:
> *Exiſtimo mendacium, ſi gratiâ*
> *Salutis effers, nihil habere in-*
> *commodi.*

Val. VII. cap. III. Et Principes ſanè promptè audiunt, qui neſcio quomodo *laudem occulto magis tramite, quàm apertâ viâ petunt.* *Crebra apud Principes:*

Vim differunt, potiorem dolum arbitrantur: Tacit. XII. Annal.

Et ſæpe quod rerum aut *temporis anguſtiæ negant, ſagacitate conſilij aſſequuntur.* Val. VII. cap. III.

Decipiunt verbis, literis, Legatis. atque adeò ipſos Legatos:

Eoſque per quos fallere alium cogitant,
Fallunt. Senec. Thyeſt.

Qui Vſu omnia metiuntur. Et quid diducam? vno verbo, cum Lyſandro plerique ſentiunt, τὸ ἀληθὲς τοῦ ψεύδους κρεῖττον εἶναι, ἑκατέρου δὲ τῇ χρείᾳ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν τιμὴν ὁρίζεσθαι: *Verum falſo eſſe melius, ſed vtriuſque dignitatem & præſtantiam Vſu diſcerni.* Plutar. Apoph.

Tolerat Humana ratio: Atque hæc, humanam Prudentiam ſi conſideras, proba. Quidni? ad Bonum enim publicum referuntur: quod inſitũ in ijs malitiæ virus facilè exſugit & abſorbet. Vt medicamẽtis venena laudabiliter miſcemus, ſalutari illo fine: ſic videntur ἐν φαρμάκου εἴδει τὰ τοιαῦτα χρήσιμα εἶναι: *inſtar pharmaci, hæc talia vtilia eſſe.* Plato. V. De Rep.

Adde receptiſſimos mores, & quòd hæc *conſuetudine iam pro nihilo habentur.* Salluſt. Iug.

Imò neceſſitatem etiam. quòd contra tot inſidiantes, vix eſt vt ſe ſuoſq; aliter tueatur bonus Princeps. Quibus cauſſis ego quoque prædixi tolerarj Medias has fraudes â me, non tolli. *At vix Diuina ſanctio.* Quid tamen, rectam illam diuinamque legem ſi conſidero? hæreo valdè & ſudo. Abnuere illa nobis videtur: & à ſimpliciſſimo ac puriſſimo deo hæc effata manarunt: *Abominatio Domini eſt omnis illuſor.* Prou. III.

Item: *Ne velis vti mendacio vllo. numquam enim prodeſt frequentatio illius.* Eccl. VII.

Et vt claudam omne effugium, ecce palam de Principibus: *Non decent ſtultum verba compoſita, nec Principem labium mentiens.* Prou. XVII.

Quid

Auguſt. ep. VIII.

Quid obtendis tu Politice? Publicum bonum? Sed enim vir ſanctus occurrit: *& Mentiri*, inquit, *non licet nec pro dei laude.*

Demad.

Tu pro humanâ aliquâ reculâ aut gloriâ vis? *Vide, vide*, (vt inuertam tibi dictum vetus) *ne dum terram defendis, cælum amittas.*

Auguſt. in Pſal. V.

Nec efficimus aut effugimus, quin leuia ſaltem peccata ſint.

Sanè ægrè vos, aut me, hîc expedio. niſi quod idem ille Antiſtes ſuggerit, *Eſſe genera quædam mendaciorum, in quibus non ſit magna culpa, ſed tamen non ſint ſine culpâ.*

Cautio in hac re.

In eâ claſſe Corruptiunculas, Deceptiunculas cenſeamus; idque tunc ſaltem, cùm à bono legitimoque rege contra malos vſurpantur, Boni communis cauſsâ. Si aliter; Peccatum & grande peccatum ſunt, quidquid me rideant veteratores ab Aulâ. *Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter.*

Prou. X.

Fraus Magna.

Sequuntur MAGNAE fraudes, quas ad bina capita reduxi, Perfidiam & Iniuſtitiam. Eas palàm verbis amplecti aut tueri paucos video: nimis multos factis. Nam de Perfidiâ; quoties per cauillos & argutiolas, fœdera eluſa vidimus aut pacta? In animo enim ita ſentiunt: τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾶν, τοὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις: *Pueros quidem talis circumueniri oportere, at viros iuramentis.*

Plutarc. Apopht.

Fœdera per calumnias eludunt:

Itaque ijs ſatis, ſi quamcunque rimam effugio reperiant. & ſtatim *liberatos ſe eſſe iureiurando interpretantur.*

Cic. III. De off.

Scimus omnes,

-quo pacto ſoleant perplexarier:
pactum non pactum eſt, non pactum pactum
eſt, cùm illis lubet.

Plaut. Aulul.

O vani! Certè enim *Fraus diſtringit, non diſſoluit periurium.*

Cic. III. De offic.

Ad Deum non ludunt.

Et quid exſpectent, niſi *iratos omnes deos, quorum eluditur numen?*

Liu. IX.

Nam ego illud ſcitum pro firmo habeo. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt, ſic illud accipit, ſicut ille cui iuratur intelligit.*

Iſidor. lib. I I. De ſum. Bono.

Iniuſtitiæ actiones.

Iam altera Fraus, Iniuſtitia eſt: cùm ſcilicet contra iura & leges, ſe & ſua improbè potiùs quàm callidè augent. Ab hoc fonte iſti actionum riuuli.

Obſtantes tollit:

Eminentes illuſtresque viros, καὶ διαφθείρειν λάθρα καὶ φανερῶς, καὶ φυγαδεύειν, ὡς ἀντιτέχνους καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐμποδίους: *perdere clàm vel palàm, ſiue in exſilium mittere, tanquam æmulos & dominationi quoſdam obijces.*

Ariſt. v. Pol. cap. x.

Per cauſſam aliquam,

Huic rei *ſtruere cauſas, vel ſponte oblatas arripere.*

Tac. I I. Ann.

Nam illud nimis mite & dilutum putant, *ſpecie legationis,* aut honoris, *ſeponere.*

I. Hiſt.

Tollunt potiùs. quoniam, ex ſcito Aulæ veteris οἱ τεθνηκότες οὐ δάκνουσι: *Mortui non mordent.*

Plut. in Pomp.

Aut etiam nullam.

Et laudatus ille Cæſar etiam, ὅσους μηδενὶ ἀξιοχρέῳ ἐγκλήματι μετελθεῖν ἐδύνατο, ἐν τρόπῳ δή τινι ἀφανεῖ ὑπεξῄρει: *quoſcumque digno & probabili crimine deferre non poterat, occultâ quâdam viâ tollebat.*

Dio, XLIII.

Iulii Cæſaris fraus immanis.

Imò nonnullos, δι' ἑαυτοῦ τῶν σφετέρων ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις ἀπόλλυσθαι ἐποίει: *à ſuis & qui eiuſdem partis erant, per inſidias, in ipsâ acie tolli curauit.*

Ibid.

Iniuſtitiæ item inuadit. Inmutatione Principum:

Ab eodem capite manat, aliena appetere, & inſidiari temporibus. veluti in morte aliquâ Principis. *Opportuni* enim *magnis conatibus tranſitus rerum.*

Tac. I. Hiſt.

Aut in domeſticis diſsidiis.

Siue in diſcidijs finitimorum & turbis. Iuxta enim Ariſtophanem, *anguillis tunc captura:*

Pluſculi verſus in Equit.

Et iſti magni *in partem acciti, aduerſus omnes valeſcunt.*

Tac. VI. Ann.

Ius in armis habet:

Leges aliquis inclamet? audiet illud: Οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη, νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non ceſſabitis nobis gladio accinctis, leges prædicare?*

Plut. Pomp.

Idem Apopht.

Et hoc alterum: Ὁ ταύτης (μαχαίρας) κρατῶν, βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται: *Qui iſto* (gladio) *præualet, is optimè de finibus diſputat.*

Cic. III. De offic.

Omnia vſu metitur.

Hæ voces, & in animo illa decreta: *Quidquid valdè vtile ſit, id fieri honeſtum, etiam ſi anteà non videretur.*

Tac. XV. Ann.

Item: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem eſſe.*

Cic. III. De Rep.

Si Principes *iuſtitiam ſequi velint, ac ſuum cuique reſtituere quod vi & armis occupauerint, ad caſas & egeſtatem reuerſuros.*

Habes in parte iſtorum Scholam. nam vniuerſam vt excutiam, nulla res me inducet. Quid autem opus? Ex oraculo ſcriptum,

Senec. Thyeſt.

Regnum, ſchola fraudum.

Vt nemo doceat fraudis & ſcelerum vias,
Regnum docebit.

Ego illud potiùs videro, Tolerandáne hæc talia, an damnanda.

Aliquam iniuſtitiam multi approbant.

Iaſoni Theſſalo tribuit Plut. in Polit.

Et magnam quidem aliquam apertámque Iniuſtitiam, nec ij palàm probant, qui probant. In exiguâ & palliatâ modò conniuent. & aſſerunt, ὡς ἀναγκαῖον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ, τοὺς βουλομένους τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν: *neceſſarium eſſe in paruis à iuſtitiâ abire, qui ſaluam eam velint in magnis.*

Vt, præter leges occidere:

Quid enim, inquiunt, ſi vnus altérve regnum meum turbant, nec legibus in eos facilè vindicem ſine maiore turbâ; nónne fas clàm tollere? Videtur. & hoc referendum inter *magna* illa *exempla*, quę *habent aliquid ex iniquo, quod aduerſus ſingulos vtilitate publicâ rependitur.*

Tac. Ann. XIV.

Priuilegia flectere, aut frangere:

Plut. in Flamin.

Quid etiam, ſi leges aliquæ aut priuilegia Subditis, non pro meo bono; violare non poſſim? poſſim: καὶ οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, πρὸς τὸ συμφέρον:

Nam ego illud ſcitum pro firmo habeo. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt, ſic illud accipit, ſicut ille cui iuratur intellegit.* Iſidor. lib. II. De ſum. Bono.

Iniuſtitia actiones.

Iam altera Fraus, Iniuſtitia eſt: cùm ſcilicet contra iura & leges, ſe & ſua improbè potiùs quàm callidè augent. Ab hoc fonte iſti actionum riuuli.

Obſtantes tollit:

Eminentes illuſtreſque viros, καὶ διαφθείρειν λάθρα καὶ φανερῶς, καὶ φυγαδεύειν, ὡς ἀντιτέχνους καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐμποδίους: *perdere clàm vel palàm, ſiue in exſilium mittere, tanquam æmulos & dominationi quoſdam obiices.* Ariſt. v. Pol. cap. x.

Per cauſſam aliquam;

Huic rei *ſtruere cauſas, vel ſponte oblatas arripere.* Tac. II. Ann.

Nam illud nimis mite & dilutum putant, *ſpecie legationis,* aut honoris, *ſeponere.* I. Hiſt.

Tollunt potiùs. quoniam, ex ſcito Aulæ veteris οἱ τεθνηκότες οὐ δάκνουσι: *Mortui non mordent.* Plut. in Pomp.

Aut etiam nullam.

Et laudatus ille Cæſar etiam, ὅσους μηδενὶ ἀξιοχρέῳ ἐγκλήματι μετελθεῖν ἐδύνατο, ἐν τρόπῳ δή τινι ἀφανεῖ ὑπεξῄρει: *quoſcumque digno & probabili crimine deferre non poterat, occultâ quadam viâ tollebat.* Dio. XLIII.

Iulii Cæſaris fraus immanis.

Imò nonnullos, δι' ἑαυτῶν τῶν σφετέρων ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις ἀπόλλυσθαι ἐποίει: *à ſuis & qui eiuſdem partis erant, per inſidias, in ipsâ acie tolli curauit.* Ibid.

Iniuſtitia item inuadit: In mutatione Principum:

Ab eodem capite manat, aliena appetere, & inſidiari temporibus. veluti in morte aliquâ Principis. *Opportuni* enim *magnis conatibus tranſitus rerum.* Tac. I. Hiſt.

Aut in domeſticis diſſidiis.

Siue in diſcidijs finitimorum & turbis. Iuxta enim Ariſtophanem, *anguillis tunc captura:* Pluſculi verſus in Equit.

Et iſti magni *in partem acciti, aduerſus omnes valeſcunt.* Tac. VI. Ann.

Ius in armis habet.

Leges aliquis inclamet? audiet illud: Οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη, νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non ceſſabitis nobis gladio accinctis, leges prædicare?* Plut. Pomp.

Idem Apopht.

Et hoc alterum: Ὁ ταύτης (μάχαιραν) κρατῶν, βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται: *Qui isto* (gladio) *præualet, is optimè de finibus diſputat.*

Cic. III. De offic.

Omnia vſu metitur.

Hæ voces, & in animo illa decreta: *Quidquid valdè vtile ſit, id fieri honeſtum, etiam ſi anteà non videretur.*

Tac. XV. Ann.

Item: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem eſſe.*

Cic. III. De Rep.

Si Principes *iuſtitiam ſequi velint, ac ſuum cuique reſtituere quod vi & armis occupauerint, ad caſas & egeſtatem reuerſuros.*

Regnum, ſchola fraudium.

Habes in parte iſtorum Scholam. nam vniuerſam vt excutiam, nulla res me inducet. Quid autem opus? Ex oraculo ſcriptum,

Senec. Thyeſt.

Vt nemo doceat fraudis & ſcelerum vias,
Regnum docebit.

Ego illud potiùs videro, Tolerandáne hæc talia, an damnanda.

Aliquam iniuſtitiam multi approbant.

Et magnam quidem aliquam apertámque Iniuſtitiam, nec ij palàm probant, qui probant. In exiguâ & palliatâ modò conniuent. & aſſerunt, ὡς ἀναγκαῖον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ τοὺς βουλομένους τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν: *neceſſarium eſſe in paruis à iuſtitiâ abire, qui ſaluam eam velint in magnis.*

Iaſoni Theſſalo tribuit Plut. in Polit.

Vt, præter leges occidere:

Quid enim, inquiunt, ſi vnus altérve regnum meum turbant, nec legibus in eos facilè vindicem ſine maiore turbâ; nónne fas clàm tollere? Videtur. & hoc referendum inter *magna illa exempla,* quę *habent aliquid ex iniquo, quod aduerſus ſingulos vtilitate publicâ rependitur.*

Tac. Ann. XIV.

Priuilegia flectere, aut frangere:

Quid etiam, ſi leges aliquæ aut priuilegia Subditis, non pro meo bono; violare non poſſim? poſſim: καὶ οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, πρὸς τὸ συμφέρον:

Plut. in Flamin.

nec iuxta leges ſolùm, ſed legibus ipſis imperare, vſu ſic ſuadente.

Aliena occupare.

Denique tertiò, ſi vrbs aut prouincia Statui meo peropportuna, quam niſi occupo, alius faciet cum æterno meo metu aut damno; non præueniam? Illi volunt. quibus hæc talia ſemper licita & proba, ſi cum ſucceſſu.

Honeſta quædam ſcelera ſucceſſus facit. Sen. Hip.

Ἐν γὰρ δὴ τοῖς τοιούτοις τό, τε ἀπολωλὸς πάντες ἀεὶ κατατρέχουσι, καὶ τὸ κρατῆσαν τιμῶσι: *In his enim talibus, ſemper & victum premunt ac dedecorant, & victorem honore omni afficiunt.* Dio XLVIII

-proſperum ac felix ſcelus,
Virtus vocatur. Senec. Herc. Fur.

Idque commodi tantum aſpectu.

Hæc, taliáque ſunt, quæ rectiſſimas etiam mentes à recto abſtrahunt: vt quò Vtilitas vexillum ſuum prætulit & explicuit, illuc eant.

Princeps Ariſtoteli haud pure bonus:

Ita Ariſtoteles paullùm ſe inclinat, & cenſet Principem διακεῖσθαι κατὰ τὸ ἦθος, ἤτοι καλῶς πρὸς ἀρετήν, ἢ ἡμίχρηστον ὄντα, καὶ μὴ πονηρὸν, ἀλλ' ἡμιπόνηρον: *moribus talem eſſe, vt aut planè bonus ſit, aut ſemi-bonus; nec malus omnino, ſed ſemi-malus.* Ariſt. v. Pol. cap. XI.

Democrito etiam iniurius:

Et magnus vetúſque item Philoſophus dixit: Οὐδεμία μηχανὴ, τῷ νῦν καθεστῶτι ῥυθμῷ, μὴ οὐκ ἀδικέειν τοὺς ἄρχοντας, ἢν καὶ πάνυ ἀγαθοὶ ἔωσιν: *Fieri non poteſt, quin etiã optimi Principes, vt nunc rerum ſtatus eſt, iniquè aliquid agant.* Democritus.

Nobis numquam, niſi leuiter in vltima Neceſſitate.

Nos an mouemur? haud multum. Illud ſaltem dederim, Principem in rebus valdè afflictis & aduerſis, *non ſpecioſa dictu, ſed vſu neceſſaria ſequi.* Curt. III.

Illa excuſet quædam:

Tunc, inquam, abire leuiter à legibus; ſed non niſi ſui ſeruandi cauſa, augendi numquam. *Neceſſitas* enim *magnum imbecillitatis humanæ patrocinium, omnem legem frangit.* Sen. Declam. lib. IX.

Et, vt poëta ait,

Senec. Herc. Oet.

Haud eſt nocens, quicumque non ſponte eſt nocens.

Hoc ipſum timidè. Deus, deus, nónne palàm reclamat? qui igneo illo ſpiritu omnes iſtas humanas argutiolas difflat

Apud homines tamen potius, quam Deum.

Plaut. Mil.

Quaſi ventus folia, aut peniculum tectorium.

Deut. cap. xxv.

Ille edicit: *Dominus auerſatur omnem iniuſtitiam.*

Qui purus, omnia pura vult.

Eccl. cap. x.

Ille minatur: *Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniuſtitiam, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos.*

Et profectò libero ore effabor, Quòd Europa tot motibus agitatur, quòd reges & regna ardent ſeditionum flammâ & bellorum; veram fortaſſe iuſtámque cauſſam eſſe, Adminiſtrationem apud pleróſque parum veram aut iuſtam.

Cauſa (ſi dicendum homini) turbarum hodie, a Gubernatione obliqua.

Homer. Iliad. π.

-σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.
-deprauant publica iura,
Iuſtitiámque fugant, diuûm nil verba verentes.

Ideóque meritò quem deſerunt, deſerit: &

Iliad. α.

Τοὔνεκ' ἄρ' ἄλγε' ἔδωκεν ἑκηβόλος, ἠδ' ἔτι δώσει.
Cauſsâ horum pœnas miſit Deus, & quoque mittet.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI QVINTI

CAPVT I.

Tranſitio ad Militarem Prudentiam, cum excuſatiunculâ aliquâ mei, quòd de eâ diſſeram non miles.

SED iam tibi, ô æterna Sapientia,

> *Lætus, lubens, laudes ago,* Plaut. Trin.
> *grates gratiáſq; habeo :*

quòd te duce euaſi ex illis ſalebris, & loca deuéni per quæ facilior mihi curſus. Diu me tenuit Pacata illa & togâ ſuâ verè inuoluta Prudentia: tamen me explicui, & ad Militarem iſtam veni, quæ horrida, ſed minimè ardua, ſagum ſuum promptè offert. Ego accipio ; & ſermonem vnà veſtémque mutans, præcepta iam molior rei bellicæ vniuerſæ.

Pars altera Prudentiæ, Militaris.

> *Arma viri, ferte arma.* Virgil.

Nosne tradenda illi apti?

Túne hæc audebis homo vmbraticus ? inquiunt. qui ſeriò *numquam hoſtem, numquam caſtra videris,* Cic. II. De Orat.

videris, numquam denique partem vllius bellici muneris attigeris?

Ego verò audebo. nec mei tamen ingenij aut virium fiduciâ, ſed eorum à quibus iamdiu mutuor & ſumo. Quid enim hîc meum? ordo aliquis & contextus fortaſſe: at verba ſenſúſq; mihi præeunt illi, quos in hac ipsâ re (fidenter dicam) Annibal aliquis audire nihil abnuat, aut ipſe Cæſar. Nā quid ſapientes inclutóſque illos viros fugit? cur non hîc quoque rectum eorum & purum iudicium? qui partim interfuerunt, imò & præfuerunt, bellis: partim in Senatu & populo illo verſati ſunt, vbi aſſidua materies & agitatio harum rerum. Viderunt igitur, audierunt: & quod caput eſt, cum iudicio obſeruarunt cauſas ipſas originéſque rerum, nec προφάσεις ſolùm euentuum, ſed αἴτια ipſa. Alexander ille, in re quidem bellicâ verè Magnus, Homerum ſibi militiæ magiſtrum aſſumere & aſſerere nihil verebatur: non meliori iure ego mihi iſtos? Nam vates ille (eximius ſanè & ſupra hominem vates, ſed tamen vates:) quid niſi vnum bellum, & idipſum fabellis aſperſum decantauit? Noſtri iſti (Hiſtoricos me intellegere palàm eſt) ab omni pænè æuo bella, continuatâ ſerie, & intemeratâ fide ſcripſerunt. Nec id tantùm. ſed ſæpe in ipsâ narratione, aut extra eam in concionibus, velut datâ operâ ſaluberrima monita & conſilia miſcuerunt ad omnem rem Militarem. Quæ eius pars ſiue ars eſt, quam non ij cùm exemplis ſubijciant, tum verbis etiam delibent? vt *de Exercitu, de Caſtris, de Agminibus, de * Signorum collationibus, de opidorū oppugnationibus, de Commeatu, de Inſidijs faciendis atque vitandis, de reliquis rebus quæ ſunt propriæ belli adminiſtrandi.*

Ita. ſed non a nobis.

Veteres ducunt.

Qui vſu docti:

Iudicio magni.

Hiſtorici, magiſtri ad militiam.

Pracepta clam & palam dant.

Cic. II. De Orat.

*Id eſt pugnis.

In quibus cùm tot iam annos verſer, & curioſo iſto mentis oculo cottidie vager per latos & lætos illos Hiſtoriarū campos; cur non mihi etiā fas intellegere & iudicare aliquid in iſtis? Nō enim vidiſti, inqui-

Nos in iis multi.

Sapere aliquid debemus ex iis.

inquiunt. Certè. ideóque nec vſum aut tractationem armorum mihi vindico; ſententiam & iudicium tantùm, eáque ipſa aſtricta ſententię alienæ. Ecce *in circulis omnibus, atque etiam, ſi diis placet, in conuiuiis, ſunt qui exercitum ducunt; vbi caſtra locanda ſint, ſciunt; quæ loca præſidiis occupanda; quando cum hoſte manus conſerendæ, quando quieſcendum ſit:*

Vel vulgus iudicat in bellu.

Liu.XLIIII.

Cur non nos?

Et hos nemo carpit. ego canicula & impudens, ſi verbum his de rebus faciam ex veterum mente? Iphicrates olim interrogatus, τίς ὢν μέγα φρονεῖς; πότερον ἱππεὺς, ἢ τοξότης, ἢ πελταστὴς, ἢ πεζός; Οὐδεὶς, ἔφη, τούτων, ἀλλ' ὁ πᾶσι τούτοις ἐπιστάμενος ἐπιτάττειν: *Quis tu es qui tantos ſpiritus tibi ſumis? vtrum eques, an ſagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit: ſed qui his omnibus noui imperare.*

Plut. in Apopht.

Qui ſi non manu, mente ſumus bellatores.

Aemulabor in parte, & dicam; Non ego dux aut miles, ſed qui his in tempore conſulere aliquid poſſim & ſuadere. Itaque pergam audacter nec vacillanti pede, in incepto: & ex veterum ſcriptorum velut hortis Sententiarum flores legam, & intextam in has Capitum corollas. Quod ſi probè & iudicio à me fiet, nemo damnet: ſin aliter, tum ego quoque nihil negem *Quiſquilias volantes, & venti ſpolia*, hæc eſſe.

Cęcil.

Sed vtrum horum ſit, iam res docebit: quam ordior, & compono me in prœliarem ſtatum, ſtrenuè tibi, cum Ariſtophane,

> Γράφων, βουλεύσων, καὶ τῇ γλώττῃ πολεμήσων:
> *Conſilio, calamis, & linguâ pugnaturus.*

Ex Ariſtoph. Nebul.

CAP. II.

Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ neceſſaria ad tutelam ſalutémq; regni.

MILITAREM autē Prudentiā, ante omnia neceſſariā ego Principi aſſero, adeò vt ſine

Principis munus Tueri.

ſine eâ vix Princeps. Quomodo enim aliter ſe tueatur, ſua, ac ſuos? Vis nuda ac mera huic rei parum eſt, niſi arte quâdam & conſilio temperetur: id eſt, Prudentiâ militandi. Δυοῖν γὰρ ὄντων, δι' ὧν σώζεται πολίτευμα πᾶν, τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀνδρείας, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμονοίας: *Cùm enim duo ſint, quibus omnis reſpublica ſeruatur, in hoſtes Fortitudo & domi Concordia:*

Polyb. VI.

Id non poteſt ſine Fortitudine:

Hanc quidem abundè Togata Prudentia præſtiterit: illam, non eſt vt aliunde petas aut impetres, quàm ab iſtâ. non certè felicem, & cum ſucceſſu. Benè ergo ſcriptum: *Cetera vtcumque diſſimulari, ſed boni Ducis Imperatoriam eſſe virtutem.*

Nec Fortitudo efficax, ſine Prudentia Militari.

Tacit. Agric.

Et Homerus perfectum ſuum legitimúmque regem ornauit hoc elogio:

Abſoluti regis laus.

Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής:
Vtrumq́; , & rector bonus, & bonus Induperator.

Homer. Ilia. γ.

Ac nimirum dicendum eſt quod ſentio. Virtus militaris, præſtat ceteris omnibus.

Cic. pro Mur.

Quæ enim res vitam aut tranquillum vſum habeat ſine iſtâ? Patria, libertas, ciues, atque adeò ipſi reges *latent in tutelâ ac præſidio bellicæ virtutis.*

Rerum quies & firmitas a Militia.

Ibid.

Itaque vides quàm ſeriò hæc amplectenda ſit: & meritò animum atque aures dare te debere ad hanc diſciplinam. quæ talis.

CAPVT III.

Materies, & ordo dicendorum. Bellum Externum definitum, & remota ab eo ſuſcipiendo Iniuſtitia.

MILITARIS omnis Prudentia circa Bellum eſt: Bellum autem duplex, Externum & Internum. Illud definio, VIM ET ARMA IN PRINCIPEM AVT POPVLVM ALIENVM. De quo primò dicam, & vniuerſa quæ eò faciũt præcepta ad tria hæc capita redi-

Duplex bellum.

Quæ in Externo ſpectanda?

redigã; Suſcipiendi, Gerendi, Finiendi. Horũ aliquiẽ ſi neglegis, aut perperã adminiſtras, vix eſt vt Bono Euentui vnquam lites. In Suſcipiẽdo bello duo hæc feriò moneo, vt Iniuſtitia omnis & Temeritas ab eò abſint. Illa prior maximè: nec vnquam arma vlla moueas, niſi quæ mos & ratio admittunt. *Sunt* enim *& belli, ſicut pacis, iura: iuſtéque ea non minùs, quàm fortiter debes gerere.* Liu. v.

Iura belli ſeruanda.

Atque adeò *in omni republicâ maximè conſeruanda iura ſunt belli.* Cic. 1. de Offic.

Nam *temerè in acie verſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam & belluarum ſimile eſt.* Ibidem.

Aliàs, promiſcua & perpetuæ cædes erunt.

Quod ſi admittimus, *quid aliud quàm omnium inter ſe gentium bella exiſtent?* Tacit. IV. Hiſt.

Et *barbaro ritu, cædem cæde, & ſanguinem ſanguine expiabimus?* Sall. ad Cæſ.

Improba dicta.

Abſit. nec vnquam animum tuum penetrent illæ voces: *In armis ius ferre. &, omnia fortium virorum eſſe.* Liu. v.

Item:

- Quæritur belli exitus
Non cauſſa. Senec. Herc. Fur.

Et illud ſubtiliſsimæ malitiæ:

- hæc acies victum factura nocentem eſt. Lucan. VII.

Iuſtitia non ab Exitu, ſed à Cauſſa aſſerenda:

Non, non, mi homo: erras. nec Acies eſt quæ innocentiam approbat, ſed cauſſa. etſi plerumque, fateor, *Euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius ſtabat, ei victoriam dedit.* Liu. XXI.

Etſi ab hac bona ille plerumque bonus.

Nam cauſſa, velut Caput Bonæ ſpei eſt (liceat huc alludere) quod te ducat ad Triumphales illas terras.

Cauſſa iubet ſuperos melior ſperare ſecundos. Lucan. VII.

Et occultâ quadam internáque vi,

Frangit,

Propert. IIII. eleg. VI.

Frangit, et attollit, vires in milite cauſſa:
Quæ niſi iuſta ſubeſt, excutit arma pudor.

Imò auſus eſt Græcus poëta ſcribere:

Euripid. Erecht.

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν:
Iniqua bellans bella, ſaluus haud redit.

Iniqua bella a duplici ſere cauſſa:

Nimis rigidè. ſcimúſque interdum aliter eſſe, arcano & nobis ignoto fine. Sunt autem iniqua illa omnia bella, quibus Ambitio aut Auaritia cauſſæ. Quàm multa ea ſunt! Nam, ſi verum fateri audemus, pleriſque regibus *vna et ea vetus cauſſa bellandi eſt, profunda cupido Imperij et Diuitiarum.*

Sall. in Fragm.

Ambitione,

Idem Catil. *Libidinem dominandi, cauſſam belli habent, et maximam gloriam in maximo imperio putant.*

Cic. I. De offic. *Atque id in magnis animis ingeniiſque plerumque contingit.*

Plin. Paneg. Quibus pulchrum videtur *ex omni occaſione quærere triumphum.*

Iouen. Sat. X.

Bellorum exuuiæ, truncis affixa tropæis
Lorica, et fractâ de caſſide buccula pendens,
Humanis maiora bonis creduntur.

Et Auaritia.

Sall. in Fragm. Itaque hi tales *arma in omnes habent, acerrima* tamen *in eos, quibus victis ſpolia maxima ſunt.*

Nec vſquam, aut vnquam, hoc falſum: Illis *maximum diſcrimen, penes quos aurum et opes, præcipuæ bellorum cauſſæ.*

Tacit. IV. Hiſt.

Bene igitur poëta:

Senec. Hipp.

Rupêre fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps.

Addi poteſt & Ira.

Aptúmque, quod de Irâ ſubiungit: quæ ipſa inter iniuſtas belli cauſſas. Nam illâ, aut odio impulſi, arma ſæpe mouent non mouenda. Damnat hanc aliáſque illas pius Antiſtes: *Nocendi cupiditas, vlciſcen-*

Auguſt. con-

ciſcendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſiqua ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur.

tra Fauſtum lib. XXII. capite LXXIV.

CAPVT IV.

Ordine & partitè poſita, quæ ad Iuſtum bellum requiruntur: & maximè, quibus id cauſſis capiendum.

Principi ſoli ius armorum:

FVGIES igitur iſta Princeps, nec vmquam Bello te implicabis niſi Iuſto. Quod, inquies, illud eſt? diſtinctè accipe. quod tria hæc habet iuſta: Auctorem, Cauſſam, Finem. Auctor iuſtus eſt, ipſe Princeps. Nec enim cuilibet ſanè fas aperire Belli iſtas portas: ſed *ordo naturalis mortalium paci accommodatus, hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli Auctoritas atque conſilium penes Principes ſit.*

Auguſt. contra Fauſt.

Aut ſupremo magiſtratui.

Aut certè eos, qui in quaque repub. loco Principum. Ideò Plato lege ſanxit: Ἐὰν τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία: *Siquis priuatim, ſine publico ſcito, pacem belliúmve fecerit, capital eſto.*

Lib. XII. De Legibus.

Defendere, ſemper licitum:

At Cauſſa iuſta duplex, Defenſio & Inuaſio. In Defenſione quis ambiget? *Illud eſt non modò iuſtum, ſed etiam neceſſarium, cùm vi vis illata defenditur.*

Cic. pro Mil.

Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vitâ ſuâ propulſarent.

Ibidem.

Non ſe ſolum:

Defenſionem autem dico duplicem, Tuam & Alienam. Tuam, cùm vim à te tuiſque arces, & *libertatem, patriam, parentéſque armis tegis.*

Sall. Catil.

Sed & alios, vt ſocios:

Alienam, iterum duplicem: cùm à Socijs, aut Oppreſsis. De Socijs intellexit Tullius: *Nullum bellum,* inquit, *à ciuitate optimâ ſuſcipitur, niſi aut pro Fide,*

III. De Rep.

aut pro Salute.

Fides ſanè agitur, & ea te impellit, vt opitulêre ijs quibuſcum ſocietas tibi & auxilij pacta. Itaque & Princeps Philoſophus decreuit. Δεῖ τοὺς ἀδικουμένους, ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικουμένοις βοηθεῖν: *Oportet iniuriam paſſos pro ſeipſis arma capere, ſiue pro cognatis & beneficis, itémque ſocijs iniuriâ affectis auxiliari.*

Ariſtot. Rhet. ad Alexand.

Aut inique oppreſſos.

Nec diſſimilis ratio in Oppreſſis. quos ſi grauior aliqua vis aut extrema Tyrannis vrget, videtur cogere te commune Societatis vinclum vt adiutes. *Qui* enim *non defendit nec obſiſtit, ſi poteſt, iniuriæ, tam eſt in vitio, quàm ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat.*

Cic. I. de Offic.

Imò & Chriſtianus doctor in eâ parte: *Fortitudo quæ per bella tuetur à Barbaris patriam, vel defendit Infirmos, vel à latronibus ſocios, plena Iuſtitia eſt.*

Ambro. De off.

Defenſionis ſpecie, non longius eundum.

Atque hæc licita & legitima Defenſio eſt. maneas in eâ tantùm, nec hoc prætextu pedem manumque promoueas, & aliena apprehendas. Quod Romanos feciſſe, ingenuè fatetur Romani eloquij flos: *Noſter* inquit, *populus, ſociis defendendis, terrarum iam omnium potitus eſt.*

Cic. III. De Rep.

Inuadere ſuas ob Iniurias.

Malè: nec tu imitare. Iam Inuaſio quoque licita & iuſta eſt, ſed non omnis. Illa palàm, cùm iniuriam vindicas, & iure gentium res tuas repetis. Nam iuſtitiæ *primum hoc munus eſt, vt ne cui quis noceat, Niſi laceſſitus iniuriâ.*

Idem I. De off.

Sed prius tentat a iuris via.

Exceptionem vides. Itaque ſiquis res tuas aut ius rapuit. cape arma. cum eâ conditione tamen, vt ex formulâ veteri, priùs mittas *clarigatum, id eſt, res raptas clarè repetitum.*

Plinius XXII. Nat. Hiſtor. cap. II.

Quæ potior illa armorũ.

Nec enim, etiam læſus, iuſtè ſtatim bellum inferes: *ſed cùm duo ſint genera decertandi, vnum per Diſceptationem,*

Cic. I. De off.

tationem, alterum per Vim: cùmque illud proprium ſit hominis, alterum belluarum: confugiendum eſt ad poſterius, ſi vti non licet ſuperiore.

Obſerua. quoties enim iudicio quiſpiam ſe ſiſtit, arma ſiſtenda ſunt: καὶ ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα, οὐ νόμιμον ὡς ἐπ᾽ ἀδικοῦντα ἰέναι: vt grauiſſimæ gentis rex cenſuit: *In eum qui iure agere & ſatisfacere paratus eſt, nefas bellum ſumere, tanquam in iniurium.* Archidamus apud Thuc. lib. I.

At ſi abnuit & res retinet: *quid eſt quod contra vim ſine vi fieri poſſit?* Cic. lib. XII. Ep. X.

Hîc illud valeat: *Iuſtum bellum, quibus neceſſarium, & pia arma quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.* Liu. IX.

Inuadere etiam fas Barbaros & impios.

Iam & Inuaſio quædam legitima videtur, etiam ſine iniuriâ. vt in Barbaros, & moribus aut religione prorſum à nobis abhorrentes: maximè ſi potentes ij, & aliena ipſi inuaſerunt aut inuadunt. Cauſſa enim hîc eſt, Coërctio, & in malo repreſsio. Auguſtinus eleganter: *Cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur.* Epiſt. V.

Idémque iterum: *Apud veros Dei cultores, etiam illa bella peccata non ſunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur, vt mali coerceantur, & boni ſubleuentur.* Libr. De Verb. Dom.

Finis bonus requiritur.

Sperno cauſſas alias, & de Fine adiungo: qui etiam in bonâ cauſſâ poteſt eſſe malus. Quid ſi enim Vltio tibi propoſita? quid ſi Gloria, aut Imperium? peccas. nec dirigenda aliò arma ſunt (ſi pura ea eſſe vis) quàm ad Tranquillitatem & Tutelam. *Ita bellum ſuſcipiatur, vt nihil aliud quàm Pax quæſita videatur.* Cic. I. De offic.

Qui, eſt Pax & quies.

Sapientes Pacis cauſſâ bellum gerunt, & laborem ſpe otij ſuſtentant. Sall. ad Cæſ.

CAPVT

CAPVT. V.

Temeritas remota à bellorum initijs: & ſummatim, quæ in ſuſceptione omni cogitanda ſint.

SATIS (quod in me quidem eſt) ab Iniuſtitiâ te arcui, nunc etiam à Temeritate. Nec enim ſtatim, vel cùm iuſta Cauſſa oblata eſt, deſcendere te velim in Martium hunc campum. Magna res eſt: deliberationem poſtulat, eamq; lentam. Nam ſcito *omne bellum ſumi facilè, ceterùm ægerrimè deſinere, nec in eiuſdem poteſtate initium et finem eſſe.*

Sall. Iug.

Bellis facile te induas:

Vti in puteum facilè te demiſeris, haud facilè eduxeris: ita in bellum. quod *incipere cuiuis etiam ignauo licet, deponi cùm victores velint.*

Ibid.

Ægre explices.

Itaque ſi ſapis, τοῦ πολέμου τὸ παράλογον, ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι: *quicquid præter opinionem euenire in bello poteſt, priuſquam ingrediare, conſidera.*

Thuc. I.

Præcogitanda omnia euenta.

Cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martémque belli communem propone animo.

Liuius, xxx.

Vtrimque ferrum, et corpora humana erunt. Nuſquam minùs quàm in bello euentus reſpondent.

Ibid.

Nam Mars ambiguus.

Licet omne tecum Græciæ robur trahas,
Licet arma longè miles ac latè explicet,
Fortuna belli ſemper ancipiti in loco eſt.

Senec. Theb.

Et fortuna in bellis dominatur.

Quæ *per omnia humana, maximè in res bellicas potens.*

Liu. IX.

Itaque *quantumuis opibus tuis confidas, non debes certa pro incertis mutare.*

Salluſt. Iugurth.

Non expedit concutere felicem ſtatum.

Senec. Oedip.

Quid iuuat te *aureo hamo piſcari?*

Sueton. Auguſt. cap. XXV.

De ſumma rerum alea iacitur.

Simul parta, ac ſperata décora, vnius horæ fortuna euertere poteſt. Liu.xxx.

Clades publica præcogitanda.

Adde huc mala, quæ neceſſariò in omni bello. cuius *non aduentus ſolùm, ſed etiam metus affert calamitatem.* Cic.pro Lege Man.

Vaſtitas.

-non vllus aratro
Dignus honos, ſquallent abductis arma colonis.
Virgil. 1.Geor.

Stupra.

Tum ſcelera, dempto fine, per cunctas domos
Iêre. nullum caruit exemplo nefas.
Senec.Hipp.

Cædes.

Et quod caput eſt, quæ ſanguinis effuſio & quæ cædes?

Stat cruor in templis, multáque rubentia cæde
Lubrica ſaxa madent. nulli ſua profuit ætas.
Lucan.

notum quid cæde calentibus armis
Quantum iræ liceat, motúſque quid audeat enſis.
Sil. 1.

Mala priuata præcogitanda.

Hæc publica ſunt. quid ſi accedunt priuata etiam tua mala? Nam ærarium exhauritur, *conuerſâ in vſum militum omnî pecuniâ.* Tac. 1. Hiſt.

Princeps tunc odia excipit.

Te obijcis periculis, imò & calumnijs. *Nihil* enim *tam capax malignitatus ſermonúmque, quàm bellum.* Quinct. Declam.

Cauſſa mali dicitur.

Imò ſcripſit quiſpiam: πολέμου καθεστῶτος ἀεὶ ἀνάγκην εἶναι τοὺς ἄρχοντας ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν διαβάλλεσθαι: *Bello inſtituto, neceſſum eſſe Principes malè audire & culpari, ob damna.* Thuc.v.

Et ſanè *iniquiſſima bellorum condicio hæc eſt. proſpera omnes ſibi vindicant; aduerſa vni imputantur.* Tac.in Agric.

Horum reſpectu omne bellum fugiendum.

Quæ talia penitus ſi conſideras, an non fateare *Bellum etiam iuſtum deteſtandum?* Auguſt.xix. De Ciuit.

Præſertim pio & Chriſtiano Principi. qui, ex diuinâ lege, *alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum.* Sen.Ep. LXXXIX.

Ad quod multi excitant:

Sperne igitur illas in Aulâ tuâ *furias facéſq; belli.* Liu.xxi.

Quo

Tac. XI. Ann. Quo in numero interdum *Nobilitas, cui in pace durius ſeruitium eſt:* *vt Nobiles.*

Sæpiùs feroces aliquot & turbidi. quos dixeris *Turbidi.* Thuc. I. πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μήτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐᾶν: *in id natos, vt neque ipſi quieſcant, neque alios ſinant.*

Non raró etiam Peregrini aut Exſules. qui ſuâ *Exſules.* Tac. III. Hiſt. ſpe aut *metu, cunctantem in arma propellunt.*

Nam, vt poëta canit,

Lucan. I. *Quemque ſuæ rapiunt ſcelerata in prœlia cauſſæ.* *Publico prætextu, ſed priuata cauſſa.*

Suæ inquam, non Tuę aut Publicæ, ne erres. Sed Tac. III. Hiſt. tu quid credas? in tali re, ſcito *conſilium ab omnibus dari, ſed periculum paucos ſumere.* *Non audiendi.*

I. Hiſt. Vno aduerſo ictu *languebunt omnium ſtudia, qui primò alacres fidem atque animum oſtentabant.*

Ne temerè ergo crede: & ſententiæ vnius ſcuto Pindar apud Stob. omnes iſtos ſuaſores repelle. Γλυκὺ πόλεμος ἀπείροισιν. ἐμπείρων δέ τις ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς: *Suaue bellum non expertis. at qui guſtauit, valdè contremiſcit animo quoties aduentans illud videt.* *Belli nomen bellum: Res turpiſſima.*

Felicem & magnum Auguſtum illum ſemper cogita: Sueton. Auguſt. cap. XX. qui *nulli genti ſine iuſtis & neceſſariis* (vocem nota) *cauſſis bellum intulit.* *Vix niſi neceſſario, eo veniendum.*

Atque vtinam hunc affectum tibi imprimam! vt Tac. De Morib. Germ. *ſine cupiditate, ſine impotentiâ, quietus ſecretúſque,*

Plinius Paneg. *Nec prouoces bella, nec timeas.*

Tac. De Morib. Germ. *Id beatius, quàm ſuas alienáſque fortunas ſpe metúque verſare:* *Nec moleſtia capienda.*

I. Hiſt. Et illuc deſcendere, vt aut *perire neceſſe ſit, aut quod æquè apud bonos miſerum eſt, occidere.* *Aut cædes inſtituendæ.*

CAPVT VI.

Ad Gerendum bellum tria requiſita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum.

DECRETA mea in Suſcipiendo bello habes: tranſeo ad Gerendum. in quo tria conſidero vel potiùs deſidero; Apparatum, Viros, Conſilia. Apparatum dico, RES NECESSARIAS AD VSVM OMNEM BELLI. vti ſunt hæc tria: Pecunia, Commeatus, Arma. Nam hæc niſi iam antè & ex præparato, habes, fruſtra cogites de bello. *prius eſt parare bellum, quàm exercere.*

Apparatus belli quid, & quotuplex?

Ante bellum faciendus.

Quinct. lib. XII. Inſtit.

Imò

Diu apparandum eſt bellum, vt vincas celeriùs.

Publ.

Nam in ipſo bello, incommodum aut ſerum. quoniam, vt prudentiſſimus Athenienſium verè monuit, αἱ περιουσίαι τοὺς πολέμους μᾶλλον, ἢ αἱ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀνέχουσι: *Ex præparato copiæ, bella magis ſuſtinent, quàm violentæ collationes.*

Per bellum exactiones odioſa aut periculoſa.

Pericles apud Thuc. lib. I.]

Igitur prouido Principi *antequam incohetur bellum, de copiis expenſisq; ſolicitus debet eſſe tractatus.*

Veget. III. cap. III.

Maximè de Pecuniâ. quæ adeò neceſſaria, vt quemadmodum *medici negant ſine neruis homines ambulare poſſe:*

Pecunia, ſpiritus vitalis belli.

Petron. Satyr.

Ita nec bellum vſquam progredi ſine iſtâ. Hæc motum, hæc animam illi dat: & oraculum eſt, τὰ πολλὰ τοῦ πολέμου, γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖσθαι: *Pleraſque belli res confici Conſilio & vi Pecuniarum.*

Thuc. II

Nam profectò, ſi conſideras, ἔστιν ὁ πόλεμος οὐχ ὅπλων τὸ πλέον, ἀλλὰ δαπάνης δι᾽ ἣν τὰ ὅπλα ὠφελεῖ: *Bellum eſt non in armis maximè, ſed in expenſis & ſumptibus, per quos efficacia arma et vtilia fiunt.*

Nec arma valida ſine illa.

Id. I.

Et plura de Pecuniæ vi * ſuprà dixi. Nec minùs neceſſaria etiam Annona: ſine quâ non dicam vincere

*lib. IV. c. IX.

Annona neceſſitas.

cere

Veget. III. cap. XXVI.

cere non eſt,ſed nec viuere. Nam *qui frumentum neceſſariúmq; commeatũ non præparat,vincitur ſine ferro.*

Idem III. cap. III.

Et *reliquis caſibus poteſt in tempore ſubueniri: pabulatio & annona in neceſſitate non habent remedium, niſi antè condita.*

Tac. Agric.

Vſus duplex.

Paranda igitur ea,& quidem in vſum duplicem: Militum & Præſidiorum. Illi, dum in agmine & caſtris ſunt,ne egeant: iſta,*vt aduerſus moras obſidionis annuis copijs firmentur.*

Capitol. in Gord.

*Ad poſcam militarem. *Ad vſum equorum.

Mirari libet hac in re Romanam diſpoſitionem. quæ ad vtrumque hunc vſum in pleriſque opidis, *totius anni, in *aceto, frumento,larido, atque hordeo, & *paleis,condita habebat.*

Lampr. Alex.

Culpare contrà hodiernam incuriam. cùm ferè *mendicitas ad omnem deſperationem vocat armatos.*

Caſſiod. IV. Var. ca. XIII

Miles intractabilis.

Diſciplinam non poteſt ſeruare ieiunus exercitus.

Lampr. in Alex.

Et duci nec audiens cum egens.

Et,vt Imperator ille dicebat, *miles non timet, niſi veſtitus,armatus,calceatus, & ſatur, & habens aliquid in zonulâ.*

Armorum præparatio.

Nauium rerumque naualium.

Metuendum hæc Principem faciunt &

Idem III.

TERTIO loco Arma poſui. intellego, vt Armamentarium aliquod Princeps habeat,in quo ad certum numerum peditum equitúmque tela & arma. itémque tormenta,machinæ,puluis,& quæ talia iuuandis viribus hæc aut prior ætas inuenit. Addo naues, & inſtrumentum omne nauticum, ſi regio eius maritima & portuoſa. Nam ſubitò iſta ægrè parantur: & ſemel parata non ſolùm in bellum valent, ſed ne ſit bellum. *Nemo prouocare audet aut facere iniuriam ei regno aut populo,quem intellegit expeditum atque promptum ad vindicandum.*

Idem II.

Et pacatum.

Et *qui deſiderat pacem,præparet bellum.*

CAPVT VI.

Ad Gerendum bellum tria requiſita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum.

Apparatus belli quid, & quotuplex?

DECRETA mea in Suſcipiendo bello habes: tranſeo ad Gerendum. in quo tria conſidero vel potiùs deſidero; Apparatum, Viros, Conſilia. Apparatum dico, RES NECESSARIAS AD VSVM OMNEM BELLI. vti ſunt hæc tria: Pecunia, Commeatus, Arma. Nam hæc niſi iam antè & ex præparato, habes, fruſtra cogites de bello. *prius eſt parare bellum, quàm exercere.*

Ante bellum faciendus.

Quinct. lib. XII. Inſtit.

Imò

Diu apparandum eſt bellum, vt vincas celeriùs.

Publ.

Per bellum exactiones odioſæ aut periculoſæ.

Nam in ipſo bello, incommodum aut ſerum. quoniam, vt prudentiſſimus Athenienſium verè monuit, αἱ περιουσίαι τοὺς πολέμους μᾶλλον, ἢ αἱ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀνέχουσι: *Ex præparato copiæ, bella magis ſuſtinent, quàm violentæ collationes.*

Pericles apud Thuc. lib. I.

Igitur prouido Principi *antequam incohetur bellum, de copiÿs expenſisq; ſolicitus debet eſſe tractatus.*

Veget. III. cap. III.

Pecunia, ſpiritus vitalis belli.

Maximè de Pecuniâ. quæ adeò neceſſaria, vt quemadmodum *medici negant ſine neruis homines ambulare poſſe:*

Petron. Satyr.

Ita nec bellum vſquam progredi ſine iſtâ. Hæc motum, hæc animam illi dat: & oraculum eſt, τὰ πολλὰ τοῦ πολέμου, γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖσθαι: *Pleraſque belli res confici Conſilio & vi Pecuniarum.*

Thuc. II

Nec arma valida ſine illa.

Nam profectò, ſi conſideras, ἐστιν ὁ πόλεμος οὐχ ὅπλων τὸ πλέον, ἀλλὰ δαπάνης δι' ἣν τὰ ὅπλα ὠφελεῖ: *Bellum eſt non in armis maximè, ſed in expenſis & ſumptibus, per quos efficacia arma et vtilia fiunt.*

Id. I.

*lib. IV. c. IX.

Annonæ neceſſitas.

Et plura de Pecuniæ vi * ſuprà dixi. Nec minùs neceſſaria etiam Annona: ſine quâ non dicam vin-

Veget. III. cap. XXVI.

cere non eſt, ſed nec viuere. Nam *qui frumentum neceſſariúmq; commeatū non præparat, vincitur ſine ferro.*

Idem III. cap. III.

Et *reliquis caſibus poteſt in tempore ſubueniri: pabulatio & annona in neceſſitate non habent remedium, niſi antè condita.*

Paranda igitur ea, & quidem in vſum duplicem: Militum & Præſidiorum. Illi, dum in agmine & caſtris ſunt, ne egeant: iſta, *vt aduerſus moras obſidionis annuis copijs firmentur.*

Tac. Agric.

Vſus duplex.

Mirari libet hac in re Romanam diſpoſitionem. quæ ad vtrumque hunc vſum in pleriſque opidis, *totius anni, in *aceto, frumento, larido, atque hordeo, & *paleis, condita habebat.*

Capitol. in Gord.

*Ad poſcam militarem.
*Ad vſum equorum.

Culpare contrà hodiernam incuriam. cùm ferè *mendicitas ad omnem deſperationem vocat armatos.*

Lampr. Alex.

Diſciplinam non poteſt ſeruare ieiunus exercitus.

Caſſiod. IV. Var. ca. XIII

Miles intractabilis.

Et, vt Imperator ille dicebat, *miles non timet, niſi veſtitus, armatus, calceatus, & ſatur, & habens aliquid in zonulâ.*

Lampr. in Alex.

Et duci nec audiens cum egens.

TERTIO loco Arma poſui. intellego, vt Armamentarium aliquod Princeps habeat, in quo ad certum numerum peditum equitúmque tela & arma. itémque tormenta, machinæ, puluis, & quæ talia iuuandis viribus hæc aut prior ætas inuenit. Addo naues, & inſtrumentum omne nauticum, ſi regio eius maritima & portuoſa. Nam ſubitò iſta ægrè parantur: & ſemel parata non ſolùm in bellum valent, ſed ne ſit bellum. *Nemo prouocare audet aut facere iniuriam ei regno aut populo, quem intellegit expeditum atque promptum ad vindicandum.*

Armorum præparatio.

Nauium rerumque naualium.

Metuendum hæc Principem faciunt:

Idem III.

Et *qui deſiderat pacem, præparet bellum.*

Idem II.

Et pacatum.

CAP. VII.

Milites terreſtri quidem Bello neceſſarij, duplices: Equites, peditéſque. quæſitum breuiter, vtrorum maior vſus.

Quid Viri, & eorum diuiſio.

AT Viros hîc intellego, ARMATAM MVLTITVDINEM, APTAM IMPVGNARE VEL REPVGNARE. Eam diuido, in Milites & Duces. Milites iterum duplices, Pedites & Equites. Nam vtríſque ſanè opus eſt. à quibus *omne* bellicis *conſilijs robur, & ſine quibus quamuis egregia, inualida ſunt.* Tac.1.Hiſt.

Equites præſtant peditibus.

Sed vtris magis? dubites. Polybius (peritus hercules in omni re bellicâ & ciuili ſcriptor) Equites attollere videtur, & vim præcipuam aſſcribere ad vincendũ. κρεῖττόν ἐστι, inquit, πρὸς τὰς τῶν πολέμων χρείας, ἡμίσεις ἔχειν πεζοὺς, ἱπποκρατεῖν δὲ τοῖς ὅλοις μᾶλλον, ἢ πάντα πάρισα τοῖς πολεμίοις ἔχοντα διακινδυνεύειν: *Melius eſt ad belli vſus, * dimidiam partem peditum habere, & præualere numero equitum, quàm omnia paria hoſtibus nactum in aciem deſcendere.* Lib. III.

*Intellege, reſpectu hoſtium.

Sed duntaxat in pugna:

Nec de Pugnâ, nimis negem: nego de Bello vniuerſo; in quo Peditem præpono. Nam ad opida propugnanda aut expugnanda quis equitum magnus vſus? quis etiam in montanis locis, aut impeditis? *Ex quo intelligitur magis neceſſarios reip. pedites, qui poſſunt vbique prodeſſe.* Veget. II. cap. II.

Toti bello pedites meliores.

Scriptor meus hoc vidit, & vigilanti lectori ingeſſit, de Cattis: *Omne*, inquit, *in pedite robur.* Tac. De Morib. Germ.

Addítque: *Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum.* Ibidem.

Imo & in pugna boni,

Quanquam & in ipſis prœlijs cur Pediti minor vis? Tardiùs ille vincit fortaſſe, ſed certiùs. Nam *equeſtrium virium proprium, citò parare, citò cedere victoriam.* Ibidem.

Quin ipſum illum impetũ & *procellam equeſtrem*

III. Hiſt.

Facilè excipit, ſi idoneus illi ordo & arma: quod fit per Diſciplinam. Summus harum omniúmque rerum iudex, ita protulit. Ἄνυ μὲν συντάξεως, ἄχρηστον τὸ ὁπλιτικόν. αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις, ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑπῆρχον, ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν: *Sine ordine, inutilis pedeſtris armatura. ratio autem & peritia ordinandi ignota antiquis: ideóque in equite apud eos omne robur.*

Ariſt. IV. Pol. cap. XIII.

Iuxta cum Equitibus, ſi apte instructi & poſiti.

Diſce. vbicumque bona & compoſita militia, Peditem præualere: apud rudes aut barbaros, contrà. Nec ſanè inutiliter diſciplina & ratio illum prouexit: quia parabilior; & ſimul *maior numerus peditum ſumptu & impenſâ minore nutritur.*

Barbari equitatu gaudent.

Minor in pedites ſumptus.

Veget. II. cap. I.

Ex his concludo, *in vniuerſum æſtimanti plus penes peditem roboris eſſe.*

Tac. De Morib. Germ.

CAP. VIII.

Vtróſque bonos eſſe debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Diſciplinâ. Ea neglegi hodie, & ſuper hac re iuſta veráque querela.

HAEC diſcrimina Militum ſunt: quæ fruſtrà tamen ingero, niſi illi boni. Cui vſui quamuis magna Equitum Peditúmque multitudo, ſi ignaua, imperita, & tantùm multitudo? Tu ſcito *non vires eam habere, ſed pondus:*

Milites boni habendi.

Magis quam multi.

Sen. VI. De Benef. cap. XXXI.

Et eſſe *impedimentum maius, quàm auxilium.*

Liu. IX.

Græcus ille ſcitè monuit: χειρῶν δεῖ τῷ πολέμῳ, καὶ οὐκ ὀνομάτων πολλῶν: *Manibus opus eſt bello, non multis nominibus.*

Syneſ. Epiſt. LXXIX.

Tolle mihi vana, & in oculis vulgi magna. quoniam *in omni conflictu non tam prodeſt multitudo, quàm virtus.*

Veget. I. cap. IIX.

Pauci, qui ſemper vincunt.

Etiam in multis legionibus, pauci ſunt, qui prælia profligant. Tac. XIV. Annal.

Ad virtutem ergo veniendum: id eſt, vt bonos eos habeas fortéſque. nec habebis vnquam, niſi hæc duo velut inſtrumenta adhibeas, Dilectum & Diſciplinam: alterum parandis ijs, alterum formandis. In quo video futurum vt multa ſuadeam, quæ ex vſu magis, quàm quæ in vſu. Quid faciam? hodiernam Militiam triſti oculo intueor; pudendam lugendámque nobis, hoſti ridendam aut ſpernendam.

Militia noſtra corruptiſſima:

Itaque cogor apertis tibijs canere, & *illa militiæ flagitia palàm aſpernari:* Tac. I. Ann.

Atque adeò imaginem eius proponere: non vt conuitium æuo faciam, ſed vt medicinam. Nam principiò, Dilectus quæ forma apud nos? nulla. *Emunt militem, non legunt.*

Sine ſerio dilectu. Ex Galbę dicto I. Hiſt.

Pecuniola proponitur, tympanum ſtrepit: & ecce coëunt aliquot *ignoti inter ſe, ignorantéſque.* Liu. XXI.

Viliſſimi enim aſciſcuntur, aut peſſimi.

Purgamenta vrbium ſuarum: Curt. IX.

Quibus ob egeſtatem & flagitia, maxima peccandi neceſſitudo eſt: Tac. III. Ann.

Aſſueti latrocinijs, bellorum inſolentes. Egeſip. IV. cap. IV.

Vitiis coöperti.

Atque vt vno verbo abſoluam, *quorum lingua vana, manus rapaciſſimæ, gula immenſa, pedes fugaces, quæ honeſtè nominari non poſſunt inhoneſtiſſima.* Pſeudo Salluſt. in Cic.

Plerique enim profectò tales: (nam omnes abſit vt culpem.) aut ſiqui melioris notæ immixti, facilè abripiuntur & velut obducuntur à reliquâ illâ fece. Atque hæc in Dilectu. in Diſciplinâ quid? *nec formam ſaltem eius & extrema tanquam lineamenta ſeruamus.* Cic. V. De Rep.

Sine vlla Diſciplina.

Certatim laſciuiunt.

Atque vt *olim virtutis modeſtiæque, nunc procacita-* Tac. III. Hiſt.

tis

is petulantiæq; certamen eſt.

II. Hiſt. *Omnia indiſpoſita, temulenta, peruigilijs ac Bacchanalibus, quàm Diſciplinæ et caſtris propiora.*

III. Hiſt. Imò *nec in procinctu et caſtris habentur, ſed per omnia municipia deſides, hoſpitibus tantùm metuendi:* *Paganos vexant.*

IV. Hiſt. *Effundunt ſe in luxum, et epulas, et nocturnos cœtus.* *Comeſſantur.*

Curt. VII. Ibi *circumferri merum largius iubent, debellaturi ſuper menſâ* ALEXANDRVM. *Potant, & tum pugnant.*

Ibidem. *Suas vires extollere, hoſtium paucitatem contemnere.*

Salluſt. Fragm. Sed, ô dedecus ! ad ipſos cùm ventum eſt, *neque animo, neque auribus, neque linguâ competere.* *Apud hoſtes trepidant.*

Iliad. O. Et ſit illud Homericum,

- πᾶσιν δὲ παραὶ ποσὶ κάππεσε θύμος.
- *inque pedes cunctis mens decidit imos.*

Cornificii dictum de ſuis militib. Verè *galeati lepores.* *Fugiunt.*

Liu. XXVIII. *Quibus vt ad populandos finitimorum agros, tectáque vrenda, et capienda pecora, aliqua vis ſit: ita in acie ac ſignis collatis nulla eſt.* *Violenti ad prædas, ignaui ad prælia.*

Tac. II. Hiſt. Nam ita collectis, ita habitis, *nec in victoriâ decus eſt, nec in fugâ flagitium.* *Decoris ſecuri.*

Sall. Iugurth. Ad ſummam, Militia hæc noſtra eſt. *Exercitus linguâ, quàm manu promptior, prædator è ſocijs, et ipſe præda hoſtium.*

CAPVT IX.

De Dilectu cœptum dici. ſed primò quæſitum, Exteri an Domeſtici præferendi? nos iſtos cenſemus, cum cauſſâ.

QVAE omnia fœda, turpia, & perdendæ militiæ patriæque eſſe quis non videt? Tibi emendanda Princeps: cuius eſt *pro ſalute reip.* et *Hæc immutanda:* Veget. I. cap. XXVIII.

& noua excogitare, & antiqua reſtituere.

Reuocato Dilectu & Diſciplina.

Quid ille ſit?

Reſtitue ergo illa duo, quæ iam præſignaui, Dilectum & Diſciplinam: ſola probæ germanæque Militiæ vel fundamenta, vel firmamenta. Dilectum appello, EORVM QVI ARMIS IDONEI SVNT CVM IVDICIO ELECTIONEM. IDQVE E TVIS. Diſertè addo, è Tuis. nam Militiam hanc Peregrinam quî approbem? aut quis ſerio Dilectui in eâ locus? Mos inuexit, fateor: ſed non Ratio. quam ego audio, & Domeſticum militem longè ſemper præferam Externo. Cauſſæ iſtæ.

An Exteri & mercenarii legendi?

Ego & Ratio negamus.

Nam vix fides apud eos.

Infidi ſæpe exteri: & *maiore ex diuerſo mercede, ius fáſque exuunt.*

Tac. III. Hiſt.

Tritum illud, in ijs propriè obtinet,

Vænaléſque manus, ibi fas, vbi maxima merces.

Lucan.

Vix patientia.

Iidem Refractarij. amántque *non iuberi, non regi, cunctáque ex libidine agere.*

Tacit. IV. Hiſt.

In pugnam frigidi:

Idque ſæpe *propinquo ſumma rei diſcrimine.*

I. Hiſt.

Cùm tumultuari eos videbis & *ſeditioſè agere:*

III. Hiſt.

Aut pauidi.

Aut in ipſa etiam pugnâ, *ſine pudore flagitij, ſine curâ ducum, abire, fugere,*

I. Ann.

Quid mirum? *non fide, non affectu tenentur;*

In Agric.

Vt ſeriò velint aut debeant *dominationi alienæ ſanguinem commodare.*

Ibidem.

Itaq; plerumque *plus ibi minarum, quàm periculi.*

Liu. VI.

Ciuibus perniciosi.

Adde, quòd graues incolis. ſoliti *omnia tanquam externa aut vrbes hoſtium, vrere, vaſtare, rapere:*

Tac. II. Hiſt.

Populatores terræ, quam à populationibus vindicare debebant.

Curt. III.

Imò

Cic.I.ad Att.

Imò teipſum diripere. veræ *hirudines ærarij:*

Graues ærario.

Et quorum operâ maximè, hodie

Iuuen. Sat. IIX.

Oſſa vides regum vacuis exſucta medullis.

At in Domeſtico & proprio milite, melior mitiórque res eſt. *qui non fortitudinem magis, quàm fidem colit.*

Curt. x.

Magis fidi. Interanei.

Cui *obſequium & patientia imperij longè præſtantior, quàm exteris.*

Ibidem.

Obedientes.

Ille idem acer in acie: *in primâ fronte concurrens, & aduerſa vulneribus pectora ferens, ne Imperatoris ſui ſigna vertantur.*

Sen. I. De Clemen.

Acres in pugnam:

Eſt enim naturâ pleriſque *populis vrbibúſque, conſenſus quidam protegendi amandíque reges.*

Ibidem.

Reuerentia vel amore regum.

Quod *nomen, gentes quæ ſub regibus ſunt,* pro *Deo colunt.*

Curt. x.

Denique ille modeſtior, & reueretur ac ſuſpicit *loca ſedéſque patrias.*

Tac. II. Hiſt.

Amantiores patriæ.

Vt ego omnino præferendos cenſeam *genitos tibi milites, non aſcitos.*

Curt. x.

Nec illos tamen planè ſpernendos. vtique ſi maior vis aut neceſſitas ingruat: per quam mitti ſuadeam ad finitimos, qui *auxilia mercede faciant.*

Tac. VI. An.

Mercenarii tamen interdum vtiles.

Sed auxilia. vt vires inquam & robur exercitus è tuis ſint, nec corpus exteri faciant, ſed membrum. Nam *id cauendum ſemper* prouidis *ducibus, exempláque* vetera *pro documentis habenda, ne ita externis credant auxilijs, vt non plus ſui roboris ſuarúmque propriè virium in caſtris habeant.*

Liu. XXV.

Sed pauciores.

Alioqui, vide ne ſeriò, ſed ſerò plores: & fiat illud vetus,

Vbi multi, ſæpe deſtituunt aut produnt.

Ariſtophan. in Veſpis.

Ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον:
Decepit ipſe vineam palus ſuam.

CAPVT

CAPVT X.

Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domeſticum militem dicuntur. Hunc regum eſſe, illum Tyrannorum.

Obiectio prior, a robore naturali quarundam gentium.

AT enim, inquiet aliquis: *Gens gentem præcedit in bello, et plaga cæli non tantùm ad robur corporum, ſed etiam animorum facit.*

Veget. I. cap. II.

Secunda, a metu rebellionis.

Ergo melius, ſpretis Domeſticis, Mercenarios conduci è pugnaci aliquâ gente. Item: Regi à ſubditis periculum, ſi eos armat. *non in fide, non in officio manebunt:*

Liu. XXVII.

Atque adeò aliquid fortaſſe *aduerſus ſummi imperij maieſtatem audebunt.*

Ibidem.

Reſponſio ad illam:

Hæc iactari vulgò, & inſeri auribus Principum ſcio: ſed malignè profectò aut falſò. Nam quod ad primum, verè illud dici non nego: ſed hoc quoque verè. ex quauis Europæ noſtræ parte (illi ſcribimus) *ſi modò exercitati et prudentes viri Dilectui præponantur, celeriter manum bellis aptam poſſe aggregari.*

Veget. II. cap. XVIII.

Viros enim ea vbique fert: *qui omni armorum diſciplinâ vel arte bellandi, veteres illos milites qui orbem terræ ſubegerunt, facilè coæquabunt.*

Id. lib. II. cap. XVIII.

Reſponſio ad iſtam.

Inſtitutio modò adhibeatur & Diſciplina, de quâ mox dicam. Iam quod ad Metum à ſubditis: ille verò vanus. *Hæc perſuaſio illorum fuit, qui hoſtilia cùm facerent, timebant.*

Plin. Paneg.

Tyranni exarmant ſuos.

A Tyrannis, inquam, hæc opinio. φοβούμενος γὰρ ὁ ἄρχων ἀρχόμενον, οὔτε καλὸν οὔτε πλούσιον, οὔτε ἰσχυρὸν οὔτ' ἀνδρεῖον, οὔτε τὸ παράπαν πολεμικὸν ἑκὼν ἐάσει γίγνεσθαι: *Nam Princeps ſubditos metuens, neque bonos eos neque opulentos, neque fortes aut animoſos, neque in vniuerſum bellicoſos fieri, volens quidem vnquam patietur.*

Plato VIII. de Legib.

At ea à noſtro Principe abeſt: cui bono, ſemper illi boni. *Obijcient ſe mucronibus inſidiantium,* Sen. 1. De Clemen. *Reges fidem habent, & inueniunt.*

Ibidem. *Et ſe ſuáque iactabunt, quocunque deſiderauerit imperantis ſalus.*

CAPVT XI.

Qui legendi in milites? Duo genera facienda: Ordinarios & Subſidiarios. atque vtrique ſeorſim deſcripti.

ERGO Dilectus è tuis eſto. ſed, vt addidi, CVM IVDICIO: quod in his duobus pono, Quos & Quomodo legas. De priore ita cenſeo, duo genera Militum ſcribenda: Ordinarios, & Subſidiarios. *Ordinarius miles.* Illos, QVI ADSIDVE ET VELVT EX MVNERE ATQVE ARTE MILITENT: *Subſidiarius.* Iſtos, QVI RARENTER, QVIQVE DOMI SINT ALIARVM RERVM. Priores illos non aliud eſſe volo, quàm legitimos quoſdam perfectóſque milites, & vt ita dicam, verè Martis pullos. *Prioris laus & vſus.* qui lecti in hanc vnam ſpem, formentur omni *armorum exercitio, diſciplinâ caſtrorum, vſúque militiæ.* Veget. 1. cap. 1.

Tac. De Morib. Germ. Qui ſint velut inuicta quædam acies: & *ipsâ plerumque famâ bella profligent.*

Ibidem. Hi tales omnino Principi neceſſarij, *in pace decus, in bello præſidium:*

Sed neceſſarij haud multi. *Non multi ii ſcribendi. Ob cauſſam duplicem.* non ſolùm quia Sumptus vito (immenſi enim faciendi ſint in aſsiduum illum frequentémque militem:) ſed quia Turbas. Nam profectò vbi illi multi, facilè *proni ad res nouas:* 1. Hiſt.

Ibidem. Tum ingenio ſuo, tum *vbi vires reſpexêre, ſecuritate.*

1. Annal. Atque eueniet, vt *contra morem obſequij, contra fas*

Diſciplinæ interdum *vim meditentur.*

Non item, in pace, vna habendi.

Quibus rebus vna cautio, ſi nec multi nimis ſint: nec ſemper vnà. Hoc volo, vt *extra bellum, centurias tantùm ſuas turmáſque nouerint.* 1. Hiſt.

Nam *longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miſcentur.* Ibidem.

Quam multi, noſtro iudicio, legendi.

Sed quo numero Ordinarij iſti igitur? Aegrè certum aliquem definiam (pendet ſæpe à temporibus res, tum à magnitudine cuiuſque regni:) tamen communiter καὶ παχυμερῶς ſic præſcribo. In mediocri aliquo regno, vnam * Legionem ſatis eſſe, cum tribus equitum * Alis: in magno, alterum tantum. Nam Equitum numerum paullò grandiorem, quàm pro modo Peditum, hîc eſſe volo: quia è Subſidiarijs, Pedites facilè expleas, & bonos reperias: at in Equite aliter eſt. in quo tractu & morâ opus, vt *exerceas & docendum cures equo, armíſque.* Liu. XXVII.

* Plenam intellego: ſex millium.

* Plenis item, equitum quadringentorum.

Equites hic inprimis curo.

Subſidiariorũ deſcriptio, & vſus.

Ordinarij iſti ſunto. At SVBSIDIARIIS etiam opus vt te firmes: quoniam palàm eſt, exiguam illam manum non eſſe ad omnem vim hoſtilem. Hos non aliud eſſe volo, quàm paratas ſemper Auxiliares aliquas copias, fine duplici: ſiue vt prioribus illis in acie iungas, ſiue vt in præſidia diſtribuas opidorum.

Diſcrimen ab Ordinariis.

Qui hoc ab Ordinarijs differunt, quòd illi quidem toto genere vitæ milites ſint, *& tantùm in vſum prœliorum ſepoſiti, velut tela atque arma, bello reſeruentur:* Tacit. de Morib. Germ.

Iſti, dumtaxat *iuuentus ſueta armis, & more militiæ exercita.* 1. Hiſt.

In pace, ſibi viuunt:

Qui extra belli tempus, *in artes vitáſque varias diſparati,* Sal, ad Cæſ.

In bello, bellant.

Res ſuas agunt: per bellum euocantur, & eamdem aut ſimilem operam tibi, quam Mercenarij,

præſtant,

Tac. II. Hiſt.

præſtant. Sed hoc meliorem: quòd non ſolùm *reuerentiùs & æqualiùs duci parebunt,*

Obnoxii ſunt.

Veget. I. cap. XXVIII.

Sed etiam minùs impendioſi tibi erunt. quoniam omnino *vilius conſtat armis erudire ſuos, quàm alienos mercede conducere.*

Damnoſi non ſunt.

Quod exteri illi in itu & reditu conſumunt, hoc ſi in armandis iſtis impendis & exercendis: egregiam habes, & ad manum tibi ſemper militarem manum. Nam illi longinquè accerſendi, & cum diſpendio ſæpe exſpectandi ſunt: hi in tuâ ſede, vno edicto euocantur & adſunt. Vnde eos parabis? è pagis. Nam opida hîc fugio cauſsâ duplici. primùm, quia omnino melior ad arma ruſtica plebs, vt* mox dicam: deinde, quia ſecuritati etiam Principis conſulo & quieti. Nam ab armis ferociorem & magis exſultantem populum fieri, non eſt negandum. quæ ſi opidanis paſſim adtribuis; vereor ne locis & mœnibus freti *rebellionem* fortaſſe *cæptent,*

Paratiores exteris.

E pagis parandi.

*Cap. ſeq.

Vrbani proni in motus:

Fiducia locorum,

Tac. III. Ann.

Ibid.

Vt ſolent homines, *Odio præſentium & cupidine mutationis:*

Et ſuopte ingenio.

I. Hiſt.

Atque ita *patefieri occaſio etiam aduerſum te poſſit.*

Qui metus longè à Paganis. tum quia naturâ mitiores; tum, quia variè ſparſi & diducti, non temerè conſentiant & coëant in vnum. Nec enim alia in Subſidiarijs mea mens; quàm vt per pagos vicóſque ſingulos, quini, deni, viceni (vt frequentia aut infrequentia incolarum erit) deſcripti inſtructique habeantur: ijdemque in centurias & cohortes ſuas tunc deniq; conueniant, cùm erit bellũ. Quos grãdi aliquo numero eſſe quidni ſuadeam? Nam reuerâ hoc illud eſt, *Bellum parare ſimul & ærario parcere.*

Non item iſti.

Numerus eorum, noſtro iudicio.

Salluſt. Iug.

Si triginta aut quadraginta millenarias cohortes (ita diuidam, non in legiones) ex iſtis legas, vtile cenſeam: imò ſi plures. ſed Peditum tantùm. Nam Alas ruſticis non attribuo: & melius, vt in Nobilitatem

Quos pleroſque pedites velim.

Diſciplinæ interdum *vim meditentur.*

Non item, in pace, vna habendi.

Quibus rebus vna cautio, ſi nec multi nimis ſint: nec ſemper vnà. Hoc volo, vt *extra bellum, centurias tantùm ſuas turmáſque nouerint.* I. Hiſt.

Nam *longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miſcentur.* Ibidem.

Quam multi, noſtro iudicio, legendi.

Sed quo numero Ordinarij iſti igitur? Aegrè certum aliquem definiam (pendet ſæpe à temporibus res, tum à magnitudine cuiuſque regni:) tamen communiter καὶ παχυμερῶς ſic præſcribo. In mediocri aliquo regno, vnam * Legionem ſatis eſſe, cum tribus equitum * Alis: in magno, alterum tantum. Nam Equitum numerum paullò grandiorem, quàm pro modo Peditum, hîc eſſe volo: quia è Subſidiarijs, Pedites facilè expleas, & bonos reperias: at in Equite aliter eſt. in quo tractu & morâ opus, vt *exerceas & docendum cures equo, armíſque.* Liu. XXVII.

* Plenam intellego: ſex millium.

* Plenis item, equitum quadringentorum.

Equites hic inprimis curo.

Subſidiariorũ deſcriptio, & vſus.

Ordinarij iſti ſunto. At SVBSIDIARIIS etiam opus vt te firmes: quoniam palàm eſt, exiguam illam manum non eſſe ad omnem vim hoſtilem. Hos non aliud eſſe volo, quàm paratas ſemper Auxiliares aliquas copias, fine duplici: ſiue vt prioribus illis in acie iungas, ſiue vt in præſidia diſtribuas opidorum. Qui hoc ab Ordinarijs differunt, quòd illi quidem toto genere vitæ milites ſint, *& tantùm in vſum prœliorum ſepoſiti, velut tela atque arma; bello reſeruentur:* Tacit. de Morib. Germ.

Diſcrimen ab Ordinariis.

Iſti, dumtaxat *iuuentus ſueta armis, & more militiæ exercita.* I. Hiſt.

In pace, ſibi viuunt:

Qui extra belli tempus, *in artes vitáſque varias diſparati,* Sal. ad Cæſ.

In bello, bellant.

Res ſuas agunt: per bellum euocantur, & eamdem aut ſimilem operam tibi, quam Mercenarij, præſtant.

Tac. II. Hiſt.

præſtant. Sed hoc meliorem: quòd non ſolùm *reuerentiùs & æqualiùs duci parebunt,*

Obnoxii ſunt.

Veget. I. cap. XXVIII.

Sed etiam minùs impendioſi tibi erunt. quoniam omnino *vilius conſtat armis erudire ſuos, quàm alienos mercede conducere.*

Damnoſi non ſunt.

Quod exteri illi in itu & reditu conſumunt, hoc ſi in armandis iſtis impendis & exercendis: egregiam habes, & ad manum tibi ſemper militarem manum. Nam illi longinquè accerſendi, & cum diſpendio ſæpe exſpectandi ſunt: hi in tuâ ſede, vno edicto euocantur & adſunt. Vnde eos parabis? è pagis. Nam opida hîc fugio cauſsâ duplici. primùm, quia omnino melior ad arma ruſtica plebs, vt* mox dicam: deinde, quia ſecuritati etiam Principis conſulo & quieti. Nam ab armis ferociorem & magis exſultantem populum fieri, non eſt negandum. quæ ſi opidanis paſſim adtribuis; vereor ne locis & mœnibus freti *rebellionem* fortaſſe *cœptent,*

Paratiores exteris.

E pagis parandi.

*Cap. ſeq.

Vrbani proni in motus:

Tac. III. Ann.

Fiducia locorum,

Ibid.

Vt ſolent homines, *Odio præſentium & cupidine mutationis:*

Et ſuopte ingenio.

I. Hiſt.

Atque ita *patefieri occaſio etiam aduerſum te poſſit.*

Qui metus longè à Paganis. tum quia naturâ mitiores; tum quia variè ſparſi & diducti, non temerè conſentiant & coëant in vnum. Nec enim alia in Subſidiarijs mea mens; quàm vt per pagos vicóſque ſingulos, quini, deni, viceni (vt frequentia aut infrequentia incolarum erit) deſcripti inſtructique habeantur: ijdemque in centurias & cohortes ſuas tunc deniq; conueniant, cùm erit bellũ. Quos grãdi aliquo numero eſſe quidni ſuadeam? Nam reuerâ hoc illud eſt, *Bellum parare ſimul & ærario parcere.*

Non item iſti.

Numerus eorum, noſtro iudicio.

Salluſt. Iug.

Si triginta aut quadraginta millenarias cohortes (ita diuidam, non in legiones) ex iſtis legas, vtile cenſeam: imò ſi plures. ſed Peditum tantùm. Nam Alas ruſticis non attribuo: & melius, vt in Nobilitatem

Quos pleroſque pedites velim.

tatem & in *dites hæc a pauperibus onera inclines.* Liu, 1.

Plura, & tenuiore filo, de vtiliſſimâ re in Notis.

CAPVT XII.

Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & Notæ quinque ordine poſitæ, germanæ in milite virtutis.

Pars præcipua Dilectus, Excerptio et iudicium.

QVOS eligas, dixi: pars altera Iudicij ſupereſt, Quomodo. Nec enim paſſim profectò aut temerè oblati adſumendi: ſed *caſtra quoque, quos ad laborem & periculum accipiunt, faſtidiosè legunt.* Sen. Ep.

Quid mirum? *Vires regni, & Romani nominis* (ait ille) *fundamentum, in primâ Dilectorum examinatione conſiſtunt.* Veg. 1. cap. VII.

Quo magis hæc pars tibi cum curâ habenda. & *cùm conſtet, in omnibus locis, & ignauos & ſtrenuos naſci:* Cap. II.

Sunt notæ certæ militaris viri.

Illi ſeriâ inquiſitione reijciendi, hi capiendi ſunt; ſi fortem quidem militiam vis & felicem. Boni autem robuſtique militis certa indicia & velut Notæ ſunt, ad quas non fallaciter eum legas. Quas facio quinque: Patriam, AEtatem, Corpus, Animum, Vitam.

1 Patria.

Nomine PATRIAE intellegi palàm eſt locum, vbi quis natus aut educatus. quem haud temerè in Dilectu conſideres: quoniam profectò *locorum aſperitas hominum quoque ingenia durat.* Curt. VII.

Vrbicolæ non boni:

Fortior miles è confragoſo venit: ſegnior eſt, vrbanus & verna. Sen. Ep.

Procaces:

Itaque in vtráuis militiâ hunc ſperno. *Nam vernacula* illa *multitudo, laſciuiæ ſueta, laborum intolerans:* Tac. 1. Ann.

Molles.

Mercurio addicta, qui effeminat. ſemperque homines,

III. Annal. mines, *quanto pecuniâ dites & voluptatibus opulenti, tanto magis imbelles.*

Veget. I. cap. III. *Ex agris ergo,* noſtro iudicio, *ſupplendum robur præcipuè videtur exercitus.* *Agreſtes boni:*

I. De Re ruſt. cap. I. Catonis oraculum audio: *Ex agricolis & viri fortiſsimi, et milites ſtrenuiſſimi giguntur.*

Veget. I. cap. III. Et vſu conſtat *aptiorem armis ruſticam plebem, quæ ſub diuo et in laboribus enutritur.* *Laborioſi,*

Salluſt. Iug. Quæ aſſueuit *hiemem et æſtatem iuxtà pati, humi requieſcere, eodem tempore inopiam et laborem tolerare.* *Duri,*

Cæſ. I. De bel. Gall. *Miniméque ad eos mercatores ſæpe commeant, atque ea quæ ad effæminandos animos pertinent, important.* *Sine commercijs.*

Salluſt. Catil. *Talibus viris, non labor inſolitus, non locus vllus aſper aut arduus erit, non armatus hoſtis formidoloſius.*

Veget. I. cap. III. *Neſcio enim quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vitâ.* *Sine delitiis.*

Itaque ex iis leges. ſed hos maximè qui *ſaltuoſos* *Optimi etiam ex iſtis,*
Tac. VI. Ann *locos incolentes, duritiæ patientiæque magis inſueuere.* *ſilueſtres & montani.*

De Morib. Ger. Aut ſiqui Septemtriones & mare verſus, *ipſo terræ ſuæ ſolo et cælo acriùs animantur.* *Aut ad mare horridum.*

Veg. I. cap. IV. AT Nota altera AETATIS eſt. in quo, *ſi antiqua conſuetudo ſeruanda eſt, incipientem pubertatem ad Dilectum cogendam nullus ignorat.* II. *Ætas.*

Ibid. Quod vult etiam ipſa ratio. *Nec enim tantùm celerius, ſed etiam perfectiùs imbibuntur, quæ diſcuntur à pueris.* *Iuuenes legendi.*

Legi igitur eos ſuadeam, ex Romanâ regulâ, ab anno XVII. aut paullum ſuprà. Nam iſtos grandes & veteranos ſi miſces; vnà etiam vetera vitia: vt ſunt propria *huius ſæculi mala, inertia et contumacia, et dedignatio parendi.* *Seniores haud apti.* Plinius Paneg.

Ego ſanè in Dilectu *non tam veteranos intuendos nobis arbitror,* Cicer. Philip.

Quàm eos qui poſſint aliquando eſſe boni veterani. *Neque* enim *longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, ſed continuæ exercitationis meditatio.* Veget. II. cap. XXIII.

Facilius autem eſt ad virtutem inſtruere nouos milites, quàm reuocare præteritos. Id. III. cap. X.

III. *Corpus.* Nota tertia, CORPVS. quod grande & prælongum placuiſſe nonnullis video: vt C. Mario. qui tironem exegit *ita vt ſenos pedes, vel certè quinos, & denas vncias haberet:* Veget. I. cap. V.

Grande quidam probant: Vt regi Pyrrho, qui *Dilectori ſuo fertur dixiſſe, Tu grandes elige, ego eos fortes reddam.* Frontin. IV. Stratag. cap. I.

Nec temerè à viris magnis abeo: tamen, me iudice, *non tam ſtaturæ rationem habere conuenit, quàm virium.* Veget. I. cap. V.

*Vtilius*que *eſt fortes milites eſſe, quàm grandes.* Idem cap. VI.

Nos mediocre. Placeat mihi illa *media militaris ſtatura.* Liuius VII.

Sic tamen *vt ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligas.* Veget. I. cap. VI.

Quod ſiccum vegetumque potius, quam fluidum. Nempe quibus ſunt *dura corpora, ſtricti artus, minax vultus, maior animi vigor.* Tac. De Morib. Germ.

Stricta, inquam, *corpora.* nec probem facilè craſſulos & *ſuperfluâ carne diſtentos.* Veget. I. cap. VI.

Velocitas enim eſt, *quæ percepto exercitio ſtrenuum efficit bellatorem:* Id. I. cap. VI.

A quâ nimirum magna illa & *fluxa corpora* aliena. Tac. II. Hiſt.

IV. *Animus.* Nota quarta ANIMI. Nam *hoc eſt, in quo totius reip. ſalus vertitur* (ait militaris ſcriptor) *vt tirones* Veget. I. cap. VII.

non tantùm corporibus, ſed etiam animis præſtantiſſimi diligantur.

Cic. II. de Orat.

Animus acer & præſens, & acutus idem atque verſutus, inuictos viros efficit.

Veg. I. cap. VIII.

Sint igitur eligendi, Audaces, *habeántque confidentiam militarem.*

Audaces probi:

Salluſt. Iug.

Quibus ſudor, puluis, & alia talia, epulis iucundiora ſint.

Lucan. I.

-Quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus. inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis.

Fati ſui ſecuri.

Salluſt. Iug.

Ad ſummam, qui *nihil metuant niſi turpem famam.*

Gloria auidi.

Plutar. in Agi & Cleo.

Nam hanc ſanè volo timeant. Vere ſcriptor Græcus: Οἱ δειλότατοι πρὸς τοὺς νόμους θαρραλεώτατοι πρὸς τοὺς πολεμίους εἰσί· καὶ τὸ παθεῖν ἥκιστα δεδίασιν, οἱ μάλιστα φοβούμενοι τὸ κακῶς ἀκοῦσαι: *Qui legum metuentiſſimi, iidem in hoſtes audaciſſimi; & pati quiduis minimè verentur, qui malè audire maximè verentur.*

Verecundi.

Veget. I. cap. VII.

Honeſtas enim idoneum militem reddit: verecundia, dum prohibet fugere, facit eſſe victorem.

Vltima Nota VITAE. id eſt, quo genere quæſtus aut artis ſeſe ſuſtentent. Nam ad mollitiem aut duritiem, ignauiam aut ferociam, haud leuiter hoc facit. Ego *piſcatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnéſque qui aliquid tractaſſe videbuntur ad gynæcea pertinens, longè arbitror repellendos à caſtris.*

V. *Vita.*

Ibid.

Mollium artium cultores, mali:

Liu. IIX.

Quinetiam *opificum vulgus & ſellularii, minimè militiæ idoneum genus.*

Sedentarii, mali:

Sed nec ſerui olim admiſſi, aut damnati iudicijs: quique genere aut vitâ infames. aliter quàm nunc,

Viles aut infames, mali.

Ego ſanè in Dilectu *non tam veteranos intuendos nobis arbitror,* Cicer. Philip.

Quàm eos qui poſſint aliquando eſſe boni veterani. *Neque* enim *longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, ſed continua exercitationis meditatio.* Veget. II. cap. XXIIII.

Facilius autem eſt ad virtutem inſtruere nouos milites, quàm reuocare præteritos. Id. III. cap. X.

III. *Corpus.*

Nota tertia, CORPVS. quod grande & prælongum placuiſſe nonnullis video: vt C. Mario. qui tironem exegit *ita vt ſenos pedes, vel certè quinos, & denas vncias haberet:* Veget. I. cap. V.

Grande quidam probant:

Vt regi Pyrrho, qui *Dilectori ſuo fertur dixiſſe, Tu grandes elige, ego eos fortes reddam.* Frontin. IV. Stratag. cap. I.

Nec temerè à viris magnis abeo: tamen, me iudice, *non tam ſtaturæ rationem habere conuenit, quàm virium.* Veget. I. cap. V.

*Vtilius*que *eſt fortes milites eſſe, quàm grandes.* Idem cap. VI.

Nos mediocre.

Placeat mihi illa *media militaris ſtatura.* Liuius VII.

Sic tamen *vt ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligas.* Veget. I. cap. VI.

Quod ſiccum vegetumque potius, quam fluidum.

Nempe quibus ſunt *dura corpora, ſtricti artus, minax vultus, maior animi vigor.* Tac. De Morib. Germ.

Stricta, inquam, *corpora.* nec probem facilè craſſulos & *ſuperfluâ carne diſtentos.* Veget. I. cap. VI.

Velocitas enim eſt, *quæ percepto exercitio ſtrenuum efficit bellatorem:* Id. I. cap. VI.

A quâ nimirum magna illa & *fluxa corpora* aliena. Tac. II. Hiſt.

IV. *Animus.*

Nota quarta ANIMI. Nam *hoc eſt, in quo totius reip. ſalus vertitur* (ait militaris ſcriptor) *vt tirones* Veget. I. cap. VII.

non tantùm corporibus, ſed etiam animis præſtantiſſimi diligantur.

Cic. II. de Orat. *Animus acer & præſens, & acutus idem atque verſutus, inuictos viros efficit.*

Veg. I. cap. VIII. Sint igitur eligendi, Audaces, *habeántque confidentiam militarem.* *Audaces probi:*

Salluſt. Iug. *Quibus ſudor, puluis, & alia talia, epulis iucundiora ſint.*

Lucan. I.

- Quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus. inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis.

Fati ſui ſecuri.

Salluſt. Iug. Ad ſummam, qui *nihil metuant niſi turpem famam.* *Gloria auidi.*

Plutar. in Agi & Cleo. Nam hanc ſanè volo timeant. Vere ſcriptor Gręcus: Οἱ δειλότατοι πρὸς τοὺς νόμους θαῤῥαλεώτατοι πρὸς τοὺς πολεμίους εἰσί· καὶ τὸ παθεῖν ἥκιστα δεδίασιν, οἱ μάλιστα φοβούμενοι τὸ κακῶς ἀκοῦσαι: *Qui legum metuentiſſimi, iidem in hoſtes audaciſſimi; & pati quiduis minimè verentur, qui malè audire maximè verentur.* *Verecundi.*

Veget. I. cap. VII. *Honeſtas enim idoneum militem reddit: verecundia, dum prohibet fugere, facit eſſe victorem.*

V. *Vita.* Vltima Nota VITAE. id eſt, quo genere quæſtus aut artis ſeſe ſuſtentent. Nam ad mollitiem aut duritiem, ignauiam aut ferociam, haud leuiter hoc facit. Ego *piſcatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnéſque qui aliquid tractaſſe videbuntur ad gynæcea pertinens, longè arbitror repellendos à caſtris.* Ibid. *Mollium artium cultores, mali:*

Liu. IIX. Quinetiam *opificum vulgus & ſellularii, minimè militiæ idoneum genus.* *Sedentarii, mali:*

Sed nec ſerui olim admiſſi, aut damnati iudicijs: quique genere aut vitâ infames. aliter quàm nunc, *Viles aut infames, mali.*

nunc, cùm *tales ſociantur armis, quales domini habere faſtidiant.* Veget. I. cap. VII.

Et caſtra adeò non caſta, vt *quidquid vſquam corrumpi et corrumpere queat, in illis viſatur.* Tac. XV. Ann.

Idonei ad Dilectum admouendi.

Habes omnia De Dilectu: niſi quòd duo hæc etiam moneo. Prius, vt *non leue hoc officium putes, aut paßim quibuſcumque mandandum:* Veget. I. cap. VII.

Sed *â magnis viris, magnâ diligentiâ idoneos eligi* cures *iuniores.* Ibid.

Iſque iterandus.

Alterum, vt identidem repetas. Quia enim morbo, fugâ, miſſione, numerusi mminuitur; *niſi annis ſingulis, imò ſingulis pænè menſibus in decedentium locum iuniorum turba ſuccedat, quamuis copioſus exhaurietur exercitus.* Id. III. cap. III.

CAPVT XIII.

De Diſciplinâ verâ & ſeuera dictum. Ea laudata. partes eius (idq; docendi cauſſâ) quattuor factæ. Singulæ explicatæ.

Diſciplinæ vtilitas.

SED *venio nunc ad præcipuum decus et ſtabilimentum imperij,* MILITARIS DISCIPLINAE *tenaciſſimum vinculum:* Valer. II. cap. VII.

Ex *cuius ſinu omnes triumphi manârunt.* Ibib.

Ac neceſſitas.

De quâ veriſſimè Imperator ille ad milites: *Diſciplina maiorum remp. tenet. quæ ſi dilabatur, et nomen Romanum et imperium amittemus.* Alex. Seu. apud Lamprid.

Nam ſine eâ quid Dilectus? ille ſaltem qui poſſint eſſe boni milites, inuenit; ſed hæc, facit tales & ſeruat. *Paucos viros fortes natura procreat, bonâ inſtitutione plures reddit induſtria.* Veget. III. cap. XXVI.

Nimis neglecta hodie.

At ea tamen hodie non dicam languet apud nos, ſed obijt; neque mala, ſed nulla eſt. Vt omnino, 1.cap.IIX.

ſi reducere & inſinuare eam volumus; *de hiſtorijs vel libris, nobis antiqua conſuetudo repetenda ſit:*

Ie.l.XIX. De capt.

Repetenda a Romanis:

Et maximè Romanorum. Quis enim populus melius aut firmius eam coluit? Imò *Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm caritas liberorum.*

Valer. II. cap. IIX.

Qui feliciſſime ea vſi.

Magno quidem cum fructu. quoniam, ſi inſpicimus, ea ſola *acriter retenta Principatum terrarum Romano imperio peperit.*

Ibidem.

Quâ ipſâ de cauſsâ, tu animoſe Princeps, *omnibus imperij neruis ad reuocandam priſtinæ diſciplinam militiæ debes conniti:*

Deſcriptio Diſciplinæ.

Me, pro viribus, adiuuante & præeunte. Appello autem Diſciplinam, SEVERAM CONFORMATIONEM MILITIS AD ROBVR ET VIRTVTEM.

Eius partes.

Partes eius ſiue munia (vt quæ variè ſparſa ſunt, in doctrinæ quendam gyrum redigam) facio quattuor: Exercitium: Ordinem, Coërctionem, Exempla. Priores duæ ad ROBVR ſpectant maximè; tertia ad VIRTVTEM; quarta ad vtrumque. Per EXERCITIVM, intellego, vt electum militem aſſiduè ad Arma condocefacias & ad Opus.

Varro IV. De L.L.

Exercitium.

Ipſum nomen ita ſuadet. nam *Exercitus dicitur, quòd melior fit exercitando.*

Quod in omni re valet:

Veg. III. in Pręf.

Etiam hic.

Ipſa res & ratio. Cùm enim ad omnes artes perficiendas vſu aliquo & exercitio opus ſit: cur id in iſtâ militari neglegamus, *ſine quâ aliæ artes eſſe non poſſunt?*

Vulcat. in Auid. Caſſio.

Dat vſum armorum;

Caſſius ſolebat dicere: *Miſerũ eſſe, cùm exerceantur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites. quibus minor eſſet futurus labor, ſi conſuetus eſſet.*

Veg. cap. I.

Dat victoriam.

Imò & felicior labor. Nam *in omni prælio, non* *tam multitudo & virtus indocta, quàm ars & Exercitium ſolent præſtare victoriam.*

Ergo tu curabis, vt *ſiue Legio ſiue Auxilia fuerint, exerceantur aſſiduè.* II.ca.XXIII

Exercendi Armis milites:

Quomodo? Primùm *tironibus, per cottidiana exercitia, Armorum eſt demonſtranda doctrina.* I.cap.VIII.

Idque exemplo veteri, à *Campidoctoribus.* Veget.& alii.

Vt *miſſile, & deſtinato ictu, & magnis viribus iaciat:* I.cap.IV.

Vt nôrint tractare ſcutum, & obliquis ictibus venientia tela deflectere: Ibidem.

Aſſuefaciendi ad ordinem:

Vt militari gradu *ambulare celeriter & æqualiter diſcant:* cap.IX.

Sic vt *ne locum deſerant, ne ordines turbent.* cap.IV.

Ad imaginem omnem prœliorum:

Denique, vt *quæcunque euenire in acie atque prœlijs poſſunt, omnia in campeſtri meditatione prænoſcant.* cap.I.

Simulata pugna bona:

Cui rei vtile, eos interdum *inter ſe, in modum iuſtæ pugnæ concurrere:* Liu.XXVI.

Cum præmio aliquo ſtrenuis.

Ac tum præmium etiam aliquod proponi, καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥ τις κράτιστα ἂν ἱππεύοι· καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥ τις ἄριστα σωμάτων ἔχοι: *& equeſtribus turmis, quæ equo optimè vtentur; & Legionarijs cohortibus, quæ corpus decentiſſimè gerent ſub armis.* Xenop. in Ageſilao.

Exercendi etiam Opere milites.

Hoc Armorum exercitium eſto: ſed addo & Operis. vt condiſcat tiro aſſiduè *Laborare, decurrere, portare pondus, & ſolem puluerémque ferre.* Veg. I. cap. III.

Quod corpora firmat:

Indurant hæc militem: & *exercitus labore proficit, otio conſeneſcit.* III.ca.XXVI

Et varium vſum habet belli.

Sed vſum quoque ſæpe habent, cùm *in arduis expeditionibus neceſſitas imminet annonam pariter & arma portandi.* I.cap.XIX.

Nec

cap.xxi. Nec iſta tantùm, ſed *caſtrorum quoque munitionem debet tiro condiſcere.* *Præſertim ad caſtra ſtruenda:*

cap.iv. Eóque fine *foſſam ducere, & ſudes ſcienter figere.*

cap.xxi. Cur pigeat? *Nihil neque tam ſalutare, neque tam neceſſarium inuenitur in bello:*

Frontin. iv. Strat. ca. iix Siue vt te tueare, ſiue vt hoſtem premas & circumualles. Sanè *Domitius Corbulo, Dolabrâ, id eſt operibus, hoſtem vincendum eſſe dicebat.* *Siue ad munitiones in hoſtem.*

Hæc noua, inquiet aliquis. Imò peruetera: nec Romanis tantùm vſitata, de quibus audi Tullium: *Hæc olim Romanis ſolita:* Cic. ii. Tuſcul. *Qui labor, & quantus agminis? Ferre plus dimidiati mẽſis cibaria, ferre ſiquid ad vſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, galeam, gladium, noſtri milites in onere non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus.*

Sed etiam priſcis Germanis. è quibus Catti militem ſuum, *ſuper arma, ferramentis quoque & copijs onerabant.* Tac. De Morib. Germ. *Hæc Germanis, aliiſque.*

Alijs etiam gentibus. Atque hæc vera, hæc pulchra militia: non iſta noſtra, vbi in agmine plus calonum, imò & ſcortorum eſt, quàm militũ. Nam foſſores & eiuſmodi operas, deus bone, quanto labore quærimus, ſumptu circumducimus! Sapiamus tandem, & cum Pertinace *Militemus.* *Nos, heu deſides:* Capitol. in Pert. *Emendamus.*

Veget. i. cap. xix. Nec *hæc credantur eſſe difficilia, ſi vſus acceſſerit.*

ii. ca. xviii *Omne opus difficile videtur, antequam tentes:*

i. cap. xix. At *nihil eſt, quod non aſſidua meditatio facillimum reddat.*

iii. cap. x. Et cur *deſperes fieri poſſe, quæ facta ſunt?*

Iam pars altera Diſciplinę, ORDO: qui multipliciter in Militiâ ſeruandus. Primùm in digerendis copijs per legiones, cohortes, centurias, decurias. *Ordinis vſus in exercitu.*

quod pulchrum: quoniam τεταγμένη ἡ στρατιὰ, κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις: *ordinatus exercitus, iucundiſſimus aſpici amicis, moleſtiſſimus hoſtibus.* Xenop. Oecon.

Ad digerendum;

Sed & vtile. quia *acies diſtinctior & ex pluribus partibus conſtans, facilis partienti quacunque opus ſit, facilis iungenti.* Liu. IX.

Ad imperandum:

Eademque facilior ad imperia: cùm *miles ſcilicet centurioni, centurio tribuno obſequitur.* Tacit. I. Hiſt.

Atque ita ordine *imperium Ducis ſimul omnes copiæ ſentiunt,* Sen. Ep.

Et *ad nutum regentis, ſine tumultu reſpondent.* Ibidem.

Certum enim & clarum eſt, non omnia omnibus imperanda. ſed *ita ſe ducum auctoritas, ſic rigor Diſciplinæ habet, vt multa Centuriones Tribunóſq; tantùm iuberi expediat.* Tac. I. Hiſt.

Ad incedendum:

Iam id quoque videndum, *in Itinere vel in Acie, vt omnes milites incedendi Ordinem ſeruent.* Veget. I. cap. IX.

Ad ſtandum in acie.

Vt æquali legitimóq; ſpatio miles diſtet à milite: cap. XXVI.

Nec vltrà quàm expedit, aut conglobent agmen aut laxent. Ibidem.

Denique contra omnem turbam.

Grande in his rebus momentum: & ſæpe integri exercitus periere à tali aliquâ confuſione. Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις: *Eſt verò nihil tã vtile aut decorũ hominibus, quàm ordo.* Xenop. Oecon.

Ordo in ipſis caſtris habendus.

Aſſignatione certa locorũ:

Quem in Caſtris etiam mihi ſerua. vt illa habeant aptâ dimenſione vias ſuas, portas, fora: & ſint velut ad formam minutæ vrbis. Ibi *pro gradu, legionibus, auxilijs, equitibus, & peditibus, & peditibus, loca in quibus papiliones tendant, deputentur;* Veget. III. cap. VIII.

Diuiſione Contuberniorum.

Sic vt facile cuique ſit & locum ſuum & commilitones reperire. Nec enim ſolùm per Centurias

velim

II.cap.XIII velim eos tendere, ſed hæ *in Contubernia diuiſæ ſint: ut decem militibus ſub uno papilione degentibus unus præſit Decanus, qui caput contubernij nominetur.*

Et plura talia, quæ alieno iſto & pæne arenarum funiculo ægrè necto. tu prompta ea habes apud Polybium maximè, ac ſcriptores Romanos.

Caſſiod. I. Var. epiſt. IX. Pars tertia, COERCTIO: quæ mores ſcilicet militum coërcet ac frenat. Nam etſi, *neſcio quo pacto, aſſiduè dimicantibus difficile eſt morum cuſtodire menſuram:*

Coerctio & adſtrictio morum uſurpanda:

Tamen cuſtodiendi aliquatenus: aut ſoluitur militia tua, imò perit. Tria ſunt, ſine quibus non robur in exercitu, non ordo: Continentia, Modeſtia, Abſtinentia. Seruabis hæc igitur. Continentiã primo, in Cibo & Venere. i. ne milites tui effuſè ſint

Maxime circa tria.

Salluſt. Iug. *conuiuijs & ventri dediti, & turpiſſimæ parti corporis.*

Vitandus duplex luxus: A quo mollities & languor.

Tac. II. Hiſt. Vtraque res eneruat: & *degenerat à robore ac virtute miles aſſuetudine voluptatum.*

Indidem. *Siquid ardoris ac ferociæ habuit, popinis & comeſſationibus deteritur.*

Sen. Ep. Haud vanè olim dictum: *Vna Annibalem hiberna ſoluerunt, & indomitũ illũ niuibus atq; Alpibus, eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus eſt.*

Tac. I. Hiſt. Quæ tu caue. & arce ſeueriter à caſtris tuis *luxurioſos apparatus conuiuiorum, & inſtrumenta libidinum.*

MODESTIAM ſecundò exiges. eámque tripliciter, in Verbis, Veſtibus, Factis. In Verbis: ne ſint vani, buccâ turgidi, & quod dicitur, Attici milites: qui *in conuiuijs & circulis, cùm de hoſtibus mentio incidit, vix manibus temperant:*

Liu. XXXII.

Modeſtia ſeruanda.

Iactabundi, odioſi:

Tac. I. Hiſt. Sed ijdem vix vultũ eorum ſuſtinent. Nam id euentu ſemper firmum: *Ignauiſſimus quiſque, & in periculo minimum auſurus, nimij verbis, linguæ feroces.*

Imo & ignaui.

Vera virtus, tacita.

Videbíſque *viros natos militiæ, facti magnos, ad verborum linguæq́ certamina rudes eſſe.* Liu. x.

Egregiè noſter: *Fortiſſimus in ipſo diſcrimine exercitus, qui ante diſcrimen modeſtiſſimus.* Tac. I. Hiſt.

Itémque Philoſophus: Οἱ δὲ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσύχιοι: *Viri fortes, in opere acres, ante id placidi.* Ariſtot. in Ethic. ad Nicom.

Facit, non dicit.

Quibus ſcilicet *pectus animorum iræq́ tacitæ plenum, omnem ferociã in diſcrimen ipſum certaminis differt.* Liu. VII.

Compeſce igitur ventoſas linguas, & cum Memnone edicito: *Pugnare te conduxi, non conuiciari.* Plutarc. Apopht.

In curia verbis opus, in pugna manibus.

Ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ:
Lingua in conſilio valet, in certamine dextra. Homer. Iliad. γ.

Splendor & iactantia in veſtitu vitanda.

In Veſtibus modeſtiam etiam quæro. quia etſi melius, eos *in decôris armis & militaribus equis, quàm in ſcortis atque conuiuijs libidinem habere:* Salluſt. Catil.

Miles horreat.

Tamen ſeruari modum valdè approbem, & ſperni externum omnem luxum. Magni duces ſic ſtatuerunt: *Horridum militem eſſe debere, non cælatum auro argentóque, ſed ferro & animis fretum.* Liu. IX.

Quippe illa, prædam veriùs quàm arma eſſe: nitentia ante rem, deformia inter ſanguinem & vulnera. Ibidem.

Tales priſci illi Macedones, *non auro neque diſcolori veſte, ſed ferro atque ære fulgentes.* Curt. III.

Cæſar hic diſciplinæ neglegens:

Etſi Cæſar in mente aliâ. qui ſuos *habuit tam cultos, vt argento & auro politis armis ornaret; ſimul & ad ſpeciem, et quò tenaciores eorum in prælio eſſent metu damni.* Suet. Iul. cap. LXVIII.

Fortunæ ſuæ confiſus.

Sed nempe Cæſar. qui rigidæ & priſcæ Diſciplinæ adeò non retinens, vt ſit *iactare ſolitus, Milites ſuos etiam vnguentatos benè pugnare poſſe.* Ibidem.

Tac. in Agric. Tu ſperne ſuperuacua. *nec* teneat aut *terreat vanus aſpectus, & auri fulgor atque argenti: quod neque tegit, neque vulnerat.*

Veget. I. cap. XX. Multo magis hoc vide, vt benè armati tui ſint quàm vt ornati. *Neceſſe eſt enim, vt dimicandi acriorem ſumat audaciam, qui munito capite & pectore, non timet vulnus.* *Nos malumus armari pulchre militem.*

Ibidem. At nunc (pudor!) *grauis pediti lorica videtur et galea.* *Hodie negligitur, magno malo.*

Ibid. *Ita fit, vt non de pugnâ, ſed de fugâ cogitent, qui in acie nudi exponuntur ad vulnera.*

Curt. III. In factis denique Modeſtiam exigo. vt obnoxij nimirum parentéſque ſint, *intenti ad ducis non ſignum modò, ſed nutum.* *Patientia decet militem:*

Tac. II. Hiſt. Odi curioſos aut refractarios: quíque *iuſſa ducum interpretari malunt, quàm exſequi.* *Non inquiſitio, aut retractatio.*

Liu. XLIIII. Benè Aemilius Paullus: *Militem hæc tria curare debere. Corpus vt quàm validiſſimum et perniciſſimum habeat: Arma apta: Animum paratum ad ſubita imperia.* *Tria eius munera.*

Ibidem. *Cetera, diis immortalibus et Imperatori curæ eſſe.*

Tac. III. Hiſt. Enimuerò *diuiſa inter duces militéſque munia:*

I. Hiſt. *Illis arma et animus ſint: iſtis, conſilium et virtutis ſuæ regimen relinquant.* *Imperatori iuſſio relinquenda:*

Ibid. *Parendo potiùs, quàm imperia ducum ſciſcitando res militaris continetur.* *Militi ſola executio.*

Thuc. V. Mihi Braſidæ monitum pro pulchro: Νομίζετε, ait ad ſuos, εἶναι τοῦ καλῶς πολεμεῖν, τὸ ἐθέλειν, καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι, καὶ τὸ τοῖς ἄρχουσι πείθεσθαι: *Cenſete hæc eſſe bonæ militiæ, Velle, Vereri, Obedire.* *Breue, ſed pulchrum dogma.*

Tertiò

Violentia arcenda a milite.

Tertiò ABSTINENTIAM ingeſſi. quâ volo milites à vi rapiniſque abeſſe, & habere manus puras. *Non permittes milites eſſe poſſeſſoribus inſolentes.*

Caſſiod. vi. Var. ep. xxiii.

Ne Prouinciales infeſtet.

Viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec inſoleſcat animus qui ſe ſentit armatum. quia clypeus ille exercitus tui, quietem debet præſtare paganis.

Idem vii. ep. iv.

Nec paſſim rapiat.

Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat, annonâ ſuâ contentus ſit.

Vopiſc. in Aur.

Denique ita tranſeant, *vt non modò manus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.*

Cic. pro leg. Maniliâ.

Veterum hic obſeruantia mira.

An rideor? vt nunc mores ſunt, credo. At apud veteres tam ſtrictè hæc in vſu: vt *memoriæ tradiderit Scaurus, pomiferam arborem, quam in pede caſtrorum fuerat complexa metatio, poſtero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.*

Frontin. iv. Stratag. cap. iii.

Præmiis miles erigitur.

Pars vltima Diſciplinæ, EXEMPLA: quo nomine Præmia intellego, & Pœnas. Nam profectò ad robur & virtutem militum excitandam vtraque hæc valdè poſſunt. Præmia quidem, ſi benè meritis ea tribues; & Promotiones, Honores, Opes miles ſperabit ab inſigni aliquo facto. Neceſſum eſt acriùs ille dimicet, *quem ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudicium conſueuit euehere.*

Veget. ii. cap. xxiv.

Notum illud eſt: *Eò impendi laborem ac periculum, vnde emolumentum ac honos ſperetur.*

Liu. iv.

Et, *Nihil a quoquam expeti, niſi cuius fructus antè prouiderit.*

Tac. xi. Ann.

Itaque Romani hîc mirifici. qui non ſolùm altiores ordines aſſignabant à virtute: ſed etiam publicè laudes cumulabant & honores. donabántque pro concione, haſtas, phaleras, coronas.

Pœnis idem continetur.

Iam Pœnis quoque omnino opus, & Seueritas vel efficaciſsima ad militiam firmandam. Clearchi vox fuit: *A militibus Imperatorem potiùs, quàm hoſtem metui debere.*

Valer. II. cap. VII.

Nam *indulgentia & largitio, ſpecioſum reddunt præſentem exercitus amorem, paullatim tamen & occultè militarem diſciplinam ſeueritatémque minuunt.*

Cęſ. III. Bell. Ciuil.

Indulgentia pernicioſa.

At *delicta militum nullâ veniâ proſequi, vſu ſalubre & miſericordiâ melius* ſemper *apparuit.*

Tac. XIII. Annal.

Aſtringe igitur. *Aſpero & abſciſſo caſtigationis genere militaris Diſciplina indiget. quia vires armis conſtant: quæ vbi à recto tenore deſciuerunt, oppreſſura ſint niſi opprimantur.*

Valer. II. cap. VII.

Armati aſpere habendi.

Gaudet eo ipſe miles.

- tam diri fœderis ictu
Parta quies, pœnáque redit placata iuuentus.

Lucan. V.

Hocque ipſos delectat, etſi non delectat.

Diſcrimen tamen aliquod tibi militaris doctor ingerit. *Milites,* inquit, *pœna et timor in ſedibus corrigunt; in expeditionibus, ſpes et præmia faciunt meliores.*

Veget. III. cap. vlt.

Temporũ tamen inſpectio eſto.

Dixi de Diſciplinâ, vt potui alienis verbis, diſtinctè & apertè. Sed iterum inculco. ſi plenam legitimámque eam vis, *Diſciplinam militarem populi Romani debes inquirere, qui ex paruiſsimis finibus, imperium ſuum pænè ſolis regionibus et mundi ipſius fine diſtendit:*

Idem I. cap. IIX.

Ad Romanos iterum relegatus Princeps.

Idq́ue poſt Deum, hac vnâ duce.

CAP. XIV.

Tranſitum ad Duces. Eos neceſſarios, non ſolùm vtiles. Duplices eſſe. Semper in ijs Peritiam magis quàm Virtutem ſpectari. & vnum in vno bello eſſe debere.

DE Militibus, perduxi quò volui: alteri nunc è Viris ſtilum & manum meam poſtulant, id

Ducum neceſſitas.

eſt Duces. Quos vtiles bello eſſe quid dicam? imò neceſſarios: animam nempe exercitus, & vitam ipſam. adeò vt verè ſcriptum ſit, *Militarem ſine duce turbam, eſſe corpus ſine ſpiritu:* Curt. x.

Et, *vt remiges ſine gubernatore; ita milites ſine Imperatore nihil valere.* Quinct. v.

Vt illi, talis miles.

Tanti eſſe exercitum, quanti Imperatorem, alibi leges. Flor. II. cap. XIIX.

Benè & peritè iſte dirigit? ille bonus. malè? malus. Itaque tu (*quod rariſſimum, nec niſi ratione Diſciplinæ conceſſum*) *plus in Duce repones, quàm in exercitu.* Tac. De Morib. Germ.

Duplici diſcrimine Duces.
Primarii:
Secundarii:

Illum ante omnia quæres; talem, qualem deſcribam. Duo enim genera Ducum: Primarij, Secundarij. Illi, QVI SVMMAE REI IMPERANT, SVISQVE AVSPICIIS ET DVCTV REM GERVNT. Iſti, QVI IMPERANTIS ALTERIVS NVTV SIVE IVSSV IMPERANT, ET SVO SALTEM DVCTV REM GERVNT. In primâ claſſe, quiuis Rex aut Princeps, in ſuo ſolo: in altera, ij qui ab his conſtituuntur Adminiſtri bellorum & Legati. De prioribus illis, cùm bellum eſt, *intereſſe eos pugnæ an ſeponi melius foret, dubitauere.* Tac. II. Hiſt.

Supremi Duces an prœliis intereſſe debeant.
Pro affirmante:

Nec iniuriâ. Adeſſe enim ipſi rebus debere videntur. quoniam

-Vbi ſummus Imperator non adeſt ad exercitum,
Citiùs quod non factò eſt vſus, fit, quàm quod
factò eſt opus. Plaut. Amph.

Adde, quòd præſentiâ ſuâ robur & vires inſpirant militi. nec malè Antigonus olim trepidanti gubernatori (in nauali prœlio contra Ptolemæi duces) & multitudinem hoſtilium nauium cauſanti: Ἐμὲ δ', ἔφη, αὐτὸν παρόντα πρὸς πόσας ἀντιτάττεις; *Me verò ipſum, inquit, præſentem cum quot comparas?* Plutarch. Apophr.

Rectè.

Pro negante:

Tac. II. Hiſt.

Rectè. ſed tamen altrinſecus cauſſa ambigendi etiam : quia tutius videtur, vt ille ſummus *dubiis præliorum exemptus, ſummæ rerum & imperij ſeipſum reſeruet.*

Egeſip. v. cap. xxx.

Nam *in milite, vnius ſors eſt; in Imperatore, vniuerſorum periculum.*

Tac. IV. Hiſt.

Solutio. Aliquando interſit:

Ego diſtinctiunculâ rem expedio. Nam *ſi ſtatus imperij, aut ſalus prouinciarum in diſcrimine vertatur, debebit in acie ſtare.*

Ibid.

Aliquando abſit.

At cenſeo *minora bella, minoribus ducibus deleganda.*

III. Ann.

Non enim decôrum Principi, ſi vna alterâve ciuitas turbet, omitti vrbem vnde in omnia regimen.

Ergo interdum ibit ipſe, interdum mittet. Pluréſne? nihil impedit : ſic tamen vt imperij militaris ſumma ſit penes vnum. Semper enim reperies μέγα βλάψαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατηγῶν, καὶ τὴν ἀναρχίαν : *Plurimùm nocere & multitudinem imperantium, & regimen nullum aut incertum.*

Thuc. VI.

Exitioſi tamen plures Duces.

Nec de nihilo inualuit adagio :

Prouerbialis verſus.

Πολλοὶ στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν:
Multi imperantes perdidere Cariam.

Salluſt. Iug.

Semperque vni bello vnus præficiendus:

Ergo legendus aliquis vnus peritus, prudens. *ne quem tu imperare iuſſeris, is ſibi alium imperatorē quærat.*

v. Polit. cap. IX.

Miles potius quam vir bonus.

Nam peritiæ potiſſima hîc ratio. & recte Ariſtoteles: Ἐν τῇ στρατηγίᾳ, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον δεῖ βλέπειν, τῆς ἀρετῆς : *In bellicâ Præfecturâ maior aſpectus habendus Peritiæ, quam Virtutis aut morum.*

CAPVT XV.

Boni Ducis τεκμήρια *ſiue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus.*

SED vt totum hoc magis tibi reſerem, & clarius liqueat qui vtiliter capiendi: ego tibi veros germanóſque Duces & eorum partes, paucis nec vanis coloribus depingam. Tu da mihi mentem, & quod in ſacris olim acclamari ſolitum, Hoc age. *Quæ ſpectanda in bono Duce.* Ego in legitimo Duce quinque hæc requiro: Scientiam, Vittutem, Prouidentiam, Auctoritatem, Fortunam. *I. Scientia, ſiue peritia:* SCIENTIAM: nempe vt artis ſuæ gnarus ſit, & qui militiam longo vſu combiberit, non auditione ſolùm aut lectione. *Qui plures,* inquam, *per prouincias ſtipendia expleuerit:* Tac. III. An.

Et *nullum genus belli ſit, in quo illum non exercuerit fortuna.* Cic. pro Manil.

Qui norit, *quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóve bello modus.* Tac. III. An.

Quæ fere a periculo vtriuſque fortunæ. Qui *ſecundarum ambiguarúmque rerum ſciens, eóque interritus.* I. Annal.

Nam iſti aſsiduè in rebus prolixis & lætis, diſplicent. *nec temerè aduerſa caſuum reputat, quem fortuna nunquam decepit.* Liu. XXX.

II. Virtus. VIRTVTEM ſecundò adiungo: & intellego Corporis ingeniíque vigorem quendam, & ſimul Animi probitatem. *Vt alacer actuoſuſq. ſit.* Vigorem in his talibus, vt *exerceat legiones etiam ſine bello; curâ, prouiſu, perinde agat, ac ſi hoſtis ingruat.* Tacit. XII. Ann.

Ipſemet *plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore.* V. Hiſt.

Suis præeat, & vere ducat. Qui auſit

– primus ſumpſiſſe labores, Sil. I.
Primus iter carpſiſſe pedes.

Quique

Liuius. VII.

Quique adeò de ſe poſſit effari: *Facta, non dicta mea, vos milites ſequi volo: nec diſciplinam modò, ſed exemplum etiam à me petere.*

Lucan. IX. de Catone.

Ipſe manu ſua pila gerens, præcedit anheli
Militis ora pedes. monſtrat tolerare labores,
Non iubet.

Cic. pro. Leg. Manil.

Denique breuiter; cui adſit *Labor in negotio, Fortitudo in periculo, Induſtria in agendo, Celeritas in conficiendo.*

Ibid.

Internas etiam virtutes habeat.

At animi virtutes adhibendæ etiam quædam ſunt. *Non enim ſolùm bellandi virtus in ſummo atque perfecto Imperatore quærenda eſt, ſed multæ ſunt partes eximiæ, huius adminiſtræ comitéſque virtutis.*

Ibid.

Quantâ Innocentiâ debent eſſe Imperatores? quantâ omnibus in rebus Temperantiâ? quantâ Fide? quantâ Facilitate? quantâ Humanitate?

Ibid.

Quæ niſi aut omnia, aut pleraque habeat, *non ego poſſum Imperatorem in aliquo numero putare.*

Liuius. XXII.

III. Prouidentia. Cautus eſto.

At tertiò PROVIDENTIAM laudo: id eſt, cautos cunctantéſque duces, *nullo loco, niſi quantum neceſſitas cogat, commiſſuros ſe Fortunæ.*

Indid.

Sperno equidem iſtos *ferociter omnia ac præproperè agentes:*

Tac. IV. Hiſt.

Et *contemnendis, quàm cauendis hoſtibus, meliores.*

VI. Ann.

Et ſi calidos amat vulgus.

Et ſi grati ſæpè vulgo. quoniam ſtolidis aut *barbaris cunctatio ſeruilis; ſtatim exſequi, regium videtur.*

Liuius XXII.

Ac ſanè *ſi militaris ſuffragij res ſit, haud dubiè Minutium* aliquem *Fabio præferant ducem.*

Sueton. Aug. capit. XXV.

Sed Temeritas alieniſſima a Duce.

Non tu ſic deſipies. magiſque cum Auguſto, *Nihil minùs in perfecto duce, quàm feſtinationem temeritatémque conuenire, arbitrabere.*

Et

Ianus ille eſto.

Et cum Sertorio, Ὅτι δεῖ τὸν στρατηγὸν κατόπιν μᾶλλον, ἢ κατὰ πρόσωπον βλέπειν: *Quòd oporteat ducem reſpicere magis, quàm proſpicere.* Plutar. in Sert.

Prœliorum enim delicta emendationem non recipiunt. Cato apud Veget. 1. cap. XIII.

Et vt ille aiebat, Οὐκ ἔστιν ἐν πολέμῳ δὶς ἁμαρτεῖν: *Non licet in bello bis peccare.* Plutarc. Apophth.

Nam properi, ruunt.

Atqui peccat pænè neceſſariò, qui feſtinat. *Temeritas, præterquàm quòd ſtulta eſt, etiam infelix.* Liuius XXII.

Nónne expoſita ad omnes laqueos? Polybius pulchrè: προπέτειά γε μὴν καὶ θρασύτης καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κενοδοξία καὶ τῦφος, εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ἐπισφαλέστατα δὲ τοῖς φίλοις. πρὸς γὰρ πᾶσαν ἐπιβουλὴν, ἐνέδραν, ἀπάτην ἕτοιμος ὅ γε τοιοῦτος: *Celeritas et Audacia et Impetus præter rationem, et Vanitas ac typhus, hoſtibus quidem opportuna, noxia verò maximè amicis. Nam ad omnes inſidias, fraudes, atque aſtus obnoxius eſt hic talis.* Lib. III.

Agunt non patrant.

Quòd ſi tamen non labitur: quid efficit? parum. & *Temeritas vbi primum impetum effudit, ſicut quædam animalia, amiſſo aculeo, torpet.* Curt. IV.

Lenti, firmiores.

Ergo omnino ex Euripidæo ſcito,

Ἀσφαλὴς γάρ ἐστ᾽ ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης:
Melior eſt Dux circũſpectus, quàm proiectè audaculus. Euripid. in Phœniſ.

Sine timidum, pro cauto; tardum, pro conſiderato; imbellem pro perito belli vocent: Liuius. XXII.

Sine *læti* ſint *in vulgus milites, ferociâ ducis.* Indid.

Efficaciores.

Malo te ſapiens hoſtis metuat, quàm ſtulti ciues laudent. Indid.

Iſta nubes, quæ ſedit in montibus, ſollicitata procellâ aliquando *imbrem dabit.* Indid.

Non enim ego vt nihil agatur, moneo: ſed vt agentem te ratio ducat, non fortuna. Indid.

Quanquam

IV Felicitas.

Qua a cælo eſt.

Cic. pro leg. Manil.

Quanquam vtinam & iſta adſit! Nam quarto loco in Duce deſidero FELICITATEM. Ea ſanè comes ferè conſilij & rationis eſt, ſed tamen paullo benigniùs quibuſdam adtributa à Deo. Ille vnus eius auctor: *eámque præſtare à ſeipſo nemo poteſt.*

Prouerbialis verſus.

Θεοῦ δὲ δῶρόν ἐστιν εὐτυχεῖν βροτούς:
Felicitas eſt munus à ſummo deo.

In Epinom.

Etſi igitur Prouidentia potens valde ad ſucceſſum: tamen ego cum Platone cenſeo, στρατηγικὴν τέχνην εὐτυχίας πλείστης δεομένην: *militarem artem plurimæ fortunæ egentem.*

Euſtath in 11. Illiad.

Minime quibuſdam adtributa:

Sunt enim quidam profectò ἐν τετράδι γεννηθέντες: *quartâ lunâ nati.*

Ex Agel.

Qui *domi habent equum Seianum.*

Cic. pro Manil.

Aliis velut agnata.

Adeò cuicumque rei manum aut mentem admouent, ea ſe auertit. Contrà alij, *quibus etiam venti tempeſtatéſque obſecundant.*

Ibid.

Itaque in Ducibus diligendis, hanc quoque ſortem aſpiciam. & *exiſtimo* olim *Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, et ceteris magnis Imperatoribus, non ſolùm propter virtutem, ſed etiam propter Fortunam, ſæpiùs imperia mandata atque exercitus eſſe commiſſos.*

V. *Auctoritas.*

Cic. pro leg. Manilia.

Poſtremùm AVCTORITATEM requiſiui. *Vehementer enim pertinet ad bella adminiſtranda, quid hoſtes, quid ſocij, de Imperatoribus exiſtiment.*

* Dixi lib. IV. cap. IX.

III. cap. X.

Seueritas eam gignit.

Ea * proles maximè Felicitatis videtur: tamen apud Tuos etiam paranda ab aſtrictâ quâdam imperij formâ. Vegetij monitum prudens: *Dux*, inquit, *Auctoritatem maximam ſeueritate ſumat, omnes culpas militares legib. vindicet, nulli errantium credatur ignoſcere.*

Dux facilis, inutilis.

Nam faciles profectò iſti & mites, vileſcunt. Benè olim Scipio. τοὺς μὲν αὐστηροὺς καὶ ἐννόμους τῶν στρατηγῶν, τοῖς οἰκείοις· τοὺς δὲ εὐχερεῖς καὶ φιλοδώρους, τοῖς πολεμίοις εἶναι χρησίμους: *Ducum auſteros & rigidos, ſuis; at faciles & largitores, hoſtibus eſſe vtiles.* Appian. Iberic.

Contemptus ſuis.

Quid ita? τὰ γὰρ στρατόπεδα τοῖς μὲν ἐστὶ κεχαρισμένα τε καὶ καταφρονητικά· τοῖς δὲ σκυθρωπὰ μὲν, εὐπειθῆ δὲ καὶ πᾶσιν ἕτοιμα: *Nam iſtis quidem* (facilibus) *milites delectari videntur, ſed eoſdem contemnunt: illos* (auſteros) *auerſari, ſed ijſdem obediunt & per omnia pârent.* Ibid.

Contra, Seuerus aſtimatur.

Imò reuera nec *militibus quidem* iſti *ingrati, eandem virtutem admirantibus cui iraſcuntur.* Tacit. I. Hiſt.

Atque adeo amatur, ſi in tempore benignus.

Præſertim ſi temperetur interdum aliquâ comitate. *Nam fauorem militum vt largitione & ambitu malè acquiras, ita is per bonas artes haud ſpernendus.* Indid.

Vti ſunt, *Exercitatio corporis inter ipſos, cultus habitúſque paullùm â priuato differens.* Curt. III.

Item, *vt quis inopi aut ſaucius, veſtem & fomenta dilargiri:* Tac. I. Ann.

Aliiſque *vel ingenij dotibus vel animi artibus, vt pariter carus ac venerandus ſis, efficere.* Curt. III.

CAPVT XVI.

Conſilia neceſſaria bello eſſe. Eorum ſpecimen ſiue guſtus; itémque monita, quæ vſui Ante pugnam, & In pugnâ.

Conſiliorum vtilitas.

AC de Viris, vniuersè iam abſolui: Concilia ſuperant, vltimum ſed neceſſarium Belli inſtrumentum. Quid ſine ijs Apparatus omnes ſint? fumus. quid Viri? funus. Nec verbis oſtendi opus: *Periculo atque negotijs compertum eſt, ingenium in bello plurimum poſſe.* Salluſt. Catil.

Imperatori ea neceſſaria.

Videbíſque magnos Duces *plura conſilio, quàm vi perfeciſſe.* Tac. II. Ann

Ideò

1. Comm. Bel. Ciu.

Ideò Cæſar definijt, *Non minus eſſe Imperatoris conſilio ſuperare, quàm gladio.*

Val. II. cap. VII.

Et Carthaginienſes, *Duces bella prauo conſilio gerentes, etiamſi proſpera fortuna ſubſecuta eſſet, cruci tamen ſuffigebant. quod benè geſſerant, deorum immortalium adiutorio; quod malè commiſerant, ipſorum culpæ imputantes.*

Cæſ. Comm. VI.

Euentus plerumque ab illis.

Nec ſanè immeritò. Nam etſi *multum cùm in omnibus rebus, tùm in re militari poteſt fortuna,*

Cic. pro Marcel.

Et quidquid eſt proſperè geſtum, id pænè omne ducit ſuum:

Apud Sall. ad Cæſ.

Tamen profectò Conſilij quoque magnæ & validæ hîc partes ſunt: ab eóque bono, illa ferè bona. Quo adſpectu dixit Attius, *Fabrum eſſe ſuæ quemque fortunæ.*

Liu. XXII.

Et Fabius: *Bono Imperatori haud magni momenti fortunam eſſe: mentem rationémque dominari.*

Ibidem.

Tamen certa præſcribere, arduum:

Conſilia igitur adhibenda. ſed quæ, aut quomodo? ægrè dixerim. Nam *Conſilia magis res dant hominibus, quàm homines rebus.*

Thuc. I.

Ijs te aptare debes: præſertim in bello. Ἥκιστα γὰρ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δ᾽ ἀφ᾽ αὑτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾶται πρὸς τὸ παρατυγχάνον: *Minimè omnium enim bellum ex decretis procedit, ſed ipſum ex ſe multa inuenit, & vt res ſunt natæ.*

Liu. XXII.

Et nonnemo in me carpat.

Sed nec decorè ſatis dixerim. An ego *iam nunc locatus in vrbe ſciam, quæ tibi armato gerenda ſint?*

Specimen eorum damus.

Ridear, nec immeritò aliquis me dixerit delirum illum Phormionem. Itaque numquam hoc mihi ſumam, vt tanquam è ſublimi, Sagatis aut Paludatis, in Togâ meâ præcepta dem: ſed ſaltem ex magno Conſiliorũ aceruo pauca ſeligam, & velut pugno præferam in exemplũ. Quod tamen vt partitè

Conſilia nobis duplicia. & methodo aliquâ fiat, diſtinguo Conſilia, in Recta & Obliqua. Illa appello, QVAE PLANAM ET MILITAREM VIAM INEVNT: Hæc, QVAE OCCVLTAM, ET FRAVDIVM ATQVE ASTVS SEMITA GRASSANTVR. Prioris generis hæc ſunt.

Occaſionis prima ratio. OCCASIO in bellis obſeruanda. κρατεῖ δ' ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρωπείων ὁ καιρὸς, μάλιστα δὲ τῶν πολεμικῶν: *Valet verò in omnibus humanis rebus & pollet Occaſio, ſed maximè in bellicis.* Polyb. IX.

Occaſio in bello ſolet ampliùs iuuare, quàm Virtus. Veget. III. cap. XXVI.

Illa arripienda. Itaque *armatus intentúſque ſis, vt neque tuæ occaſioni deſis, neque ſuam hoſti des.* Liu. XXII.

Id eſt viri & ducis, non deeſſe Fortunæ præbenti ſe, & oblata caſu flectere ad conſilium. Id. lib. XXVIII.

Famæ ratio altera: FAMAE ſeruiendum. Nam *Famâ bella conſtant, & ſæpe etiam quod falsò creditum eſt, viri vicem obtinuit.* Curt. VIII.

Cuius momentum in bello. *Fama bellum conficit* (ait alius,) *& parua momenta in ſpem metúmve impellunt animos.* Liu. XXVII.

Præſertim ſub initia. & *Fama in nouis cœptis validiſſima eſt:* Tac. XIII. Ann.

Primiſque *euentibus, metus aut fiducia gignitur.* XII. Ann.

Scito igitur *inſtandum famæ; & prout prima ceſſerint, fore vniuerſa.* In Agricol.

Nec tamen ſemper audienda: Sed FAMAE etiam NON ſeruiendum: in ipsâ, inquam, ratione gerendi belli. In eâ enim *aduerſus famam rumoréſque hominum firmus ſtabis.* Liu. XXII.

Magis recta ratio. Et *quæ probanda ſunt, non quæ vtique probabuntur, ſequêris.* Vell. II.

Nec *vnquam conſilia Ducis, iudicio exercitus; ſed ex-* Ibidem.

ercitus, Prouidentiâ Ducis regendus eſt.

Senec. Oct.

Malè imperatur, cùm regit vulgus Duces.

Tac. III. Hiſt.

Scito *militibus cupidinem pugnandi conuenire; Duces, prouidendo, conſultando, cunctatione ſæpius quàm temeritate prodeſſe.*

Vell. II.

SECVRITAS fugienda. *Nemo celeriùs opprimitur, quàm qui nihil timet.*

Mala in bellis Securitas:

Indid.

Et *frequentiſſimum initium calamitatis, Securitas.*

Liu. XXI.

Sæpe & contemptus hoſtis cruentum certamen edidit, & inclyti populi regéſque perleui momento victi ſunt.

Hoſtiumque contemptus.

Curt. VI.

Nihil tutò in hoſte deſpicitur. quem ſpreueris, valentiorem negligentiâ facies.

Liu. VI.

Itaque ego *vt nihil timendi, ſic nihil contemnendi auctor ſim.*

Metuens quadam cura ſit.

Cæſ. I. Bel. Ciuil.

Sæpe in bello, paruis momentis, magni caſus intercedunt.

Liu. XXV.

Et *nihil tam leue eſt, quod non magnæ interdum rei momentum faciat.*

Nihil paruum in bello.

AEmil. Prob. in Thraſ.

Quò magis præceptum illud in omnium animis eſſe debet: Nihil in bello oportere contemni. nec ſine cauſſâ dici, Matrem timidi flere non ſolere.

Id. in Pelop.

Incredibile eſt, *Nimia fiducia quantæ calamitati ſoleat eſſe.*

Fiducia ſemper noxia.

Liu. XXII.

INQVIRENDVM in omnia. *Tuum, & hoſtium exercitum, locorum ſitum, naturam regionis noſce.*

Exploratio in hoſtes vtilis.

Ibidem.

Pulchrum in Annibale elogium: *Omnia ei hoſtium, haud ſecùs quàm ſua, nota erant.*

Plutarc. in Agi & Cleo.

Diſplicet illud Spartanorum: qui interrogare ſoliti, Οὐχ ὁπόσοι εἰσὶν, ἀλλὰ ποῦ εἰσιν: *non quot eſſent, ſed vbi eſſent?*

Qui, quales, quanti?

Veget. III. cap. XXVI.

Prætumidum eſt. Ille *difficilè vincitur, qui de ſuis et aduerſarij copijs verè poteſt iudicare.*

Maxime, cuiuſmodi ipſe Dux?

Polyb. III.

Sed in primis Ducis ipſius ingenium noſce. Οὐ γὰρ εἰκὸς ἄλλως εἰπεῖν, ὡς εἴ τις οἴεται κυριώτερόν τι μέρος εἶναι στρατηγίας τοῦ γνῶναι τὴν προαίρεσιν καὶ φύσιν τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται: *Nec enim aliter ego dixero, quàm ſiquis cenſet aliud magis proprium eſſe boni Ducis officium, quàm hoſtium Imperatoris ingenium naturámq; noſſe, errare eum, imò inſanire.*

Cuiuſmodi etiam hoſtes?

Liu. VII.

Inquire & in mores naturámque hoſtium. Nam quorundam *in impetu vis eſt, qui paruâ iidem morâ langueſcunt.*

Tac. XII. Ann.

Vt plerique Barbari. quorum *impetus acres cunctatione langueſcunt, aut in perſidiam mutantur.*

Eorum fides tentanda:

Ibidem.

Hoc quoque tenta. *necte moras, muta locos, & miſſis* (nempe occultè) *corruptoribus, exuendam ad fidem hoſtes emercare.*

Aut turbæ immittendæ.

De Morib. Germ.

Aut certè diſpara eos & diuelle. *Nihil præſtare maius Fortuna poteſt, quàm hoſtium diſcordiam.*

Oraculum.

Veget. III. cap. IX.

Atque *inter eos diſcordiarum ſerere cauſſas, ſapientis eſt Ducis. Nulla enim quamuis minima natio* (ô verbum notabile!) *poteſt ab aduerſariis perdeleri, niſi propriis ſimultatibus ſe ipſa conſumpſerit.*

Tempeſtiue pugnandum:

Videndum QVANDO pugnes. Me iudice, numquam temerè.

Claud.

Ductórque placebit,
Qui non præcipiti rapiet ſimul omnia caſu;
Sed qui maturo vel læta vel aſpera rerum
Conſilio momenta regens, nec triſtibus impar,
Nec pro ſucceſſu tumidus; ſpatiúmque morandi,
Vincendíque modum, mutatis noſcet habenis.

Id eſt, rare.

Sempro. apud Agel. Noctium lib. XIII. cap. III.

Paullus AEmilius dixit, *Perrarò nimis, bonum Imperatorem ſignis collatis decertare, niſi ſumma Neceſſitudo, aut ſumma ei Occaſio data eſſet.*

Suet. cap. XXV

Cæſar Auguſtus dixit: *Prælium aut bellum numquam*

quam ſuſcipiendum, niſi cùm maior emolumenti ſpes, quàm damni metus oſtenderetur.

Thuc. II. Ἄδηλα γὰρ τὰ τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ, καὶ δι' ὀργῆς αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται. πολλάκις δὲ τὸ ἔλασσον πλῆθος δεδιὸς, ἄμεινον ἠμύνατο τοὺς πλέονας, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους γενέσθαι: *Incertæ enim res bellicæ. & multa ex paruo, & aggreſſiones ferè per impetum fiunt. Sæpe autem vel minor multitudo maiorem propulſauit ac vicit cum metu incedens, quoniam hæc ob contemptum imparatior eſt.*

Incerta enim illa alia.

Cic. pro Mil. *Incerti exitus pugnarum, & Mars communis: qui ſæpe ſpoliantem iam & exſultantem euertit & perculit ab abiecto.*

Liu. VII. Ergo hîc lentè. præſertim *aduerſus hoſtem, quem Tempus deteriorem indies & Locus alienus facient:*

Alia magis via debellandus hoſtis.

Idem XXII. Qui *in hoſtili eſt terrâ, inter omnia inimica infeſtáque:*

Ibidem. Quem *nullæ vrbes accipiunt, nulla mœnia:*

Ibidem. Hunc talem *dubitas quin ſedendo ſuperaturus ſis?*

Mora ſæpe frangendus.

Tac. II. Hiſt. *Multa bella impetu valida, per tædia ac moras euanuêre.*

Liu. XXII. Nec de pugnâ tamen ſemper abnuo. Nam *ſtultitia ſit, ſedendo ac votis debellari credere poſſe:*

Tamen interdum & Pugna.

Xenop. VII. Pæd. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν πολλάκις τοῖς ἄρχουσι καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιοῦταί τι: *Et in tardando, ſæpe Ducibus etiam optimi Apparatus pars aliqua perit:*

Tac. II. Hiſt. Sed conſilio & iudicio, *rem mitti in diſcrimen iubeo.*

Idque pro re & temporibus.

Liu. XXII. Nempe ſi in arcto tuæ res: *non commeatum, non ſupplementum, non pecuniam habeas.*

Puta, ſi diu ſubſiſtere non potes:

Indidem. Cum bonis dijs *educ in aciem, copiámque pugnandi facito.*

In rebus aſperis et tenui ſpe, fortiſſima quæque conſilia tutiſſima ſunt. Id. lib. XXV.

Et, vt poëta quoque monet,

Capienda rebus in malis præceps via eſt. Sen. Agamem.

Aut ſi merito præſumis victoriam.

Aut, ſi tua pars palàm potior: de quo tamen ſerio, & nihil tibi blandiens, cognoſce. *Dux vigilans, ſobrius, prudens, tanquam de ciuili cauſsâ inter partes iudicaturus, adhibito conſilio, de ſuis et aduerſarij copijs iudicet. Et ſi multis rebus ſuperior inuenitur, opportunum ſibi ne differat conflictum.* Veget. III. cap. IX.

Alias, noxia ſemper pugna

Aliter, *neutiquam mihi placeat, quando nulla cogat res, committere ſe Fortunæ.* Liu. VII.

Sanè iſti, qui *magis animis quàm viribus freti, ad certamen deſcendunt.* Indidem.

Feſtinatum temerè prælium pari formidine deſerunt. Tac. IV. Hiſt.

Prodigiorum habenda ratio:

Quid ſi & in Diuina modicè inquiras? modicè dico, & ſine ſuperſtitione. Haud ſpernenda omnino videntur *cælo terrâque prodigia, et fulminum monitus, et futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta.* I. Hiſt.

Fortaſſe & Somniorum.

Imò nec Somnia. Nam *inſtantibus curis, agitant ſæpe per ſomnum ſpecies imminentium rerum: ſiue illas ægritudo, ſiue diuinatio animi præſagientis acceſſit.* Curt. III.

Sanè ego te nolim *contemptorem talium, vt fortuitorum.* Tac. I. Hiſt.

Nam *amat Benignitas numinis, ſeu quòd merentur homines, ſeu quòd tangitur eorum affectione, his quoque rationibus prodere quæ impendent.* Amm. XXI.

Pugnæ ineundæ ratio.

Videndum QVOMODO pugnes. Captanda primò Tempora. vt *imparatis, cibum capientibus, in itinere* Veget. III. cap. XXII.

itinere laſſis, equos ſuos paſcentibus, ac nihil tale ſuſpicantibus ſuperuenias.

Id. III. cap. IX. *Boni enim Duces, non aperto Marte, in quo eſt commune periculum, ſed ex occulto ſemper attentant.* *Subito aut ex inſidiis.*

Ibid. Quo caſu, tui audent, illi trepidant. *cauendúmque ne dubitantem aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas.*

Tac. II. Ann. Niſi quòd ſimulare metum, interdum haud malum: *& ſpe victoriæ inducere, vt vincantur.*

II. Hiſt. Item illud vtile, videre *quando hoſtis imprudentiâ ruat, & (quod loco ſapientiæ eſt) alienam ſtultitiam opperiri.* *Aut cum opportunum ſe dat hoſtis.*

Thuc. V. Ὅστις δὲ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἐναντίων κάλλιστα ἰδὼν, καὶ ἅμα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖται, μὴ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς μᾶλλον καὶ ἀντιπαρεκταχθέντος, ἢ ἐκ τοῦ πρὸς τὸ παρὸν ξυμφέροντος, πλεῖστ' ἂν ὀρθοῖτο: *Quicumque peccata aduerſariorum optimè videt, et ſimul pro ſuâ copiâ eos aggreditur, non tam ex aperto et quaſi acie palàm inſtructâ, quàm ex vſu præſenti, plerumque huic res ſuccedat.*

Ad ſummam, cùm id poteſt, Tempora obſerua. Liu. XXV. *quia ſi in occaſionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus paullùm fueris, nequicquam mox omiſſam quæras.*

Curt. VII. Dixi, cùm poteſt. Nam certè *Neceſſitas ante rationem eſt, maximè in bello, quod rarò permittit tempora legere.*

Veget. III. cap. IX. Secundò Locus conſiderandus: *vtrum inimicis, an tibi videatur accommodus.* *Loci habendæ ratio.*

cap. XXVI. Hîc quoque enim momentum, & *ampliùs prodeſt Locus ſæpe quàm Virtus.*

cap. IX. Exempli cauſſâ. *Si equitatu audemus, campos debemus optare: ſi pedite, loca eligere anguſta, foſſis, paludibus,*

dibus, vel arboribus impedita.

Sæpe etiam iuuat, ſi is ita captus, vt tuis ſit *neceſſitas in loco, ſpes in virtute, ſalus ex victoriâ.* Tac. II. Ann.

Sanè *propinqua* munimenta aut mœnia, *quanto plus ſpei ad effugium, minorem ad reſiſtendum animum dare* ſolent. III. Hiſt.

Inſtructionis habenda ratio.

At tertiò, momentum vel maximum in Acie. quæ *ſi ſapienter diſponitur, plurimum iuuat: ſi imperitè, quamuis optimi bellatores malâ diſpoſitione franguntur.* Veget. III. cap. XIV.

Varia de eâ præcepta: quod melius illo Homerico?

Homericus aciei ordo.

Ιππῆας μὲ πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι, Iliad. δ.
Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλοὺς,
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν,
Ὄφρα καὶ οὐκ ἐθέλων τις ἀναγκαίῃ πολεμίζῃ.
Atq; Equites poſuit cum Curribus ordine primo:
At Peditum à tergo florémque & robora, belli
Munimem ſeptumq;: ſed in medio agmine viles
Ignauóſque, vti vel nolentes depugnarent.

Subſidio ſemper habenda.

Cui accedit militaris Doctor. *Ad victoriam,* inquit, *plurimum confert, vt lectiſſimos de peditibus & equitibus habeat Dux poſt aciem in ſubſidiis præparatos.* Veget. III. cap. XVII.

Imò quaſi in inſidijs. τὸ γὰρ ἐπιὸν ὕστερον, δεινότερον τοῖς πολεμίοις τοῦ παρόντος καὶ μαχομένου: *Nam qui ſuperueniunt, terribiliores ſunt hoſti, iis qui in manibus ſunt & pugnant.* Thuc. V.

Inopinata terrent.

Cauſſa. quia inopinata maximè mouent: &, vt ille ait, *ſubita conterrent hoſtes, vſitata vileſcunt.* Veget. III. cap. XXVI.

Ita clamor aliquis repentinus, aut imago & aſpectus, fugâ ſæpe exercitum impleuit. καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον καταπλήττεται τοὺς ἐναντίους: *& hæc talia, magis quàm gladius, conſternant hoſtem.* Plutar. in Catone maiore.

Obſerua.

Primi in omnibus prœliis oculi vincuntur: Tac. de Morib. Germ.

Curt, IV.

Siue etiam Aures. videbíſque militem *vanis et inanibus magis, quàm iuſtis formidinis cauſſis moueri.*

Noto amplius. in ſtruendâ Acie plerumque vtile, per gentes eam nationéſque diſponi: cùm ob alias cauſſas, tùm *vt diſcretus labor fortes ignauóſque diſtinguat, atque ipsâ contentione decoris accendantur.*

Tac. III. Hiſt.

Diuidenda per nationes acies.

Idque ita, vt exteri aut mercenarij proximi ſint diſcrimini: tibi ſcilicet *ingens victoriæ decus, citra domeſticum ſanguinem bellanti.*

In Agricol.

Semper autem *ſtudere debes, vt prior inſtruas aciem.*

Veget. III. cap. XVIII.

In tempore inſtruenda.

Cauſſâ duplici. primùm, *quia ex arbitrio tuo potes facere, quod tibi vtile iudicas, cùm nullus obſiſtit.*

Ibid.

Deinde, quòd *& tuis auges confidentiam, & aduerſariis minuis. quia fortiores videntur, qui prouocare non dubitant.*

Ibidem.

Plus animì eſt inferenti periculum, quàm propulſanti.

Liu. XXVIII.

Quò valdè item pertinet, ſi antè & in pugnâ Dux alacer, *ardorem animi vultu oculíſque præferens.*

Vell. II.

Dux ſit confidens & lætus.

Quid enim audeant, ſi te videant *ſegnem, & velut animi captum, huc illuc clamoribus circumagi?*

Tac. III. Hiſt.

Profectò *neceſſe eſt ad fugam parati ſint, qui Ducem ſuum ſentiunt deſperare.*

Veget. III. cap. XXII.

Excita, & doce: *Quò timoris minus ſit, eò minus fermè periculi eſſe.*

Liu. XXII.

Suos hortetur.

Effugere mortem, quiſquis contempſerit; timidiſſimum quemque eam conſequi.

Curt.

Semper in prælio his maximum periculum eſſe, qui maximè timent. Audaciam pro muro haberi.

Sall. Iugurth.

Ne pigros quidem ſibi fata diſponere, ſed vnicum bonum diuturnam vitam exiſtimantes, ſæpe acerbâ morte occu-

Curt. IX.

occupari.

Hæc taliáque (pauca pono in exemplum) opportunè diſſeres: & *quamquam virtuti confidas, tamen exhortationes et preces miſcebis.* Tac.xiv.An.

In re trepida, non trepidet.

Iam pugnas. Tui inclinant? ne diffide. *Euentus omnium* (aut certè, *plurium*) *præliorum, inter initia contra illos magis fuit, quibus victoria debebatur.* Veget.iii. cap.xxv.

Hîc animo opus, vt *nullum, in tali trepidatione, conſtantis Ducis aut fortiſſimi militis officium omittas.* Tac.iii. Hiſt.

Suos ſiſtat, & incitet.

Occurſa pauentibus, retine cedentes; vbi plurimus labor, vnde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce, inſignis hoſti, conſpicuus tuis. Ibidem.

Audi poëtam de Cæſare:

Ipſe manu ſubicit gladios, ac tela miniſtrat,
Promouet ipſe acies, impellit terga ſuorum,
Verbere conuerſæ ceſſantes excitat haſtæ. Lucan.lib. vii.

Prouide in Victoria agendum.

At contrà, Tui vincunt? cohibe, nec nimis diffunde. *Frequenter iam fuſa acies, diſperſos ac paſſim ſequentes, reparatis viribus interemit.* Veget.iii. cap.xxv.

Satis citò incipis victoriam, vbi prouiſum fuerit ne vincare. Tac.ii.Hiſt.

Aliquando etiam victis ira virtúſque. In Agricol.

Non pertinaciter inſtandum.

Præſertim ſi nimium inſtas. *Clauſis ex deſperatione creſcit audacia, et cùm ſpei nihil eſt, ſumit arma formido.* Veget.iii. cap.xxv.

Reprehenſi ex fugâ pugnabunt, quia fugere non poſſunt. Curt.vi.

Via munienda ad fugam.

Ideò *Scipionis laudata ſententia eſt, Viam hoſtibus quâ fugiant muniendam.* Veget.iii. cap.xxi.

Et *Pyrrhus inter cetera præcepta Imperatoria, memoriæ tradidit, Non eſſe pertinaciter inſtandum hoſti fugienti. non ſolùm, ne fortiùs ex neceſſitate reſiſteret, ſed vt* Frontin.ii. cap.vi.

poſteà quoque faciliùs acie cederet.

Quod poſtremum, callidum ego ſcio, & aptum in militiâ totâ. Denique à Prædâ etiam arcendus miles. Nimis ſæpe *obſtitit vincentibus prauum inter ipſos certamen, omiſſo hoſte, ſpolia conſectandi.*

A præda arcendi milites, donec plane vicerint.

Tac. IV. Hiſt.

CAPVT. XVII.

De callidis Conſiliis ſiue Strategematis: An vti ijs ius & fas? Noſtrâ ſententiâ, non vtilia ea ſolùm, ſed glorioſa.

PRIORIS generis Conſiliorum ſpecimen vides: venio ad genus alterum, flexuoſum magis & occultum: *quorum vis propriè in arte ſolertiáq; poſita proficit, tam vbi cauendus quàm vbi opprimendus eſt hoſtis.*

Frontin. I. Pręf.

Strategemata quid, & quo fine?

Ea, Græcanicâ voce, Strategemata dicimus: credo, quia aut manant inueniunturque à Duce, vel quia bono illo maximè digna. In quo tamen controuerſiæ aliquid nobis, cum ſimplicibus illis candidiſque naturis. quæ damnant; & aiunt eſſe veri militis, imò viri, *non fraude, neque occultis, ſed palam & armatum, hoſtes ſuos vlciſci.*

Cauſſa nominis.

Quidam ea damnant.

Tac. II. Ann

Stare pro ijs poëta videtur:

Οὐδεὶς ἀνὴρ εὔψυχος ἀξιοῖ λάθρᾳ
Κτεῖναι τὸν ἐχθρόν:
Vir nemo mentis altæ clanculum velit
Occidere hoſtem.

Euripid in Rheſo.

Atque etiam populi quidam noui & veteres. vt ab illâ ipsâ fallace Græcia, Achæi: qui, Polybio narrante & laudante, τοσοῦτον ἀπηλλοτριῶντο τοῦ κακομηχανεῖν, ὥστ' οὐδὲ τοὺς πολεμίους ᾑροῦντο δι' ἀπάτης νικᾷν: *intantum abhorrebant à machinationibus iſtis & ſtruendis dolis, vt nec hoſtes ſuos vellent per fraudem vincere.*

Et populi nonnulli ſpreuerunt.

Lib. xiii.

Cauſſam idem addit. Ὑπολαμβάνοντες, inquit οὔτε λαμπρὸν

Ibidem.

Quaſi parum generoſa.

Quasi parum generoſa.

λαμπρὸν, οὐδὲ μὴν βέβαιον εἶναι τῶν κατορθωμάτων, ἐὰν μή τις ἐκ προφανοῦς μαχόμενος ἡττήσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀντιταττομένων: *Cenſentes, neque ſplendidam neque firmam vllam victoriam, niſi quis palam & ex condicto depugnans, animos quoque deieciſſet aduerſariorum.*

Scilicet

- nulla eſt Victoria maior,
Quàm quæ confeſſos animo quoq; ſubiugat hoſtes.

Claud. in VI. Conſulat. Honor.

Parum efficacia ad plenam victoriam.

Nam reuerâ, qui dolo ſuccubuerunt, facilè iterum inſurgunt: *non virtute, ſed occaſione & arte Ducis victos ſe rati.*

Tac. Agric.

Atque etiam contra bonam fidem.

Denique ſcripſit Romanus quiſpiam: *Eam vir ſanctus & ſapiens ſciet veram eſſe victoriam, quæ ſaluâ fide & integrâ dignitate parabitur.*

Florus I. cap. XII.

Atqui nónne vtraque, inquiunt, hîc periclitantur? & vbi dolus ac ſupplantatio, vix fides eſſe poteſt, certè non dignitas ſalua. Hæc ſunt quæ ab ijs dicuntur: ego contrà diſſero, & repono. Primùm, hoſtem eſſe, in quem ea vſurpamus. id eſt, quem perdere mos fáſque ſit: & quid refert quo modo? Tritum illud poëtæ innotuit,

Nos contra ſentimus.

Hoſtem omni via ius lædere.

- Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

Virg. II.

Cum quo poëta alter:

- χρὴ δὲ πᾶν ἔρ-
δοντ᾽ ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

- oportet quidlibet
Conantem, frangere aduerſarium.

Pindar. Iſthm. od. IV.

A ſimili:

Ecce venator etiam feras quaſdam vi & manu interficit, quaſdam occultus ſubſiſtit & laqueis aut retibus captat: quis reprehendit? A laude propiùs totum hoc genus inſidiarum abeſſe videtur, quàm à culpa. Certè vir & dux bonus Braſidas, ita effatur: τὰ κλέμματα ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει, ἃ τὸν πολέμιον μάλιστ᾽ ἄν τις ἀπατήσας, τοὺς φίλους μέγιστ᾽ ἂν ὠφελήσειεν: *Illa belli furta*

Ab teſtibus.

Thuc. V.

ta pulcherrimam laudem habent, per quæ hoſtes maximè decipiuntur, & amici plurimùm iuuantur.

Lib. IX.

Ipſe Polybius admirator paulo antè Achæorum, palam ad nos tranſit. & ait τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων ἐλάττω τὰ προδήλως καὶ μετὰ βίας ἐπιτελούμενα, τῶν μετὰ δόλου καὶ σὺν καιρῷ πραττομένων: *Facinorum militarium ea eſſe minoris laudis ac momenti, quæ propalàm & per vim patrantur, his quæ ex occaſione & per dolum.*

Plutar. Marcell.

Spartanorũ de hu iudicium:

Quòd ſi gens etiam genti opponẽda: an Spartanos appendere cum Achæis verear in eâdem lance? imò virtute & fortunâ præponderabunt. Illi igitur, καίπερ ὄντες πολεμικώτατοι, μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἡγοῦντο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πρᾶξιν, ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας: *etſi pugnaciſſimi, tamen digniorem magíſque conuenientem homini cenſebant actionem ratione & mente inſtitutam, quàm illam per vim aut robur.*

Ibid.

Qui antepoſuerunt hac tecta rectis.

Ideoque θύει μὲν ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀποστρατηγῶν, ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται διαπραξάμενος, βοῦν· ὁ δὲ διὰ μάχης, ἀλεκτρυόνα: *Spartæ, è Ducibus qui ſe abdicant, ille qui rem dolo aut ſuaſione cõfecit, bouem immolat: qui prælio, gallũ.*

Reſponſio ad rationes aduerſas Diſtinctio inter hoſtes,

Maiorem ſcilicet minoremq́ue victimam, pro re tali. At negat, inquiunt, Euripides eſſe viri generoſi. Errant. non ille de hoſte publico aut prœlijs loquitur: ſed ſentit de priuatis inimicitijs, in quibus locum (iuſtè quidem) eſſe non vult huic fraudi. aliud eſt in bellis. Nam etiam Romani veteres, auidi aliâs & tenaces regiæ huius viæ, quemdam *bonum Dolum dicebant, & pro ſollertiâ hoc nomen accipiebant: maximè ſi aduerſus hoſtem latronémue quis machinaretur.*

Vlpian. l. 1. De dolo.

Chriſtiana ſanctio.

Auguſt. in in Quæſtion. ſuper Ioſuë, qu. x.

Quid verbis opus eſt? Ipſe ſacrorum Antiſtes definiuit, *Cùm iuſtum bellum ſuſcipitur, vt apertè pugnet quis aut ex inſidiis, nihil ad iuſtitiam intereſt.*

Ad Florum reſponſio.

Nam quòd Romanus ille ſcriptor damnare videtur; ille verò non damnat. Saluam tantùm in ijs vult Fidem & Dignitatem. Nam contra fœdera aut pacta fraudem quis probet? quis item vilem aliquam & abiectam? vt ſiquis hoſtem veneno tollat, aut clàm immiſſo emptoque percuſſore. Hæc talia ſperne, & cum Ageſilao cenſe : Ἀποσπεισάμενον μὲν ἀδίκως, ἀσεβὲς· τοὺς δὲ πολεμίους παραλογίζεσθαι, οὐ μόνον δίκαιον καὶ ἔνδοξον, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ καὶ κερδαλέον. *Fœderatum iniuſtè fallere, impium; at hoſtes, non ſolùm iuſtum, ſed etiam ſuaue & fructuoſum eſt.*

Quæ fraudes bona.

Plutar.

Hos tales cum Homero,

> Κτείνῃς ἠὲ δόλῳ, ἢ ἀμφαδὸν ὀξέϊ χαλκῷ:
> *Conſice ſiue dolo, ſeu ſtricto cominus enſe.*

Adhortatio ad eas.

Odyſ. λ.

Οὕτως γὰρ οὐδὲν κερδαλεώτερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης: *Reipſa enim nihil vtilius in bello dolis.*

Laudatio.

Xenop. Hippar.

Quorum ſpecimen quid à me hîc exſpectes? Frontinum & Polyenum è veteribus habes: & nonnemo etiam hodie percoluit illum campum.

CAPVT XVII.

Quid poſt Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, ſiue Clade, quomodò Princeps ſalubriter & decorè ſe gerat.

AD Pugnam Conſiliis meis ſatis te inſtruxi: aliquid etiam de ijs quæ poſt Pugnam vſui ſunt, dicam, & hoc velut flexu ducam te ad candidam illam metam: id eſt, Pacem. Poſt Pugnam, aut Victoria eſt, aut Clades. In illâ tria præcipio: vt Cautè eam habeas, vt Leniter, vt Modeſtè. Cautè ideò, *quòd fermè fit vt res ſecundæ neglegentiam creent:*

Ad victoria vſum tria præcepta.

Liuius XXI.

Atque ita *aliquod vulnus per nimiam fiduciam accipiatur,*

Cautela adhibenda.

Tacit. Agric.

Crebra autem, *etſi modica damna, famam partæ victoriæ lacerant.*

IV. Hiſt.

Leniter etiam, quia ſuapte naturâ ea cruda.

Lenitas.

—Regi frænis nequit
Senec. Troad.
Et ira, & ardens hoſtis, & Victoria,
Gladiúſque felix: cuius infectis ſemel
Vecors libido eſt.

Nec ſpes omnis abcidenda hoſti.

Regenda tamen; aut valdè hęres in tuo curſu. Nam vbi extrema omnia in oculis, *deſperatione in audaciam accinguntur.*

Tac. III. Hiſt.

Curtius V. *Ignauiam quoque Neceſſitas acuit, & ſæpe deſperatio ſpei cauſſa eſt.*

Portius Latro in Declā. *Grauiſſimi ſunt morſus irritatæ Neceſsitatis.*

Ad pacem identidem prouocandus.

Ergo hoc caue, & ad ſpem ſemper aliquid relinque. Inſta, terre: ſed *vbi ſatis terrueris, parcendo rurſus irritamenta pacis oſtenta.*

Tacit. Agric.

Indid. Hoc mollit & *frangit aſpectu pignorum,*

Agris parcendum.

Aſpectu Opum: quas ipſas ne planè perde. Archidamus prudenter: μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίσητε, inquit, τὴν γῆν αὐτῶν (τῶν πολεμίων) ἢ ὅμηρον ἔχειν. καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται· ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπὶ πλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν: *Nec enim aliud terram hoſtium cenſete, quam velut obſidem. idque eo magis, quò illa cultior. Huic parcendum vt plurimum eſt, nec hoſtes in amentiam et deſperationem redacti, difficiliores expugnatu reddendi.*

Thuc. I.

Et alioqui ſpecioſa in hoc fiducia, quòd parcas, vt tuis. Nam
Quæ corripi igne, quæ meti gladio iubes,
Aliena credis.

Senec. Theb.

Superbia ſegreganda.

Tertiò, Modeſtè eam habe. Nam non ſolùm *Felicitas in malo ingenio auaritiam, ſuperbiam, ceteráque occulta mala patefacit:*

Tac. III. Hiſt.

II. Hiſt. Sed *rebus ſecundis, etiam egregij duces inſoleſcunt,*

Et cū Pindarico illo Tātalo—μέγαν ὄλβον καταπέψαι οὐκ ἐδυνάσθη;

δύνανται: magnam felicitatem concoquere non poſſunt. Olymp. Od. I.

Nam caſus incerti: O ſtulti! ὅ τε ἐν πολέμῳ εὐτυχίᾳ πλεονάζων, οὐκ ἐντεθύμηται θράσει ἀπίστῳ ἐπαιρόμενος: *Is qui in bello ob res ſecundas exſultat, non cogitat quàm infidâ fiduciâ ſe extollat.* Thuc. I.

Fortuna vitrea eſt, tunc cùm ſplendet, frangitur. Publius.

Et ſæpe victor, victus. *Habet has vices conditio mortalium, vt aduerſa ex ſecundis, ſecunda ex aduerſis naſcantur.* Plinius Paneg.

Victor timere quid poteſt? quod non timet. Sen. Agamem.

Clades tuas ſcire oportet: Iam in CLADE duo moneo: vt Prudenter eam & Fortiter feras. Prudenter, hoc ſenſu: vt noris eam ſeriò, & appendas. Nam quidam, *è contrario, læta omnia ſibi fingunt:* Tac. III. Hiſt.

Aut non mederi. Et *nuntios cladis occultantes, ſtultâ diſſimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala differunt.* Ibid.

Quod nulla ratio eſt, vt fiat. Nam primùm,

—clades ſcire qui refugit ſuas,
Grauat timorem. dubia plus torquent mala. Sen. Agamem.

Sicut contrà, *Sæpe calamitatis ſolatium eſt, noſſe ſortem ſuam.* Curt. IV.

Deinde profectò
Iners malorum remedium, Ignorantia eſt: Senec. Oed.

His obnitendum. Imò nullum: nec mederi tibi fas cùm neſcis. Tu verò agnoſce, atque adeò examina & appende. Si exigua damna, *irâ te magis quàm metu accendant.* Tac. XV. Ann.

Si grandiora? ne ſic quidem *haſtam abijce,* Cic. pro Muren.

Nec prælij vnius euentu paueſce. Tac. II. Hiſt.

Et meliora ſperanda. Nónne *Mars communis & victum ſæpe erigit, et affligit victorem?* Liuius XXVIII.

Infirmi ingenij eſt, lapſu aliquo, ſummæ rei diffidere, Egeſipp. IV. cap. II.

cùm exiguis momentis ſubitò inclinentur omnia quæ in bello geruntur.

Ergo hîc illud valeat, vt feras Fortiter. *Robur animi induendum.*

Senec. Oedip.

-Regium hoc ipſum reor
Aduerſa capere. quóque ſit dubius magis
Status, & cadentis imperi moles labat,
Hoc ſtare certo preſſiùs fortem gradu.

Tac. II. Hiſt. Didici *fortes & ſtrenuos contra Fortunam inſiſtere ſpei; timidos & ignauos, ad deſperationem formidine properare.* *Contra Fortunam inſurgendum.*

Indid. Tu verò erige te, *vires iuxtà & procul ſitas circumſpice:* *Vires reparandæ.*

Veget. III. cap. XXV. *Noui dilectus, noua quærantur auxilia:*

Tacit. Agric. Opida aut *caſtella, aduerſus moras obſidionis, annuis copijs firmentur.*

Flor. I. cap. XV. Ad ſummam (bona modò cauſſa tua ſit) *omnia experire: more anguium, qui obtrito capite, poſtremùm caudâ minantur.*

Curt. V. *Si iuſta ac pia bella dij auerſantur, fortibus tamen viris licebit honeſtè mori.* *Per decus mori melius, quam per dedecus viuere.*

Sall. *Quoniam quidem vnum omnibus finem Natura vel ferro ſeptis ſtatuit:*

Tac. III. Hiſt. *Id ſolùm refert, nouiſſimum ſpiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem.*

CAP. XIX.

Ad pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: ſed ad Tutam & Bonam.

SED ſatis, ſatis, iam Pugnatum eſt: Pax ſalutaris quando nos reſpicies? Ad te venio, & abſterſo *Pars tertia huius libri.*

Martio hoc puluere, quieſcam paullùm ſub felici arbore Mineruæ. Dixi quomodo Suſcipienda bella, & Gerenda: nunc auidè, quomodo Finienda. Nam

Mundus non ſtet per aſſidua bella.

> *Si æterna ſemper odia mortales gerant,*
> *Nec cœptus vnquam cadat ex animis furor,*
> *Sed arma felix teneat, infelix paret;*
> *Nihil relinquent bella. tum vaſtus ager*
> *Squallebit armis, ſubdità tectis face*
> *Altus ſepultas obruet gentes cinis.*

Senec. Hercul. Fur.

Eorum finis pax.

Quamuis magna, quamuis diuturna bella, Pace finienda ſunt: cuius & *nomen dulce eſt, res verò ipſa cum iucunda, tum ſalutaris.*

Cic. Phil. XIII.

Laudatiuncula pacis.

Quæ non modo ij quibus naturâ ſenſum dedit, ſed etiam tecta atque agri lætari videntur.

Id. de leg. Agrar.

> *-Pax optima rerum*
> *Quas homini nouiſſe datum eſt.*
> *Pax vna triumphis*
> *Innumeris potior.*

Sil. XI.

Vtrique parti expedit:

Ergo pariter ad hanc ite, *tam quibus Salus quàm quibus Gloria cariſſima eſt:*

Tacit. Agric.

Victi dico & Victores, ad hanc ite. Illa *ex æquo vtilis:*

XV. Ann.

Et

Victa maxime.

> *Pacem reduci velle, Victori expedit,*
> *Victo neceſſe eſt.*

Senec. Herc. Fur.

Arma tenenda, ſi eam volumus.

Sed tu me prior audi, qui VICTVS. Paullò antè ad arma te excitaui: nec nunc excutio. quia hęc directa ad Pacem via. *Si pace frui volumus,* inquit Tullius, *bellum gerendum eſt; ſi bellum omittemus, pace nunquam fruemur.*

Phil. VII.

Ἐκ πολέμου μὲν γὰρ εἰρήνη μᾶλλον βεβαιοῦται: *E bello enim pax magis firmatur.*

Thuc. I.

Metus faciendus hoſti.

Quomodo? nempe ne ignauum & vile aliquod animal

Tac. III. Hiſt. *animal videare: & ſcias eſſe tibi adhuc vires, ſi deliberas, ambiguas; acres, ſi deſperâris.*

IV. Ann. Ideò *erectum & fidentem animi oſtende.*

Et dic illud Homericum:

Iliad. γ.

Τῷ μοι δ' ἔγχεά ἐστι καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
Καὶ κόρυθες καὶ θώρηκες λαμπρὸν γανόωντες.
Et mihi ſunt teretes haſtæ, clypeíque rotundi,
Tum galeæ, tum thoraces ſplendore micantes.

Guil. Neubr. Rer. Anglic. lib. II. c. XII. Vetus verbum non te fallet; *Sub clypeo meliùs ſuccedere pacis negotium.*

Conſiderabis autem in omni pace hæc duo, vt Honeſta ea, & vt Simplex ſit. Honeſtam intellego, cùm *aliquâ tolerabili conditione finies bellum.* *Duo in pace ſpecto. Vt Honeſta ſit.* — Liu. XXV.

Ex Cle. Phil. XII. Vt verè *Pax ea ſit, non pactio ſeruitutis.*

Ad Att. VII. ep. XIIII. Nã quamuis *pax vel iniuſta, vtilior ſit iuſtiſſimo bello;*

Tamen profectò viro Principi intolerabilis, quæ labem eiuſmodi aut ignominiam adfert. *Cum aperta ſeruitute, turpis.*

Senec. Theb. *In ſeruitutem cadere de regno, graue eſt.*

Phil. III. Videatúrque *cum dignitate potius cadendum, quàm cum ignominiâ ſeruiendum.* *Mors viro potior.*

Deinde Simplicem eam volui, id eſt, puram, niueam, & verè Pacem. Nam fictam, fucatam illam, *& pacis nomine inuolutum bellum, reformido.* *Pax ſine fuco eſto.* — Phil. VII.

Sall. Ep. Mithrid. Sæpe *ob* potentium *interna mala, dilata magis prælia, quàm datam pacem intelleges.* *Finiat bellum, non differat.*

Tac. IV. Hiſt. Ego autem cenſeo, *Pace ſuſpectâ tutius bellum.*

Hæc duo ſunt quæ ſemper conſideres, nec plenè ſemper impetres: niſi fortè initio belli. Nam optimum & propè *vnum tempus eſt de pace agendi, dum ſibi vterque confidit, & pares ambo videntur.* *Quando ea optime coeat?* — Cæſ. I. bel. Ciu.

Et *videntur pares, qui non fecerunt inter ſe periculum virium.* Curt.vii.

Interdum faſces Dignitas ſubmittit:

At rebus inclinatis, magis eſt vt te inclines: & *quamuis tutâ conditione pacem accipere malis, quàm viribus cum valentiore certare.* Cic.v.Ep.xxi.

Gubernator, vbi naufragium timet, iacturâ, quidquid ſanari poteſt, redimit. Curt.v.

Experti inuicem eſtis tu ac Fortuna: Tac.ii.Hiſt.

Contra te ſtetit. quid *proroges vltrà ruinam?* v.Hiſt.

Scito *apud victos plus ferè querimoniarum, quàm virium.* ii.Hiſt.

Et *quanquam atrociter loquantur, minorem eſſe apud eos animum.* iii.Hiſt.

Neceſſitate cogente.

Itaque morde frænum, & (quod in re ſimili quiſpiam dixit) *Neceſſitati pare, quam ne dÿ quidē ſuperāt.* Liu.ix.

Ecce *Pacem etiam qui vincere poſſunt, volunt: quid te oportet?* Id.vii.

Nec inutile ſine conditione etiam dare ſe hoſti.

Quin omiſſâ Irâ ac Spe fallacibus auctoribus, teipſum tuáque omnia cognitæ permitte fidei. Ibidem.

Sæpe hoc profuit; & *ſupplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepêre.* Tac.ii.Ann.

Si is tamen generoſus.

Nam victores (qui alto quidem ſunt animo) *ſecundæ res in miſerationem ex irâ vertunt.* Salluſt. Orat. Lepidi.

CAP. XX.

Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decorum, Vtile, Tutum. atq; adeò ad Pacem mitem: ſed cum excluſione fraudis. Pro eâ auctor ipſe Pacis inuocatus.

QVOS huc quoque iam impellam. Nam ades tu VICTOR: & quamuis vela tibi tumeant ſecundo vento, capeſſe hunc portum. Procellâ inuolui potes, & euerti. Nam quamuis ille

III. Hiſt.

dixerit, *Pacem et concordiam Victis vtilia, Victoribus tantùm pulchra eſſe:*

Ne crede. illa verò non Pulchra ijs ſolùm, ſed Vtilis plerunque & Tuta. Palàm quidem pulchra:

Pax vincenti decora.

Liu. xxx.

et in bonis tuis rebus, hoſtium dubiis, tibi ampla ac ſpecioſa danti pax eſt.

Ibid.

Quàm decõrum Principi, *cùm victoriam propè in manibus habeas, pacem non abnuere! ut ſciant omnes, te et Suſcipere iuſtè bella et Finire.*

lib. xxIII.

In occaſione accipienda.

Si prætermittis hoc tempus, quo dare magis quàm accipere potes pacem, vereor ne hæc lætitia luxuriet tibi aut vana euadat.

Tacit. xv. Ann.

Et fiat illud: *Gloriæq; et prædæ nonnihil partum, ſi aut gloriam cum modo, aut prædam cum curâ habuiſſet.*

Bernar. in ep.

Sanè vir ſanctus inclamat: *Pacem contemnentes, et gloriam appetentes, pacem perdunt et gloriam.*

Vtilis etiam: Vt bello & moleſtiis defungare.

Tac. xII. An.

Iam Vtilis quoque eadem. Nam ſi in bello perſeueras, quid niſi *tædium ex morâ, periculum ex properantiâ* te manet?

In Agric.

Nam ferè *plus impetus, maior conſtantia penes miſeros.*

Sil. I.

Et fractis rebus violentior vltima virtus.

Flor. II. cap. xv.

Quàm maximè mortiferi morſus eſſe ſolent morientium beſtiarum.

Curt. III.

Adde; quòd *Fortuna belli artem victos quoque docet.*

Plut. in Lycurg.

Non diu in eoſdem bellandum.

Nec temerè id præuiſum præcautúmque Lycurgo: qui Rhetram ſiue legem tulit, κωλύουσαν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς πολεμίους στρατεύειν, ἵνα μὴ πολλάκις ἀμύνεσθαι συνεἐθιζόμενοι πολεμικοὶ γένωνται: *vetantem eoſdem hoſtes ſæpius impugnare, ne repugnare aſſuefacti, ipſi quoque bellicoſi euaderent.*

Pax tuta.

Denique Tuta: quoniam vitas per eam incerta belli. *Melior tutiórque eſt certa pax, quàm ſperata victoria. Illa in tua, hæc in deorum manu eſt.* Liu.xxx.

Fortuna incerta.

Vim Fortunæ reputa, et omnia quæ agimus, ſubiecta eſſe mille caſibus. Ibidem.

- nemo ſe tutò diu
Periculis offerre tam crebris poteſt. Senec. Hercul. Fur.

Omnia audaciſſimè incipientem nuſquam fefellit Fortuna? Liu.xxx.

Quæ in extremo ſæpe pungit.

Eò magis time. & *ne quantò altiùs elatus es, hoc fœdiùs corruas.* Ibidem.

Semel profectò premere felices Deus
Cùm cœpit, vrget. hos habent magna exitus. Senec. Hercul. Oet.

Non ergo irritanda.

Itaque *illam ipſam Fortunam, quâ aſpirante res tam proſperè geſſiſti, verearis.* Curt. IIII.

Fortuna enim eſt: & *ex his quæ tribuis tibi, quàm mutabilis ſit, reputa.* Ibidem.

Ξυνὸς ἐνυάλιος, καί τε κτανέοντα κατέκτα : Homer. Ilia. σ.
Mars communis, et interimit quoq; iam perimentem.

Ideò in ſecundis rebus, nihil in quemquam ſuperbè ac violenter conſulere decet, nec præſenti credere Fortunæ; cùm quid Veſper ferat, incertus ſis. Liu.XLV.

Sapientiam cum ea miſce.

Profectò *ſi in ſecundis rebus bonam quoq; mentem darent dij, non ea ſolùm quæ eueniſſent, ſed etiam quæ euenire poſſent, reputaremus.* Lib.xxx.

Dabis ergo Pacem, *nec ita aliena appetes, vt de tuis dimices.* Ibidem.

Sed

Tac.xii.An.

Sed qualem? Mitem. Nam *bellorum egregij fines, quoties ignoſcendo tranſigitur.*

Pax tolerabilis eſto.

Salluſt. Orat. Philip.

Cogita, *Ignoſcendo populi Romani magnitudinem auxiſſe:*

Imo benigna.

In Iug.

Neque victis quidquam, præter iniuriæ licentiam, eripuiſſe.

Tac. xii. Annal.

Quidni imiteris? *Quantâ peruicaciâ in hoſtem, tantâ beneficentiâ aduerſus ſupplices vtendum.*

Sen. i. De Clemen.

Vti animoſè debes tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens:

Ibid.

Et interdum *contentus eſſe, nihil ex rege victo, præter gloriam, ſumere.*

Ex Famâ tuâ hoc erit, imò etiam ex Vſu. Si enim duram acerbámque das, quis ſeruabit? *Nec credideris vllum populum, aut hominem denique, in ea conditione, cuius eum pæniteat, diutiùs quàm neceſſe ſit, manſurum.*

Liu. viii.

Nam mala, infirma:

Lib. ix.

Viuet ſemper in pectoribus eorum, quidquid iſtis præſens neceſſitas iniunxeris.

Tac. iii. An.

Et in tempore clamabunt, *Miſeram pacem vel bello benè mutari.*

Liberè & verè olim Priuernas ille in Senatu Romano, interrogatus, Qualem ab ijs pacem exſpectarent? *Si bonam dederitis,* inquit, *& fidam, & perpetuam: ſi malam, haud diuturnam.*

Liu. viii.

Bona constantiſsima.

Ibidem.

Veriloquium eſt: *Ibi pacem eſſe fidam, vbi voluntarij pacati ſint, neque eo loco vbi ſeruitutem eſſe velint, fidem ſperandam eſſe.*

Eſto Pax igitur Mitis, ſed in eos qui ex animo eam volunt. Nam ſiqui ſubdolè aut inſidioſè agunt, hos tales aſtringe. *Frequentius* enim *conuentionum paciſque ſimulatio credulis, quàm arma nocuerunt.*

Inſidiæ tamen cauendæ.

Veget. iii. cap. iii.

Polybij

Animaduerte.

Polybij hîc dogma aureum: τοὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων ταττομένους, χρὴ τῶν τοιούτων οὐδενὸς μᾶλλον φροντίζειν, ὥστε μὴ λανθάνειν τὰς προαιρέσεις τῶν διαλυομένων τὰς ἔχθρας, ἢ συντιθεμένων τὰς φιλίας, πότε τοῖς καιροῖς εἴκοντες, καὶ πότε τῆς ψυχῆς ἡττώμενοι ποιοῦνται τὰς συνθήκας, ἵνα τοὺς μὲν ἐφέδρους νομίζοντες εἶναι τῶν καιρῶν ἀεὶ φυλάττωνται· τοῖς δὲ πιστεύοντες, ὡς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς, πᾶν τὸ παραπῖπτον ἐξ ἑτοίμου παραγγέλλωσιν: *Oportet eos qui rebus præſunt, nihil magis curare, quàm vt ne eos lateat quo animo ſint qui aut bella finiunt, aut amicitias conſtituunt. quando temporibus cedentes, & quando reuera animis fracti pacem ineunt. vt illos quidem, tanquam ſubſeſſores & inſidiatores temporum, obſeruent ac caueant: iſtis fidem habentes, tanquam verè ſubditis aut amicis, quidquid euenerit, imperent atque præcipiant.*

Oratio pro pace.

Hominibus ſuaſi hactenus. nunc ad te, ô æternum Numen, qui *non Deus es diſſentionis, ſed Pacis:* — Paul. I. ad Cor. cap. XIV.

Breues, ſed calidas preces conuerto. *O mucro Domini, quouſque non requieſces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & ſile.* — Ierem. cap. XLVII.

Cogita ſuper nos cogitationes pacis, & non afflictionis, vt des nobis finem & patientiam, & inuocabimus te, & viuemus. — Ex eodem cap. XXIX.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI SEXTI

CAPVT I.

Ad Ciuile bellum ventum. & eius miſeriæ breuiter oculis ſubiectæ.

FINEM Externo bello impoſui: vtinam Ciuilibus malis! quæ *noſtra per tot annos vidit ætas.* — Liuius Pręfa,

Nam huc Ordo me trahit; & definio Ciuile bellum, ARMA SVBDITORVM IN PRINCIPEM MOTA, AVT INTER SESE. Quo nihil miſerius, nihil fœdius, & quod meritò mare ipſum dixerim calamitatum. — *Quid ſit Ciuile bellum?* — *Culmen miſeriarum.*

Homerus verè ſcripſit, — Iliad. I. — *Formidatum iis qui vere ciues.*

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος,
Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.
Ille nefarius & ſine gente tribúque mihi eſto,
Qui Ciuile cupit ferum et exſecrabile bellum.

Cuius mentem explicuit & diffudit magis Tullius: *Nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere poteſt, quem diſcordiæ, quem cædes ciuium,* — Philip, XII.

Imo qui homines. *um, quem bellum ciuile delectat. eúmque ex numero hominum eijciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto.*

In eo ſcelera, Et re ipſâ quid ſcelerum ab eo abeſt? *quæve humana ſuperant, aut diuina impollutа ſunt?* Salluſt. Orat. Lepidi.

Et impietas. *Caſtra ex unâ parte contraria, & parentum liberorúmque ſacramenta diuerſa.* Sen. II. De Irâ.

— videre parentes
Frontibus aduerſis, fraternáque cominus arma: Lucan. VII.
Cognatáſque acies. Id. I.

In eo clades. Quid cladium non ei ineſt? *Proſcriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus virorum illuſtrium, vaſtæ vrbes fugâ & cædibus, ciuium miſerorum bona, quaſi* hoſtilis *præda, venum aut dono dato.* Salluſt. Orat. Lepidi.

Promiſcuæ cædes. *Occidere palàm, ignoſcere non niſi fallendo licet.* Tac. I. Hiſt.

Non ætas, non dignitas, quemquam protegit, quo minus ſtupra cædibus, & cædes ſtupris miſceantur. III. Hiſt.

Nobilitas cum plebe perit, latéque vagatur
Enſis, et à nullo reuocatum eſt pectore ferrum. Lucan. I.

Perfidia. Iam minora illa flagitia adde. *Fluxam per diſcordias militum fidem:* Tac. II. Hiſt.

Nulla Diſciplina, Corruptam *Diſciplinam: quam in pace inexorabilem, diſcordiæ ciuium reſoluunt, paratis vtrimque corruptoribus, et perfidiâ impunita:* I. Hiſt.

Aut obedientia. Ideóque *Pecuniam inter ciuiles diſcordias ferro validiorem.* II. Hiſt.

Cernimus milites *in omne fas nefáſque auidos aut venales, non ſacro, non profano abſtinentes:* Ibid.

Quippe *obnoxiis ducibus, et prohibere non auſis.* Ibidem.

Sciúntque *per turbas et raptus facilius eos ad ciuile* I. Hiſt.

bellum impelli.

II. Hiſt.

Atque vniuersè verum: *Ciuilibus bellis, plus militibus quàm Ducibus licere.*

Lucan. v.

-Rheni mihi Cæſar in vndis
Dux erat, hîc ſocius. facinus quos inquinat, æquat.

Tac. I. Hiſt.

Vana tranſitiones.

Quid? quòd nec apud togatos & paganos *vſquam fides aut amor? metu ac neceſſitate huc illuc mutantur?*

II. Hiſt.

Faciles occupantibus, & meliorum incurioſi.

Cic. IV. Ep. ad Famil. epiſt. IX.

Victoria aſpera:

Ad ſummam, *Omnia ſunt in bellis ciuilibus miſera, ſed nihil miſerius quàm ipſa victoria.*

Ibidem.

Quæ etiamſi ad meliores venit, tamen eoſipſos ferociores impotentioréſque reddit: vt etſi naturâ tales non ſint, neceſſitate eſſe cogantur.

Tac. III. Hiſt.

Nec in poteſtate vincentis.

Duces enim accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares.

Cic. XII. Ep. ad Fam. ep. XVIII.

*Bellorúm*que *ciuilium hi ſemper exitus, vt non ea ſolùm fiant quæ velit victor, verumetiam vt ijs mos gerendus ſit, quibus adiutoribus parta eſt victoria.*

Plura ſunt in deteſtationem huius peſtis: quæ nimis nota nobis, omitto.

CAP. II.

De cauſſis ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de prioribus dictum.

Cardo hic rei, cauere bellum.

ILLVC tranſeo, vt de Cauſſis eius diſtinctè diſſeram, & de Fine. Quid enim opus de Modo gerendi? par ille aut idẽ, qui in Externo. Et alioqui, nõ tam de Gerendo eo cogitandũ ſapiẽti Principi, quàm cauendo. Hoc caput, hic pes rei. & initia profectò ac ſemina Ciuiliũ motuũ reſtinguenda ſunt: aut vbi accẽſa, nulla Prudẽtia te habebit indemnẽ.

Neceſſariò aut interitus conſequetur, aut mutatio rerum. Igitur de Cauſſis ἐπιμελῶς & intentè diſſeram: & in herbâ, ſi poſſum, opprimam peſtilentem hanc frugem.

Cauſſa Remota:

Cauſſæ Ciuilis belli duplices: Remotæ, & Propinquæ. Dico illas, QVAE PRIMAE VERAEQVE CAVSSAE SVNT, SED MINVS ADHAERENT EFFECTVI, AVT APPARENT. Iſtas, QVAE ORTAE AB ILLIS, EVENTVI CONIVNGVNTVR, ET PALAM SE OSTENDVNT. Priores, Sapientes intuentur: Vulgi oculi, verſi ad iſtas. Sunt inter Remotas duæ, Fatum & Luxus. Fatum in primis: quia ab euentibus omnis æui certum, Deum velut ſollemniter magna imperia perdere per hanc viam.

Cauſſæ propinqua.

Fatum & ordo rerum gignit ciuiles turbas.

In ſe magna ruunt. Lætis hunc numina rebus
Creſcendi poſuêre modum. Lucan. I.

Licet de omni republicâ præſagias, quod Criſpus de ſuâ: *Ego ſic exiſtimo, quoniam orta omnia intereunt, quâ tempeſtate vrbi Romanæ fatum excidij aduentârit, ciues cum ciuibus manus conſerturos, ita defeſſos & exſangues regi aut nationi prædæ futuros. Aliter, non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, mouere aut contundere queant hoc imperium.* Ad Cæſ.

Europæi notate.

Luxus paulatim quoque eas gignit.

At Luxus etiam cauſſa altera. *Quæ enim alia res ciuiles furores peperit, quàm nimia Felicitas?* Flor. III. cap. XII.

Opes atque Diuitiæ afflixêre ſæculi mores, merſámque vitijs ſuis, quaſi ſentinâ rempublicam peſſumdedêre. Ibid.

Magnificus apparatus conuiuiorum, & ſumptuoſa largitio, nonne ab opulentiâ pariturâ mox Egeſtatem? Ibid.

Ab illo enim æs alienum:

Cùm ſcilicet *rapaciſſimo cuique ac perditiſſimo, non agri aut fœnus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manebunt.* Tac. I. Hiſt.

Hi

Indid. Hi tales, *miſcere cuncta, & priuata vulnera, reipublicæ malis operire ſtatuent.*

Ab hoc ſpes noua.

Vell. II. *Quippe ita ſe res habet, vt publicâ ruinâ quiſque malit, quàm ſuâ proteri; & idem paſſurus, minus conſpici.*

Sunt igitur iſti gradus:

Lucan. I. *Non auro tectiſue modus, menſáſque priores*
Aſpernata fames.

Ibid. *Hinc vſura vorax, auidúmque in tempora fœnus,*
Et concuſſa fides, & multis vtile bellum.

Atque hæ duæ Remotæ illæ cauſſę ſunt. quod in eas remedium? in alteram nullum: Fruſtrà cum Fato pugnes, id eſt diuino decreto. *Ita Fato placuit nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam.*

Sen. Conſol. ad Helu.

Remedium aut ſolatium potius in Fatum.

Id. Ep. *Nihil mutationis periculo exceptum: non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus. Quamuis Deo agente ducatur; non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu dies aliquis deiiciet.*

Ibid. *Certis eunt cuncta temporibus, naſci debent, creſcere, extingui.*

At in Luxum (ſi in tempore prouides) firmum auxilium habes à noſtrâ * Cenſurâ.

*Suprà lib. IIII. cap. XI

CAPVT III.

De cauſſis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima eſt: eius pernicies in omni ſtatu. & ſint ne diſſidia vnquam vſui?

Lucan. I. HAEC igitur ſunt, vt poëta ait,
-publica belli
Semina, quæ populos ſemper mersêre potentes.
venio ad Propinquas cauſſas: quæ tres occurrunt, Factio, Seditio, Tyrannis. Factionem nomino, PAVCORVM AVT PLVRIVM INTER

Definita Factio.

Fons Factionis. Odium: Aut Ambitio.

TER SE COITIONEM, ET CVM ALIIS DISSENSVM. Cui origo ſæpe à priuatis, aut publicis familiarum Odijs: ſæpius ab Ambitione. dum quiſque præire vult, aliumque detrahere: & huic fini conſpirant. Nemo enim *eorum qui in rep. verſantur, quos vincat; ſed à quibus vincatur, aſpicit.* Sen. Ep. LXXIV.

Habet hoc vitium omnis Ambitio, Non reſpicit. Indid.

Peſtis hæc mera ſtatuū.

Trudunt igitur ſe, vt fluctus fluctum. atque inde contentio, odia, bellum. *Factiones fuêre, eruntque pluribus populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames morbíve, quæq; alia in Deûm iras, velut vltima publicorum malorum, vertunt.* Liuius III.

Aulici conſiliarii probant:

Nam quòd quidam hodie malè callidi eas etiam approbant, & negant Principi *quidquam aduerſus ſubditos vtilius, quàm ſi in commune non conſulant:* Tacit. Agric.

Improbe.

Heu quàm errant! Cum enim duplex, vt in definitione oſtendi, Factio ſit, Paucorum aut Plurium: pernicioſa vtraque. & hæc quidem palàm quæ viribus freta ſtatim ad manus & arma tendit: & plerumque *pars quæ domeſtico certamine inferior eſt, externo potius ſe applicat, quàm ciui cedat.* Liuius XXXIV.

Factio popularis noxia.

Factio potentum noxia.

Sed nec prior illa minùs exitiabilis, quæ inter Paucos & potentes. Nam paullatim, vt Philoſophus quoque adnotat, *αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν. Nobilium factiones trahunt ad ſe et in partes vniuerſum etiam populum.* Ariſt. V. Pol. cap. IV.

Imò ægrius hi placantur. *neque alius ſolet eſſe diſcordiarum exitus inter claros et potentes viros, niſi aut vniuerſus interitus, aut victoris dominatus et regnum.* Cicer. De Aruſp. reſponſ.

Gallia loquitur. Tamen aliqua diſſidia vſus.

Quomodo igitur vtiles? nam hæc exemplis herè atque hodie etiam ſumus edocti. Illud quidem fateor, haud ab re eſſe, leuiter inter ſe diſſentire finitima opida aut prouincias: ſed leuiter; & hoc vno bono

Plutar. Caton.

ne in te conſpirent. Cato in familâ ſuâ id ſpectauit: qui ἀεί τινα στάσιν ἔχειν τοὺς δούλους ἐμηχανᾶτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν ὁμόνοιαν καὶ δεδοικώς: *ſemper contentiunculas aliquas aut diſſenſum inter ſeruos callidè ſerebat, ſuſpectam habens nimiam concordiam eorum metuénſque.*

Sed exigua.

Sen. Ep. XCVII.

Nec malè hîc illud applicauerim: *Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt, quæ caſura niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo continetur.*

Tac. v. Hiſt.

Talem igitur aliquem diſſenſum, & *ſolita inter accolas odia,*

Et inter finitimos recepta.

Ariſt. v. Politic. cap. VIII

Fortaſſe tolerem: at nunquam veras illas, præſertim inter Nobiles, factiones. Imò τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις, ait princeps Philoſophus, καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν: *Nobilium contentiones et partes, etiam legibus oportet prohibere conari.*

Factiones legibus premenda:

Neque inſignia vlla, aut diſcrimina Nominum Veſtiumque permittere: ſaluberimè olim à Mæcenate monitum, ad Auguſtum, Κάλλιστον, inquit, τάς τε ἔχθρας καὶ φιλοτιμίας τὰς πρὸς ἀλλήλους παντάπασιν ἐκκόπτειν, καὶ μήτε ἐπωνυμίας τινὰς καινάς, μήτ᾽ ἄλλο τι ἐξ οὗ διενεχθήσονταί ποτε, ἐφιέναι σφίσι ποιεῖσθαι: *Optimum vero inimicitias omnes et ambitioſa certamina prorſus exſcindere, atque adeò nec Nomina noua, aut aliud quid, ex quo oriri diſcidia poſſint, ipſis permittere.*

Dio. LII.

Earumque inſignia.

Ariſt. v. Pol. cap. IIII.

Atque hæc talia in ſemine comprimenda. καὶ ἀρχομένων δεῖ τῶν τοιούτων εὐλαβεῖσθαι, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις: *Incipientia iſta cauenda ſunt, et diſſipandæ magiſtratuum aut potentium contentiones.*

Et ſemina.

Curt. VI.

Parua enim *ſæpe ſcintilla neglecta magnum excitauit incendium.*

Liuius XXXIV.

Et ſemper *ab hoc genere ſummum periculum eſt, ſi cœtus, et concilia, et ſecretas conſultationes, eſſe ſinas.*

Vetandi cœtus.

CAPVT

CAPVT IV.

Cauſſa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progreſſus, Remedia, diſtinctè explicata.

Definita Seditio.

IAM Seditio etiam cauſſa Ciuilis belli. quam definio, MVLTITVDINIS IN PRINCIPEM AVT MAGISTRATVS, SVBITVM ET VIOLENTVM MOTVM. De cuius Origine, Progreſſu, Remedijs vtiliter & ordine dicam. Origo ei à cauſſis varijs. Sæpe ab oppreſſione aut metu. cùm *imminentium periculorum remedium, ipſa pericula arbitrati,*

Eius origo varia: Vt oppreſſio,

Conſternantur ad arma. Ariſtoteles cauſſam hanc diſcretè tetigit: Διὰ δὲ φόβον, inquit, στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, ϗ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι: *Ob metum ſeditiones mouent, tam hi qui fecêre iniuriam, metuentes pœnam, quam ij, qui in ſe exſpectant, præuenire volentes priuſquam ea inferatur.*

Aut metus. v.Polit. cap. III.

Ab Indulgentiâ etiam, & rebus laxis. quomodo Appius apud Liuium dixit, *Non miſeriis, ſed licentiâ, tantum concitum turbarum: & laſciuire magis plebem, quàm ſæuire.*

Laxitas nimia, Liuius II.

Sæpe etiam ab Inopiâ, & rebus artis. *Semper enim in ciuitate quibus opes nullæ ſunt, bonis inuident, vetera odêre, noua expetunt; odio ſuarum rerum mutari omnia ſtudent.*

Anguſtia, Sall. Iug.

Denique ſæpiſſimè à ducibus, cùm Tribuni quidam exagitant & ſigniferi turbarum. Nam *multitudo omnis, ſicut mare, per ſe immobilis eſt:*

Tribunicii ſpiritus. Liuius XXVIII.

AEoli iſti excitant: & *cauſſa atque origo omnis furoris penes auctores eſt, reliqui contagione inſaniunt.*

Ibid.

Quos operæ eſt, vt tibi deſcribam. Sunt in eâ claſſe primùm, Ambitioſi aliquot homines. qui *pri-*

Quos Ambitio impellit.

uatim

Tac. xi. Ann. *uatim degeneret, in publicum exitioſi, nihil ſpei niſi per diſcordias habent.*

Cic. II. in Cat. Quique *honores quos quietâ republicâ deſperant, perturbatâ conſequi ſe poſſe arbitrantur.*

Tac. I. Hiſt. Secundo, Obærati & re familiari perditâ. quibus ſcilicet *afflicta fides in pace, & rebus turbatis alacres, & per incerta tutiſſimi.* *Quos æs alienum:*

Sall. Orat. Philip. *Quibus quies in ſeditionibus, in pace turbæ ſunt:*

Ibidem. Ideóque auidè *tumultum ex tumultu, bellum ex bello ſerunt.*

Tac. II. Hiſt. Tertiò etiam Vani quidam & ventoſi. qui *non tam præmijs periculorum, quàm ipſis periculis læti, pro certis & olim partis; noua, ambigua, ancipitia malunt.* *Quos inſita vanitas.*

I. Ann. Hæc origo eſt, hæ cauſſæ & flabella: at Progreſſus iſte. Hi tales variâ arte *imperitos animos impellunt.* *Progreſſus & augmenta ſeditionum.*

Ibidem. Primò clàm, & *nocturnis colloquijs, aut flexo in veſperam die, dilapſis melioribus, deterrimum quémque congregantes.*

I. Hiſt. Illìc *inſerunt querelas, & ambiguos de Principe ſermones, quæque alia turbamenta vulgi.*

I. Ann. Mox etiam, *promptis iam & alijs ſeditionis miniſtris,*

IV. Hiſt. Agunt audaciùs: & palàm *Libertas ac ſpecioſa nomina prætexuntur:*

XVI. Ann. Sed quàm falsò? Nam *vt imperium euertant, Libertatem præferunt; ſi euerterint, ipſam aggredientur.* *Libertas & tutela publica, prætexi ſolita.*

IV. Hiſt. *Nec quiſquam alienum ſeruitium, & dominationem ſibi, concupiuit, vt non eadem iſta vocabula vſurparet.*

I. Ann. *Adſtrepit* tamen *his vulgus.* *Vulgus leue & credulum.*

I. Hiſt. Primò *leuiſſimus quiſque, & futuri improuidus, ſpe vanâ tumens:*

Mox, *quod in ſeditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuêre.* Indid.

Calidi hîc regnant.

Atque hîc regnum obtinent feruidi maximè & procaces: quíque *inclementer in Principem inuehi ſoliti, nihil ſpei ſibi inter aduerſa reliquerunt.* III.Hiſt.

Nam iſti *apertè deſcendiſſe in cauſſam videntur:* Ibidem.

Grati ſemper vulgo.

Eóque plebi *gratiores, culpæ vel gloriæ ſocij.* Ibidem.

Ad ſummam, *quanto quis audaciá promptus, tanto magis fidus, rebúſque motis potior habetur.* I.Ann.

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ πάγκακος ἔμμορε τιμῆς:
In turbis etiam prauus ſortitur honorem.

Prouerbialis verſ.

Remedia in principio adhibenda.

Progreſſus eſt iſte: ſed quæ Remedia? iam dabo. Suadeo vt in tempore occurras. Nam ſæpe *modicis remedijs primi motus conſedêre.* Tac. XIII. Ann.

Omne malum naſcens facilè opprimitur: inueteratum, fit plerumque robuſtius. Cic. Phil. V.

Vide igitur, *ſi incipiens & nondum adulta ſeditio melioribus conſilijs flectetur.* Tac. I. Hiſt.

Per interpretes placandi turbidi:

Mitte qui moneant, ſuadeant: & præſertim eos, quibus *facundia adſit, mulcendíque vulgum artes, & auctoritas.* III. Hiſt.

Non etiam tu ipſe eas? haud temerè. & malo vt *integra auctoritas tua maioribus remedijs ſeruetur.* I. Hiſt.

Interdum per teipſum.

Tamen interdum haud abnuam, *præſidium te ab audaciá mutuari.* I. Ann.

Fecit magnus Cæſar: &

-ſtetit aggere fulti
Ceſpitis, intrepidus vultu, meruítq; timeri
Nil metuens.

Lucan. V.

Etiam *Diuus Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit.* Tac. I. Ann.

1.Hiſt. Cur non tu idem in re ancipiti, & *vbi periculoſior ſit quies, quàm temeritas?*

Aude, illi metuent: &

Lucan.v.
Deteget imbelles animos nil fortiter auſa
Seditio, tantúmque fugam meditata iuuentus.

Forte aliquod factum eos terret.

Ex Liu.vii. Nam plebem noſce. *ferocior* illa *ad rebellandum, quàm ad bellandum:*

Plebs incipit magis, quam patrat.

Id,vi. Eíque inſitum *tentare magis, quàm tueri libertatem.*

Curt.ix. Audi vaticinium: *Omnis multitudo, maximè militaris, mobili impetu fertur. Ita Seditionis non remedia, quàm principia, maiora ſunt.*

Leui re ſedatur.

Titinnius.
Coquus magnum aenum quando feruit, paullâ
confutat truâ.

Quid tamen ſi coaluit & iam fortis eſt Seditio? Tac.1.Ann. nempe *fortioribus remedijs agendum:*

Interdum tamen vi comprimenda:

Ibidem. Et *ſi imperium detractetur, bello certandum.*

1.Hiſt. Nec tamen ſtatim. *Da malorum pœnitentiæ, bonorum conſenſui ſpacium.*

Sed lenta.

Liu.ii. Cogita *diem forſitan tempúſq; ipſum leniturum iras, ſanitatémque animis allaturum.*

Tac.1.Ann. Intereà variè *ſpem offer, metum intende.*

Variis artibus verſanda.

Sed inprimis per artes diuelle eos ac diſiunge: Tacit. *quo remedio tutiſſimè conſenſus multitudinis tollitur.*

Diſiungenda.

Liu.ii. Quoſdam occultis præmijs ad te allice. *neque vnquam deerunt, qui gratiam melioris partis bono publico velint quæſitam.*

Corrumpenda.

Tac.ii.Hiſt. Quoſdam ſubdolè ad ipſos mitte: qui eadē *velle ſimulent, quò plus auctoritatis conſilijs inſit.*

Fallenda.

iv.Hiſt. Hi fallent. Tu quoque da verba: quoniam *rerba apud eos plurimùm valent.*

Verbis demulcenda.

Τὸν μὲν λύκον οὔ φασι τῶν ὤτων κρατεῖν· δῆμον δὲ καὶ πόλιν ἐκ τῶν ὤτων ἄγειν δεῖ μάλιστα: *Lupum aiunt auribus non teneri: at populum & ciuitatem auribus maximè oportet ducere.* Plutarc. Politic.

Ambiguis promiſſis inducenda.

Offer blanda, imò ambiguè promitte. quid refert? facilè mox *irrita facies, quæ per ſeditionem expreſſerint.* Tac. I. Ann.

Sed inducta, clementer habenda.

Ego bonum hunc dolum toto oſtio admitto. Falle, falle potiùs, quàm cæde. Quòd ſi quid hîc maculæ; elui id velim clementiâ & lenitate. Ad te redierunt? ne ſæui. *Omnium culpa fuit, paucorum ſit pœna.* Ex Tacit. Hiſt. I.

Capita ſaltem puniuntor.

Abundè ſatis, ſi *nefariæ ſeditionis auctores ſanguine luant, quod admiſerunt.* Liu. XXVIII.

Imò *ſi vnus alterue, maximè prompti, ſubuertantur.* Tac. IV. Ann.

-*Quicquid multis peccatur, inultum eſt.* Lucan. V.

Vnde orta culpa eſt, ibi pœna conſiſtat: Liu. XXXIX.

Et ſcito *ad multitudinem, caſtigationem ſatis eſſe.* Ibidem.

Inquiſitio tollitor.

Sed nec in conſcios inquire. Bonâ fide ſecuri omnes ſint: & Tiberij exemplo, *quanquam multi ſuſtentaſſe opibus, iuuiſſe conſilijs dicentur, haud quæres.* Tac. II. Ann.

CAP. V.

De Tyrannide. quid ea ſit, & eius ingenium? mala ſubiecta oculis: quæſitúmque, tollenda ea an toleranda?

Definitio Tyrannidis.

TERTIA inter Ciuilis belli cauſſas, Tyrannis. Quid ea eſt? VIOLENTVM VNIVS IMPERIVM, PRAETER MORES ET LEGES. Aio violentum. quia in communi omnium odio, neceſſariò Tyrannus decurrit ad hoc aſylum.

Vis ei adhæret:

Senec.Herc. Fur.

Quod ciuibus tenere te inuitis ſcias,
Strictus tuetur enſis.

Sen.1.De Clemen.

Præter alia, hoc inter Regem Tyrannúmque diſcrimen eſt: *quòd alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compeſcat.*

Et terror.

Sine lege eſt.

Aio etiam, Præter mores aut leges. Nam apud Tyrannos

Senec.Herc. Fur.

Ius eſt in armis, opprimit leges timor:

Tac.Agric.

Auferre, trucidare, rapere, falſis nominibus Imperium; atque vbi ſolitudinem fecerint, Pacem appellant.

Sine bono vllo iure.

Tacit. IV. Annal.

Specie tamen aliquâ legum, euertunt leges: & habent huic rei Delatores. quod *genus hominum publico exitio repertum, nec pænis vnquam ſatis coercitum, per præmia eliciunt.*

Ibid.

Atque *vt quis diſtrictior accuſator, apud eos velut ſacroſanctus eſt: leues, ignobiles, pœnis adficiuntur.*

Amat delatores.

Salluſt.

Itaque ſub ijs *quàm quiſque peſſimè fecit, tam maximè tutus eſt.*

Tuetur malos.

Id.Catil.

Tyrannis enim *boni quàm mali ſuſpectiores ſunt, ſempérque aliena virtus formidoloſa eſt.*

Tac.in Agric.

Inde *ſiniſtra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magnâ famâ, quàm ex malâ.*

Odit formidatque bonos aut illuſtres.

1.Hiſt.

Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores, pro crimine: et ob virtutes certiſſimum exitium.

In Agricol.

Imò etiam ob Doctrinam. Nam *pellunt Sapientiæ profeſſores, & omnes bonas artes in exſilium agunt.*

Etiam doctos.

Ibid.

Quid ita? *ne quid vſquam honeſti oculis occurrat.*

Plin.Paneg.

Ipſi enim vitioſiſſimi, *inimicas vitiis artes, non odio* *magis, quàm reuerentiâ relegant.*

Scriptores & ſcripta auerſatur.

Quin metu apud poſteros infamiæ, ſæuiunt in ipſa Scripta: & *monumenta clariſſimorum ingeniorum in foro ac comitio vrunt.* Tacit. Agric.

Fruſtra abolet.

At non etiam *illo igne abolent vocem populi, & conſcientiam generis humani.* Ibid.

Mihi *ſecordiam eorum irridere libet, qui præſenti potentiâ freti, credunt exſtingui poſſe etiam ſequentis æui memoriam.* IV. Ann.

Deus maior & melior ſeruat.

Nam contrà, punitis ingenijs gliſcit auctoritas, neque aliud externi reges, aut qui eâdem ſæuitia vſi ſunt, niſi dedecus ſibi, atque illis gloriam peperêre. Ibid.

Odioſa omnibus:

Hæc Facta Tyrannorum: qui Fructus? acerbi. Sunt enim in omnium odio: & *malos Principes deteſtantur, etiam qui malos faciunt.* Plin. Paneg.

Omnes viciſſim metuens.

In aſſiduo Metu: & *ad omnes ſuſpiciones pauidi.* Tac. II. Hiſt.

Ideò *adimunt per inquiſitiones loquendi audiendíque commercium.* In Agricol.

Nec linguas ſolùm, ſed *omnium manus obſeruant, & eo quoque tempore quo non captantur, peti ſe iudicant, nullúmque momentum immune à metu habent.* Sen. I. De Clemen.

-Sors iſta Tyrannis
Conuenit: inuideant claris, fortéſque trucident,
Muniti gladijs viuant, ſeptíque venenis,
Ancipites habeant arces, trepidíque minentur.

Claud. IV. Conſ. Honor.

Conſcientia ſua premitur:

Adde cruciatus & tormenta interna. Nam *ſi Tyrannorum mentes recludantur; poſſint aſpici laniatus & ictus. quando vt corpora verberibus, ita ſæuitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceretur.* Tac. VI. Ann.

Et

Quàm vellent numquam ſceptris fulſiſſe ſuperbis! Sil. XIII.

Adeò

Tac.vi.An.

Adeò facinora atque flagitia ſua ipſis quoque in ſupplicium vertunt.

Sen.i.De Clemen.

Denique quis exitus? deiectio, aut cædes. Nam *reges conſeneſcunt, liberíſque ac nepotibus tradunt regna: Tyrannorum exſecrabilis ac breuis poteſtas eſt.*

Infortunium inuenit.

Laert.in eius vitâ.

Thales interrogatus, τί δύσκολον εἴη τεθεαμένος; Γέροντα, ἔφη, τύραννον: *Quid difficile vidiſſet? Tyrannum, inquit, ſenem.*

Nam raro diuturni tyranni.

Iuuen.Sat.x.

Nec poëta noſter vanus:

Ad generum Cereris, ſine cæde & vulnere, pauci
Deſcendunt reges, & ſiccâ morte tyranni.

Raro incruenti.

Cic.i.De offic.

Immanem belluam hanc vides. ſed quod in eam remedium? duplex: Auferre, aut Ferre. Illud, erectioris ſpiritus eſt; cui videtur *moriendum potiùs, quàm vultus aſpiciendus tyranni.*

De Remedio

Tollere quidam volunt:

Id.pro Milone.

Nec ego reprimo, cùm ſciam *Græcos homines deorum honores tribuiſſe iis, qui tyrannos necauerunt.*

Cum applauſu multorum.

Senec.Herc. Fur.

Audio etiam illum Tragicum:

-Victima haud vlla amplior,
Poteſt, magiſve opima mactari Ioui,
Quàm rex iniquus.

Ex Liu.iii.

Sed tamen hoc alterum magis è Sapientiæ normâ cenſeo, & ſæpius è publico vſu. Quiſquis es inter Subditos, ſi me audis, *ſcutum tibi magis quàm gladium* ſume:

Sed tolerandi ſæpius videntur.

Tac.xv.Annal.

Hoc inquam Tolerantiæ ſcutum. Primùm, nónne à Deo reges ſunt? ergo anceps, *cæde ſe qualiſcumque Principis cruentare.*

Quia Deus immiſit.

Homer.Odyſſ.π.

Phœbus ille vatum dixit:

-δεινὸν δὲ γένος βασιλήϊόν ἐστι
Κτείνειν:
-res eſt grauis occidiſſe
Regalem ſtirpem.

Nec temere ſanguis regius violandus.

Nimis verè. Res grauis, imò plerumque & infelix: ſi tamen exemplis credimus omnis æui. Ecce

Priuatim vero id bene ceſsit:

priuatim, vindicta ſtatim ſequitur: & facinoris eius *vltor eſt, quiſquis ſucceſſit.* Tac. I. Hiſt.

Traditâ ſcilicet *Principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum vltione.* Ibid.

Nam vel exempli cauſſâ,

Regi tuenda maximè regum eſt ſalus. Sen. Oed.

Publice minus.

At publicè, quid niſi clades? & rarò ea *moles conuelli, ſine conuellentium exitio poteſt.* Tac. IV. Hiſt.

Semperque ea caussa cladium.

Factiones ex eo, diſcidia, & bella inteſtina. Atqui ego cum Fauonio aſſero, χεῖρον εἶναι μοναρχίας παρανόμου πόλεμον ἐμφύλιον: *Peius deteriúſque eſſe tyrannide ſiue iniuſto imperio, bellum Ciuile.* Plut. in Bruto.

Tolerare melius:

Quidni ergo laudabilius, noſtrum Ferre? *meminiſſe temporum, quibus nati ſumus. & bonos Principes voto expetere, qualeſcumque tolerare?* Tac. IV. Hiſt.

Vt cælestia omnia mala.

A Deo enim iſta & ab alto. & *quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ſic luxum & auaritiam dominantium tolerare* debemus. Indid.

Nam ſubditorum eſt, parere.

Indigna, digna habenda ſunt, rex quæ facit. Plaut.

Quid calcitras? *Principi ſummum rerum iudicium dij dederunt, ſubditis obſequij gloria relicta eſt.* Tac. IV. Ann.

Iugis quatere, nocet.

Nihil tam exaſperat feruorem vulneris, quàm ferendi impatientia. Egeſip. lib. II. cap. IX.

In ipſis agreſtibus feris, artiſſima vincula, ſi ſe excitent, imprimuntur; ſi quieſcant, relaxantur. Ibid.

Modeſtia reges mitigat:

Sed & in teipſo vide, nequa durioris imperij culpa. Nam vt verè Magnus ille regum dixit: *Regum ducúmque clementia non in ipſorum modò, ſed in illorum qui pârent ingeniis ſita eſt.* Alexand. apud Curt. lib. IIX.

Obſequio

Indid.

Obſequio mitigantur imperia.

Theopompo tribuit Plutarc.

Interrogatus quiſpiam, *quid ita Sparta floreret? quiáne reges rectè imperare ſcirent? Imò, inquit, quia ciues parêre.*

Tacit. Agric.

O bene! & tu tibi ſume. Nam ſæpè retractas, & *contumacia atque inani iactatione famam fatúmque prouocas.*

Contumacia exaſperat.

IV. Hiſt.

Plenam merámque libertatem ſpiras. neſcius, *quomodo peſſimis Principibus ſine modo dominationem; ita quamuis optimis modum libertatis placere:*

Et prælatio nimia libertatis.

XVI. Annal.

Et neceſſariò *contumaciâ inferiorum, lenitatem imperitantis deminui.*

In Agricol.

Pone hos animos: & *compeſce ardorem, peritus obſequi, eruditúſque vtilia honeſtis miſcere.*

Monita ſubditis:

IV. Hiſt.

Ne *contumaciam cum pernicie, quàm obſequium cum ſecuritate malis.*

Plin. Paneg.

Aſsiduè cogita: *quanto libertate diſcordi ſeruientibus ſit vtilius, vnum eſſe cui ſeruiant.*

Mali ſæpe Principes, fateor & doleo: ſed calumniando peiores etiam facimus. Ita ingenium vulgo. audent paſsim & gaudent

Qui proni ad querelas aut calumnias.

Statius Theb.

- humili læſiſſe veneno
Summa; nec impoſitos vnquam ceruice volenti
Ferre duces.

Thuc. I.

Atque vt ille ait, τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις: *Præſens imperium ſubditis ſemper graue.*

Tac. IV. Hiſt.

Quid ſi aliud? idem. Nam *vitia erunt, donec homines: ſed nec hæc continua, & interuentu meliorum penſantur.*

Ferant præſentia, ſpe meliorum.

XII. Annal.

Concludo igitur, *Ferenda regum ingenia, neque vſui crebras mutationes.*

CAPVT

CAPVT VI.

Quæſtiuncula per occaſionem inſerta, An miſceat ſe bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum diſcrimine aliquo perſonarum definita.

HAEC initia & hæ Cauſſæ ſunt belli Ciuilis. Modus Gerendi ſequebatur: ſed iuſtè negaui de eo me dicturum. Illud ſaltem hoc loco lubet quærere, Quî gerat ſe in bello Ciuili vir bonus? quieſcat, an abeat in partes? Quietem Ratio & Exempla ſuadere videntur. Ratio: quia *arma ciuilia neque parari, neque haberi poſſunt, per bonas artes.*

Vir bonus an ciuili bello interſit? Non debere videtur. Quia ipſum malum.

Tac. I. Ann.

Atque etiam finis in ijs plerumque improbus: & Duces *bonum publicum ſimulantes, pro ſuâ quiſque potentiâ certant.*

Quia finis in eo malus:

Salluſt. Iug.

His ciuilibus armis, ait Salluſtius, *dicta alia, ſed certatum vtrimque de dominatione eſt.*

Id. Orat. Macri trib. pl.

Quid ergo *viro bono & quieto, & bono ciui magis conuenit, quàm abeſſe à ciuilibus controuerſiis?*

Cęſar inter Ep. ad Att. x. epiſt. VII.

Adde, quòd ſæuitia quædam & feritas annexa his bellis: à quâ ſanè immenſùm abhorret vir bonus. Cicero hoc aſpectu clamat: *Melioris mediusfidius ciuis & viri puto, quouis ſupplicio affici, quàm illi crudelitati non ſolùm præeſſe, verumetiam intereſſe.*

Quia crudeliter geritur.

Ad Att. IX. epiſt. IV.

Iam Exempla ſi quæruntur, illuſtria ſunt. *Aiunt gloriari ſolitum Q. Hortenſium, quòd numquam Ciuili bello interfuiſſet.*

Et viri magni abhorruerunt.

Id. Ad Fam. II. ep. XVI.

Aſinÿ etiam *Pollionis factum ac dictum memorabile. Nam rogante Cæſare, vt ſecum ad bellum proficiſceretur Actiacum: Ego, inquit, diſcrimine veſtro me ſubtraham, & ero præda victoris.*

Vell. II.

Et plura reperies. Tamen altrinſecus, Ratio pariter & Exempla. Ratio hæc. Vbi diſsidium, cur vir

Contra, Debere videtur.

Cic.ad Att. VII.ep.VII.

bonus ſeiungat ſe à ſuis ? imò *vt bos armenta ; ſic ipſe bonos viros, aut eos quicumque dicentur boni, ſequatur.*

Eſt enim boni, bonos ſequi :

Agellius Noct.Att. lib.II,cap. XII.

Sapiens ille Solon lege etiam Medios iſtos quietóſque ſubmôuit. *In caſu*, inquit, *ciuilis diſcordiæ, qui non alterutrâ parte ſeſe adiunxerit, ſed ſolitarius ſeparatúſque à communi malo ciuitatis ſeceſſerit ; is domo, patriâ, fortuníſque omnibus careto, exſul extorríſque eſto.*

Et Solon lege ita cauit.

Sen.I.De Tranquil.

II.De Trãq.

Quid Romanus ille *Cato virtutum viua imago,*

Certius ſapientis exemplar, quàm Hercules aut Vlixes,

Fecerunt item viri magni.

Nónne non comitem ſolùm Ciuilibus armis ſe præbuit, ſed ducem ? conſtat. Ergo & vir bonus idem faciet. & *quemcumque ſors tulerit caſum, ſubibit potiùs cum iis qui dicentur eſſe boni, quàm videatur à bonis diſſentire.*

Cic.ad Att. IIX.ep.I.

Conflictum ſententiarum vides : nos quid volumus ? pacem. Vtramque ſententiam probam eſſe dicimus, ſed cum diſcrimine quodam perſonarum. Clarus quiſpiam aut illuſtris eſt ? *verſari in republicâ, atque in eâ excellentiùs ſe gerere ſtuduit ?*

Nos diſcriminamus.

Id.pro Sextio.

Illuſtres & actuoſos intereſſe volumus :

Poſterior ei ſententia tenenda : & faciendum *quod pecudes, quæ diſpulſæ, ſui generis ſequuntur gregem.*

Id.Ad Attic. VII.ep.VII.

Quis color aut ratio, cùm tranquillis rebus ad clauum ſederis, vt deſeras abijciáſque eum, turbatis ? non potes. Huic generi hominum, ſcimus *dignitati eſſe ſeruiendum, reipub. conſulendum, officij rationem in omni vitâ eſſe ducendam.*

Id.pro Sextio.

Miſce te & iunge : ſed cum hac lege, vt appareat *Sapientem & bonum ciuem initia belli ciuilis inuitum ſuſcipere, extrema non libenter perſequi.*

Sed modeſte.

Id.Ad Fam. IV.ep.VII.

Conſilia tua ſi ad pacem confers, ſi in ipſo æſtu belli, iræ ac victoriæ moderaris: ô virum, ô ciuem! At parte alterâ, latet aliquis? & eſt ex eo genere qui *miſſos fecerunt honores, nec rempublicam attingunt?*

Minus claros & quietos, quieſcere:

Id. pro Sextio.

Hic, me iudice, nec Ciuile quidem bellum attingat. Cur nunc ſe det in turbidum illud mare, qui tranquillum non tentauit? Ille verò *neque tutius neque honeſtius reperiet quidquam, quàm ab omni contentione abeſſe.*

Cęſ.in iis Ad Att.x. ep.VII.

Eligat cenſeo aliquod opidum vacuum à bello, dum hæc decernuntur:

Cęlius ad Cic.lib.x. ad Attic.

Sed cum eâ item lege, vt *ne propenſior ad turpem cauſſam videatur.*

Affectu tamen a bonis ſtare.

Cic. Ad Att. VII. ep.XXV.

Animo ſaltem quis patriam non iuuet? Cape exemplum ab ipsâ Modeſtiæ & Prudentiæ prole, Tito Attico. qui *ita in rep. eſt verſatus, vt ſemper optimatium partium & eſſet, & exiſtimaretur: neque tamen ſe Ciuilibus fluctibus committeret. quòd eos non magis in ſuâ poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe his dediſſent, quàm qui maritimis iactarentur.*

Attici inſigne exemplum, nobis imitandum:

Nepos in eius vitâ.

Vir optime ſalue, & probande magno illi Cæſari: qui *denuntiante Pompeio, pro hoſtibus ſe habiturum qui reip. defuiſſent: ipſe Medios & neutrius partis, ſuorum ſibi numero futuros pronunciauit.*

Cæſaris moderatio, Principibus imitanda.

Sueton. Iul. cap. LXXV.

Hoc noſtrum Arbitrium eſt in re litigioſâ. in quo *facilè intellego pugnandi cupidis hominibus me non ſatis facere.*

Cic. in iis ad Attic. IIX. ep.XV.

Sed ijdem illi Vitam meam cogitent: ſciantque *conſilia noſtra pacis & togæ ſocia, non belli atque armorum eſſe.*

Idem pro Marcel.

CAPVT VII.

De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

SED ſcriò iam exſulto. & vt nautæ

Plaut. Menæc.

–quando ex alto procul
Terram conſpiciunt,

ex animo lætantur: ſic ego, qui terram non aſpicio, ſed tango. Breue ſaltem ſpatium intereſt, de Ciuili bello Finiendo: quod vnâ nec mutatâ velificatione decurram. Finitur Ciuilis diſcordia dupliciter, Pactione aut Victoriâ. Illam eligo. & omnino melius *Sapientiâ id potiùs exſtingui, quàm armis & ferro rem in dicrimen adducere.*

Duplex ratio finiẽdi ciuilis motus.

Cicer. Phil. v.

Pactio melior.

Id. Phil. II.

Mihi omnis pax cum ciuibus bello Ciuili vtilior videtur.

Etiam temporaria & parum firma. Nónne diuulſi animi intereà coaleſcunt? Errant, qui exacta hîc omnia volunt & ad liquidum perducta. Acutè ſimul & verè Curtius: *Nec fallebat Antipatrum diſſentire ab animis gratulantium vultus, ſed bellum finire cupienti opus erat decipi.*

Dies & Tempus, ſemper pro regib.

Lib. VI.

Rex prudens ſæpe *moram magis quàm bellum metuet.*

Liuius XXI.

Diuturnum bellum innoxium.

Tamen pleriſque placere video Finiendi modum alterum: qui *veram volunt & ſine exceptione Victoriam.*

Flor. II. cap. XIIX.

Quæ ſplendida ſæpiùs, quàm ſalutaris: niſi magnâ quadam prudentiâ moderaris. Nam. *ex victoriâ cum multa mala, tum certè tyrannis exſiſtit.*

Victoria plena vix hîc conducit:

Cic. ad Att. VII. ep. V.

Tu caue, & callidum Mucianum hîc audi: *Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda, Victoriam conſilijs et ratione perfici.*

Niſi conſilio valde regitur.

Tac. III. Hiſt.

Illa

Auctores motuum tollendi:

Illa adhibe, & inprimis ſemina motuum tolle. Capita ſpecie honoris aut muneris ablega, vt *noua cupientibus auferatur dux & auctor.*

XVI. Annal.

Inſtrumenta remouenda.

Ipſos milites remoue. quos *ſpargi per prouincias, & Externo bello illigari, pars conſilij paciſque ſit.*

iii. Hiſt.

Sæpe *bellum externum* firmam *concordiam peperit.*

v. Hiſt.

Leniter cum aliis agendum.

Sed ante omnia Clementiæ veſtigijs tu adhære. neque audies *importuniſſima genera hominum,* qui *tot miſerorum ciuium ſanguine ſatiari nequiuerunt.*

Sall. ad Cæſ.

Non audienda ſanguinaria hirudines.

Qui te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia inuocant.

Indid.

Scilicet vt ipſi *trahant, rapiant, & tanquam vrbe captâ, libidine ac licentiâ ſuâ pro legibus vtantur.*

Indid.

Salutare conſilium.

Non, non: Brutus tibi doctor melior. cuius ſaluberrimum effatum, *Acriùs prohibenda eſſe bella Ciuila, quàm in ſuperatos iracundiam exercendam.*

Cic. ad brut. ep. 11.

Iudica à pleriſque ignoratione potius, & falſo atque inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate ciuile bellum eſſe ſuſceptum.

Idem pro Marcel.

Ita res tuas augebis, ita famam. & efficies *vt nec inimici quidem queri quidquam audeant, niſi de magnitudine tuâ.*

Sal. ad Cęſ.

Decus Regum, clementia.

Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriúſque eſt, quàm illa corona OB CIVES SERVATOS.

Sen. 1. De Clemen.

CONCLVSIO:

SED ego hactenus, ô Princeps, *quæ mihi vtiliſſima factu viſa ſunt, quæque tibi vſui fore credidi,*

Sall. ad Cęſ.

didi, quàm pauciſſimis potui, perſcripſi:

Vell. II. Nunc *voto finiendum volumen eſt.*

Tacit. IV. Annal. *Et ſocios, cives, ac Deum ipſum precor. hunc, vt tibi ad finem vſque vitæ quietam &* INTELLEGENTEM HVMANI DIVINIQVE IVRIS MENTEM *duit: illos, vt quandocumque conceſſeris,* CVM LAVDE ET BONIS RECORDATIONIBVS, *facta atque famam nominis tui proſequantur.* *Et pro Principe votum.*

Annve o Rex
Regvm.

IVSTI LIPSI

AD LIBROS
POLITICORVM
BREVES NOTÆ.

⁂

LONDINI
Typis GEORGII BISHOP.

Anno ſalutis humanæ.

CIƆ IƆ XC.

⁂

I. LIPSI

AD I. LIB.

POLITICORVM NOTÆ.

HAS mihi viſum addere, Lector, vt dictis meis alieniſque interpres ſim, & transferam te alibi hærentem. Præcipuus ille finis. quòd ſi lætum interdum aliquid aut floridum interueniet; exemplum tibi erit, quî noſtra hæc augeas & illuſtres. Quid enim aliud iſta, quàm velut tabulæ quædam diſpoſitæ, & LOCI COMMVNES *ſunt, ad quos commodè referas lecta tibi in hoc argumento aut legenda? Vide, & imitare.*

POLITICORVM LIBRI.] Ita inſcripſi, nec perperam. Nam etſi propriè de Principatu agimus, & eius inſtructio mihi ſcopus: tamen & librorum prior pars velut commune προαύλιον ad quamque Remp. eſt: & paſſim præcepta ad omnem Ciuilem vitam.

De titulo librorum.

IN CAP. I.

Præloquium.

Veterum monitis, imò & verbis.] Ita fecimus. La-

Pag. 1.
Forma ſcriptionis.

pides & ligna ab alijs accipio : ædificij tamen exſtructio & forma, tota noſtra. Architectus ego ſum, ſed materiam variè vndique conduxi. Nec aranearum ſanè textus ideò melior, quia ex ſe fila gignũt: neç noſter vilior, quia ex alienis libamus, vt apes.

Pag. 1. *Fulcra bina Reip.*

Duos Rectores, Prudentiam & Virtutem.] Siue duo etiam fulcra: ſine quibus laudabilis & firma Reſpublica nulla vnquam fuit, nulla erit. Tetigerunt vtrumque alij: ſed ſi neminem diſtinctè aut plenè præceptis id amplexum dixerim, libera magis vox erit quàm ſuperba.

IN CAP. II.

De Deo.

Pag 2. *Pietatis duo membra.*

RECTVS *de deo ſenſus, in deum cultus.*] Ita Pietatem definimus. & hæc duo ſanè præcipua eius munera ſiue partes, Noſſe ſupremũ illud numen, & Venerari. Lactantius: *Omnis ſapientia hominis in hoc vno eſt, vt Deum cognoſcat & colat.* A Senſu tamen veniendum eſt ad cultum. Idem: *Sapientia præcedit, Religio ſequitur: quia prius eſt Deum ſcire, conſequens colere.*

Lib. III. Inſtit. cap. XXX.
Lib. IV. cap. IV.

Pag. 3. *Dei proprium nomen ignoramus.*

Ita appello Summum illud.] Heu miſeriam! adeò à cognitione Summi illius remoti ſumus, vt ignoremus & nomen. Ipſe increpat: *Cur quæris nomen meum, quod eſt Mirabile?* Et Damaſcenus: τὸ θεῖον ἀκατάληπτον πάντως καὶ ἀνώνυμον ἐστί: *Comprehendi omnino Diuinum illud non poteſt, neque nominari.* Etſi nos tamen nomina ab antiquo habemus, & quod miremur, pleræque gentes quadrilittera. Sed cum eodem Damaſceno ſentio, nullum nomen aptius Deo tribui, τοῦ ὄντος. Cauſſa. ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καὶ ἀόριστον: *Vniuerſum enim illud Eſſe complectens in ſe ipſe habet, quaſi mare quoddam infinitum & immenſum.* Pulcherrimè Hermes: Ἔστιν αὐτὸς καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα. *Ipſe eſt, & quæ*

Lib. Iudicum cap. XIII.
I. De Fide, cap. XIII.

Quod ei conuenientiſſimum?

Deus eſt, qui eſt, & quod eſt.

Pœmand. cap. V.

quæ ſunt, & quæ non ſunt. Quo ſenſu? addit. τὰ μὲν γὰρ ὄντα ἐφανέρωσε, τὰ δὲ μὴ ὄντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ: *Nam & quæ ſunt, aperuit; & quæ nõ ſunt, habet in ſe ipſe*. Ille ſcilicet eſt (Aegyptiorũ templis ritè inſcriptum) τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον: *quod fuit, quod eſt, quod erit*. ille, vt Apoſtolus ait, *ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia*. Hæc talia nec impiè nec inſcitè dici poſſint: ſed quanto auguſtior & deo dignior illa confeſſio! Ἀνεκλάλητος, ἄρρητος, σιωπῇ φωνούμενος: *ineffabilis, non dicendus, ſilentio exprimendus*.

Ad Rom. xi.

Hermes Pœman. cap. i.

Demiſſio animi hic tuta.

Mentem ſolutam quamdam.] Mentem, ſed mente ſubtiliorem. Hermes ille verè Termaximus in his diuinis: Ὕλης μὲν τὸ λεπτομερέστερον, ἀήρ. ἀέρος δὲ, ψυχή. ψυχῆς δὲ, νοῦς. νοῦ δὲ, ὁ θεός. *Materiâ ſubtilior, aer. aere, anima. animâ, mens. mente, ipſe deus.*

Pœmand. cap. v.

Deus mente purior.

Præditam motu ſempiterno.] Rectè accipe: pro vitâ & actione ſempiternâ. Ariſtoteles explicabit: Θεοῦ δὲ ἐνέργεια, ἀθανασία. τοῦτο δ' ἐστὶ ζωὴ ἀΐδιος, ὥστε ἀνάγκη τῷ θείῳ κίνησιν ἀΐδιον ὑπάρχειν. *Dei actio, immortalitas. hoc autem eſt perpetua vita: vt neceſſum ſit Diuinitati motum perpetuum ineſſe*. Nam de alio motu, ſanè falſum. Ille omnia mouet, immobilis: omnia quatit inconcuſſus. Hermes: πᾶν δὲ τὸ κινούμενον οὐκ ἐν κινουμένῳ κινεῖται, ἀλλ' ἐν ἑστῶτι. καὶ τὸ κινοῦν δὲ ἕστηκεν: *Omne motum non in moto mouetur, ſed in quieſcente. & id quod mouet, quieſcit.*

Pag. 3.

Quo ſenſu, deus in motu?

II. De Cælo, c. III.

Viuit perpetuo.

Mouet, non mouetur.

Pœmand. cap. II.

De deo etiam vera dicere, periculoſum.] Quî enim ſcis, an dicas vera? Circumludis infinitum & æternum illud, tu puſille tu mortalis. Atque hoc ſenſu, iſtud verum. Aliâs, non nego quin de deo liberè & verè dicamus, quæ de ſe ipſe. id eſt, quæ in ſacris myſticíſque libris reſerantur.

Pauca de deo dicenda:

Nec niſi in Sacris tradita.

Qui meliùs ſcitur, neſciendo.] Hoc quoq; pari cautione & ſenſu. Curioſos tantùm excludimus: quoniam, vt ait Baſilius, τῆς ψυχῆς νόσημά ἐστι, τὸ κακῶς καὶ περι-

Vitium animi, in illum inquirere.

Et inquiſitio ea vana.

ἔργως ζητεῖν περὶ θεοῦ: *Animi morbus eſt, malè & ſuperfluè de Deo quærere.* Quid autem quæramus? Cæli aut ſideris vnius naturam plenè nondum cepimus: & volumus cæli ſiderúmque auctorem? Vani, vani! Poëtam audiamus:

Philetas.

Θεὸν νόμιζε, καὶ σέβου, ζήτει δὲ μή.
Πλεῖον γὰρ οὐδὲν ἄλλο τοῦ ζητεῖν ἔχεις.
Deum eſſe crede, & colito, ſed non quærito.
Nam nil habebis aliud hîc, quàm quærere.

Sed & Bias olim monuit: περὶ θεῶν λέγε, ὡς εἰσί: *De diis hoc tantùm dic, eſſe.* Pius noſter ſcriptor magis piè: *Deus religione intellegendus eſt, pietate profitendus eſt, ſenſu verò perſequendus non eſt, ſed adorandus.*

Laert. in eius vitâ.

Venerare, non rimare.

Hilar. De Trinit.

Deus in effectis, & ab iis noſcendus.

Effectus tamen eius.] Omnino Dei opera & effectus noſcenda, ſi vis ipſum. Νοῦς ὁρᾶται ἐν τῷ νοεῖν, ὁ θεὸς ἐν τῷ ποιεῖν, ait Hermes. Vt ſolem deficientem non directò, ſed in aquis intuemur: ſic Deum in operibus.

Cap. 11.

Affectus nulli in Deo.

Affectus (ſi ita appellare fas.] Meritò dubito, imò non dubito. Nam reuera affectiones nullæ in perfectâ illâ ſimplicíque naturâ, ſed puræ res ipſæ. Damaſcenus: ποιότητος τὸ θεῖον ἐλεύθερον: *Qualitatis Deus expers.* Itaque propriè non ille Sapiens, Bonus, Iuſtus: ſed Sapientia, Bonitas, Iuſtitia. Hilarius: *Quidquid in Deo eſt, Deus eſt: totum quod in eo eſt, vnum eſt.* Et Auguſtinus: *Quidquid ibi intellegi poteſt, ſubſtantia eſt.* Nec Plato ignorauit: Αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλὸν, αὐτὸ ἕκαστον, ὃ ἔστι τὸ ὄν: *Ipſum æquale, ipſum pulchrum, ipſum ſingulum, quod eſt id quod eſt.*

De Fide.

De Trinit.

Totus, Subſtantia eſt.

In Phędone.

Pag. 3.

Intereſt animis & mediis cogitationibus interuenit.] Altè hoc imprimite mortales, vix peccatis. Heſiodus:

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας.

In tenebris Deus.

Et Epictetus planè diuinitus: Ὅταν κλείσητε τὰς θύρας, καὶ σκότος ἔνδον ποιήσητε, μέμνησθε μηδέποτε λέγειν, ὅτι

In Diſſertat. ab Arriano

digeſtis, lib. I. cap. XIV.

μόνοι ἐστέ. οὐ γὰρ ἐστέ. ἀλλ' ὁ θεὸς ἔνδον ἐστὶ, καὶ ὁ ὑμέτερος δαίμων ἐστί. καὶ τίς τούτοις χρεία φωτὸς, εἰς τὸ βλέπειν τί ποιεῖτε; Cùm ianuas adduxeritis, & tenebras intùs feceritis, ne vnquam in mentem veniat dicere, quòd ſoli eſtis. non enim eſtis. ſed Deus intùs eſt, & Genius veſter intùs eſt. Quid autem opus iis lumine, vt videant quæ agatis?

IN CAPVT III.

De Religione.

Pag. 4.

Cum Religione Reſp. floret, aut cadit.

OMNIA *proſpera colentibus deos, aduerſa ſpernentibus.*] Seriò cogitare debet Princeps. Religio neglecta aut prolapſa, traxit ſemper remp. ſecum, & trahet. Vates ille haud vanus:

Horat.

Di multa neglecti dederunt
Heſperiæ mala luctuoſæ.

Lib. v. Inſtit. cap. VIII.

Et Lactantius adſerit, *Ideò mala omnia rebus humanis cottidie ingrauaſcere, quia Deus mundi huius effector & gubernator derelictus eſt: quia ſuſceptæ ſunt, contrà quàm fas eſt, impiæ religiones.*

Superſtitioſi nos natura:

Aut impii.

In Camillo.

In quam naturæ vitio nos proni.] Adeò verum eſt, vt in alia vitia duci videamur, in hoc rapi. Plutarchus haud iniuriâ deplorat τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν, οὐδὲ κρατοῦσαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τύφον, ὅπου δ' εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ περιφρόνησιν: *humanam infirmitatem, metam terminúmque non habentem, nec ſui potentem: ſed efferentem ſe, modò in ſuperſtitionem & vanitatem, modò in neglectum rerum diuinarum & contemptum.* Atqui, vt idem addit, ἡ δ' εὐλάβεια, καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν, ἄριστον: *Religio, & vt nihil nimis, optimum:* Si tamen peccandum eſt, fateor tutiùs meliúſque peccari in hanc Superſtitionis, quàm illam Impietatis partem. Νόσος δὲ μεγάλη ψυχῆς, ἀθεότης. ἔπειτα δόξα εἰς πάντα τὰ κακὰ ἐπακολουθεῖ, καὶ ἀγαθὸν οὐδέν: *Magnus, magnus animi morbus eſt, Impietas: quoniam illum opinio & inclinatio ad omnia mala ſequitur, boni autem nihil.* Et ſanè eâ ſtante, nunquam Reſp. ſtabit.

In mediocritate virtus.

Hermes, cap. XII.

Peſſima Impietas.

Pernities Rerum publicarum.

Nulla

Superſtitio efficax ad regendum.

Vſurparunt hoc ſine multi.

Virginis Gallicanæ enthuſiaſmus, ſiue dolus.

Nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm ſuperſtitio.] Multitudinem dico, non hanc togatam tantùm aut muliebrem, ſed etiam illam accinctam & militarem. quæ, vt idem Curtius ait, *alioqui impotens, ſæua, mutabilis, vbi vanâ religione capta eſt, meliùs vatibus quàm ducibus ſuis pâret.* Lib. IV. Itaque vſi vel abuſi hac ſæpe viri Principes. vt P. ille Scipio, qui Iouem in Capitolio conſulebat: Q. Sertorius, qui ceruam circumducebat: C. Marius, qui Syram quamdam fatidicam, Martham: P. Sylla, qui in prœlijs præferre & oſtentare ſolitus ſigillum Apollinis. & exempla plura. Sed illud Caroli VII. Gallorum regis eximium; cuius res acciſas valdè reparauit hoc commentum. Virgũcula fuit Iohanna Lotharinga, (à deóne inſtincta, an humanâ aliquâ fraude ſubornata?) quæ palàm ad Regem venit, & mirâ conſtantiâ aſſeruit diuinitus ſe miſſam, pellendis è Galliâ Anglis. Res relata ad conſilium: ſuaſa, diſſuaſa. Regi admittere viſum, & prudenter. Eius ſanè operâ, imò & ductu (nam arma gerebat, & viris præibat) Aurelianum arctâ obſidione liberatum, & pleraque alia fortiter ac feliciter geſta. Ad extremum tamen vacillauit vaticinij fides, cùm Iohanna capta ab Anglis & Rhotomagum ducta, igne exuſta eſt vt præſtigiatrix.

Pag. 5.
Principem dedecet ſuperſtitio.

At tu fuge.] Ab omnibus ſuperſtitio arcenda, à Principe maximè. quem altus ſcilicet erectúſque animus decet: at Superſtitio & aniles perſuaſiunculæ, vt cum poëta dicam,

> *- faciunt animos humiles formidine diuûm,* Lucret.
> *Depreſſóſque premunt ad terram.*

Barbari ad eam proni.

Aut feminæ ac pueri.

Et ſanè vilium ferè aut barbarorum eſt Superſtitio. Plutarchus: Εὐάλωτον εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν: In Sertorio. *Inclinant naturâ ad ſuperſtitionem barbari.* Quod idem cenſebis de femineis imbecilliſque naturis.

Deos à ſuperſtitioſo timeri.] Intellege, ſeruiliter timeri.

meri. Nam duo vitij huius propria, Nimius timor, Nimius cultus. Seneca: *Superſtitio, error inſanus eſt. amandos timet; quos colit, violat.* Epiſtol. CXXIV. *Timor ei comes & angor.*

Religentem oportet eſſe, religioſum nefas.] Mens priſco huic verſui, religionem cum modo habendam, vt omnia bona: quæ talia eſſe deſinunt, ſi ille abſit. Nam Religioſum priſci dicebant in vitio, & cum copiâ quâdam immodicâ, vt Mulieroſum, Vinoſum. Si autem alicui modus hîc ſeruandus, certè Principi: imò omnibus, qui in Rep. verſantur. Nicephorus Gregoras haud inſcitè: τῷ γὰρ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔχει πραγμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: *Nam qui in unâ Dei contemplatione mentem defigit, huic tali montes & ſpeluncæ conueniunt. at qui unà cum virtute ciuiles etiam mores coniunxit, & notitiam ſibi parauit rerum variarum, ille verò populum ad optima & ſaluberrima ducere idoneus eſt.* Pag.5. *Intellectus ſanus in verſu veteri.* *Modeſta religio Principi conuenit.* Hiſt. III.

Optimus animus, pulcherrimus cultus.] Breuiter hoc ipſum & acutè Lactantius: *Religioſiſſimus eſt cultus, imitari.* Etiam Hermes Aegyptius: Θρησκεία τοῦ θεοῦ μία ἐστὶ, μὴ εἶναι κακόν: *Vnicus* (certè præcipuus) *Dei cultus eſt, non eſſe malum.* Poſſem hîc quædam appoſitè & verè: ſed Megarenſis ille Sapiens mihi inclamat, περὶ τούτων οὐκ ἐν ὁδῷ. Lib. v. Inſtit. cap. x. *Religio in vita & factis.*

Moyſen illum Aegyptium.] Hiſtoriola, quam aſpexi, amœna & hodie vtilis eſt. Tu, ſi lubet, ab auctore eam pete. Pag.6.

IN CAP. IV.
De Fato.

ET vocem Fata ſequuntur.] Hac mente veteres Fata voluerunt Ioui præſtò eſſe cum ſtilo & tabulis, ad inſcribenda eius dicta. Latinus Pacatus: Pag.6. *Fatum, Iouis verbum.*

Veterum inuolucra.

tus: *An vt illi maieſtatis tuæ participi Deo ſeruntur aſſiſtere Fata cum tabulis: ſic tibi aliqua vis diuina ſubſeruit, quæ quod dixeris ſcribat ac ſuggerat?* Et Marcianus Capella *Parcas, ſcribas Iouis* appellat, *quòd eius decreta in æreas tabulas referant.* Ouidius aſpexit:

In Paneg. ad Theod.

- cernes illîc molimine vaſto
Ex ære & ſolido rerum Tabularia ferro.

Metam. xv.

Pag. 7.
Voluntas a Fato immunis:
Nec ad mala, niſi a ſe, impellitur.

Ipſi homines, tamen in parte.] *A Deo* enim *ſunt*, ait Auguſtinus, *omnium poteſtates, quamuis ab illo non ſint omnium voluntates.* Ab vno & perpetuo illo bono, iure amouemus omnia mala. Triſmegiſtus: Αὐτῷ δὲ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακὸν, οὐδ' αἰσχρὸν νομιζόμενον. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ἰὸς τῷ χαλκῷ, καὶ ῥύπος τῷ σώματι. ἀλλ' οὔτ' ἰὸν ὁ χαλκουργὸς ἐποίησεν, οὔτε τὸν ῥύπον ὁ ποιητὴς γεγέννηκεν, οὔτε τὴν κακίαν ὁ θεός: *Ab ipſo conditore nihil malum aut turpe eſſe exiſtimandum eſt. Hæc enim ſunt affectiones quædam adhærentes & concomitantes ipſam generationem, ſicut ærugo æs, & ſordes corpus. Atqui nec æruginem faber fecit, nec ſordes auctor produxit, nec malitiam Deus.*

Lib. v. De Ciuit. cap. VIII

Cap. XIV.

Nullis conſiliis vel auxiliis vitamus.] Ammianus: *Nulla vis humana vel virtus meruiſſe vnquam potuit, vt quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat.*

Fatum ineuitabile.

Lib. XXIII.

Pag. 8.
Deus non ſubeſt Fato:

Heu fatis ſuperi certaſſe minores!] Ita Iupiter ipſe apud alium poëtam

Me quoque fata regunt.

Et Apollo Pythius apud Herodotum: Τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ: *Decretam ſortem nec Deo quidem eſt effugere.* impiâ ſententiâ dicam, an ſtultâ? Cur enim numen vincatur à Fato? numquam certant. Et noſipſi cùm Deum ſupra Fata eſſe dicimus, magis Stoicis contradicimus, quàm aliquid pro re dicimus. Nam quæ hîc comparatio? proinde eſt, ac ſi ambigam Iudéxne ſuper ſententiam ſit, an ipſa ſuper illum. Sed mutare, inquiunt, Fata an Deus poteſt? Abi inepte: ſcito eum nolle. &

Ouid. IX. Metam.

Lib. I.

Nec id tamen mutat.

hoc

Sen II. Natural. Queſt.

hoc ſatis. *Ordinem fati æterna ſeries regit, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto.*

Niceph. Greg. lib. VII.

Conſilia noſtra ſibi Fatum aptat.

Conſilia corrumpit.] Quæ aut mala ſcilicet immittit, aut nec bona fortunat. τῆς γὰρ θείας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλεύμασί τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος, καὶ σφόδρα τοι ἐναντιώτατον. οὔτε γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφόρος, οὔτ᾽ ἀνδρεῖος ὁ ἀνδρεῖος· ἀλλὰ τά τε σοφὰ βουλεύματα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρας, καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρεικώτατα πράγματα ἄνανδρόν τε καὶ μάλα αἰσχρὰν τὴν ἧτταν καρποῦνται: *Nam vbi diuina Prouidentia non commilitat conſilijs actionibuſq; hominum, malus ijs exitus obuenit, et cogitationibus valdè aduerſus. Nam tunc neque vir conſultus, conſultus eſt; nec fortis, fortis; ſed etiam ſapientiſſima conſilia inſipienter deſinunt, et generoſa maximè ac fortia facta turpem et infamem exitum conſequuntur.*

Lib. v.

Liuius breuiter, de Gallorum aduẽtu ad Vrbem: *Occæcat animos Fortuna vbi vim ſuam ingruentem frangi non vult.*

Pag. 8.

Fata per cauſſas agũt.

Lib. VII.

Vt quod accidit, etiam meritò accidiſſe videatur.] Lucani eadem mens:

Hoc placet, ô ſuperi, vobis cùm vertere cuncta
Propoſitum, noſtris erroribus addere crimen?

Trahit non ſæpe Deus in externa mala.

Et reuerà is ordo cauſſarum & euẽtuum, vt etiam humanâ ratione non aliter cadere debuiſſe iudicemus. O mira ſapientia! quæ res omnes ita dirigit & flectit, vt tamen ipſi illuc iuiſſe videamur. Quid ergo? ad peccatum impellit deus? non, non, ſed ad lapſum. id eſt, res & fortunas mutat; ab altò deijcit, ab imo attollit; & hæc talia externa; ſic vt nos ipſi conſilijs factiſque gradum nobis ſtruamus ad fatalem illum lapſum, ſiue aſcenſum. Vt qui in vinclis à lictore ducitur, plerumque ſponte it, trahendus tamen niſi eat: ita hìc.

Sed cum culpa tamen noſtra.

Pag. 8.

Tibi quis hîc fructus?] Fructum vnum & præcipuum expreſſi, Patientiæ: licet alterum nunc addas, Scientiæ. Vos qui in Regno aut Republicâ, ſcite: ferri & volui omnia ſurſum, deorſum, *et nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam.*

Jn Fato conſideranda volubilitas rerum.

SenConſul. ad Heluiam.

Hodie ſic, cras aliter.

Sen. Octauiâ.

Regitur fatis mortale genus,
Nil ſibi quiſquam ſpondere poteſt
Firmum & ſtabile.

Regna infirma.

Tac. III. Ann.

Sen. pater in Præfat. I. Contro.

Atque vt noſter ait, *rebus cunctis ineſt quidam velut orbis; vt quemadmodum temporum vices, ita & morum vertantur:* imò & imperiorum. Græci floruerunt? poſt hos Afri, poſt hos Romani, poſt hos Scythæ: & quî ſcio an non breui noua aliqua gens? Nam *fati maligna perpetuaque in omnibus rebus lex eſt, vt ad ſummum perducta, rurſus ad infimum; velociùs quidem quàm aſcenderunt, relabantur.*

Ouid. Metam.

-Sic omnia verti
Cernimus, atque alias aſſumere pondera gentes,
Concidere has.

Fatorum deuergia videnda.

Niceph. Greg. VII.

Stare in faſtigio Scythas ſiue Turcas iam video: & ſtare. A multis annis nulli eorum progreſſus: profectò (verè vaticinor) ſpectant caſum. Hęc talia, quiſquis rebus conſilijsque interes, conſidera: & quantum humano ingenio poteſt, præuide quò inclinent ſe fata. & tu ad illa. Nam miſer quid pugnes? καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκετο πραγμάτων ἄνθρωπος, ὡς ὅσα μὴ συνεργουμένην ἔχει τὴν ἄνωθεν δεξιὰν, τούτοις καὶ γῆ καὶ θάλασσα μάχεται καὶ ἀὴρ, ὥσπερ τινὶ δραπέτῃ θεοῦ καὶ τῆς δίκης ἀλάστορι δραστηρίως ἐπιτιθέμενα: *Ex ipſis factis homo diſcat, quæcumque cooperantem & commilitantem non habent ſupernam dexteram, his terram & mare et aerem aduerſari, tanquam fugitiuum aliquem dei & Iuſtitiæ violatorem efficaciter perſequentia.* At contrà. quò Fatum vergit, alia etiam omnia: & velut viam illi muniunt ignari aut inuiti. Cæſar ad Principatum venire debet? Societatem cum illo Pompeius coëat, & calidè euehat iuxtà ſeſe. Deijcere poſtea vult? fruſtrà cauſſam dumtaxat armorum præbeat, turpiter & imperitè ex Italiâ fugiat: aleam de ſummâ re vno prœlio iaciat feſtinanter. Romanos imperare fatum eſt? Annibal à Cannis Romam non petat: Philippus fœdus ſine effectu cum illo ineat, & nauis cum legatis velut caſu capiatur: ceteri item reges quieſcant, & alij

Illuc omnia ſedant, tracta occulto fune.

Tac. xv. Ann. alij poſt alios vincantur, *fatali omnium ignauiâ*. Quid de hodierno Europæ ſtatu cogitem, ſileo. Sed Fatum quid tibi vis? quod telum ſubitò in me inijcis? Ecce nuncius, * PLANTINVM illum meum, quo neminem ego, nemo me fideliùs amauit; illum pulcherrimæ artis columen, & ſtili mei lucem; abiiſſe. Heu, heu, ego viuo & ſcribo?

*Obiit. Kal. Iuliis, anni CIↃ. IↃ. LXXXIX.

IN CAP. V.

De Conſcientiâ

POTEST *contingere nocenti vt lateat, latendi fides non poteſt.*] Imitatus eſt & argutè extulit minor Seneca: Pag. 10.

In Hippol. *Scelus aliqua tutum, nulla ſecurum tulit.*

IN CAP. VI.

De Probitate.

ESSE, *quàm videri, probus malis.*] Machiauellum ergo nemo audiat, qui ſimulatam neſcio quam virtutem Principi induit, & ſcænæ ſeruientem. O dogma ad Principis perniciem pariter & ſubditorum! Pag. 11. *Pura probitas, proba.*

Apud Ammian. lib. XVI. *Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt.*] Cato Cenſorius in hanc ſententiam: *Cultus magna cura tibi; magna virtutis incuria.* Pag. 11.

IN CAP. VIII.

De Vſu.

QVISQVIS *in re Ciuili intellegens haberi volet, opus ei Experientiâ.*] Multa & pulchra apud Philoſophum in loco vide, quem hîc citaui. Illud certum. intellegere te aliquid ex lectione vel auditu in rebus Ciuilibus poſſe, atq; etiam iudicare; tangere aut tractare eas non poſſe, ſine vſu. Pag. 15. *Experientia in Rep. opus.*

IN CAP. IX.

De Memoriâ rerum.

PLVRA *ad Prudentiam confert.*] Si vlla quidem res ad Prudentiam publicam priuatamque facit, Pag. 15.

Hiſtoria compendioſa laus, & fructus.

Cap. LVI.

cit, facit Hiſtoria. quam Leoni futuro Principi, Baſilius pater iam Princeps, egregiè commendat, verbis quæ meritò adſcribo: Ἱστορίας ἀρχαίας ἐξέρχεσθαι μὴ κατόκνει. ἐν αὐταῖς γὰρ εὑρήσεις ἀκόπως ἅπερ ἕτεροι συνῆξαν ἐγκόπως. καὶ μάθοις ἐκεῖθεν τάς τε τῶν σπουδαίων ἀρετάς, καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, τάς τε τοῦ βίου πολυτρόπους μεταβολάς, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὰς ἐναλλαγάς, καὶ τοῦ κόσμου τὸ ἄστατον, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς εὐμετάπτωτον, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τῶν μὲν φαύλων τὰς ἀμοιβάς, τῶν δὲ σπουδαίων πράξεων τὰς ἀντιδόσεις. ὧν τὰς μὲν φύγῃς, ἵνα τῆς ἐκεῖθεν δίκης πεῖραν μὴ λάβῃς, τὰς δὲ κατορθώσῃς, ἵνα τῶν ἐντεῦθεν ἐπάθλων καταξιωθῇς: *Per Hiſtorias veteres ire ne recuſa. Ibi enim reperies ſine labore, quæ alij cum labore collegerunt. atq; illinc hauries & bonorum virtutes, & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes, et rerum in eâ conuerſiones: mundi huius inſtabilitatem, & Imperiorum præcipites caſus. Et, vt verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia. quorũ illa fugies, ne in diuinæ Iuſtitiæ manus incidas; hæc amplectêris, vt præmijs q; ea comitantur, potiaris.* Hæc Grecus ille Imperator, in libello quem Κεφάλαια παραινετικὰ inſcripſit: probo, pio, & digno quem Principes legant.

Baſilii Monitoria.

Pag. 16.

Eadem ad Ciuilem hanc partem vtiliſſima.] Non tamen omnis Hiſtoria, ne erres. Vt aurum non quęuis terra gignit: ſic nec hęc promiſcua, Prudentiam Ciuilem. Quę illa igitur? ea, quę tres has notas habet: Veritatem, Explanationem, Iudicium. id eſt, quæ legitima Hiſtoria eſt, & perfecta. Nec enim talem ego vnquam cenſuerò, cui trium horum aliquod deeſt.

Quæ Hiſtoria politico vtilis?

Ea quæ vera ſit:

Prima Nota VERITAS eſt. vt nempe res euentuſq́; omnes puriter & ex fide narret, *nec quidquam (quò nimis ferè inclinant ſcribentium animi) hauſtum ex vano velit.* Olim & nunc rara virtus: & à quâ non affectu ſolùm aut aſpectu plerique abeunt, ſed ſpecie etiam virtutis. Nam fidem in Principem aut ſtatum cenſent, narrare aliquid non ex fide. Atqui hæc fundamentum operis eſt: καί ἡ ἀλήθεια (ait in hac ipsâ re Dionyſius) ἀρχὴ φρονήσεώς τε καὶ σοφίας: *& Veritas, prin-*

Liu.

Pręfat. Archęol.

cipium prudentiæ ſimul & Sapientiæ. Vt animanti oculos: ſi eruas, reliquum corpus inutile reddas: ſic Hiſtoriam, ſi ab eâ hoc lumen. In falsâ & errante, quomodo non fallare ſemper & erres? talis firmiter nunquam te diriget, aut tuas actiones. Nota altera EXPLANATIO eſt. vt rem ſcilicet non fideliter tantùm narret, ſed diſponat etiam atque exponat. Quomodo, & quare, quidque geſtum ſit, addat: *vt non modò caſus euentuſque rerum, ſed ratio etiam cauſſæque noſcantur.* Magna hæc laus, &, Polybio iudice, ita neceſſaria, vt vſum non habeat quæcumque eâ caret. Ἱστορίας γὰρ, inquit, ἐὰν ἀφέλῃ τις καὶ Διὰ τί, Πῶς, καὶ Τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πότερα εὔλογον ἔσχε τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δ' οὐ γίγνεται: *Ab hiſtoriâ ſiquis auferat, Quare, Quomodo, Quo fine quidque ſit actum, & an ex ratione ſatis ceciderit; quidquid in eâ reliqui, id ludicrum magis erit, quàm doctrina.* At Nota tertia, IVDICIVM. vt diſcrimen lumenque rebus adhibeat: & hæc probet, (ſed breuiter, & quaſi aliud agens,) hæc damnet. *quod præcipuum munus Annalium reor, ne virtutes ſileantur; vtq; prauis dictis factisq; ex poſteritate & infamiâ metus ſit.* O pulchra iſta pars! & quæ actiones vitamque omnem format & dirigit, ſi à iudicio tamen profecta directo. Nam prauus aliquis aut imperitus, fruſtrà illuc ſe dabit: & cùm ſuo tamen irriſu magis, quàm noſtrâ noxâ. quia vanitas ſtatim appâret. Hæ ſunt tres illę Notæ; quas in quacumque Hiſtoriâ repperies, Veteri ſiue Nouâ ſcito purum probumque eſſe ilic aurum. Scrutare.

Tac. I. Hiſt.

Lib. III.

Tac. III. Annal.

Qua plana ſit:

Qua mixta iudiciis.

Sed viſne etiam ad ſpecimem diſtinctè ſcriptores aliquot tales tibi ingeram? faciam: etſi in hoc iudicio, iudicium meum ipſe in iudicium mitto. Diſtinguam per Tempora & Gentes. Inter Græcos veteres duo ſunt mirificè mihi probi,

Iudicium Hiſtoricorum, qui nobis probi.

THVCYDIDES: qui res nec multas nec magnas nimis ſcripſit, ſed palmam fortaſſe præripit omnibus

De Thucydide ſententia noſtra.

omnibus qui multas & magnas. Elocutione totâ grauis & breuis, densus ſententijs, ſanus iudicijs: occultè vbique inſtruens, actiones vitamque dirigens, orationibus & excurſibus pænè diuinus. Quem quò ſæpius legas, plus auferas: & numquam tamen dimittat te ſine ſiti. Alter ab iſto eſt

De Polybio.

POLYBIVS. qui multa & præclara libris XL. compoſuit: ſed pars pleraque, aut tota periit, aut mutilata ad nos vênit, cum fraude generis humani. Ille iudicio & prudentiâ Thucydidi haud diſpar, curâ & ſtilo ſolutior. qui excedit, abrumpit, diffundit, & ſæpe non tam narrat, quàm ex profeſſo docet. Sed recta & ſalutaria vbique eius monita: & quem ego hoc magis Principibus commendatum velim, quòd anxiâ in eum inquiſitione non opus, ſed ſenſus ſuos aperit & reuelat ipſe. Nam Thucydides ſæpe artior & obſcurior: eoque qui circa Principem magis, quàm Principi aptus.

De Plutarcho.

Inter Græcos medios PLVTARCHVS eſt. qui non Hiſtoriam propriè, ſed particulas Hiſtoriæ ſcripſit & ablêgit, Illuſtrium virorum vitas. Sed dignus tamen, ſiquis alius, Principe ſcriptor. qui iudicium mirificè format, & diffuſâ ac planâ quadam ſcribendi viâ ad Virtutem vbique & Prudentiam ducit ſed ad illam magis: &, niſi fallor, melior omnino quàm acutior doctor.

De Xenophonte.

XENOPHONTEM prætereo? abſit. Sed laudatiſſimus ille Cyrus eius non habet hîc locum, quem magis ad exemplum vitæ, quàm ad fidem rerum ſcripſit. In reliquâ Hiſtoriâ (Græcanicâ inquam, aut Perſicâ) ſanè ſuauis ille, & fidus, certè circumſpectus ſcriptor: è quo tamen hauriàs magis Prudentiam hanc Ciuilem, quàm vt vltrò eam propinet. Sententias quidem & dogmata raro miſcet. ſed iuuit nos hîc egregiè viâ aliâ. cùm Thucydidem adhuc latentem, & in ſuâ manu vt opprimeret (ô cādidam, & ab omni ęmulatione vacuam mentem!) primus ipſe protulit & diuulgauit.

De Niceta.

Iam inter infimos quoq; Græcos duo ſunt, quos non contemno. Prior eſt NICETAS CHONIATES, qui res Græcanici imperij ſcripſit, orſus à * Iohanne Comneno Alexij F. ad vrbem captam, ſiue ad Balduinum Flandrum. Is parum adhuc vulgo notus, fateor: ſed digniſſimus notitiâ: purum rectúmq; ingenium, ſi aliud illo æuo. Stilus eius, operoſus, poëtas & Homerum ſæpe reſipiens: at res & narratio ipſa, diſtincta, compoſita, ſine vanitate, ſine ineptijs, breuis quod ſatis ſit, & fida. Crebra apud eum & opportuna monita: iudicia non libera ſolùm, ſed ſana. Ad ſummam, legite vos Politici, gratiam mihi aliquis pro indicio habebit, certè debebit.

*Ab anno Chriſtiano ∞ CXVIII. vſque ad annum circiter ∞ CXX.

De Gregora.

Alter eſt, NICEPHORVS GREGORAS, qui hiſtoriam & filum narrationis eius excepit, at non laudem. Scripſit enim ab vrbe captâ res, ad Andronici Palæologi poſterioris mortem: ſed nequaquam pari caſtigatione aut induſtriâ, & vitia plura traxit ſui æui. Superfluit, aut euagatur: & res orationéſque proprias miſcet, indecorè, imò ineptè. Iudicia tamen eius crebra, & plerúmq; recta: cauſſæ euentuum curioſè poſitæ: pietas inculcata, & multe opportunè ad primam illam cauſſam relegata, id eſt Deum. Sanè Prouidentiam & Fatum nō alius ſcriptor aſſeruit magis. Legendus cum hoc nomine, tum etiam illo, quòd pleráq; eius Hiſtoria ab æuo noſtro non diſſidet: imò lites diſſenſúſq; in Sacris reperies, haud diſſimiles hodiernis.

De Tacito.

LATINI ſequuntur, quorum agmen CORNELIVS TACITVS mihi ducat. Ante Liuium? inquies. Non eloquentiâ, aut aliis virtutibus: ſed ijs quas nunc conſideramus, Prudentia & Iudicij notis. Quis illo veriùs narrat, aut breuiùs? quis narrando magis docet? In moribus quid eſt, quod non tangat? in affectibus, quod non reuelet? Mirabilis omnino ſcriptor, & qui ſeriò hoc ipſum agit, quod non agit. Nec enim Hiſtoria ſolùm eſt: ſed velut hortus & ſeminarium præceptorum. Vt ij qui veſtes acu pingunt, ingenioſè gemmas inſerunt, ſine confuſione aut noxâ formarum: ſic iſte paſſim Sententias, ſerie narrationis nihil omiſſâ aut læſa. Scaber tamen quibuſdam & obſcurus videtur. ſuóne vitio, an ipſorum? Nam acutè argutéque ſcripſiſſe fateor: & tales eſſe debere, qui eum legent. Ideò Conſiliarijs magis Principum, quàm ipſis commendo: qui habeant hunc Sapientiæ ſimul & Prudentiæ verum ducem.

De Salluſtio. Alter eſto C. SALLVSTIVS; omnino primus, ſi libros modò eius haberemus. Sed Hiſtoriarum corpus illud totum perijt: & ex his pauculis, admirari eum magis libet, quàm anxiè iudicare. Illud video, Thucydidi ſimillimum eſſe: & ideo quæ de illo dixi, dixiſſe hîc me puta.

De T. Liuio. Tertius eſt T. LIVIVS, magnitudine quidem & maieſtate operis ante omnes. Diffuſus ille & placidus, in concionibus maximè diſertus, & talis omnino qualem Fabius deſcripſit. Patauinitas ei obiecta ab Aſinio: id eſt, niſi fallor, ſermonis quędam peregrinitas, nec tam in verbis quàm ſtilo toto. Nos quoque ſupinũ eum alibi, aut frigidum, imò & τερατολόγον agnoſcimus: deriuaturi libenter tamen in exſcriptores hanc culpam. Iudicijs ſententiiſque bonus eſt, etſi nõ frequens. quid refert? pro ipſo loquitur docétq; copia tot euentuum & exemplorum.

Sequuntur ſcriptores duo, velut proprij Principum, & aſſiduè ijs in manu ſinúque habendi. *De Q. Curtio.* Q. CVRTIVS: qui me iudice probus eſt legitimúſque Hiſtoricus, ſi quiſquam fuit. Mira in ſermone eius facilitas, in narrationibus lepos, aſtrictus idem,

& profluens; ſubtilis, & clarus; ſine curâ vllâ accuratus. Verus in iudicijs, argutus in ſententijs, in orationibus ſuprà quàm dixerim facundus. Quòd ſi varium magis argumentum habuiſſet; fallor, aut variæ Prudentiæ eximium magis ſpecimen præbuiſſet. Sed Alexander, quid niſi bella?

De C. Cæſare.

C. CAESAR res ſuas ipſe digeſſit: compoſitè ſanè, & pari modeſtiâ ac libertate. In ſtilo ſunt quæ culpem, ſine eius tamen culpâ. nam malam aliquam & alienam manum acceſſiſſe, ſatis mihi liquet. Prudentiam non è verbis eius hauries, ſed è factis: & maximè Militarem. Commentarij enim ſunt, & nihil pollicentur præter nudam ſimplicémque narrationem.

Tac. II. Hiſt.

De Ammiano.

Inter mediæ ætatis ſcriptores (proh dedecus!) non eſt quem pro mediocri Hiſtorico laudem. Adeò labente imperio barbaries ſtatim & ſqualor omnia occuparunt: & ſiqui ſcripſerunt, ij ferè ad vana delapſi, *falſo vera, aut maiora vero, miſcuerunt.* AMMIANVS tamen MARCELLINVS fidei & iudicij ſatis clarus eſt, modò ſtili.

De Lamb. Schafnaburgenſe.

LAMBERTVM etiam SCHAFNABVRGENSEM haud planè contemno, in rebus Germanicis.

De Roder. Toletano.

Vti nec RODERICVM TOLETANVM, in Hiſpanicis. Vterque bonus, quantum potuit in tali æuo.

De Cominæo.

At patrũ & noſtro æuo videtur Hiſtoria ſe commouiſſe. Scripſit eam ante annos paullo minus centum PHILIPPVS COMINAEVS, ita laudabiliter, vt nihil verear componere eum cum quouis antiquorum. Incredibile eſt quàm ille omnia videat, penetret, arcana conſiliorum eruat, & ſubinde inſtruat nos ſalutaribus rariſque præceptis. & id diffusè, Polybiano quodam exemplo. Quamquam reuera Polybiũ aut talem aliquem ille nec vidit: & hoc quoque laudem eius auget, quòd tanta præſtitit, litterarum omnium rudis, ſolo vſu rerum narrando magis docet? In moribus quid eſt, quod non tangat? in affectibus, quod non reuelet? Mirabilis omnino ſcriptor, & qui ſeriò hoc ipſum agit, quod non agit. Nec enim Hiſtoria ſolùm eſt: ſed velut hortus & ſeminarium præceptorum. Vt ij qui veſtes acu pingunt, ingenioſè gemmas inſerunt, ſine confuſione aut noxâ formarum: ſic iſte paſſim Sententias, ſerie narrationis nihil omiſſâ aut læſa. Scaber tamen quibuſdam & obſcurus videtur. ſuóne vitio, an ipſorum? Nam acutè argutéque ſcripſiſſe fateor: & tales eſſe debere, qui eum legent. Ideò Conſiliarijs magis Principum, quàm ipſis commendo: qui habeant hunc Sapientiæ ſimul & Prudentiæ verum ducem.

De Salluſtio. Alter eſto C. SALLVSTIVS; omnino primus, ſi libros modò eius haberemus. Sed Hiſtoriarum corpus illud totum perijt: & ex his pauculis, admirari eum magis libet, quàm anxiè iudicare. Illud video, Thucydidi ſimillimum eſſe: & ideo quæ de illo dixi, dixiſſe hîc me puta.

De T. Liuio. Tertius eſt T. LIVIVS, magnitudine quidem & maieſtate operis ante omnes. Diffuſus ille & placidus, in concionibus maximè diſertus; & talis omnino qualem Fabius deſcripſit. Patauinitas ei obiecta ab Aſinio: id eſt, niſi fallor, ſermonis quędam peregrinitas, nec tam in verbis quàm ſtilo toto. Nos quoque ſupinũ eum alibi, aut frigidum, imò & ταυτολόγον agnoſcimus: deriuaturi libenter tamen in exſcriptores hanc culpam. Iudicijs ſententiiſque bonus eſt, etſi nõ frequens. quid refert? pro ipſo loquitur docétq; copia tot euentuum & exemplorum.

Sequuntur ſcriptores duo, velut proprij Principum, & aſſiduè ijs in manu ſinúque habendi. *De Q. Curtio.* Q. CVRTIVS: qui me iudice probus eſt legitimúſque Hiſtoricus, ſi quiſquam fuit. Mira in ſermone eius facilitas, in narrationibus lepos, aſtrictus idem,

&

& profluens; ſubtilis, & clarus; ſine curâ vllâ accuratus. Verus in iudicijs, argutus in ſententijs, in orationibus ſuprà quàm dixerim facundus. Quòd ſi varium magis argumentum habuiſſet; fallor, aut variæ Prudentiæ eximium magis ſpecimen præbuiſſet. Sed Alexander, quid niſi bella?

De C. Cæſare.

C. CAESAR res ſuas ipſe digeſſit: compoſitè ſanè, & pari modeſtiâ ac libertate. In ſtilo ſunt quæ culpem, ſine eius tamen culpâ. nam malam aliquam & alienam manum acceſſiſſe, ſatis mihi liquet. Prudentiam non è verbis eius hauries, ſed è factis: & maximè Militarem. Commentarij enim ſunt, & nihil pollicentur præter nudam ſimplicémque narrationem.

Tac. II. Hiſt.

De Ammiano.

Inter mediæ ætatis ſcriptores (proh dedecus!) non eſt quem pro mediocri Hiſtorico laudem. Adeò labente imperio barbaries ſtatim & ſqualor omnia occuparunt: & ſiqui ſcripſerunt, ij ferè ad vana delapſi, *falſo vera, aut maiora vero, miſcuerunt.* **AMMIANVS** tamen **MARCELLINVS** fidei & iudicij ſatis clarus eſt, modò ſtili.

De Lamb. Schafnaburgenſe.

LAMBERTVM etiam **SCHAFNABVRGENSEM** haud planè contemno, in rebus Germanicis.

De Roder. Toletano.

Vti nec **RODERICVM TOLETANVM**, in Hiſpanicis. Vterque bonus, quantum potuit in tali æuo.

De Cominæo.

At patrũ & noſtro æuo videtur Hiſtoria ſe commouiſſe. Scripſit eam ante annos paullo minus centum **PHILIPPVS COMINAEVS**, ita laudabiliter, vt nihil verear componere eum cum quouis antiquorum. Incredibile eſt quàm ille omnia videat, penetret, arcana conſiliorum eruat, & ſubinde inſtruat nos ſalutaribus rariſque præceptis. & id diffusè, Polybiano quodam exemplo. Quamquam reuera Polybiũ aut talem aliquem ille nec vidit: & hoc quoque laudem eius auget, quòd tanta præſtitit, litterarum omnium rudis, ſolo vſu rerum narrando magis docet? In moribus quid eſt, quod non tangat? in affectibus, quod non reuelet? Mirabilis omnino ſcriptor, & qui ſeriò hoc ipſum agit, quod non agit. Nec enim Hiſtoria ſolùm eſt: ſed velut hortus & ſeminarium præceptorum. Vt ij qui veſtes acu pingunt, ingenioſè gemmas inſerunt, ſine confuſione aut noxâ formarum: ſic iſte paſſim Sententias, ſerie narrationis nihil omiſſâ aut læſa. Scaber tamen quibuſdam & obſcurus videtur. ſuóne vitio, an ipſorum? Nam acutè argutéque ſcripſiſſe fateor: & tales eſſe debere, qui eum legent. Ideò Conſiliarijs magis Principum, quàm ipſis commendo; qui habeant hunc Sapientiæ ſimul & Prudentiæ verum ducem.

De Salluſtio. Alter eſto C. SALLVSTIVS; omnino primus, ſi libros modò eius haberemus. Sed Hiſtoriarum corpus illud totum periјt: & ex his pauculis, admirari eum magis libet, quàm anxiè iudicare. Illud video, Thucydidi ſimillimum eſſe: & ideo quæ de illo dixi, dixiſſe hîc me puta.

De T. Liuio. Tertius eſt T. LIVIVS, magnitudine quidem & maieſtate operis ante omnes. Diffuſus ille & placidus, in concionibus maximè diſertus, & talis omnino qualem Fabius deſcripſit. Patauinitas ei obiecta ab Aſinio: id eſt, niſi fallor, ſermonis quędam peregrinitas, nec tam in verbis quàm ſtilo toto. Nos quoque ſupinũ eum alibi, aut frigidum, imò & ταυτολόγον agnoſcimus: deriuaturi libenter tamen in exſcriptores hanc culpam. Iudicijs ſententiíſque bonus eſt, etſi nõ frequens. quid refert? pro ipſo loquitur docétq; copia tot euentuum & exemplorum.

Sequuntur ſcriptores duo, velut proprij Principum, & aſſiduè ijs in manu ſinúque habendi. *De Q. Curtio.* Q. CVRTIVS: qui me iudice probus eſt legitimúſque Hiſtoricus, ſi quiſquam fuit. Mira in ſermone eius facilitas, in narrationibus lepos, aſtrictus idem,

& profluens; ſubtilis, & clarus; ſine curâ vllâ accuratus. Verus in iudicijs, argutus in ſententijs, in orationibus ſuprà quàm dixerim facundus. Quòd ſi varium magis argumentum habuiſſet; fallor, aut variæ Prudentiæ eximium magis ſpecimen præbuiſſet. Sed Alexander, quid niſi bella?

De C. Cæſare.

C. CAESAR res ſuas ipſe digeſſit: compoſitè ſanè, & pari modeſtiâ ac libertate. In ſtilo ſunt quæ culpem, ſine eius tamen culpâ. nam malam aliquam & alienam manum acceſſiſſe, ſatis mihi liquet. Prudentiam non è verbis eius hauries, ſed è factis: & maximè Militarem. Commentarij enim ſunt, & nihil pollicentur præter nudam ſimplicémque narrationem.

Tac. II. Hiſt.

De Ammiano.

Inter mediæ ætatis ſcriptores (proh dedecus!) non eſt quem pro mediocri Hiſtorico laudem. Adeò labente imperio barbaries ſtatim & ſqualor omnia occuparunt: & ſiqui ſcripſerunt, ij ferè ad vana delapſi, *falſo vera, aut maiora vero, miſcuerunt*. AMMIANVS tamen MARCELLINVS fidei & iudicij ſatis clarus eſt, modò ſtili.

De Lamb. Schafnaburgenſe.

LAMBERTVM etiam SCHAFNABVRGENSEM haud planè contemno, in rebus Germanicis.

De Roder. Toletano.

Vti nec RODERICVM TOLETANVM, in Hiſpanicis. Vterque bonus, quantum potuit in tali æuo.

De Cominæo.

At patrũ & noſtro æuo videtur Hiſtoria ſe commouiſſe. Scripſit eam ante annos paullo minus centum PHILIPPVS COMINAEVS, ita laudabiliter, vt nihil vetet componere eum cum quouis antiquorum. Incredibile eſt quàm ille omnia videat, penetret, arcana conſiliorum eruat, & ſubinde inſtruat nos ſalutaribus rariſque præceptis. & id diffuſè, Polybiano quodam exemplo. Quamquam reuera Polybiũ aut talem aliquem ille nec vidit: & hoc quoque laudem eius auget, quòd tanta præſtitit, litterarum omnium rudis, ſolo vſu rerum peritus, & naturali quâdam iudicij bonitate. Ite nunc ſcioli, & linguarum aliquâ cognitiunculâ vobis placere. At Princeps noſter hunc legito, & Euchiridium COMINAEVS illi eſto. Dignus Alexandris omnibus hic PHILIPPVS.

De Paullo Aemilio.

PAVLLVM AEMILIVM comitem huic do, qui in Gallis, & res quoque Gallicas ſcripſit, etſi non Gallus. Ludouicus XII. decus hoc Italiæ abſtulit, & vindicauit ſibi. Ille, vt rem dicam, pænè vnus inter nouos, veram & veterem Hiſtoriæ viam vidit, eámque firmo pede calcauit. Genus ſcribendi eius doctum, neruoſum, preſſum; ad ſubtilitatem & argutias inclinans, & relinquens defigénſq; aliquid in animo ſerij lectoris. Sententias & dicta ſæpe miſcet, paria antiquis. Rerum ipſarum ſedulus ſcrutator, ſeuerus iudex: nec lêgi noſtro æuo, qui magis liber ab affectu. Dedecus cui eſt, quòd minùs ille placeat, quaſi pauci ſint qui capiant hæc bona. In tantis tamen virtutibus etiam hæ labeculæ, quòd ſtilum parum nectit, & ſpargit diuidítq; eum in minuta quædam membra. Hoc cum in omni ſerioſâ oratione parùm congruum, tum in Annalibus minimè: quorum eſt, vt ille ait, *tarda* quædam *& iners structura*. Deinde, quòd inæqualis. alibi nimium anxius & caſtigatus, ideóque ſubobſcurus; alibi (ſed rarenter) laxus & ſolutus. Vetuſtatis etiam neſcio quid affectat in nominibus hominum, locorum, vrbium immutandis, & in veterem formam redigendis: ſæpe eruditè, interdum vanè, ſed, vt ego iudico, ſemper indecorè. Quorſum *Chartierius* Gallorum Cancellarius, *Quadrigarius* mihi ſit? Ille ipſe *Cancellarius*, dicatur *Præfectus iuris*? & vbique *rex Taraconenſis, Caſtulonenſis, Dux Geldubenſis*; qui nobis & maioribus fuerunt *Arragoniæ, Caſtellæ, Geldriæ*? Talia infinita ſunt audacter & ambitioſè innouata, & cum fraude pariter ac cruce lectoris. In his & paucis alijs, ſi refringere leuiter eum nobis fas:

Tacit. De cauſſ. corr. Eloq.

(audeo dicere) virum daremus ſupra omnem hanc nouitiam, & ad priſcam laudem.

Sunt & æui noſtri Hiſtorici duo, quos tangam. **FRANCISCVS GVICCIARDINVS,** prudens peritúſque ſcriptor, & qui tales lectores ſuos facit. liber eſt & verax; ab affectibus immunis; ſi tamen ab odio, quod retegere mihi non ſemel videtur in Ducem Vrbinatem. Sententias bonas vtiléſque inſerit, ſed parum aſtrictas. Vitia duo propria huius æui non effugit, Quòd & iuſto longior eſt, & Quòd minutiſſima quæque narret. parum ex lege aut dignitate Hiſtoriæ: quæ, vt Ammianus ait, *diſcurrere per negotiorum celſitudines aſſueta, non humilium minutias indagare cauſſarum.* Sed nec orationes eius ſatis vegetæ mihi, aut caſtigatæ. languent ſæpe, aut ſolutè vagantur. Denique, vno verbo, inter noſtros, ſummus eſt Hiſtoricus: inter veteres, mediocris.

De Franc. Guicciardino.

Lib. xxvi.

PAVLLVS IOVIVS multorum iudicia magis acerba, quàm libera experitur. Acriter valdè in virũ eunt. Ego de eo ſic cenſeo. Stilo bonum grauémque eſſe, & planè ad hiſtoriam: iudicio ac fide, ambiguum. Vbi affectus non diſtrahunt, rectum; vbi illi adſunt, obnoxium. Ad gratiam ſcilicet ſe dat & auram. Laudationum nec cauſſam ſæpe habet, nec modum. Genti ſuæ, Vaſtio. Medicæis, nimis ex profeſſo addictus. his quidem ita, vt Laurentium Medicem parricidij reum velut apud iudices agat. Orationibus quoque aut frigidus interdum, aut ineptus. Laudandus tamen legendúſque ob multiplicem & variam rerum ſeriem, quas redegit compoſitè & dilucidè in vnum Hiſtoriæ corpus. Imò nec in Perſicis aut Turcicis tam vanus, quàm videri volunt: & fidem ei in pleríſque adſtruunt Turcici Annales, qui nuper * prodierunt.

De P. Iouio.

*Hoc anno edente Io. Leunclavvio.

De **PETRO BEMBO** aliquid addam? illuſtri

De Petro Bembo.

illuſtri dignitate & famâ vir fuit: quam tamen Hiſtoriâ ſuâ Venetâ apud me non auxit. Iacet in narrationibus, vel friget: in verbis affectatiunculas habet materie aut viro ſerio parum dignas. Nulla vox niſi ex Tulliano aut Iuliano penu: & quæ ſic dici non poſſunt (quippe noua, vel ijs ignota) miro verborum ambitu comprehendit. Ipſa etiam tota ſcriptio & formulæ ſic compoſitæ, quaſi hæc omnia Romæ geſta, & republicâ illâ ſtante. Sunt in quibus rideam; ſunt in quibus indigner. & cùm tam curioſè à verbis ſibi cauerit, reperio alibi, quæ, non dicam Tulliana non ſint, ſed vix Latina.

Hæc iudicia noſtra ſuper præcipuis Hiſtoricis ſunt. Nec enim omnes ſanè aduoco. quid opus? Bonis ad vſum & exemplum hæc ſatis ſunt, improbis ad calumniam plus ſatis.

IN CAPVT X.

De Doctrinâ.

Pag. 17. *Doctrina mentem illuſtrat.*

AD *Prudentiam facit validè.*] Omnis omnino Doctrina ad Prudentiam facit, & animi interior ille cultus. Tacitè enim acuit, & iudicij vim format. Ariſtoteles dicere ſolitus: ἡ μὲν ὄρασις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀπὸ τῶν μαθημάτων: *Aſpectus à circumfuſo aere lumen accipit, mens à doctrinâ.*

Apud Diogen. Laert. in Ariſtot.

Eadem animum domat:

Quia animum ad accipiendam illam præparant.] Nam animus noſter per ſe ferox, molleſcit per doctrinam & ſe frangit, diſcítque affectus & omnes motus magis habere in poteſtate. Plutarchus pulchrè: Οὐδὲν γὰρ ἄλλο Μουσῶν εὐμενείας ἀπολαύουσιν ἄνθρωποι τοσοῦτον, ὅσον ἐξημεροῦσθαι τὴν φύσιν, ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας, τῷ λόγῳ δεξαμένην τὸ μέτριον, καὶ τὸ ἄγαν ἀποβαλοῦσαν: *Nihil maius ex Muſarum placido commercio homines capiunt, quàm quòd naturam mitiget, & manſuetam eam faciant Ratione & Doctrinâ, amplectentem ex iis Modeſtiam, & quod Nimis eſt fugientem.* Itaque idem ille ſcriptor

Modeſtiam inſerit.

In C. Marcio Coriol.

Marcio

In C.Mario. Marcio Coriolano & C. Mario hoc defuiſſe oſtendit, ſummis alioqui viris: qui, inquit, ſi Muſis Gratiiſque litaſſent, non impetu ablati tam fœdum & turpem rebus ſuis exitum dediſſent. Conſidera. *Ab hac vacui ruerunt.*

Hauriendæ, ſed ad vſum.] Abſit enim vt Princeps hîc deſideat, aut in meditatiunculis conſeneſcat. Vt qui ignem à vicino petit, non illic hæret, ſed ablato eo domi focum ſuum accendit: ſic capiendi à Doctrinâ igniculi illi Prudentiæ, & ad vſum actionémque Ciuilem transferendi ſunt. *Ad rem transferenda Doctrina.*

Qui fructuoſa, non qui multa ſcit, ſapit.] Egregiè in hac re Ariſtippus. σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, Ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ᾽ οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: *quopiam ſe iactante ob multi-ſcientiam, dixit, Vt non ij qui plurimùm comedunt & exercentur, meliùs valent iis qui modicè; ita non qui plurima, ſed qui vtiliſſima legerint, docti cenſendi & ſtudioſi.* Ergo modus tenendus, præſertim Principi. nec immeritò Iulianus Deſertor (aliâs magnus & multiplici virtute Imperator) malè audiuit, tanquam *Græculus litterio*, & Philoſophis nimium deditus. Sed nec Hadrianus extra culpam affectatæ ſupra modum doctrinæ. Peccauit pariter Michaël Ducæ filius, Byzantii Imperator, qui, ducente Michaële Pſello, ita totum litteris ſe dedit, vt gubernatio rerum penes alios eſſet, & turpiter imperium dehoneſtaretur. Ego ſanè Traianum aliquem malim, doctum leuiter, ſed vigilantem, ſerium; quàm principem otioſum & in litteris deliciantem.

Laert. In Ariſtip.

Ammian. XVII.

Ioh. Zonaras in Annal. tom. III.

Pag. 18. *Redundans ſcientia, inutilis:*

Iulianus hic nimius:

Et Hadrianus:

Et Michaël.

Tenuitque, quod eſt difficillimum, ex Sapientiâ modum.] Pulchra gnome & admonitio. Sed quis igitur ille Principi aptus modus? Ego hunc cenſeo, vt neque nihil, neq; omnia diſcat. Nam Ludouicum vndecimum valdè damno, qui filium Carolum omniũ bona-

Modus in Scientia.

Non tota ea ſpernenda.

bonarum artium rudem voluit: *Ne eſſet, vt aiebat, in conſiliis capiendis refractior, & tenacior ſui ſenſus.* Et mehercule hoc eſt aſſecutus. Nam illum iam regem duo tréſue homunculi, & ij ex viliſsimis, huc illuc pro ſuo arbitrio circumegerunt, cum magnâ ſubditorum indignatione & damno. Gothorum cauſſa, pæne dicam, iuſtior. qui, cùm Amalaſſuintha egregia fœmina filium ſuum Atalaricum liberaliter inſtitui docerique curaret, cœtu facto ad eam venerunt, querentes regem ſuum nec rectè nec decenter inſtitui. Nam iſta omnia litteraria longè à robore & armis abeſſe, imò effæminari ijs animum & ad timorem traduci. Quare hæc omitteret, & *magiſtros exueret, ſatis amplis doctoribus inſtructus, maioribus ſuis.* Parêre Amalaſſuintha debuit, cum rogantium poſt damno. Hæc mala & barbara ſunt: atque omnino ſeria inſtitutione formandi inprimis illi, qui *ita nati ſunt, vt bona maláque eorum ad rempub. pertineant.* Qualis ea eſſe debeat,* alibi commodiùs, ſi Deo viſum, dicam.

Procop. De Bel. Goth. Lib. I.

Tac. XIV. An.

Aſſumenda ſaltem vtilis.

Tac. IV. Ann.

* In iis quę *De inſtitutione* concepimus.

IVSTI

IVSTI LIPSI
AD II. LIB.
POLITICORVM NOTÆ.

IN CAP. II.
De præſtantiâ Principatus.

REGNVM *res inter deos hominéſque pulcherrima.*] Dictum ſimillimum in Plutarchi (ſiue quis alius ſcriptor) Euagorâ: Πάντες ἂν ὁμολογήσειεν τυραννίδα, καὶ τῶν θείων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων, μέγιστον καὶ σεμνότατον καὶ περιμαχητότατον εἶναι: *Omnes fateantur, Regnum, inter diuina humanáque bona, maximum, auguſtiſſimum, & ſummo ſtudio appetendum eſſe.* Atque ego ſi me effundere in aſſerendo laudandóque Principatu velim, benigna materia eſt, & ingenium ſeruiat: ſed malo te hæc ab alijs petere, qui in Politicis ſcribendis habent has Diſſertatiunculas velut pro præcipuo ſcopo. Mihi alia mens eſt. & tamen quidquid ad rem dici poteſt, ſemina eius in Textu noſtro iacta ferè habes. Quod ſcito me (ſemel moneo) alibi ſeruaſſe.

Pag. 21. *Regni præſtantia.*

Nos ſtrictim multa diximus.

IN CAP. III.
De Fæminarum imperio.

PRO *iiſdem conſenſu aliquot gentes.*] Pleræque gentes in Chriſtiano orbe, excipio Galliæ regnum. Sed & veteres Aſiatici ita vſurpârunt. Arrianus: Νενομισμένον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἔτι ἀπὸ Σεμιράμεως, καὶ γυναῖκας ἄρχειν ἀνδρῶν. *Receptum ſolitúmque in Aſiâ, iam inde à Semirami, etiam fœminas imperiũ in viros exercere.*

Pag. 22. *Fæminas imperare mos.*

1. De rebus Alexandr.

IN

IN CAP. IV.

De Electione & Succeſsione.

Pag. 23. *Ad manum Princeps capiendus.*

MINORE *diſcrimine ſumi Principem, quàm quæri.*] Aſsidet Cornelianæ huic ſententiæ illud Irenes Imperatricis in re ſimili: ὡς δεῖ βασιλέα μὴ ἀπόντα ζητεῖν, παρόντα δὲ μὴ μετακινεῖν: *Quòd nec abſentem Principem quærere oporteat, nec præſentem demouere.* Apud Nicet. Choniat. I. Annal.

IN CAP. V.

De Mutatione in deterius.

Pag. 25. *Ante imperium multi boni, non in ipſo.*

SIVE *etiam Regni ipſius natura hoc fert.*] Potui addere cauſſam tertiam, Falſam de regnaturo opinionem. Nam quod Galbæ olim euênit, qui *omnium iudicio dignus imperio, niſi imperaſſet*: id multis aliis, qui in bonâ ſpe, adepti denique imperium, oſtendunt eo ſe minores. Nec temerè à Pittaco dictum: Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι: *Imperium virum oſtendit.* Tac. I. Hiſt.

Regnum deprauat.

Diuturnitate in ſuperbiam mutant.] Aegrè ſcilicet tam magna felicitas fertur. atque ita *ipſe Tiberius poſt tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulſus eſt*, ait meus ſcriptor. Tac. VI. Ann.

IN CAP. VI.

De fine Principis.

Pag. 26. *Externa bona a Principe poſtulantur.*

VT *ea opibus firma, copiis locuples.*] Populus ab his externis Principatuum bonum maximè metitur. Itaque lêgi non ſine riſu in Mexicana Hiſtoria (libenter & iucundè ritus noui illius orbis conſidero) morem iis fuiſſe, vt cùm regem alium conſecrarent, is iuraret in hæc verba: *Iuſtitiam ſe adminiſtraturum, nullum è ſubditis oppreſſurum, bello fortem futurum. Effecturum vt Sol curſum ſplendorémque ſuum teneret, nubes pluerent, riui currerent, & terra produceret omne genus frugum.* Quæ poſtrema vnius Dei propria, vides ridiculè ab homine poſci & promitti: idque ab hac cauſſa.

Mos Indorum. Lopez Gomara.

Nec remp. suam eſſe, ſed te reip.] Hadrianus Imperator *in concione ſæpe dixit, Ita ſe rempub. geſturum, vt sciret populi rem eſſe, non propriam. Vox aurea, et res multo magis, cùm præſtatur.* Spart. in Had. Pag. 26. *Reipub. Princeps ſeruit.*

IN CAP. VIII.

De Regno Virtute firmando.

ILLE *reip. ſtatus optabilis.*] Partem hîc magis Polybianæ ſententiæ, quàm ipſam expreſſi. Atqui digna adſcribi. Ἐγὼ γὰρ οἶμαι δύο ἀρχὰς εἶναι πάσης πολιτείας, δι' ὧν αἱρετὰς ἢ φευκτὰς συμβαίνει γίνεσθαι τάς τε δυνάμεις αὐτῶν καὶ τὰς συστάσεις. αὗται δ' εἰσὶν ἔθη, καὶ νόμοι· τὰ μὲν αἱρετὰ τούς τε κατ' ἰδίαν βίους τῶν ἀνθρώπων ὁσίους ἀποτελεῖ καὶ σώφρονας, τό, τε κοινὸν ἦθος τῆς πόλεως ἥμερον ἀπεργάζεται καὶ δίκαιον. τὰ δὲ φευκτὰ, τοὐναντίον. Pag. 29. Lib. VI.

IN CAP. IX.

De Imitatione & aſpectu ciuium in Principem.

QVALES *in rep. Principes, tales ciues*] Theodericus rex Gothorum ad Senatum populumq; Rom. *Facilius eſt errare naturam, quàm diſſimilem ſui Princeps poſſit rempublicam formare.* Vt igitur regulā oportet rectam eſſe, ad quam cetera adæquantur: ſic meritò Principem, ad quem alij diriguntur. Pag. 29. *Principem ſubditi æmulantur.* Apud Caſſiod. III. Var. ep. XII.

IN CAP. X.

De Iuſtitia neceſſaria.

LICET, *ſi libet.*] Iuliæ Auguſtæ dictum eſt, priuignum ſuum ad ſtuprum inuitantis. & addidit amplius: *An neſcis te Imperatorem eſſe, et leges dare, non accipere?* Pag. 31. *Iulia turpe dictum:*

AEquè turpis & pernicioſa illa Anaxarchi adulatio qui, cùm Alexander lamentaretur ob Clytum interfectum, nec ſolatia admitteret: dixit, *Ignorare illum, cur veteres ſapientes Iuſtitiam adſeſtricem Ioui fecerint. nimirum, quia quidquid à Ioue decretum, id iure quoque factum ſit.* Anaxarchi tales, ſed occulti, vtinam non hodie apud imperantes! *Anaxarchi pernicioſum.* Apud Arrian. De reb. Alex. lib. IV. & Plut. in Alex.

IN

IN CAP. XI.

De Iuſtitiæ adminiſtratione.

Pag.33.
Ius poſſit debeatque Princeps interdum dicere.

CAVSSAS *reoſque audiat.*] Ipſéne? an per alios? Vtrumque: & hoc magis. Certè quin ipſe quoque interdum Iuſtitiæ illud munus in publico vtiliter ac decorè obeat, non puto ambigendum. Veteres Imperatores ac Reges fecere: & Caroli etiam Magni Conſtitutio hæc legitur. *Hoc miſſi noſtri notum faciant Commitibus & populo, quòd nos in omni hebdomadâ vnum diem ad cauſſas audiendas ſedere volumus. Populo autem dicatur, vt caueat de alijs cauſſis ad nos reclamare, niſi de quibus aut miſſi noſtri, aut Comites eis iuſtitiam facere noluerint.* Vbi finem etiam huius conſilij vides. nempe vt per ſupremum illum iudicem, ius ſicubi labat, corrigatur, firmetur.

Pag.33.
Leges & lites recidendæ.

Medeatur noſter Princeps.] Vtinam, vtinam! Ludouico Galliarum regi XI. hoc propoſitum: & cauſſidicina illa, vera tabes Galliæ, nunc non eſſet, ſi ille pauculos annos fuiſſet. Exoriatur alius, & efficiat vt *tandem viperæ iſtæ ſibilare deſiſtant.*

Comin. cap. CXXV.
Apud Flor. lib. IIII. cap. vlt.

IN CAP. XIV.

De Fide.

Pag.38.
Fides pro dea.

IN *Capitolio vicinam Iouis opt. max. eſſe voluerunt.*] Credo hanc eamdem mentem eſſe in Liuianis verbis: *Apud quos* (Romanos) *iuxta diuinas religiones Fides humana colitur.* Et profectò ſanctitas quædam in ipsâ fide. Scytharum legati ad Alexandrum, pulchrè; *Iurando gratiam Scythas ſancire, ne credideris. Colendo fidem, iurant. Græcorum iſta cautio eſt, qui acta conſignant, & deos inuocant: nos religionem in ipsâ fide nouimus. Qui non reuerentur homines, fallent deos.*

Lib. IX. in oratione Poſthumii.
Curt. VII.

IN CAP. XV.

De Modeſtiâ.

Pag.40.

IN *alto poſitum non alta ſapere, difficile eſt*] Certè difficile. *& magnæ felicitatis èſt, à felicitate non vinci.* Vt

Auguſtin.

quiuis haud facilè multum vini fert: non item abundantem fortunam. Da mihi circumſpectiſſimum regem: tamen *inter* tot *obſequia fortunæ, non ſatis cauta mortalitas eſt*. Natura, educatio, adulatio deprauant.

Curt. VIII.

Proni ad Superbiam reges.

Non minùs hominem ſe, quàm hominibus præeſſe, cogitet.] Hoc primum remedium & cautio à Faſtu, ſe cogitare. Externa illa omnia ſunt quæ te inflant, eſtimari debes à te ipſo. Illa abeunt, veniunt: tu quid es, niſi vile infirmumque corpus? Vide non quid in te magnum habeas, ſed quid tuum. Saladinus, Chriſtianorum olim terror, qui Syriam, AEgyptum, & Africæ bonam partem ſubegit, morti iam vicinus, in cogitationem hanc ſeriò deſcendit: & ſolam interiorem tunicam, pro omni pompâ funebri, in haſtâ ſublimem ferri iuſſit, cum acclamatione, *Hoc vnum ex domitore Orientis reſtare*. O virum illâ & maiore fortunâ dignum, qui tam benè eam cepit! Nihil hic proprium aut tuum: corona, ſceptrum, & omnia hæc ad quæ ſtupemus, à Deo ſunt: & ne auferat, tu ad eum refer. Thymoleon, magnus laudatuſque dux, qui Dionyſium Siciliâ eiecit, & in illuſtri gloriâ vixit, exemplo hic tibi eſto. de quo Probus: *Nihil vnquam neque inſolens, neque glorioſum ex ore eius exijt. Qui quidem cùm ſuas laudes audiret prædicari, numquam aliud dixit, quàm ſe in eâ re maximas dijs gratias agere atque habere, quòd cùm Siciliam recreare conſtituiſſent, tum ſe potiſſimum ducem eſſe voluiſſent.* Nihil poteſt magis ſapienter, magis Chriſtianè.

Iis eam remedium, cognitio ſui.

Saladini præclarum factum.

Thymoleontis modeſtia.

In Thymol.

Magnas arbores diu creſcere, vnâ horâ exſtirpari.] Remedium alterum, cogitare Suberbiæ aſſiduam comitem, Deiectionem & Pœnam.

Pag 40.

Superbia depreſſio adhæret.

Sen. Herc. Fur.

Dominare tumidus, ſpiritus altos gere,
Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus.

Nihil altum ille, præter ſe, vult: eique proprium, τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῦν, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῦν: *erecta deijcere, deiecta erigere.*

Laërt in Chilone.

Ibidem.
Varia & miſeranda ſors regum.

Vidi cruentos cacere includi duces.] Remedium tertium, à fortunâ variâ, nimis & incertâ. Hodie magnus es? cras alius, aut nullus. Iugurtham in carcere, Perſeum in cuſtodiâ obijſſe ſcimus: & patrum memoriâ, quàm illuſtre exemplum Tomambais eſt! Ille AEgypti Africæq; Sultanus, in veteri & feliciſſimo regno, non ſolùm eo ſubitò exuitur, ſed & vitâ. Arbiter paullo antè vitæ neciſque gentium, in vrbe ſuâ principe, multo vicatim per ludibrium circumductus, infami laqueo & manu carnificis ſtrangulatus eſt. Quid ſub idem illud æui. Attabalipa in nouo orbe magnus Rex, nónne in carcere, poſt infinitam vim auri quaſi pro vita extortam, amiſit & vitam? In eodem tractu, rex regum Mexicanus, nec vſitatâ quidem morte obijt, lèto igne per ſummum cruciatum vſtulatus. Quę tam tragica exempla meritiſſimò verbis Senecę concludo: *Quod regnum eſt, cui non parata ſit ruina & proculcatio, & dominus, et carnifex? Nec magnis iſta interuallis diuiſa: ſed horæ momentum intereſt inter ſolium, & aliena genua.*

Tomambais exitus.
Attabalipa.
Quabutimoci.
De Tranq. Animi, cap. xi.

Pag. 41.
Breuis ſermo optimus.

Oratio preſſa.] Vt moneta illa optima, quæ pretij plurimum habet in paruâ mole: ſic ſermo, qui ſenſus. Quid viſurus ſim, neſcio. ſed verboſos valdè & vnà ſapientes, nondum ego vidi. Cæterùm hęc Breuitas inprimis decet Principem. Tacitus de Galbâ: *Imperatoriâ*, inquit, *breuitate adoptari à ſe Piſonē pronunciat.* Cauſſa apud Demetrium Phalereum hæc: *Nam præcepta & iuſſiones, quæ Principi conueniunt, breuibus verbis formantur; preces autem, quæ humilioribus, verboſæ & longæ eſſe debent.*

1. Hiſt.

Pag. 41.
Veſtis, & hæc talia negligenda.

In Cultu ne exuberet.] Iuliani Imperatoris familiare dictum fuit: *Turpe eſſe ſapienti, cùm animum habeat, captare laudes ex corpore.* Et ſanè viri magni, incurioſi rerum iſtarum leuium. Carolus noſter Quintus in veſte reſtrictus. Ludouicus XI. cultu corporis neminem familiarium anteiuit. Iulius Agricola, (ita

Ammian. lib. xxv.

ſcribit de eo Tacitus) *cultu modicus; ſermone facilis; adeò vt pleriq; quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectoque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur.* Et quid exemplis opus? vno verbo, plerique illi veteres ἁπλῶς ἑαυτῶν εἶχον, οὐκ ἀπὸ σκευῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς βασιλεῖς ὄντες, καὶ τἄνδον τοῦ πλήθους διέφερον, τὰ δὲ ἐκτὸς ὅμοια τοῖς ἀγελαίοις ἐφαίνοντο: *leuiter & ſine curâ ſeipſos habuerunt, non ab apparatu, ſed ab animo reges; et introrſum à plebe differebant.* Ergo Græcorum Imperatores (imagines enim exſtant) ſine riſu non aſpicio, in purpurâ, in auro, in gemmis; & à capite ad calcem non regiè, ſed muliebriter cultos. Syneſ. Orat. de Regno.

Munditias mulieribus conuenire.] Ideò Heſiodus quoque monet: Pag. 41.

Μηδὲ γυναικείῳ λουτρῷ χρόα φαιδρύνεσθαι
Ἀνέρα.
Nec muliebri ſe comptu lotuque polito
Vir quiſquam.

81. Oper. & dier.

Nec aliter de externâ omni ſpecie cenſeo.] Vt in comitatu, in victu, in omni tuâ vitâ quam minimum ſit Tragœdiæ & pompę. Cari Imperatoris illuſtre exemplum non omittendum, quia nec vulgatum. Syneſius ita narrat. (Carino tamen adtribuit, per errorem, vti opinor: quia *Carus res in Perſas geſſit, Carinus contrà mollis, deſes, & nullâ expeditione nobilis.) ſed is ita narrat. *Bellum inferebat Perſis, & iam ad Armeniorum limites peruenerat. Illâc militem curare corpus, et cibum è ſuo commeatu capere iuſſit, mox ex hoſtico (Parthorum agros oſtendebat) petendum. Dum id agunt, ecce hoſtium legatos, qui adueniunt. Atq; illi opinabantur futurum primò, vt ad Proceres quoſdam aulicos deducerentur: deinde dierũ aliquot interuallo, ad Imperatorẽ. Atqui inciderant caſu in ipſum iam cænantem. Circũſtabat frequens miles, ſed auro aut argento nihil cultus. Ipſe tunicâ puniceâ indutus, jacebat in herbâ. Cibus erat, vetus*

Nimia & affectata pompa ſpernenda.

Orat. de Regno.

*Vide Vopiſcum & Eutrob.

De Caro narratio amœna.

aliquod nigrum pulmentarium: & in eo frustula quædam falsæ suillæ carnis. Cùm autem legatos vidiſſet, nihil turbatum aiunt, nec quidquam immutaſſe. ſed vocaſſe ad ſe vltrò, et dixiſſe, Scire quòd ad ſe veniſſent. nam Carum hunc ipſum eſſe. Iubere igitur vt renuncient iuueni ſuo Regi, Niſi reſipiſcat, futurum vt intra vnam Lunam omnis eorum ſilua et omnis ager, magis nuda et læuia ſint, quàm Cari ipſum caput. et ſimul cum dicto pileum ſuſtulit, et caput oſtendit tam glabrum quàm galea eius quæ adiacebat. Et ſi qui dem appeterent, iuſſit manum in ollam mittere: ſin minùs, ſtatim abire, et extra Romana præſidia eſſe, tanquam legatione omni iam defunctos. Ita me Deus amet, hęc virum olent, imò heroëm.

IN CAP. XVI.
De Maieſtate.

Pag.42. *Externa ſuperbia non ad Maieſtatem.*

TRISITIAM *& arrogantiam exuas.*] Quæ duo imperitè nonnulli adſumunt, quaſi conciliandæ Maieſtati. Plutarchus hos tales taxat. *Qui mentem non habent, reges et Principes,* inquit, *imitantur imperitos ſtatuarios. qui exiſtimant coloſſos ſuos magnos et venuſtos futuros, ſi tibiis quammaximè diductis, et inflatos, et hiantes fecerint: ſic iſti grauitate vocis, et toruitate aſpectus, et morum aſperitate, et inſociabili quadam vitâ, dignitatem et maieſtatem imperantium exprimere ſe cenſent.*

In Comment. Ad Princ. indoct.

Nimia comitas haud bona. Periclis inſtitutum.

Viles plerumque, qui nimium ciuiles.] Omnino abſtractione quadam opus ijs qui gubernant, & ne nimis vulgò ſe vulgent. Pericles ſciuit: qui antea familiaris maximè & comis, ſimul remp. attigit, ab omni cœtu amicorum & conuiuijs ſe abiunxit, vitæ genere quodam ſubducto, & planè mutato. Cauſam Plutarchus adiungit. Δειναὶ γὰρ, ait, αἱ φιλοφροσύναι παντὸς ὄγκου περιγενέσθαι, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνηθείᾳ τὸ πρὸς δόξαν σεμνόν: *Comitas enim facilè faſtum omnem atterit, et* in

In Pericle.

in familiari conſuetudine ægrè cuſtodias illud opinionis de te auguſtum.

IN CAP. XVII.

De varijs Virtutibus decôris Principi.

Pag. 43. *Ne regant fæmina.*

Lib. XIII. Annal.

NEC *tamen coniugum imperijs obnoxius.*] Nam *quod ſubſidium in eo*, vt inquit Tacitus, *qui à fæmina regatur?* Cui tamen humili & ſeruili vitio plerumque feroces & militares gentes obnoxias eſſe, Ariſtoteles notauit: & hodie nos videmus.

Lib. II. Polit. cap. VIII.

Interdum ſuadeant.

Sed vt imperia mulierum, ita conſilia non ſemper damno. Vtiliter ſæpe eas Princeps audiet: præſertim ſiqua à naturâ paullo magis facta ad prudentiam & virtutem. An Auguſtum pœnituit, Liuiam ſuam audiiſſe? Ferdinandum Hiſpaniæ regem, Iſabellam? cui fæminę Conſaluum, Canarias, Nouum orbem, eiectos Mauros, & hanc magnitudinem ſuam Hiſpania in parte debet.

Iſabella regina lau.

Maritum enim ſuum, etſi à ſe virum magnum, tamen haud æquè altum aut ſplendidum, ad illuſtria illa facta impellebat leniter ac ducebat. At in vitâ priuatâ, eadem mirifica. Vino ætatem abſtinuit. artibus litteriſque ita amica, vt ſermonem Latinum, ætate iam grandior didicerit, & auctores libróſque intellegere atque interpretari potuerit. In fortunâ & in morbis infracta; atque etiam in partu ſic magnanima, vt emitteret vix vocem. Rarum heroinæ exemplum, & cum veteri omni æuo comparandum.

Pag. 44. *Magni Principes, in conuicia fortes.*

Conuicia ſi iraſcare, agnita videntur: ſpreta, exoleſcunt.] Spreuit ſanè Auguſtus, qui cùm audiret Aelianum quemdam malè de ſe opinari ſolere: *Faciam*, inquit, *ſciat Aelianus & me linguam habere.* Animosè item Philippus Macedo, ſuadentibus amicis, maledicum hominem in exſilium mitteret: *Minimè ſis*, inquit, *ne vagus & erro, apud plures de nobis malè loquatur.* Plura & obuia talia exempla. ſed

Sueton. Aug. cap. LI.

Plut. in Apoph.

Ramirus alter.

Roderic. Sanct. Hist. Part. III.

cauete tamen vos caniculæ: quia non omnes Augusti ſunt aut Philippi. Ramirus Hiſpanorum rex mirè probus fuit & in moribus ſimplex. ob eam rem cùm irriſui Aulicis eſſet, & dicterijs idemtidem peteretur, ad extremum exarſit, & vndecim viros nobiles ad ſe vocatos, in Oſcâ vrbe gladio percuti iuſſit: addito dicto, * *Neſcit vulpecula cum quo ludat.* Reipsâ ſcilicet oſtendit periculoſum valdè, τὸ λέοντα νύττειν, *leonem vellicare.*

*Non ſabe la volpeia, con quien trobeia.

Pag. 44.

Littera promouenda.

Lib. I. epiſt. LXXIII.

Doctrinam nonnihil ad hunc finem promoue.] Iure moneo. nam, vt Symmachus ait, *ſcimus bonas artes honore nutriri, atque hoc ſpecimen eſſe florentis reip. vt diſciplinarum profeſſoribus præmia opulenta pendantur.* Sed tamen voculam, *Nonnihil*, de induſtriâ addidi: quia vt tollere eas noxium; ita calidè nimis promouere. Iuſtinianus τὰς τυπωθείσας ἀνέκαθεν ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων δίδοσθαι σιτήσεις τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκάλοις τῶν λογικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὑποθήκαις τοῦ ἐπάρχου ἐξέκοψε. καὶ οὕτως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλείων ἐσχολακότων ἀγροικία τῶν ἐν αὐταῖς κατεκράτησε: *antiquitus conſtitutas in quoque opido annonas, profeſſoribus bonarum artium dandas, de conſilio Præfecti ſui ſuſtulit. atque ita frigentibus paſſim per opida Scholis, ruſticitas & barbaria occupauit inhabitantes.* Mala hæc ſecuris quam Thrax Imperator iniecit: ſed illi quoque occultè noxij, qui effuſè nimis promouerunt. Nam otium & mollitiem nullâ re faciliùs aut honeſtiùs in animos irrepere quàm viâ hac litterarum, omnino eſt fatendum. Atqui robur & virtus non ſunt, vbi illa. Vt catuli ad venandum inepti, qui ſaltare & eiuſmodi delicias docti: ſic ad virilia exercitia parùm apti, ciues nimis exculti. Franciſcum regem Primum, & Leonem Decimum, qui auidè litteras excitârũt, in cælum tollimus. Si propoſitum ſpectamus, meritò; ſi finem & ſucceſſum, ambigo. quia reuera alter Galliam ſuam, alter Italiam, cultiorem amœnioremq; reddidit, ſed vnâ & molliorem. Quid bonæ ſpei reliquum,

Sed cum modo.

Male, qui tollunt.

Zonar. in Annal.

Male, qui nimis vulgant.

Virtus reſoluitur.

reliquuum, vbi etiam fœminæ paſſim in libris & litteris? atqui cò ventum. Mihi Spartani illi probi, qui γράμματα μὲν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον, ἡδ' ἄλλη παιδεία, πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο, καὶ καρτερεῖν πονοῦντα, καὶ νικᾷν μαχόμενον: *Litteras ad vſum ſaltem diſcebant. reliqua omnis diſciplina erat vt pulchrè parêrent, vt labores perferrent, vt in pugnâ vincerent.* Et à Principe meo in ſuis ciuibus id ſeruari, ſuadeam valdè. Non nimis, non omnes, ſtudijs ſe applicent. ſed Nobilitas tamen maximè: quia *patres valere decet conſilio, populo ſuperuacanea eſt calliditas.*

Plutarch. in in Lycurg.

Vſurpanda ad vſum.

Et in primis à Nobilibus.

Salluſt. ad Cęſ.

IVSTI LIPSI

AD III. LIB.

POLITICORVM NOTÆ.

IN CAP. I.

De Prudentiæ neceſſitate.

NVLLVM *animal moroſius, nullum maiori arte tractandum.*] Inde Liuianum hoc effatum: *Excellentibus ingenijs citiùs defuerit ars, quâ ciuem regant, quàm quâ hoſtem ſuperent.*

Pag. 46. *Difficile, gubernare.*

Lib. 11.

Mens vna ſapiens plurium vincit manus.] Hoc Vlyſſes ille apud ſapientiſſimum vatem voluit, cùm Mineruam (id eſt Prudentiam) ſic affatur:

Pag. 47.

Odyſſ. N.

Αἰκέ μοι ὡς μεμαῦια παρασταίης γλαυκῶπι,
Καί κε τριηκοσίοισιν ἐγὼν ἄνδρεσσι μαχοίμην
Σὺν σοὶ, πότνια θεὰ, ὅτε μοι πρόφρασσ' ἐπαρήγοις:
Atqui ego, ſi mihi ſic adſiſtas cæſia diua,

Vel tercentum contra homines concurrere pugnâ
Auſim, te fretus comite, ô dea, & adiutrice.

IN CAP. II.

De duplici Prudentiâ.

Pag. 48. *Viri celebres & ſapientes in domo Principis, decori.*

Princeps ſapiens, ſapientium commercio.] Cominæus: *Nullum maius indicium bonæ mentis Princeps poteſt oſtendere, quàm vt adiungat ſibi & familiariter vtatur viros virtute & famâ celebres. Nam omnes ſtatim iudicabunt eum talem eſſe, quales ij qui apud illum.* Hoc ſine vtile, non tantùm in conſilio, ſed etiam in contubernio quoſdam habere, *inſigni tranquillitate vitæ, nullis reip. negotijs permixtos*. Nam aliena hæc fama valdè ad tuam famam. Ita Alexandro Caliſthenem, Scipioni Panætium & Polybium, Auguſto Areum & Athenodorum, alijs alios adhæſiſſe ſcimus, priuatim magis ornamenta quàm publicè adiumenta.

Capite XXXIII.

Tac. IV. Ann.

IN CAP. III.

De Adiutoribus Principis.

Pag. 49. *A pueris quidam formandi ad remp.*

SED *quî parabis? iudicij hîc res eſt.*] Imò res etiam aliqua Induſtriæ. Nam iam antè præparari quidam poſſunt, vt fiant apti. Turcarum Princeps à pueritiâ inſtituit, pacis aut belli futuros adminiſtros. & Germanorum proceres Alumnos quoſdam (ita appellant) ſuô ſumptu educant, in eumdem vſum. Quid ſi imitetur Princeps, & ſelecta quædam ingenia à teneris formari curet ad res Ciuiles? laudem. Apud Macedones quid ſeruatum, Q. Curtij verbis dicam. *Mos erat Principibus Macedonum, adultos liberos regibus tradere, ad munia haud multum ſeruilibus miniſterijs abhorrentia. Excubabant ſeruatis noctium vicibus proximi foribus eius ædis, in quâ rex acquieſcebat. Ii actos ab agaſonibus equos, cùm rex aſcenſurus eſſet, admouebant: comitabantúrque & venantem, & in prælijs, omnibus artibus ſtudiorum liberalium exculti. Præcipuus honos habebatur, quòd licebat ſeden-*

Macedonum ritus.

Lib. VIII.

tibus veſci cum rege. Caſtigandi eos verberibus, nullius poteſtas præter ipſum erat. Hæc cohors, velut Seminarium Ducum Præfectorúmque apud Macedonas fuit. hinc habuêre poſteri reges, quorum ſtirpi poſt multas ætates Romani opes ademerunt.

IN CAP. IV.

De Conſiliarijs.

Pag. 50. *Salomonia ſcripta plane diuina.* *Decoctores non apti ad Conſilia.*

OPTIMVM *quemque fideliſſimum puta.*] Rex Salomon (cuius ſcripta diuinæ humanæq; Sapientiæ pleniſſima, vti & Syrachidæ, vnicè tibi commendo.) paucis verbis: *Conſilia impiorum fraudulenta.* Excludo autem ab hac probitate etiam eos, qui rem ſuam priuatim malè geſſerunt, conturbatores aut decoctores. Baſilius Imp. ad filium.

Prouerb. cap. XII.

Cap. XVIII. Συμβούλοις δὲ χρῶ τοῖς καλῶς περὶ τὴν οἰκείαν βουλευσαμένοις καὶ διοικήσασιν, ἀλλὰ μὴ τοῖς κακῶς ἐξ ἀβουλίας τὰ ἑαυτῶν οἰκονομήσασιν. ὁ γὰρ κακῶς περὶ τὰ οἰκεῖα διατιθεὶς, οὐδέποτε καλῶς βουλεύσεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων: *Conſiliarijs vtere ijs, qui rebus proprijs benè conſuluerunt, rectéque eas adminiſtrârunt, non autem qui per imprudentiam malè. Nam qui ſuis rebus malè proſpexerit, numquam ille bene conſuluerit alienis.*

Pag. 50. *Conſiliarii linguarum periti ſint.*

Morum animorúmque prouinciæ gnaros.] Etiam linguæ: ſi tamen ſermo diuerſus, in locis qui tibi pârent. Nam iſti qui per interpretem accipiunt omnia aut reddunt, nec tam grati nec tam idonei ad agendum. ac multa neceſſariò eos fallunt.

Conſiliarii exteri mali. *Turbant ſtatum.* *Imperiti eius ſunt.*

Non exteros temerè, non aduenas.] Nota Princeps. nam hîc peccamus. Vt vulgò remedia quædam ab Afris aut Indis petita æſtimamus: ſic plerumque externa ingenia pręferuntur internis. At non oportet. Primùm, quia ab hac re turbæ. Indigenæ haud facilè concoquunt, in ſuâ rep. plus aliquid credi aut tribui alienis. Indè liuor, queſtus, & auerſio quædam animorum. Secundò, quia rarò illi, morum, ingeniorum, & totius reip. periti. Plato autē breuiter

& rectè dixit : Εἰδότος περὶ ἑκάστου ἡ συμβουλή : *Conſilium eius eſt, qui rei cuiuſq; peritus.* Quod idem alibi diffuſiùs : περὶ παντὸς μὲν ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύσεσθαι, εἰδέναι περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλή, ἢ ἅπαντος ἁμαρτάνειν ἀνάγκη : *In omni re conſulendi principium, noſſe id de quo conſilium inſtitutũ : aut totâ viâ aberrare neceſſum eſt.* Tertiò, quia etiamſi ijs peritia, vix tamen affectus aut fides. Quî poteſt in alienam rempublicam ? in quâ ſemper illud cogitent : *Mihi iſtîc nec ſeritur, nec metitur.* Itaq; ad commodum ſuum, aut arbitrium Principis, videbis pleráq; ab ijs referri. Quartò & vltimò, quia vſu compertũ conſilia externa ferè eſſe infauſta. Alexander malè audire cœpit, cùm Perſas audijt : Romani labi, cùm Græcos & exteros : noſter Carolus Audax, (ne plura cumulem) cui ruinam ſuam niſi Campobacchio debet ? Effatum hoc habe, Vt in quam domum veſpillones veniunt, ſignum eſt funeris : ſic reip. labentis, ad quam fulciendam habentur peregrini. Quod tamen ita intellego, ſi multi, nam vt vnus aut alter interdum, fide aut ingenio valdè cognitus, haud pertinaciter damnem.

Alcib. I.

In Phædco.

Non amant eum aut curant.

Plaut. Epidic.

Infelices ſunt.

Ruit reſpublica, quam ii ſuſtinent.

Item Senes.] Qui tales non annis magis, quàm moribus. Nam *in quibuſdam*, vt ait Seneca, *non pueritia, ſed, quod eſt grauius, puerilitas remanet.*

Pag. 50.

Senes a moribus quoque æſtimandi.

Epiſt. IIII.

Conſilia ſenum, haſtas iuuenum eſſe.] Pindari dictum eſt, vti è Plutarchi Lycurgo videbis. cui hoc Ariſtotelæum velut interpretamentum adde : ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί : *Vires in iuuenibus, Prudentia eſt in ſenibus.* Iuuenes autem non ſolùm à conſilijs, ſed omnino à rep. amouendi, cauſſâ duplici. Primùm, quia Temeritas & calor in ijs. Atqui *cùm ad gubernacula reip. temerarij atq; audaces homines accedunt, maxima ac miſerrima naufragia fiunt.* Deinde, quia non cadit in ætatẽ eã Auctoritas : quę tamen ad iubendũ ſuadendúmq; plurimùm valet. Opinio ſæpe de aliquo, plebẽ magis mouet, quàm res aut ratio ipſa. Solõ igitur iure vetuit τὸ σφόδρα νέον μήτε ἄρχειν, μήτε ξυμβουλεύειν, εἰ καὶ ἄριστα δοκοίη γνώμης ἔχειν :

Iuuenes inepti ad remp.

VII. Polit. cap. IX.

Cauſſa vna.

Cic. De Senect.

Cauſſa altera

Solon eos omnino arcuit.

Iuncus apud Stob.

valdè iuuenē neq; magiſtratū gerere, neq; cōſulere, etiamſi optimè à mente conſtitutus eſſe videretur. Rei etiā Romanæ grande olim fulcrum, Annariæ leges: quas malè amiſſas bonus ſapiénſq; Princeps reuocabit.

Annales leges vtiliſsima.

Pag. 50.

Felices vix ſapiunt.

Liu. xxx.

Fortunâ variâ exercitos.] Nam qui aſsiduè in rebus proſperis & lætis, quid ſapiat? *Non temerè aduerſa caſuum reputat, quem Fortuna nunquam decepit.* At qui aliam eam expertus eſt, magis ille ad Modeſtiam factus & Cautionem, præcipuas Prudentiæ partes. Pindarus rectè:

Magis qui aliquando adſtricti.

- ὁ πονήσαις δὲ νόῳ
Καὶ προμάθειαν φέρει:
- *Qui mente laborauit,*
Prudentiam inde aufert.

Ann. XII.

Tacitus item de Caractaco, *Quem multa ambigua, multa proſpera extulerant, vt ceteros Britannorum Imperatores præemineret.* Annibal de ſe, ad Antiochum:

Liu. xxxv.

Hæc ſuadeo. qui vt non omnis peritiſſimus ſum belli, cum Romanis certè bellare bonis maliſque meis didici. Nec ſolùm Conſiliarii, ſed ipſi Principes optimi & prudentiſsimi, qui aliquando in aduerſa ſorte. Carolus v. Galliarum rex mira ſapientia fuit, atque adeò cognomen id etiam tulit: ſed quem Fortuna à teneris annis magis iactauit? Patrem ſuum Iohannem capi abducíque vidit, & regnum pænè totum occupari ab Anglis. Ludouicus XI. planè callidus. ſed ille quoque nónne per annos ſex à patre & patria profugus, apud Philippum Ducem Burgundiæ egit, quid niſi exſul? Emanuel Allobrogum nuper Princeps, in eadem hac claſſe. Veriſsimum igitur Græcorum verbum: * Ἐξ ὧν ἔπαθες, ἔμαθες: & Miſeria Prudentiæ bona mater.

Principes tales, optimi.

Carolus v. Sapiens.

Ludouicus XI. callidus.

Emanuel cautus.

* A quibus Ieſus, ab his doctus.

Pag. 51.

Nimis ingenioſi, mali ſuaſores.

Quod ſatis ſit, acutos.] Profectò mali & inepti, qui nimis. Diſputare & ſermocinari magis, quàm ſuadere poſſunt: & tēpus ſæpe terunt, miliū, quod dicitur, terebrando. Tu ſcito, caput omne conſilii eſſe, nō in acumine, aut ſermonū rationūq; copia, ſed in directa quadā iudicii norma. Ea autē plerūq; his acriculis abeſt. Machiauellũ vide quid eo acutius? at parum bonus aut felix ille, Cæſari Borgiæ Conſiliarius, quidquid excuſet ſe & fatum accuſet. Vide Clementem VII. Pontificem. miram ei ingenij vim omnes tribuunt; ſed in actionibus conſilijſq; quàm infelix, Roma ſcit & nunc etiam dolet. In populis ipſis hoc notabis. Quis neſcit Athenienſes ante Spartanos, Florentinos ante Venetos, ingenio & acrimoniâ fuiſſe? meliùs tamen conſtantiúſque hos remp. ſuam direxiſſe omnes videmus. Cauſſæ huius rei tres. Prima, quam in Textu libaui. quòd velocia iſta ingenia ſemper mouent aliquid, & nec quieta, quieta ſinunt. Altera, quòd in multiplici inuentione & rationum copiâ plerumque natant, & ægrè expediunt aliquid cui inſiſtant. Tertia, quòd ea ſibi proponunt quę non ſunt, non erunt; & mentem conſiliáque aduerſarij æſtimant à ſubtili ſuâ mente. Atqui ille ſæpe ſtipes. nec quidquam tutius (obiter moneo) quàm de conſilijs eius, ex ipſius indole moribúſque iudicare, aut eorum qui apud illum magni. Sed aliquis hîc quærat. Quid ergo? ſubtiles quoniam damnas, etiámne litteratos? Haud prorſus. ego verò libenter eos in Conſilium admitto, ſed qui non ſint hoc tantùm. Nam qui ſolâ & nudâ iſtâ cognitione litterarum ſe iactant, valdè repello. Conſtantius Imperator Conſtantini F. me quidem iudice, valdè hîc peccauit: qui, vt ait Zonaras, μηδ᾽ ἕνα τῇ γερουσίᾳ συνέταξε, ὃς παιδείας μὴ μετείληχεν, οὐδὲ ἤσκητο πρὸς τὸ λέγειν, καὶ ἤδει γράφειν ἐμμέτρως τε καὶ πεζῶς: *neminem in Senatum allêgit, niſi eruditum, quique ſe ad dicendum exercuiſſet, & ſciret ſcribere vinctâ oratione & ſolutâ.* Nimis tribuit noſtro generi: nec vel doctiſſimi ſemper ad remp. apti. Neceſſum eſt adſint aliæ illæ dotes, de quibus in hoc Capite monemus. Quas ſi adferunt: ô magnos tunc, & Principi optandos! Nam *deſiderabilis eruditio litterarum, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. Ibi prudens inuenit, vnde ſapienter fiat; ibi bellator reperit, vnde animi*

Exempla.

Rationes item tres.

An litterati apti ad Conſilia?

Per ſe, non nimis.

In Conſtant.

Bene, ſi dotibus aliis mixti.

Laudatio vera doctrina.

Caſſiodor. Var. lib. x. epiſt. III.

mi virtute roboretur: inde Princeps accipit, quemadmodum populos ſub æqualitate componat. Nec aliqua in mundo poteſt eſſe fortuna, quam litterarum non augeatglorioſa notitia. De his talibus ipſa Sapientia loquitur: *Ego Sapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.*

Prouerb. VIII.

IN CAP. V.

De Ratione conſulendi.

Pag. 51.

An Sacerdotes in Conſiliis?

CONSILIORVM *gubernaculum, Lex diuina.*] Apparet ergo meritò Conſilijs intereſſe debere viros Sacros religioſóſque: id eſt, legis eius peritos. Tamen alij abnuunt, & indecoram atque inutilem cenſent hanc mixturam. Nicephorus Gregoras inter hos videtur. Οὐ γὰρ, inquit, θεωρία πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτική, ὡς τὰ πολλὰ, συνεῖναι πεφύκασι: *Non enim Spiritalis contemplatio, & Ciuilis adminiſtratio, vt plurimum, inter ſe iunguntur.* Et Syneſius Cyrenenſis Epiſcopus multo apertiùs: Πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα: *Ciuilem virtutem iungere cum ſacerdotio velle, eſt miſcere omnino non miſcenda.* Ac plura & diffuſè in eam rem ibi ſcribit. Quid ergo nos? cum venia ſic cenſemus. Intereſſe eos poſſe, imò & debere: ſed rarenter. tunc videlicet, cùm de rebus planè ſerijs grauibúſque agitur, & quæ tangunt vniuerſum ſtatum. Nam tunc ſanè quidni audiantur? ſiue vt robur & auctoritatem bonæ ſententiæ adferant, ſiue vt reprimant coërceántque in aliam ruentes. Nam quãquam illi rerum Ciuilium propriè non periti: tamen ſæpe etiam in iſtis ſaluberrimè conſulunt, & Syrachides non falsò ſcripſit: *Anima viri ſancti enunciat aliquando vera, quàm ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo.* At ſemper tamen eos & aſſiduè, etiam rebus conſiliíſque minoribus adhiberi non probem: nec id mihi aut ex illorum videatur, aut publico vſu. Diſtricti videlicet terrenis curis, cæleſtia illa deſerent; nec terrena ipſa (quippe aliud illorum

Hiſt. III.

Epiſtolâ LXVII. totâ.

Interdum vtiliter eſſe.

Eccleſ. cap. XXXVII.

Viri ſancti ſupra Prudentes ſæpe ſapiunt.

rum munus) ſatis commodè aut decorè adminiſtrabunt.

Pag.51. *Liberi & veraces conſiliaris eſſe debent.* *Rara ea virtus.*

Libertatem ſecundò.] Magnum in Conſiliario atque vtile munus, vt libera ei lingua. Solon olim rectè: Συμβούλευε μὴ τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ κάλλιστα: *Conſule non quæ ſuauiſſimâ, ſed quæ optima ſint.* Sic oportet. nam rara hæc nimis in Aulis Principum virtus: & vis ſcire *cuius rei inopiâ laborant magna faſtigia? quid omnia poſſidentibus deſit? ille qui verum dicat.* Certamen plerumque adulationis eſt: & dant ſe non magno alicui ſolùm, ſed his qui magni apud magnum. Placentini aut Laudenſes ferè hoc totum genus, pauci Veronenſes. Inter hos tu eſto: & ſcito liberè te ſemper cum Rege loqui poſſe, ſed non de Rege. Cum modeſtiâ tamen: ad quam Hephæſtion ille tibi præit apud Curtium: *Libertatis quoque in admonendo* (Alexandrum) *non alius ius habebat: quod tamen ita vſurpabat, vt magis à rege permiſſum, quàm vindicatum ab eo videretur.*

Laert. in Solone.

Sen. VI. De Benef. cap. XXX.

Adulatio regnat.

Temperanda tamen libertas.

Pag.52. *Mutatio in conſiliis turpis.* *Caroli V. iocus.*

Tertiò Conſtantiam.] Turpis enim & fœda illa vacillatio ſententiam mutantium, & certum ſignum non certæ mentis. Idque cum ſingulis Conſiliarijs, tum magis Conſilijs, vitandum, ne audiant illud, quod Carolus V. Imp. facetè conijcere in Germanorum conuentus ſolet. quos aſsimilabat viperis: quia (aiebat) vt iſtæ matres ſuas tollunt; ſic illorum poſteriora decreta priora.

Fas aliquando mutare conſilia.

At non Rigorem.] Conſilia enim ad euentus & tempora accommodanda & ſępe inflectenda ſunt: atque, vt Plato ait, χρὴ ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων, πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος ἐρεῖ βέλτιστ' ἂν ἔχειν, ἀλλὰ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρίβειν: *oportet, tanquam in talorum iactu, ad id quod ceciderit res ſuas aptare, quocumque modo ratio id optimum eſſe dixerit. non autem, quaſi pueros, ipſos quoq; cadentes, firmiter eam rem tenere in quam impegeris, & clamando quiritandóque tempus conſumere.*

De Rep. lib. X.

Conſilia ergo noua pro rebus nouis, aut vbi priora improſpera.

Sed cum cauſſa.

Arte enim & flexu quodam opus ſæpe] Seneca apposite: *Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt animus, paucis ſui rector optimus.* Pleriq; enim rectorum rectore alio egent, etſi palàm habere eum ſpernunt. Calliſthenes hîc offendit, qui præter monita magni ſui Doctoris, nimis apud Alexandrum abſciſus & aſper. Quæ debebat dicebat, ſed non quomodo debebat. Arriani cautæ ſententiæ ego accedo: καὶ τούτων ἐγὼ ὅσα ἐς ὕβριν τ᾽ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐς σκαιότητα τὴν Καλλισθένους φέροντα, οὐδὲν οὐδαμῇ ἐπαινῶ· ἀλλὰ τὸ καθ᾽ αὑτόν γε κοσμίως τίθεσθαι ἐξαρκεῖν φημὶ αὔξοντα (ὡς δυνατὸν) τὰ βασιλέως πράγματα, ὅτῳ τις ξυνεῖναι οὐκ ἀπηξίωσεν. οὐκοῦν ἀπεικότως δὴ ἀπεχθείας γενέσθαι Ἀλεξάνδρῳ Καλλισθένην τίθεμαι, ὅτι τῇ ἀκαίρῳ τε παρρησίᾳ, καὶ ὑπερόγκῳ ἀβελτηρίᾳ: *Ego verò nihil eorum, quæ vel ad Alexandri iniuriam, vel ad Calliſthenis moroſitatem pertinent, laudauerim. Sed illud aio & ſtatuo, ſufficere vt ſeipſum modeſtè habeat geratq; & Regis, quoad fieri poteſt, negotia promoueat is, quicumque adeſſe et ſeruire illi in animum ſemel induxit. Nec immeritò grauem fuiſſe Alexandro Calliſthenem, tum ob intempeſtiuam libertatem, tum ob ſuperbam ſtultitiam.*

v. De Beneſ. cap. xxv.

Pag. 52. *Reges leniter regendi.*

Caliſthenes præfractus.

Lib. III. De reb. Alex.

Quoties neceßitas ingrueret, prudenter moderans.] Preclarum huius Piſonis exemplum, atque omnino imitandum. Plato ad Dionis propinquos: ταὐτὸν δὴ καὶ περὶ πόλεως αὑτοῦ διανοούμενον χρὴ ζῆν τὸν ἔμφρονα. λέγειν μέν, εἰ μὴ καλῶς αὐτῇ φαίνοιτο πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλοι μήτε ματαίως ἐρεῖν, μήτε ἀποθανεῖσθαι λέγων: *Hoc eodem animo erga patriam ſuam affectum, viuere prudentem virum oportet. Dicere quidem, ſi quid non rectè adminiſtrari ei videatur:* ſed eâ lege, *ſi futurum putet vt neque fruſtra dicat, neque dicendo vitæ periculum incurrat.* Quod tamen ita verum, niſi rex aut regnum periclitetur. Nam tunc nullum diſcrimen bonum conſiliarium teneat, quin clamet. Themiſtocles ille exemplo, qui olim ad Lacedæmonium: *Feri, ſed tamen audi.*

Pag. 52. *Regibus non fruſtra obnitendum.*

Epiſt. VII.

Plut. in Themiſt.

Quintò

Conſiliarii taciti ſunto.

Quintò Silentium.] Omnino ſeruandum in Conſilio, quod vim habere vis aut vſum. Et ſeruandum etiam tua conſulentis cauſſa quia *arduum nimis eſt, meruiſſe Principis ſecretum, vbi ſiquid cognoſcitur, prodi vel ab alio formidatur.* Alexander cùm arcanas quaſdam litteras Hephæſtioni legiſſet, detractum annulum ori eius admouit. quiſque ſibi id factum putet, & ſimul in Conſilium lectus eſt, os ſibi clauſum à Principe ſignatúmque. Perſas cogita: *apud quos*, ait Ammianus, *nemo conſiliorum eſt conſcius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoque colitur numen.* Etiam Romanos. quorum Curia, in tanto numero Senatorum, ſilentio ſic vndique clauſa; vt *non dicam vnum, ſed neminem audiſſe crederes, quod tam multorum auribus fuerat commiſſum.* Notabile illud de Eumene rege: qui cùm Romam veniſſet, & regem Perſen in Senatu accuſaſſet, ac de toto bello cum Patribus deliberaſſet: *in præſentiâ nihil, præterquam fuiſſe in Curiâ regem, ſcire quiſquam potuit. bello denique perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; reſponſa eſſent, emanauère.* Mira & diuturna ſilentij fides.

Caſſiod. VIII. Var. ep. X.

Sicut apud Perſas.

Lib. XXI.

Sicut apud Romanos.

Valer. II. cap. II.

Lib. XLII.

IN CAP. VI.

Vitanda Conſiliarijs.

Pag. 53.

ADVERSVS *peritos, pernicaces.*] Turpe.& eſt aliquis, etiam vbi iuſtè refragaris, refragandi modus. Demoſthenes meritò Spartanorum inſtitutum laudat, quod tale. *Ferunt*, inquit, *apud eos dum decernitur, quemque ſententiam ſuam liberè promere: ſed vbi decretum eſt, eadem laudare omnes, & adiutores eſſe etiam illos qui contrà dixerant.*

Exord. XXXIX.

Pag. 53.
Diſſidia in Conſiliis mala.

Diſcordia inter conſuaſores.] Pernicioſa ſemper, non aliter quàm ſi remiges & nautæ digladientur in vna aliqua naui. Tacitus notat: *Iulius Claſſicianus Suetonio diſcors, bonum publicum priuatis ſimultatibus impediebat.* Et ſemper ita euenit, vbi inter collegas æmulatio-

Annal. XIV.

Ad limen Curia ponenda.

æmulationes. Quid remedij? vt aut ponantur eæ, aut certè ſeponantur. Ariſtidis exemplo: qui Themiſtocli valdè aduerſus, cum tamen vnà in legationem miſſi eſſent, & ad portam Vrbis veniſſent. *Viſne ô Themiſtocle*, inquit, *inimicitias paulliſper hîc deponamus, recepturi eas cùm redierimus?* Sciebat ſcilicet rem communem, ſine communione animorum, numquam rectè adminiſtrari.

Plut.

Pag. 54. *Auaritia arcenda.*

Cic. pro Quinct.

Auaritia, ſiue rei ſuæ ſtudium] Ah peſtis! *Nullum enim eſt officium tam ſanctum atque ſollemne, quod non auaritia comminuere ac violare ſoleat.* Cauenda illa, & omnes ad eam cauſſæ. Ideò prouide illi populi: quibus *legem fuiſſe* Ariſtoteles ait, *vt qui agros limitaneos hoſtibus haberent, non admitterentur ad Conſilia belli gerendi, quaſi ob priuatæ rei aſpectum ſuadere minùs commodè poſſent.* Nec Principi remedium hîc aliud, quàm vt ne naturâ tales eligat: & item vt prolixè cum electis agat, atque omnia à ſe exſpectent.

Polit. VII. cap. X.

Pag. 54. *Mercatores non apti ad Conſilia.*

Lex Thebanis, quæ vetuit.] Videntur remouendi à reipub. adminiſtratione mercatores, cauſsâ non vnâ. Primum, quia conſuetudine & inclinatione auari: ideoq; facilè publicam rem, in ſuam vertant. Secundò, quia parum magnanimi aut ſplendidi: atque, vt Ariſtotelis verba vſurpem, ἀγεννὴς ὁ τοιοῦτος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος: *parum generoſa hæc ratio vitæ, & virtuti aduerſa.* Tertiò denique, quia in publicâ perſonâ Auctoritatem id minuit: & vt Liuius ait, *quæſtus omnis indecôrus Patribus eſt viſus.* Ab hac ſententiâ fateor me ſtare, præſertim in Regno. Vbi tamen aut rara nobilitas, aut pleriq; honeſtiorum amplexantur id genus vitæ: non nimis eos repellam. & ſcio Venetos, Florentinos, Genuates, Batauos ſic vſitaſſe, haud magno ſuo malo. Quinetiam olim *dignitatem mercaturæ fuiſſe*, Plutarchus tradidit, *vt, quæ commoda ex regionibus barbaris afferret, amicitias cum dynaſtis conciliaret, & ad multarum rerum pe-*

Cauſſa.

VII. Polit. cap. IX.

Lib. XXI.

Interdum tamen admittendi.

In Solone.

ritiam

Vſus eorum Principi. *ritiam conferret.* Nota Princeps. & hoc genere hominum cum fructu ſæpe vtere, ſiue ad explorandum, ſiue ad ingreſſum & aditum aliquem apud longinquos & ignotos faciendum. Nónne hoc Luſitanis regibus limen ad Orientis regna & primus gradu s

IN CAP. VII.

Impedimenta boni conſilij.

Pag. 54. *Præſidentes, noxii.* FIDVCIA.] Noxia valdè in conſilijs, quia ſuas alienáſque vires parùm librat, & euentus omnes aptat ad ſua vota. Principes eadem ſæpe fallit, qui naturâ magni, libenter audiunt hos magnanimos, & *ſpem magis ipſam, quàm ſpei cauſſam intuentur.* Liu. XXII. Arcenda, videndúmque ſemper ne illud *Cum metu conſulendum.* audiamus: πρὶν ἐσφάχθαι, δ' ἔρεις: *Priuſquam occideris, excorias.* Adag. Græcorum. Polybij ſanum hîc dogma, iubentis: Lib. II. μηδέποτε βουλεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς ἤδη γεγονότος, μηδὲ προκαταληπτικῶς βεβαιουμένους ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμενον ἐστὶν ἄλλως γενέσθαι, νέμειν δὲ μερίδα τῷ παραδόξῳ, πανταχῇ μὲν ἀνθρώπους ὄντας, μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς: *Nunquam de futuris rebus, tamquam iam factis, deliberare, neque præfidere conſtanter in ijs quæ aliter euenire poſſunt: ſed partem aliquam inopinato euentui relinquere, cùm vbique homines ſimus, maximè verò in rebus bellicis.*

Pag. 54. *Imperiti plerique ſtolidi.* *Cùm ſapientiâ non commiſcetur.*] Non hercules, cùm ſit Imperitiæ ipſa proles. Thucydides: Ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει: *Inſcitia Fiduciam, Prudentia Cunctationem gignit.* Lib. II. ſiue vt Hieronymus tranſtulit: *Imperitia Confidentiam, Eruditio Timorem creat.* Epiſt. ad Euagr. *Aut adulatores.* Cui apud reges Adulatio etiam ſæpe mixta: dum auribus illorum ſeruiunt, & tam magnos validoſq; eos faciunt, quàm videri volunt. Talis Minio ille apud Antiochum: qui *ignarus omnium externorum, vireſque æſtimans regis ex rebus in Aſiâ Syriâq; geſtis,* temere eum impulit ad Romanum bellum. Liu. XXXV. Acceſſit eiuſdem ingenij neſcio quis Alexander Acarnan, qui *tanquam non vtrum bellandum necne eſſet, conſuleretur,* Ibidem.

tur, ſed vbi et quâ ratione bellum gereretur, victoriam ſe haud dubiam animo proponere affirmabat. O peſtilens genus, præſertim vbi Princeps ipſe ad typhum & faſtum inclinat!

Quando & quatenus cõſilia ſubita aut fortia, vtilia?

Conſilia calida et audacia.] Quæ tamen haud ſemper improba, ne erres: In communi quidem adminiſtratione rerum valdè damnanda: at in nouo aliquo aut ſubito diſcrimine, vtiliter & neceſſariò ſæpe adhibenda. Doctor noſter regulam hanc ſuggerit: Tac. I. Hiſt. *Cunctatione non opus, vbi pernicioſior ſit quies quam temeritas.* Imò ab eodem diſces: III. Hiſt. *Inter ancipitia, deterrimum eſſe, media ſequi.* Obſerua. quia pleriq; hîc peccant, & in rebus afflictis, vt idem loquitur, Ibid. *nec prouident ſatis, nec audent.*

Rebus extremis, media ſpernenda.

Pag. 55.

Celeritas, infamis naufragijs] Pulchrè Artabanus apud Herodotum. Lib. VII. Ἐπειχθῆναι μὲν νυν πᾶν πρῆγμα τίκτει σφάλματα· ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι· ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον ἐξεύροι τις ἄν: *Feſtinare quoduis negotium, gignit errores: vnde maxima detrimenta exoriri ſolent. At in cunctando bona inſunt, quæ ſi non ſtatim talia videantur, tamen in tempore bona quis eſſe reperiat.*

Pag. 56.

Conſulta oportet exſequi feſtinanter.] Velleius M. Agrippæ hanc laudem tribuit: *Vir*, inquit, *labore, vigiliâ, periculo inuictus, et per omnia extra dilationes poſitus, conſultisq; facta coniungens.*

IN CAP. VIII.

EGO hîc ſiſto Lector, & ſunt mihi cauſſæ. Aliâs, vt ſpero, perficiam: ſi non, tu per te hæc talia enota & adiunge. nam ſpecimen hîc & exemplum vides. Sed Textum noſtrum inprimis ſcrutare. nam, vt ille inquit, Sen. epiſt. XXIII. *leuium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſiduè pleniùs reſponſura fodienti.*

FINIS.